

Petr Kokaisl, Andrea Štolfová, Jana Zychová, Pavel Hanuš a kolektiv

Po stopách Slováků ve východní Evropě

Polsko, Ukrajina, Maďarsko, Rumunsko, Srbsko,
Chorvatsko a Černá Hora

Členové autorského kolektivu:

Pavla Behrová
Eva Bosáková
Jana Brejchová
Pavel Hanuš
Lenka Chocholoušková
Petr Kokaisl
Linda Kolářová
Monika Krytinářová
Pavla Milová

Jiří Röschl
Gabriela Růnová
Kristýna Sataryová
Lukáš Slavík
Kateřina Šedivá
Andrea Štolfová
Rudolf Švec
Nikola Zittová
Jana Zychová

NOSTALGIE
nostalgie.praha@seznam.cz

2014

KOKAISL, Petr; ŠTOLFOVÁ, Andrea; ZYCHOVÁ, Jana; HANUŠ, Pavel a kolektiv. *Po stopách Slováků ve východní Evropě. Polsko, Ukrajina, Maďarsko, Rumunsko, Srbsko, Chorvatsko a Černá Hora*. Praha: Nostalgie, 2014. 3276 s. Edice Pestrá Evropa. ISBN 978-80-905365-9-3.

Recenzent:
PhDr. Jan Pargač, CSc.
Ústav etnologie
Filosofická fakulta
Univerzita Karlova v Praze

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

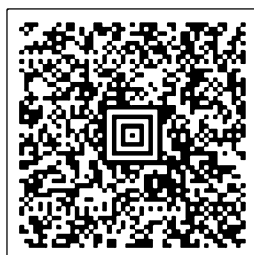
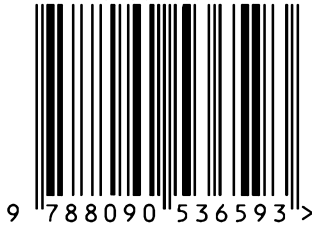
Po stopách Slováků ve východní Evropě : Polsko, Ukrajina, Maďarsko, Rumunsko, Srbsko, Chorvatsko a Černá Hora / Petr Kokaisl ... [et al.]. -- Praha : Nostalgie, 2014. -- 326 s. -- (Pestrá Evropa)
ISBN 978-80-905365-9-3 (brož.)

(=162.4) * 314.116 * 811.162.4 * 316.347 * 159.923.2 *
39 * 303.442.23 * (4-191.2)+(4-11) * (4-12)

- Slováci -- Evropa střední a východní
- Slováci -- Evropa jihovýchodní
- demografický vývoj
- slovenština
- etnicita
- identita
- Slováci -- etnografie
- terénní výzkum
- kolektivní monografie

316.3 - Globální společnosti. Sociální struktura. Sociální skupiny [18]

ISBN 978-80-905365-9-3

ISBN 978-80-905365-9-3

Předmluva

Hlavním cílem předkládané monografie bylo zmapování a srovnání aktuální situace slovenských zahraničních komunit v Polsku, na Ukrajině, v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku, Chorvatsku a v Černé Hoře. Mezi hlavní zkoumané prvky patřilo zjišťování početnosti slovenské menšiny a porovnávání oficiálních údajů (například ze sčítání obyvatel) s neoficiálními údaji (odhady slovenských menšinových spolků, počty členů farností a církevních sborů).

Výzkum se dále zaměřoval na používání slovenštiny jako jednoho z hlavních prvků slovenské etnické identity – zda se používá v každodenním styku, nakolik podléhá slovenský jazyk asimilaci, jaká specifika si zachoval po staletí odloučení od centra používání slovenštiny na území dnešního Slovenska. Dalším bodem zájmu prováděného výzkumu bylo zjišťování, na jaké úrovni fungují slovenské národnostní spolky a jak je rozvinuté školství ve slovenském jazyce ve všech výše uvedených zkoumaných oblastech.

Tato publikace prostřednictvím získaných výsledků z provedeného terénního výzkumu z let 2010–2014 umožňuje mezi sebou alespoň částečně porovnat slovenské zahraniční komunity v jednom období.

Výzkumu v Polsku se účastnily Pavla Milová, Nikola Zittová a Jana Zychová, která zpracovávala část týkající se polských Slováků. Výzkum na Ukrajině prováděli Jiří Röschl, Rudolf Švec, Pavla Milová a Nikola Zittová, finální zpracování připravila Andrea Štolfová. Výzkumu u Slováků v Maďarsku se účastnily Pavla Milová, Nikola Zittová a Monika Krytinářová, konečné zpracování získaných výsledků prováděl Petr Kokaisl. Terénní výzkum v Rumunsku prováděli Pavla Behrová, Lenka Chocholoušková, Gabriela Růnová a Lukáš Slavík, konečné zpracování získaných výsledků prováděl Petr Kokaisl. Výzkumu Slováků na území bývalé Jugoslávie (v Srbsku, Chorvatsku a v Černé Hoře) se účastnili Eva Bosáková, Jana Brejchová, Linda Kolářová, Kristýna Sataryová, Kateřina Šedivá a Pavel Hanuš, který také prováděl finalizaci získaných výsledků.

PETR KOKAISL

Provozně ekonomická fakulta
České zemědělské univerzity v Praze

4. listopadu 2014

Úvod

Slováci jako národ a jako národnostní menšina

Minulost

Slováci, kteří dnes tvoří národnostní menšinu v mnoha státech, jsou zároveň často v těchto státech původním (autochtonním) obyvatelstvem. Podobně jako území historických Uher bylo (a je) spojováno s Maďarskem, ačkoli na tomto území žilo velké množství nemaďarských národů, i území Slovenska bylo velmi těžké jednoznačně definovat – až do doby po vzniku Československa, kdy byly vytvořené politické hranice.

Slovenské území před rokem 1918 bylo tedy možné vytýčit pouze přibližně například podle statistických údajů týkajících se nejčastěji mateřského jazyka:

Kompaktní území obývané Slováky uherskými prostírá se po 16 stolicích, v 10 stolicích mají Slováci převahu: v prešpurské, trenčanské, nitranské, turčanské, tekovské, oravské, liptovské, zvolenské, spišské a šaryšské; v menšině jsou: v hontské, novohradské, gemerské, abaujtoránské, zemplínské a užhorodské. Avšak širší území, na němž Slováci svá sídla zaujímají souvisle s kompaktem, zabírá částečně ještě 6 stolic: komárenskou, pešťskou, borsodskou, ostríhomskou, bělehradskou a berežskou. Mimo to jsou Slováci roztroušeni po celých Uhrách, v Sedmíhradsku i v Chorvatsku-Slavonsku, tvoříce větší, menší ostrovy s obyvatelstvem míchaným: s Maďary, Rumuny, Srby, Chorvaty, Němci a Slovinci.

Slováci přebývající v severních hornatých končinách slují Horniaci, v nížinách a rovinách Dolniaci, osadníci na rovinách středních a jižních Uher Dolňozemci. Mezi sebou rozeznávají se Slováci podle nářečí a kroje. S narážkou na výslovnost svého nářečí mají také zvláštní přezdívky, jako: Sotáci, Copáci, Trpáci, Krekáci.¹

Přehled jednotlivých stolic uvádí statistika z let 1890–1900 převzatá z práce L. Niederleho². V některých stolicích, i přes nadpoloviční počet Slováků, nebyla tato většina nijak výrazná, a kromě početného maďarského obyvatelstva tvořili značnou část i Němci.

V tabulce uváděné etnonymum „Rusové“ se vztahuje především na Rusíny, ale může zahrnovat i Ukrajince.

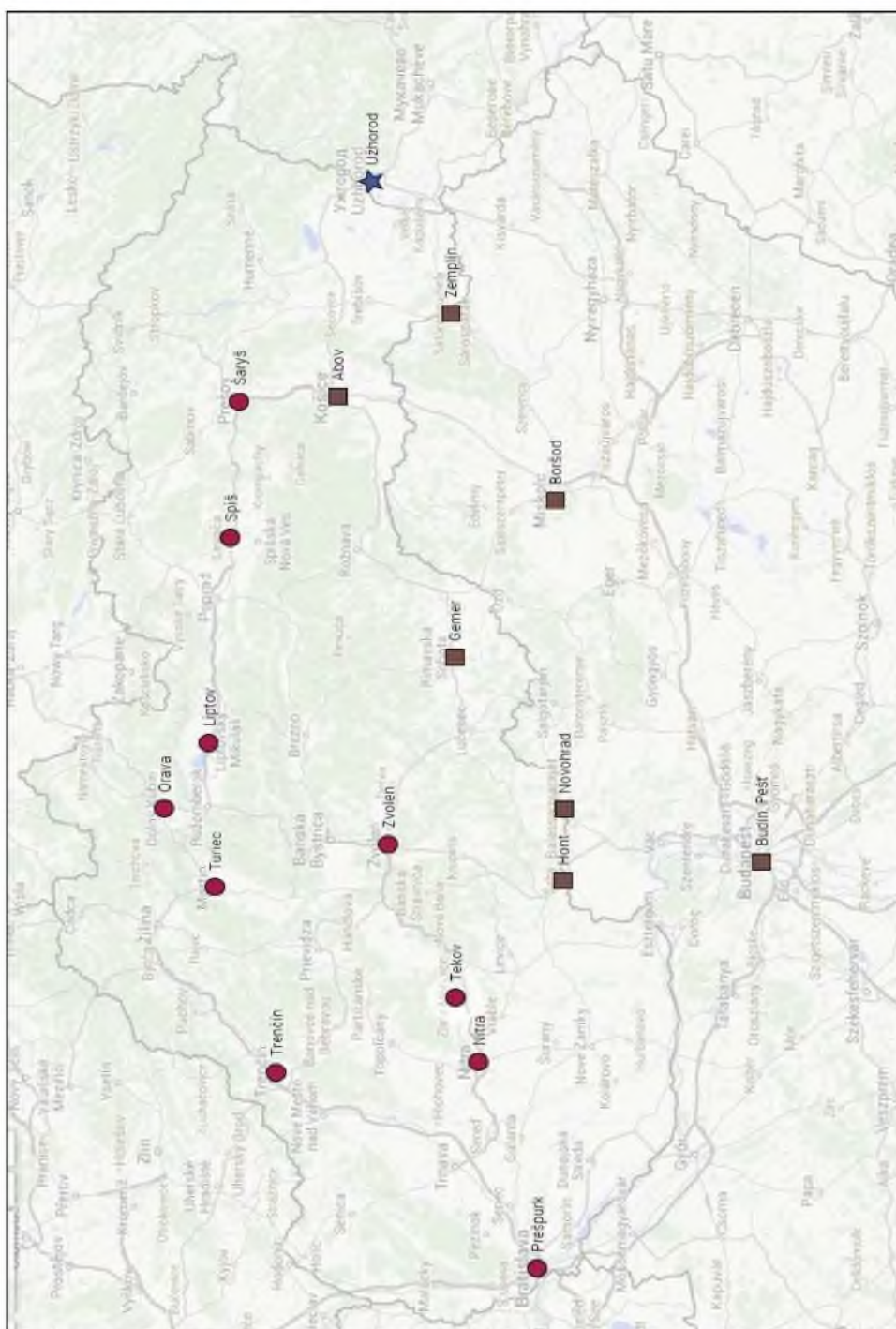
.....
¹ *Slováci: Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopædie obecných vědomostí (1905)*, 23. díl. J. Otto, Praha: 1890. Další dostupnost: <<https://archive.org/stream/ottvslovnknauni47ottogoog#page/n462/mode/2up>>.

² NIEDERLE, Lubor. *Národopisná mapa Uherských Slováků na základě sčítání lidu z roku 1900*. Praha, 1903, s. 121–122. Další dostupnost: <<https://archive.org/stream/nrodopisnmapauh00niedgoog#page/n4/mode/2up>>.

Tabulka 1. Přehled procentuálního počtu Maďarů, Němců, Slováků a Rusů podle statistiky z r. 1900 a z r. 1890.

	1900	1890	1900	1890	1900	1890	1900	1890
Stolice	Maďarů		Němců		Slováků		Rusů	
Prešpurk (Bratislava)	39,7	39,2	7,6	8,8	51,1	50,6	0,0	0,0
Trenčín	2,8	1,9	3,5	4,0	92,8	93,5	0,0	0,0
Nitra	18,8	17,5	7,6	9,1	73,1	72,8	0,0	0,0
Tekov (Zlaté Moravce)	31,7	31,1	10,5	11,5	57,5	56,9	0,0	0,0
Hont (Šiahy)	54,4	51,6	5,4	6,0	39,5	41,8	0,0	0,0
Orava (Dolný Kubín)	1,7	0,9	2,5	2,3	94,7	96,2	0,0	0,0
Liptov (Liptovský sv. Mikuláš)	3,3	2,3	3,0	3,3	92,5	93,8	0,0	0,0
Turieč (Turčiansky sv. Martin)	4,2	2,7	21,3	20,4	73,6	75,9	0,0	0,0
Zvolen	7,2	4,0	2,3	2,9	89,4	92,2	0,0	0,0
Novohrad (Balašské Ďarmoty)	70,5	69,2	1,6	1,9	26,9	27,7	0,0	0,0
Gemer (Rimavská Sobota)	56,4	53,6	2,2	2,7	40,6	42,8	0,0	0,0
Abauj /Abov, Torna (Košice)	73,0	69,6	3,4	4,1	22,9	25,5	0,1	0,1
Boršod (Miskolc)	94,7	93,6	1,1	1,5	3,6	4,5	0,0	0,0
Zemplín (Sátorajújhely)	53,1	47,2	2,5	5,2	32,4	35,9	10,6	10,4
Užhorod	30,0	27,5	4,6	7,6	28,1	29,6	36,6	37,4
Spiš (Levoča)	6,2	3,1	25,0	27,5	58,2	57,1	8,2	10,7
Šaryš (Prešov)	6,1	3,4	6,1	7,0	66,1	66,9	19,7	20,8
Budín, Pešť město (Budapešť)	79,3	66,4	14,2	24,0	3,5	5,6	0,0	0,0

Zdroj: NIEDERLE, Lubor. *Národopisná mapa Uherských Slováků na základě sčítání lidu z roku 1900*. Praha, 1903, s. 121–122.

Obrázek 1. Slovenské stolice podle převažujícího obyvatelstva v roce 1890 a 1900.

Kolečko označuje převahu slovenského obyvatelstva, čtvereček maďarského a hvězdička pak převahu rusínského obyvatelstva. (Mapový podklad maps.google.com)

Co se týká náboženské příslušnosti obyvatelstva v oblastech osídlených Slováky (na přelomu 19. a 20. století), jednoznačně převládala příslušnost k římskokatolické církvi, pouze v Užhorodě převládali řeckokatolíci, ve stolici Turiec měli převahu evangelíci augsburského vyznání a v zemplínské stolici bylo nejvíce reformních evangelíků.

Tabulka 2. Přehled procentuálního počtu zástupců různých náboženství podle statistiky z r. 1900.

Stolice	řmsko-katol.	řecko-katol.	evang.-augsb.	evang.-reform.	židovského
Prešpurk	86,5	0,1	5,9	2,5	5,0
Trenčín	87,4	0,0	8,6	0,1	3,9
Nitra	78,9	0,0	13,4	1,9	5,8
Tekov	84,7	0,0	1,9	10,3	3,1
Hont	68,6	0,1	21,6	7,3	2,4
Orava	88,7	0,0	8,2	0,0	3,1
Liptov	53,6	0,0	42,6	0,0	3,8
Turiec	43,7	0,0	52,1	0,3	3,9
Zvolen	64,6	0,0	32,9	0,2	2,3
Novohrad	72,5	0,0	21,9	1,7	3,9
Gemer	43,5	2,3	32,4	18,9	2,9
Abauj,Torna	56,1	10,4	3,0	24,9	5,6
Boršod	53,8	4,8	26	32,4	6,4
Zemplín	37,9	30,8	2,1	39,6	9,6
Užhorod	21,4	55,0	0,3	12,3	11,0
Spiš	66,8	12,5	16,1	0,4	4,2
Šaryš	53,8	30,8	8,2	0,2	7,0
Budín, Peš (město)	60,8	0,8	5,3	9,0	23,4

Zdroj: NIEDERLE, Lubor. *Národopisná mapa Uherských Slováků na základě sčítání lidu z roku 1900*. Praha, 1903, s. 121–122.

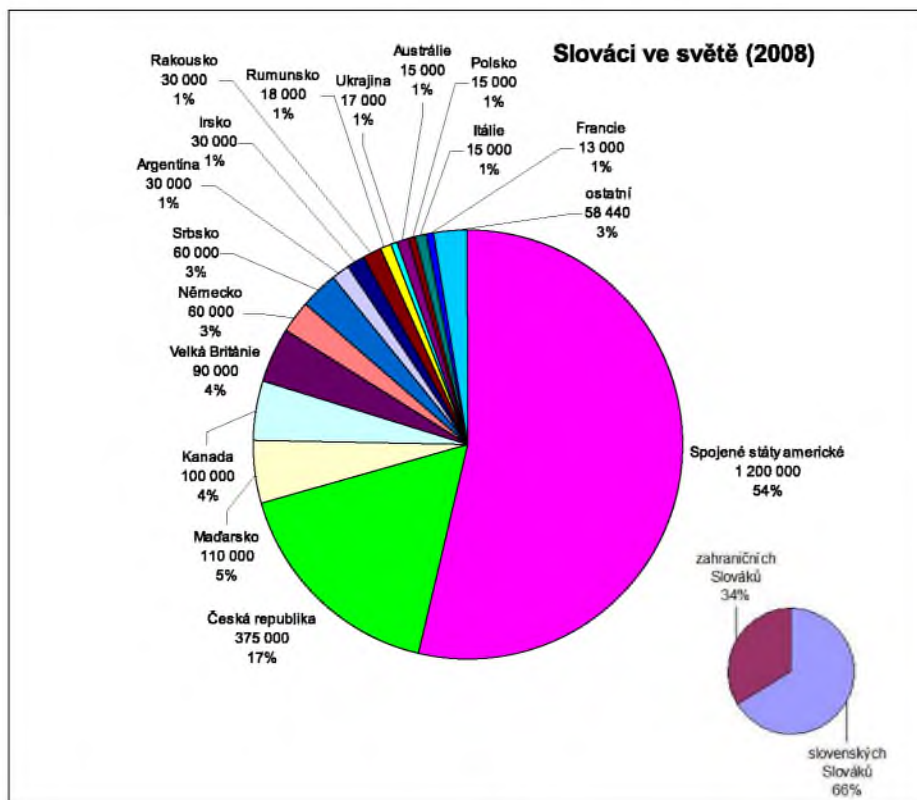
Současnost

Slováci patří svým počtem spíše k menším národům. Odhady počtu Slováků na celém světě se pohybují od necelých 5 mil. až do 6,5 mil. osob. Podle odhadu vládního úřadu Slovenské republiky (*Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí*) dosahoval počet zahraničních Slováků téměř 2,25 milionu osob³.

.....
³ *Počty a odhady*. [online] © 2014 – Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí. [cit. 29. 9. 2014] Dostupné z: <<http://www.uszz.sk/sk/pocty-a-odhady/>>.

Při sčítání obyvatel na Slovensku v roce 2011⁴ tvořili Slováci zhruba 80 % obyvatel Slovenska: z celkového počtu 5 397 036 obyvatel žijících na Slovensku se ke slovenské národnosti přihlásilo 4 352 775 osob.

Pokud vezmeme tyto údaje, tak počet zahraničních Slováků dosahuje 1/3 všech Slováků (a na Slovensku žijí 2/3 z celosvětového počtu Slováků).

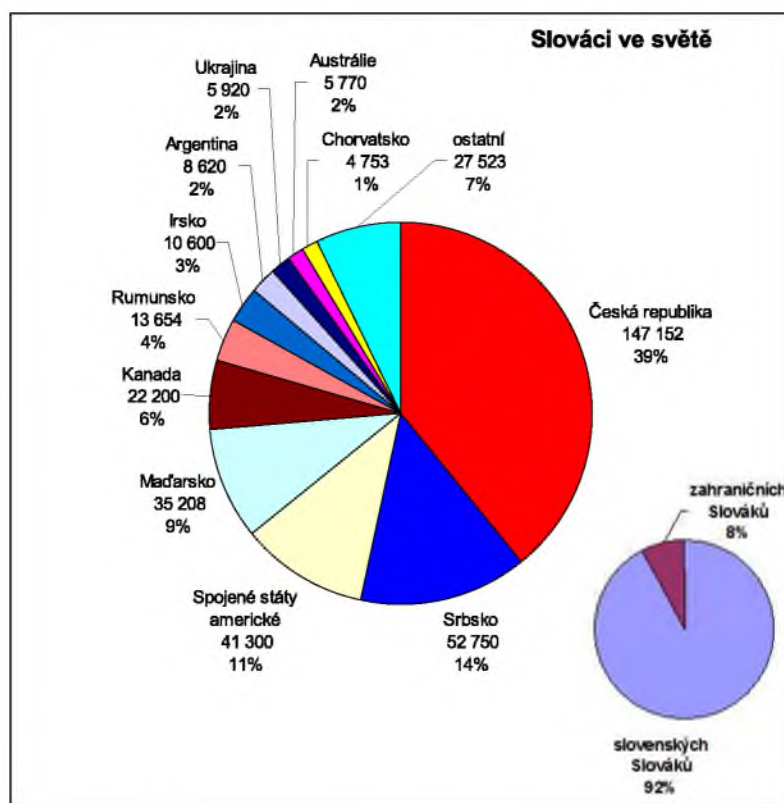

Obrázek 2. Počty Slováků na Slovensku a ve světě (2008).

Zdroj dat: *Počty a odhady*. [online] © 2014 – Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí. [cit. 29. 9. 2014] Dostupné z: <<http://www.uszz.sk/sk/pocty-a-odhady/>>.

Jiné zdroje ovšem uvádí počty diametrálně odlišné. Následující graf vycházející z údajů *Joshua Project* (zabývající se celosvětovým mapováním národnostních skupin a používáním jejich jazyků) a údajů ze sčítání obyvatel ukazuje, že mimo Slovensko žije pouze 8 % z celosvětového počtu Slováků. Počet Slováků žijících ve Spojených státech amerických podle údajů z *Joshua Project* dosahuje pouze málo přes 40 000 osob (což se ovšem vzhledem ke stavu slovenského národnostního života jeví jako mnohem pravděpodobnější oproti údaji 1,2 milionu).

⁴ *Základné údaje zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011. Obyvateľstvo podľa národnosti*. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2012, s. 53. (Obyvateľstvo trvalo bývajúce v SR podľa národnosti, sčítanie 1991–2011). ISBN 978-80-8121-206-2.

Obrázek 3. Slováci ve světě.

Zdroj dat: *Slovak*. [online] © 2014 Joshua Project. [cit. 29. 9. 2014] Dostupné z: <http://joshuaproject.net/people_groups/14962>.

Česká republika: *Sčítání lidu, domů a bytů 2011*. (Tab. 111 Obyvatelstvo podle pohlaví a podle druhu pobytu, státního občanství, způsobu bydlení, národnosti a náboženské víry). [online] Český statistický úřad, 2014. [cit. 10. 11. 2014] Dostupné z: <<http://vdb.czso.cz/sldbvo/>>.

Srbsko: *Population by ethnicity, age and sex, by municipalities and cities*. [online] Republički zavod za statistiku | www.stat.gov.rs | Beograd. [cit. 29. 9. 2014] Dostupné z: <http://popis2011.stat.rs/?page_id=2162&lang=en>.

Maďarsko: *Gazetteer database 2010* [online] © Központi statisztikai hivatal (Hungarian Central Statistical Office), 2010 cit. [25. 3. 2013] Dostupné z: <<http://www.ksh.hu/>>.

Rumunsko: *Populația după etnie la recensământele din perioada 1930–2002*. [online] © 1998–2014 Institutul National de Statistica – Romania [cit. 15. 9. 2014] Dostupné z: <<http://www.insse.ro/cms/files/RPL2002INS/vol4/tabele/t1.pdf>>; *Evoluția comunităților etnice din România*. [online] PRO TV S.A, 2013. [cit. 15. 9. 2014] Dostupné z: <<http://www.incont.ro/infografice/evolutia-comunitatilor-etnice-in-romania-judetul-unde-sunt-cei-mai-putini-romani-12-6-din-populatia-totala.html>>.

Chorvatsko: *Population by ethnicity – detailed classification, 2011 Census* [online] Republika Hrvatska – Državni zavod za statistiku, 2012. [cit. 18. 12. 2012] Dostupný z: <http://www.dzs.hr/Eng/censuses/census2011/results/htm/E01_01_05/E01_01_05.html>.

Problémem při určování celosvětového počtu Slováků je to, že v každé zemi je odlišný způsob dotazování na národnost – v některých zemích se národnost vůbec nesleduje nebo je dokonce zakázáno shromažďovat údaje o obyvatelích na základě příslušnosti k určitému národu, v některých zemích je národnost „dědičná“ a příslušnost k určitému národu je daná národností jednoho z rodičů, jiné země evidují příslušníky určitých národů podle rodného jazyka a na jiných místech se národnost určuje pouze prohlášením do sčítacích archů při sčítání obyvatel.

Při sčítání obyvatel slovenské národnosti často dochází ke spojování používání slovenského jazyka a příslušnosti ke slovenské národnosti. Velká část Slováků žijících mimo Slovensko ovšem slovenštinu používá velmi málo, nebo dokonce vůbec – to, co vytváří slovenské národní cítění (etnicitu) je pak něco jiného (nejčastěji vědomí slovenského původu a historické povědomí, odlišné náboženství...).

Další věc, která může do sčítání osob slovenské národnosti vnášet nesrovnalosti, je nerozlišování (nebo směšování) kategorií *státní příslušnost* vers. *národnost* a *cizí státní příslušník* vers. *příslušník národnostní menšiny*. Velmi snadno se pak může stát, že někteří občané Slovenska mohou být ve statistikách započítáni dvakrát – jednou jako cizí státní příslušníci v cizím státě a podruhé při sčítání obyvatel na Slovensku.

Hlavní vlny slovenské migrace

Nejvíce Slováků odcházelo z území dnešního Slovenska do Ameriky, ale i do jiných míst Uherska. Po roce 1848 doporučovaly i slovenské vládní noviny jako lék na zmírnění obrovské bídy obyvatelstva, aby se vystěhovalo do oblasti Dolní země.

Vystěhovalectví se týkalo především homatých a neúrodných oblastí a směřovalo jak do Ameriky, tak i do dalších míst Uher, na území v dnešním Rumunsku, Chorvatsku a Srbsku – Vojvodina (Báčka, Srijem, Banát).

Obrázek 4. Území Vojvodiny, Banátu a tzv. Vojenské hranice.

Zdroj: <http://upload.wikimedia.org>, doplněno.

Velký nadbytek pracovních sil v zemědělských oblastech, který vedl k velmi nízké ceně lidské práce, byl jednou z příčin masového odchodu Slováků především do USA. Zde se nabízely možnosti i pro uplatnění nekvalifikovaných pracovních sil. Většina vystěhovalců z území dnešního Slovenska ovšem neodcházela do Ameriky s tím, že by tam zůstala natrvalo, ale plánovali se po roce až dvou vrátit s úsporami domů. V průběhu času ale velká část vystěhovalců změnila původní rozhodnutí a zůstávala v USA natrvalo. Statistické údaje z let 1869–1910 zaznamenaly na území dnešního Slovenska úbytek přes půl milionu osob. Kromě migrace v rámci Rakouska-Uherska se jednalo především i emigraci právě do USA.⁵

Určit přesný počet Slováků, který opouštěl území dnešního Slovenska (ale i území jiných dnešních států, které byly součástí Uher), není možné přesně určit, protože emigranti byli většinou evidováni jako občané Uher, a méně podle národnosti.

Počet vystěhovalců uherských není přesně znám, ale činí zcela určitě několik milionů duší. Ruch vystěhovalecký trvá už nejméně 30 let a způsobil zejména v rusínských a slovenských stolicích úbytek obyvatelstva, jenž upomíná téměř na poměry irské. Dle úřední statistiky uherské z roku 1910 je celkový počet Slováků asi o 10.000 duší menší než byl roku 1900 a přece je plodnost slovenská příslovečná a zákon z roku 1903 ztěžuje všemožně práci vystěhovaleckým agentům...

Poslední hospodářská krize v Americe omezila též do jisté míry emigraci. Ale přes to vše udává poslední výkaz uherského ministerstva za rok 1912 120.516 a za rok 1913 119.159 vystěhovalců jenom do Ameriky. Více než 20.000 práce schopných lidí vystěhovalo se před dvěma roky do Rumunska, Rakouska, Německa atd. V letech devadesátých a později dostoupil počet emigrantů z Uherska příšerné výše 200.000 až 300.000 duší ročně. Jenom Slováků jsou dnes v Americe nejméně tři čtvrti milionu a čistých Maďarů tam nebude o mnoho méně.⁶

Reemigrace

První snahy o reemigraci Slováků zaznamenáváme v českém tisku ještě v dobách Rakouska-Uherska. Během 1. světové války se uherská vláda pokoušela přesvědčit obyvatele Uher, kteří nebyli spokojeni se svou situací po emigraci do Spojených států, aby se vrátili na místa, která byla v důsledku válečných událostí opuštěna. Akce uherské vlády nebyla zaměřená samozřejmě jen na Slováky, ale i další národy Uherska – Maďary, Rumuny, Němce.

Otázka zpětusazování amerických Maďarů. Maďarská veřejnost zabývá se poslední dobou pilně otázkou tak zvané reemigrace Uhrů t. j. Maďarů, uherských Slováků, Rumunů, Chorvatů a Němců z Ameriky, kteří před časem opustili svoji vlast pro nedostatek orné půdy a výživy.

Otázka reemigrace, kterou se teď vláda uherská vážně zabývá, zasluhuje pozornosti i našeho národa. Maďarský časopis „Az Est“ tvrdí, že maďarská banka „Transatlantic Trust Company“ vyzývá už teď své soukmenovce v Americe, aby se hlásili, kdo se chce domů vrátit a zakoupit si za laciné peníze hospodářství v maďarských nebo nemaďarských obcích, které jsou násled-

⁵ JAKEŠOVÁ, Elena. Reemigrácia a vyst'ahovalectvo obyvateľstva Slovenska v období po vzniku Československej republiky, s. 90–91. In: *Slováci v zahraničí* (14). Martin: Matica slovenská, 1988.

⁶ Otázka zpětusazování amerických Maďarů. *Národní listy*. 10. prosince 1915, s. 3.

kem vojny celé neb částečně vylidněny. „Az Est“ právem varuje vládu před vředkářskými bankami, které se již nyní zabývají parcelacemi statků, jež zbaveny byly svých držitelů. Žádá, aby vláda svými orgány dala sestaviti seznam všech statků, které ztratily své obdělavatele. Na statisíce majitelů půdy padlo hrdinskou smrtí na bojišti a mnohé kraje jsou zpustošeny válkou tak, že není člověka, který by je zase zoral a úrodným učinil. Mnoho půdy je vůbec bez majitele. Takové statky třeba dáti či prodati americkým Maďarům, kteří se vrátí do vlasti. Stát je povinen dbáti o to, aby ani píď plodné půdy nezůstala ležeti úhorem. Vláda musí organisovati návrat amerických vystěhovalců a jich opětne usazování se v Uhrách. Nesmí ovšem při tom zanedbávati politického a národohospodářského zájmu státu, nesmí strpěti, aby nesevědomití spekulanti se zmocnili výnosného obchodu parcelace, sprostředkování atd. Celou agendu nechť odevzdá ministerstvo tak zvané „Altruistické bance“ (Altruista bank), která byla nedávno pomocí vlády založena za tím účelem, aby napomáhala parcelaci velkých latifundií šlechtických, jakož i mrtvé ruky, a řídila tak zvanou vnitřní kolonizační politiku vládní.

Že vláda uherská vykoná v této otázce vše, co jen bude možno, vysvítá již z okolnosti, že stále udržuje styky nejen s rodilými Maďary v Americe, nýbrž i s některými předáky slovenskými, na př. s evang. farářem Orbachem, redaktorem „Slováka v Americe“, jenž hraje se svými přívrženci zajímavou roli. „Nieuwe Rotterdamsche Courant“ přinesl o tom nedávno několik podrobností.

Vláda uherská podporuje maďarské spolky v Americe. „New-Yorki Magyar Segélyegylet“ (maďarský podpůrný spolek) na příklad dostal roku 1913 podporu 10.000 dolarů; „Chicago Női otthon“ (Sikagský ženský dům) 300 dolarů) podobně jsou podporovány i časopisy, „Amerikai Magyar Népszava“ a jiné. Pomocí spolků a časopisů těchto může vláda uherská vykonati úspěšnou práci.

Zpáteční proud vystěhovalců z Ameriky do Uher v posledních letech sám sebou značně postoupil, nejvíce proto, že se teď už nemůže ve Spojených státech kdokoliv uplatnit tak snadno a dobře, jako ještě před 10–20 lety. Na př. roku 1913 se vrátilo z Ameriky do Uher 46.666 lidí, tedy asi 30 % všech, kteří toho roku vlast opustili.⁷

Po vzniku Československé republiky se na Slovensko vrátila celá řada Slováků z Ameriky, z nichž mnozí očekávali, že na Slovensku získají půdu. Během několika let ovšem došlo k tomu, že odchod Slováků do USA výrazně převýšil počty slovenských reemigrantů z USA. I zde je velmi obtížné statisticky zachytit přesný stav situace, protože mnozí Slováci, kteří přijížděli do Československa, měli americké občanství a po svém návratu do USA nebyli ve statistikách zachyceni jako slovenští emigranti.

Podle výroční zprávy reemigrační *Komise pro vystěhovalectví a kolonisaci za rok 1926* tvořili Slováci kolem 50 000 osob reemigrantů do Československa. Kromě USA přicházel velký počet přesídlenců i z Rakouska. Známé statistické údaje ukazují, že v letech 1918–1920 se vystěhovalo do USA více osob, než byl počet reemigrantů.⁸

Po 2. světové válce byla reemigrace Slováků (podobně jako Čechů) řízena československou vládou a byly podepisovány dohody s vládami příslušných států, za jakých podmínek se bude reemigrace provádět a jakých obyvatel se bude týkat. Přípravy k této reemigraci byly zahájeny již během 2. světové války

⁷ Otázka zpětusazování amerických Maďarů. *Národní listy*. 10. prosince 1915, s. 3.

⁸ JAKEŠOVÁ, Elena. c. d., s. 106.

v Londýně a Moskvě. Po nuceném vysídlení především Němců, ale i Maďarů se s krajanů počítalo především pro znovuosídlení pohraničních oblastí.

Ve dvouletém plánu se s reemigranty počítá s hlediska nedostatku pracovních sil a k dokončení velikého osídlovacího plánu. Bylo proto vládním nařízením ze dne 28. května 1946 uloženo ministerstvu sociální péče, aby v dohodě se zúčastněnými ministerstvy organizovalo reemigraci Čechů a Slováků usídlených v cizině. Je přirozené, že předem plánovaná reemigrace vyžaduje v první řadě řádnou informační službu v cizině, odpovídající skutečným současným výdělečným možnostem, soupis našich krajanů v cizině, který je namnoze již ukončen, dále vyšetření osídlovacích potřeb a možností v tuzemsku za pomoci ministerstva zemědělství a osídlovacího úřadu a hlavně reemigrační plán, obsahující zvláště prioritní pořadí reemigrace.

Podle programu stanoveného v říjnu 1946 bylo přivezeno do vlasti během půl roku asi 45.000 krajanů. Od června 1946 přepravil remigrační odbor včetně remigrační akce volyňských Čechů i včetně prováděné repatriace 73.000 osob ve 217 vlacích, při čemž poskytoval přepravovaným stravu, lékařské ošetření, ošacení a první peněžitou výpomoc. V těchto transportech jsou zahrnuty také některé, které sloužily k dopravě cizích státních občanů do jejich vlasti nebo k dopravě československých dětí na rekreaci do zahraničí Švýcarsko, Anglie, Švédsko atd. Zvláštní složku v této remigrační činnosti tvoří t. zv. nezdařená repatriace, t. j. pomoc navrátilcům z koncentračních táborů, kterým se nepodařilo vrátit se do svých původních bydlišť, zejména z Polska, a kteří v počtu cca 71.000 osob přecházeli na naše území a odtud po poskytnutí první péče byli organizovaným způsobem přepravováni na hranice republiky, do amerického pásma v Německu.

Protože repatriční odbor přivezl při své ostatní činnosti před r. 1947 též asi 45.000 krajanů, možno dnes odhadnout celkový počet všech krajanů, dovezených do vlasti od revoluce do dnešního dne ministerstvem sociální péče, na 90.000 osob, z toho asi 38.000 osob ze Sovětského svazu, 10.000 z Francie, 8.000 z Rakouska, 6.000 z Polska, 5.000 z Jugoslávie, 5.000 z Německa, 3.000 z Belgie, 3.000 ze zámoří, 2.000 ze Zakarpatské Ukrajiny a 400 z Rumunska.⁹

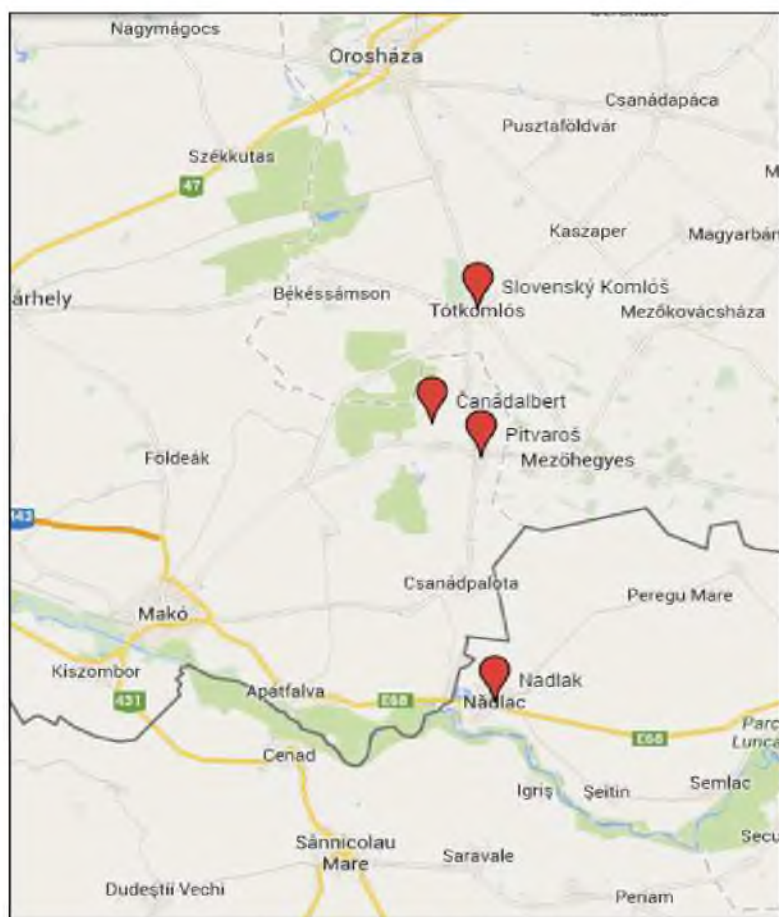
V roce 1946 uzavřela dohodu o výměně obyvatelstva Československá a maďarská vláda. V rámci této výměny se přestěhovalo do r. 1948 z Maďarska na Slovensko přibližně 60 000 Slováků, ze Slovenska přišlo do Maďarska 90 000 Maďarů. Při této výměně byli v lepší situaci Slováci, protože přicházeli většinou z podstatně chudších oblastí do mnohem lépe vybavených hospodářství po slovenských Maďarech¹⁰. Tato výměna obyvatel byla ovšem z velké části prováděna nedobrovolně – především slovenští Maďaři byli již v této době (na základě Benešových dekretů) zbaveni československého občanství.

Ani maďarští Slováci neopouštěli během výměny obyvatel své domovy vždy dobrovolně:

V roce 1843 založili slovenští osídlenci ze Slovenského Komlóše (Tótkomlós), Pitvaroše a Nadlaku (na území dnešního Rumunska) vesnici Čanádalbert / Csanádalberti (Alberti). Následující mapa ukazuje, že se jednalo o založení obce druhotné, na kterém se podíleli Slováci z okolních vesnic. Později se do Čanádalbertu přistěhovali i další Slováci z území dnešního Slovenska.

⁹ 62. schůze ústavního Národního shromáždění republiky Československé, ze dne 1. července 1947. [online] Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. [cit. 11. 10. 2014] Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/062schuz/s062001.htm>>

¹⁰ KOKAISL, Petr *Etnické minority v Evropě*. Praha: Provozně ekonomická fakulta ČZU, Katedra psychologie, 2014, s. 216–217. ISBN 978-80-213-2524-1.

Obrázek 5. Založení obce Čanádalbert.

(Mapový podklad maps.google.com)

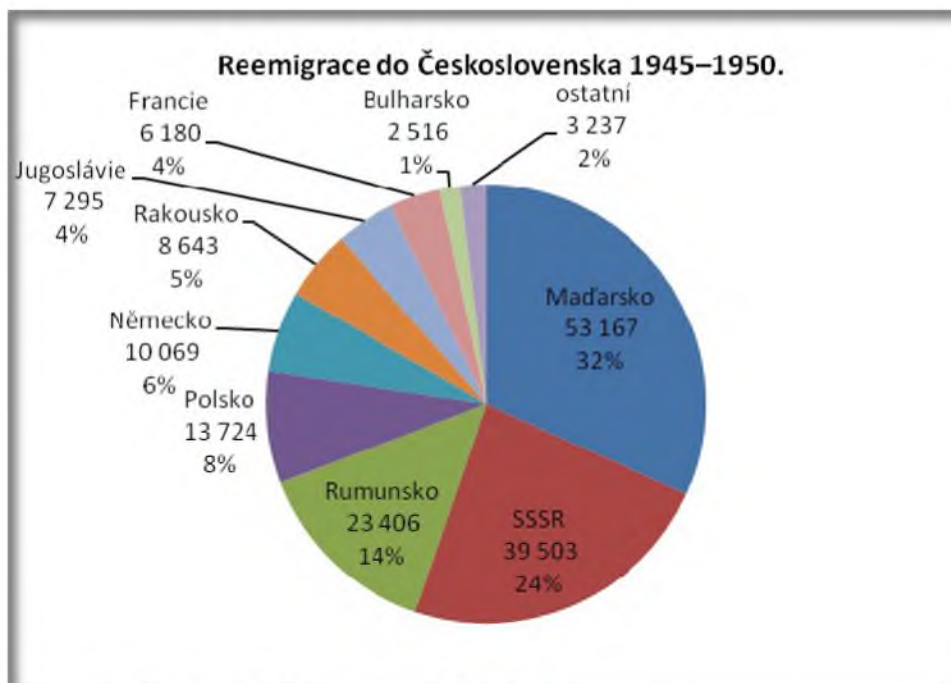
Na začátku 2. světové války žilo v obci zhruba 1 500 Slováků, kteří po jejím skončení pocítovali velmi silnou národnostní nevraživost. V roce 1945 hnali maďarští četníci zástup dětí a starých lidí do 30 km vzdáleného Gádorose, s výhrůžkami o utopení v řece. To přivedlo dvě třetiny slovenských obyvatel k definitivnímu rozhodnutí opuštění domova a přesídlení se do Československa – usadili se v slovenských obcích Diakovce a Tešedíkov. Obec, ve které dnes žije 490 obyvatel, je nyní zcela maďarská. Na původní slovenské obyvatelstvo už upomíná jen evangelický kostel postavený v roce 1882, slovenská příjmení některých obyvatel a staré náhrobky na hřbitově psané slovensky.¹¹

Nejvíce reemigrantů přišlo do Československa právě z Maďarska na území dnešního Slovenska.

Respondentka z obce Slovenský Komlós: *Mnoho lidí z Komlóše odešlo, i my jsme navštěvovali Slovensko. V Horné Salibě jsme měli příbuzné, ale už zemřeli.*

¹¹ Podle: *Čanádalbert dnes očami potomkov zo Slovenska*. [online] oslovma.hu Slovák v Maďarsku – Magyarországi Szlovák [cit. 11. 10. 2014] Dostupné z: <<http://www.oslovma.hu/index.php/en/aktuality/151-aktuality3/815-anadalbert-dnes-oami-potomkov-zo-slovenska>>.

My jsme nechtěli odejít, netáhlo nás to, chtěli jsme být jen tady, toto je naše. Už jsme byli manželé, i děti jsme měli, všichni příbuzní odešli. Pak toho litovali, že odešli, protože přišli do takového kostela, v neděli, ale bylo to v jedné škole (Horné Saliby) tak se jim to nelíbilo, dokonce i plakali, že opustili takový pěkný kostel jako je tady, a oni přišli do školy. Tak se tam dobře necítili, jenom sem je to vedlo a tady se cítili dobře. Jim napovídali, že tam bude dobře. Také nám říkali, že nás tu ještě budou bít, igen. Nám dali pokoj, nelitujeme, že jsme tu zůstali. Ti, co odešli, ti mluví slovensky.^{12,13}

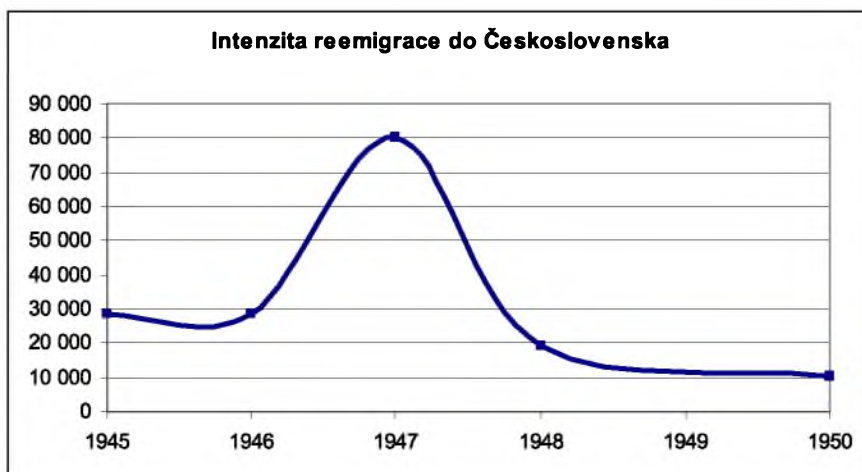
Obrázek 6. Reemigrace do Československa 1945–1950.

Zdroj dat: *Scítání v roce 1950* [online] Český statistický úřad, 19. 11. 2007 [cit. 19. 3. 2014]

Dostupné z: <http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/scitani_v_roce_1950>.

¹² Veľa ľudí odišlo z Komlóša, aj my sme chodili do Slovenskej. Aj do Horné Saliby rodinu sme mali, ale už pomreli. My sme nechceli odísť, neťahalo nás to, my len tu, toto je naše. Už sme boli manželia, aj deťi sme mali, rodina šecká nám odišla. Potom obanovali, že odišli, lebo prišli do takého kostola, keď ta prišli, nedeľa bola, tak ta išli do ednej školy (na Horných Salibách) tak sa im to nepáčilo, hár aj plakali, že hár takýto pekný kostol tu nahali, ako tu jesto a oni do škole prišli. Tak sa ni dobre cítili, iba ich sem vodilo a tu sa dobre cítili. Ich navrevali, že tam bude dobre. Dačo nám vraveli, že nás tu budú ešte biť, igen. Nám dali pokoj, ňebanujeme, že sme tu zostali. Ti, čo távo išli, tí po slovensky rosprávajú.

¹³ KADLECOVÁ, Andrea. *Znaky etnickej identifikácie, etnokultúrne procesy a interetnické vzťahy v osade Slovenský Komlós I.* [online] [cit. 8. 12. 2014] Dostupné z: <http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/szlovakok/a_magyarorszag_i_szlovakok_neprajza_1998/pages/szlovak/003_znaky_etnickej.htm>.

Obrázek 7. Intenzita reemigrace do Československa (1945–1950)

Zdroj dat: *Sčítání v roce 1950*. c. d.

Reemigrace vedla na mnoha místech k značnému rozčarování, protože místní obyvatelstvo nahlíželo na reemigranty jako na výrazně cizorodý prvek, což přetrvávalo celé generace. Dalším důvodem k rozčarování byla často neutěšená hospodářská situace v pohraničí.

Ale ne všichni mají důvod k radosti z návratu do vlasti. Mnozí při změření slibů, jež jim někde i lehkomyšlně byly před návratem rozdávány, a všední, často i tvrdě sobecké zkušenosti, v níž se ocitli, ztratili mnohý z ideálů, jimiž si v duchu kreslili domov jako pohostinný, bratrský a spravedlivý. A nechybí ani hlasů, které volají po návratu do emigrace – a není možno je odsuzovat, neboť jsou jen výrazem upřímného rozhořčení nad novodobým sobectvím, jež si někde nikterak nezadá s kořistnickými zájmy feudálů a kapitalistů, které kdysi naše krajany vyháněly do ciziny.

Opravdu velké škody napáchali mnozí lehkomyšlní občané, kteří volyňským slibovali samé grunty s chmelnicemi či vinicemi, Slovákům z Maďarska pěkné statky a rodinné domky, Čechům z Vídně samostatné živnosti, vše připraveno s inventářem a zařízením i finanční podporou, jen se nastěhovat, a při tom nezjistili pravý stav našeho pohraničí. Ano, tak bylo agitováno nejen v cizině, nýbrž ještě při odjezdu transportů našich krajanů do vlasti. Příjezdy byly také většinou velkolepé, s hudbou, slavnostními řečníky, někdy i s novými sliby, doprovázenými již přihláškami do politické strany. A pak přišla skutečnost. Odehrávala se a odehrává se ve střediscích s hromadným nouzovým ubytováním, trvajícím třeba už několik měsíců, zatím co v pohraničí nejsou obdělány lány úrodných polí a čekají na jejich pilné ruce. Jiná, ale podobná skutečnost je prožívána v polorozbitých baráčkách, s vykradeným nábytkem, zemědělským inventářem – ba i s vytrhanou podlahou, ze které si čilý osidlenec vystavěl králíkárnou. Doklady? Jděte se podívat do Pily na Karlovarsku – takových Pil je však v pohraničí větší počet.

Jinde zas úmorné běhání a shánění všelijakých potvrzení, které se národním výborům zdají nedostatečná pro získání domků a živností jenom proto, že krajané nechtěli přijmout za své samospasitelné učení strany, která národní výbor ovládá.¹⁴

¹⁴ 62. schůze ústavodárneho Národního shromáždění republiky Československé, ze dne 1. července 1947. c. d.

Slováci, kteří reemigrovali do Československa, se projevovali silnou fluktua-
cí. Ti, kteří přišli z Bulharska, byli původně na Slovensku usídleni v maďarském
prostředí a byli s ním nespokojeni. Z jižního pohraničí (jižní Morava) opět od-
cházejí, a to zpět na západní Slovensko k malým městům, většinou ze zemědě-
lství do průmyslu. Pouze tito slovenští reemigranti byli před příchodem do ČSR
sociálně lépe postaveni. Od nich si v jihomoravském pohraničí odkupovali do-
my Slováci z rumunského Rudohoří, kteří se sem stěhují z horských oblastí
Čech a severní Moravy. Jsou to většinou zaměstnanci státních statků. Kromě
nich zde ještě byly malé skupiny Slováků z Nadlaku, Cipáru (Rumunsko) a Slo-
venského Komlóše (Maďarsko). Poslední zmíněné skupiny tvořili většinou bez-
zemci nebo maloročníci s nedostatečnou výměrou půdy.¹⁵

Po roce 1989 můžeme mluvit o další vlně reemigrace, ale v tomto případě se
jednalo o návraty krajanů individuální a neorganizované, početně mnohem men-
ší než v období po 2. světové válce.

Současnost

Počty Slováků žijících v zahraničí jako národnostní menšina se již dlouhodo-
bě snižuje. Přestože mnohé statistiky stále uvádí vysoké počty Slováků přede-
vším v USA, stále více se ukazuje, že tyto údaje (pohybující se přes 1 mil. osob)
spíše odráží přání než skutečnost.

Zvyšování a snižování počtu slovenské menšiny má i bezprostřední souvis-
lost s životní úrovní země, kde Slováci žijí. Slováci se na území jiných států
ocitli z důvodu hledání lepších životních podmínek. Někteří současní Slováci
postupují stejně – pokud se naskytne lepší pracovní a životní podmínky v ji-
ném státě, odchází tam. Je však celá řada Slováků, kteří místo, kde žijí, považují
za domov – bez ohledu na životní úroveň dané oblasti.

Pomoc slovenské vlády například formou stipendií je pro slovenské krajany
někdy vítanou možností, jak opustit místo, kde žijí a natrvalo odejít na Sloven-
sko.

V roce 2005 byl na Slovensku přijat zákon o Slovácích žijících v zahraničí.
Upravuje postavení zahraničního Slováka, jeho práva a povinnosti na území
Slovenské republiky, jakož i postup při přiznávání statusu zahraničního Slováka
a působnost ústředních orgánů státní správy ve vztahu k zahraničním Slovákům.
Zahraniční Slováček je osoba, která není státním občanem SR, ale má slovenskou
národnost nebo slovenský etnický původ a slovenské kulturně-jazykové pově-
domí. Slovenským kulturně-jazykovým povědomím se rozumí alespoň pasivní
znalost slovenského jazyka spolu se základní orientací v slovenských kulturních
realiích nebo aktivní projevy hlášení se k slovenskému etnickému společenství.

.....
¹⁵ LUDVÍKOVÁ, Miroslava. Integrovaný proces v lidové stravě v jihomoravském pohraničí. *Národopisné
aktuality*. Roč. XXIII. – 1986, č. 1., s. 3. Další dostupnost: <<http://na.nul.k.cz/1986/1/Nr.html#01>>.

Status národnostních menšin, zakotvený v zákonech, mají jen Slováci žijící v zemích střední a jihovýchodní Evropy. Převážně jde o menšiny s hlubokými kulturními tradicemi, vlastní národnostní inteligencí a rozvětveným systémem spolkového života. Slováci žijící v západní Evropě a v zámorí nemají podle zákonů daných zemí právní status menšiny.¹⁶

.....
¹⁶ *Zahraniční Slováci*. [online] [cit. 13. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://slovakie.eu/cs/intro/language/slovaks>>.

SLOVÁCI V POLSKU

Úvod

Následující kapitoly si kladou za cíl rozšířit povědomí o slovenské menšině v Polsku.

Zachovaly si polské župy Orava a Spiš i mnoho let po odtržení od Slovenska něco ze slovenské kultury? Cítí se být místní obyvatelé stále Slováci nebo se už považují spíše za Poláky? Jak se jejich situace vyvíjela od počátku 20. století až do současnosti? A do jaké míry jsou kompetentní v užívání slovenštiny?

Toto jsou příklady otázek, které jsme si pokládali během výzkumu. Tvrdit, že se nám na ně podařilo odpovědět zcela, by bylo příliš troufalé. Tím, že na tyto otázky neodpovídáme přímo, ale pouze poskytujeme mnoho historických faktů i aktuálních výpovědí, necháváme čtenáři možnost zamyslet se nad touto problematikou a zaujmout k ní vlastní postoj.

Literární řešerše

Literatury o slovenské minoritě nacházející se v Polsku je poměrně málo. Slováci žijícími v zahraničí se zabývá např. internetový portál *Zahraniční Slováci*, který informuje o tom, co vůbec znamená pojem zahraniční Slovák. Podle tohoto portálu jde o osobu, která nemá sice státní občanství Slovenské republiky, ale má slovenské kulturně-jazykové povědomí nebo slovenskou národnost. Slováci v Polsku se zabývá velice okrajově, na tomto webu lze tedy nalézt informaci o tom, že Slováci se do Polska dostali v důsledku politických změn po roce 1918.¹⁷ Dalším internetovým portálem, který je pro zahraniční Slováci informačně stěžejní, je internetový portál *Úrad pro Slováci žijící v zahraničí*.¹⁸ Jde o nejrozsáhlejší portál o krajanech Slováků ve světě, je možné zde nalézt informace o všech slovenských menšinách v zahraničí včetně internetových odkazů na spolky Slováků, které v daném státě působí, ale také informace o Slovácích žijících na Slovensku.

Další informace o Slovácích v Polsku lze nalézt v knize *Zahraniční Slováci a materinský jazyk*.¹⁹ Kapitola tohoto sborníku s názvem *Priestory slovenčiny v Polsku*, jejímž autorem je Jozef Ciagwa, se zabývá tím, jak velký prostor byl v Polsku dán slovenskému jazyku a školství v období od připojení severní Spiše

.....
¹⁷ *Zahraniční Slováci*. [online] Slovake.eu [cit. 26. 10. 2012]. Dostupné z: <<http://slovake.eu/cs/intro/language/slovaks>>.

¹⁸ *Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí*. [online]. © 2014 [cit. 8. 6. 2014]. Dostupné z: <<http://www.uszz.sk/sk>>.

¹⁹ BIELIK, František a Claude BALÁŽ (ed.). *Zahraniční Slováci a materinský jazyk*. 1. vyd. Martin: Matica slovenská, 1990. 292 s. ISBN 80-7090-066-0.

a Horní Oravy k Polsku až po závěr druhé světové války. Další příspěvek se jmenuje *Poznámky k dejinám Slovákov v Poľsku a k ich národnému a kultúrnemu zápasu*, jejímž autorem je současný generální tajemník Spolku Slováků v Polsku, pan Ľudomír Molitoris, který sděluje, že počátky krajanského hnutí v Polsku jsou spojeny s událostí připojení severní Spiše a horní Oravy v roce 1920. Tímto aktem byly přerušeny snahy o to, aby si obyvatelé sami rozhodli podle národnostního cítění, k jaké státní příslušnosti se chtějí hlásit.

Prováděný výzkum

Terénní výzkum probíhal v září roku 2012 a v prosinci roku 2014 v jižní části Polska, konkrétně v oblastech severní Spiše a horní Oravy, které byly v roce 1920 odtrženy od Slovenska.

Střednědobý terénní výzkum byl založen především na kvalitativním způsobu sběru dat. Pro zachycení reálné situace Slováků v Polsku byla zvolena technika polostandardizovaných rozhovorů. Ostatní informace byly získány z tištěných či online zdrojů.

Krakov, město, kde sídlí Spolek Slováků v Polsku, byl výchozím místem výzkumu v září roku 2012. Generální tajemník Spolku představoval první kontaktnou osobu v rámci celého výzkumu, a proto první kroky směřovaly právě sem. Druhá část šetření probíhala ve městě Nová Belá. Brzy se ukázalo, že respondentů zde nebude mnoho, neboť za Slováky se považuje už jen velmi málo zdejších obyvatel. Z tohoto důvodu byly v Novej Belej provedeny pouze dva rozhovory. Vyplynulo z nich, že místní Slováci upřednostňují spíše spišskou příslušnost, než slovenskou. Tento fakt potvrdila i redaktorka slovenského časopisu *Život* Agáta Jendzejčíková, jež se ujala role průvodkyně mezi starousedlíky. Na její doporučení byly rozhovory provedeny s velmi vstřícným manželským párem. Manželé se považovali za jedny z posledních starousedlíků v této obci. Hovořili o sobě jako o Slovácích a používali spišský dialekt.

Výzkum v prosinci roku 2014 začal rozhovorem s panem Františkem Brodovským (Franciszek Brodowski) v obci Nová Belá. Pan Brodovský je místním rodákem důchodového věku, který celoživotně bojuje za práva Slováků. V téže obci byl pořízen i rozhovor s Dorotou Moš, redaktorkou časopisu *Život*, bývalou studentkou kulturních studií v Bratislavě, která nyní pracuje také jako vedoucí zájmových kroužků v kulturním centru Slováků v Krempachách. V tomto kulturním centru promluvila o situaci ve školství paní učitelka Anna Krištofeková. Poslední navštívenou osobou byl farář z obce Nedeci Józef Bednarczyk, který pohovořil o minulosti Slováků v Polsku a o místní náboženské situaci.

Stručný historický přehled

Historie Polska a československo-polských vztahů

Oblast dnešního Polska se velice odlišuje od historického polského území, které jako politická jednotka zaniklo po tzv. trojím dělení Polska na konci 18. století. Tehdejší Polsko zasahovalo na území dnešní Litvy, Lotyšska, Běloruska a Ukrajiny. V rámci dělení si území tehdejšího Polska rozdělily tři státy – Rusko, Prusko a Habsburská říše (fakticky Rakousko).²⁰

Velký vliv na etnické složení Polska a na vztahy Poláků k sousedním zemím měla častá a podstatná změna hranic. Jejich nejednoznačné určení bylo po skončení první světové války předmětem sporů. V této době žili na území Polska kromě Poláků a Židů také Ukrajinci, Bělorusové, Litevci, Češi, Němci a Rusové, pokud zmíníme jen ty hlavní. Kromě těchto národních etnik bylo (a doposud je) možné se setkat s menšími, etnicky ne vždy vyhraněnými skupinami (Cikáni, Kašubové, Karaimové, Goralové).²¹

V době první světové války spojoval národy střední a východní Evropy společný cíl – snaha o získání samostatnosti. První neshody mezi Československem a Polskem mají kořeny v odlišném vztahu těchto zemí k Rusku. Čeští politikové, naklonění panslavismu a rusofilství, byli přesvědčeni, že v Čechách bude dobře pouze tehdy, až dojde k „objetí“ ruskou velmocí. Oproti tomu Poláci vnímali tento názor jako nepochopitelný, díky možnosti srovnání s rakouským „útlakem“.²²

Na podzim roku 1918 se zdálo, že nově vznikajícím státům by v přátelském soužití nemělo nic závažného stát v cestě. Toto tvrzení se ovšem brzy ukázalo jako nepravdivé. Kamenem úrazu se staly hranice, které byly utvářeny za pomoci etnických, ekonomických a strategických principů. Jejich ustanovení vyvolalo vlnu nespokojenosti a staly se tak příčinami budoucích konfliktů. Konkrétní příčiny nesou jméno Těšínsko, Orava a Spiš.²³

V případě Těšínska se jednalo o území národně indiferentní. Na počátku 20. století obývali toto území Poláci, Češi, Němci a Šlonzáci (Slezané). Polské obyvatelstvo v této oblasti se dalo označit za velmi aktivní, národně uvědomělé se silnými vazbami na kulturní a politická centra, zejména Krakov. Oproti tomu situace na Spiši a Oravě byla odlišná – tamní obyvatelé tíhli spíše ke Slovákům.²⁴

.....
²⁰ KOKAISL, Petr. *Etnické minority v Evropě*. Praha: Provozně ekonomická fakulta ČZU, Katedra psychologie, 2014, s. 226–238, ISBN 978-80-213-2524-1.

²¹ KOKAISL, Petr. *Etnické minority v Evropě*. c. d.

²² BORÁK, M.; ŽÁČEK, R. „*Ukradené*“ vesnice. 1. vyd. Ostrava: Muzeum Těšínska v nakladatelství Sfinga, 1993. 32 s. ISBN 80-85491-43-5.

²³ BORÁK, M.; ŽÁČEK, R. „*Ukradené*“ vesnice. c. d.

²⁴ BORÁK, M.; ŽÁČEK, R. „*Ukradené*“ vesnice. c. d.

Obrázek 8. Polská Spiš
Zdroj: wikimedia.org, doplněno.

Obrázek 9. Polská Orava.
Zdroj: wikimedia.org, doplněno.

K dohodě mezi Polskem a Československem o území Těšínska, Oravy a Spiše nikdy nedošlo. Spor byl rozhodnut arbitrážní velmocí, ke které oba státy vznášely své požadavky a předkládaly argumenty. Rozhodnutí bylo vyřčeno vítěznými velmocemi Dohody. Jednalo se o kompromis, se kterým se Polsko nikdy nesmířilo a ani v případě Československa se nesetkalo s kladným ohlase. Kromě rozdělení Těšínska na českou a polskou část došlo i k dělení Oravy a Spiše – Horní Orava a severní Spiš nyní připadají Polsku. Rozkládají se na území o výměře 583 km², ze kterého 170 km² připadá na Spiš a 413 km² na Oravu.

Historie Slováků v Polsku

*Nejstarší obyvatelstvo tohoto světadilu najdeme na vrcholcích nebo na nejvzdálenějších pobřežích a v zastrčených koutech. Museli ustoupit nejmladším a nejjudatnějším, kteří přišli.*²⁵

Tento citát platí i pro Slováky, kteří kdysi dávno osídlovali Uhersko. Museli však ustoupit Maďarům, a proto se přesunuli do hor. Až v 18. století některé skupiny sestoupily zpět a v pokojných dobách založili nové rodiny.²⁶

Slováci na Oravě a Spiš jsou příkladem Slováků, kteří z bezpečí tatranských vrcholků neodešli daleko. Horské oblasti dodnes obývají společně s Goraly. V průběhu let těsného soužití docházelo k vzájemnému ovlivňování kultur.

Po připojení severního Spišska (14 obcí se slovenským obyvatelstvem) a horní Oravy (12 obcí se slovenským obyvatelstvem) k Polsku v roce 1920 obývalo toto území 95 % obyvatel slovenské národnosti.

Tabulka 3. Uherské sčítání lidu z roku 1910.

	Oravská župa	Spišská župa
Rozloha km ²	3 507,7	6 350,11
Maďaři	2 000	18 658
Němci	1 518	38 434
Slováci	59 096	97 077
Rumuni	18	532
Rusíni	1	12 327
Chorvaté	1	65
Srbové	1	145
Jiní	16 120	5 629
celkem	78 745	172 867

Zdroj: MAGYAR STATISZTIKAI KOZLEMENYEK. *A Magyar Szent Korona Országainak 1910.* In JELÍNEK, P. *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918–1924.* 1. vyd. Opava: Matice slezská, 2009. 226 s. ISBN 978-80-86887-12-8.

²⁵ HERDER, J. G. *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* 4. In: ČAPLOVIČ, J. *Etnografia Slovákov v Uhorsku.* Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997.

²⁶ ČAPLOVIČ, J. *Etnografia Slovákov v Uhorsku.* c. d.

Tabulka 4. Dělení Oravy (27. března 1924)

	Celkem	%	K ČSR	%	K Polsku	%
Slováci	59 096	75%	58 422	94%	674	4%
Poláci	16 120	20%	1 708	3%	14 412	87%
Ostatní národnosti	3 529	4%	3 177	5%	352	2%
Obyvatel celkem	78 845		63 307		15 438	20%

Zdroj: MAGYAR STATISZTIKAI KOZLEMENYEK. *A Magyar Szent Korona Országainak 1910.* In JELÍNEK, P. *Zahraníčně-politické vztahy Československa a Polska 1918–1924.* 1. vyd. Opava: Matice slezská, 2009. 226 s. ISBN 978-80-86887-12-8.

Tabulka 5. Dělení Spiše (28. července 1920)

	Celkem	%	K ČSR	%	K Polsku	%
Slováci	97 077	56%	88 858	54%	8 219	94%
Poláci	5 629	3%	5 386	3%	243	3%
Ostatní národnosti	70 161	41%	69 876	43%	285	3%
Obyvatel celkem	172 867		164 120	95%	8 747	5%

Zdroj: MAGYAR STATISZTIKAI KOZLEMENYEK. *A Magyar Szent Korona Országainak 1910.* In JELÍNEK, P. *Zahraníčně-politické vztahy Československa a Polska 1918–1924.* 1. vyd. Opava: Matice slezská, 2009. 226 s. ISBN 978-80-86887-12-8.

Po roce 1920 začalo odcházet velké množství Slováků do Československa (na Slovensko). Tito lidé nesouhlasili s připojením a s Polskem nastolenými podmínkami. Pokud se místní obyvatelé rozhodli zůstat, bylo to především kvůli zavedeným hospodářstvím, která nechtěli opustit a přenechat Polákům. Malý počet původních starousedlíků žíví jejich hospodářství dodnes. S odchodem Slováků se do oblasti horní Oravy a severní Spiše začali stěhovat Poláci. Polské osídlování trvalo až do roku 1939.

Sčítání lidu z roku 1921 a 1930 zaznamenávala pouze národnost polskou. Důvodem byla absence otázek týkajících se národnostního sebeurčení. Slovenská menšina v Polsku se stala přehlíženou. I přes ratifikaci smlouvy z roku 1925, která upravovala postavení československé menšiny v Polsku, se její postavení nezlepšilo. Jisté zlepšení nastalo alespoň v oblasti používání slovenského jazyka díky reformě z roku 1933, která doporučila zavedení výuky jazyka nejbližších sousedů.²⁷

Během 2. světové války v období fašistického Slovenského štátu patřila území severní Spiše a horní Oravy po dobu šesti let opět Slovensku. Všichni oslovení respondenti se shodli na tom, že toto období bylo pro Slováky v Polsku nejlepší. Po navrácení obcí Polsku nastala násilná polonizace, při které bylo mnoho lidí donuceno hledat ochranu na území Slovenska. Důležitá byla otázka záchrany života, protože na horní Oravě a severní Spiši působila tzv. „Banda ohně“ složená z bývalých polských vojáků. Ochrana slovenského národního dědictví se stala druhořadou.²⁸

²⁷ BIELIK, František a Claude BALÁŽ (ed.). *c. d.*

²⁸ BIELIK, František a Claude BALÁŽ (ed.). *c. d.*

Pozadí situace s „Bandou ohně“ přiblížil farář Józef Bednarczyk. *„Za války byli členové Bandy ohně vojáky a bojovali s polskou armádou. Po válce, když začal komunismus a vytvořila se lidová armáda, tak viděli, že je to všechno spojené s Ruskem. A protože věděli, jací jsou Rusové, tak si řekli, že budou bojovat jako partyzáni, proti nim. Nejhorší bylo, že když chtěli ti partyzáni bojovat, tak museli mít nějaké zázemí. Museli mít stravu a peníze na zbraně. Potom chodili k nám na Spiš jako k vrahům, protože my jsme byli Slováci. My jsme byli za války s Němci. Tak, jak vy jdete do nějakého velkého obchodního domu, kde si seberete něco z té poličky, něco z té poličky, tak oni chodili na Spiš. Od jednoho sebrali krávu, od druhého koně, od jiného zase ovoce. Takto si z nás dělali supermarket. Moje babička mnohokrát vyprávěla, že nás vykradli alespoň čtyřikrát.“*

Osobní zkušenosti s rabováním „Bandy ohně“ má pan Franciszek Brodowski z obce Nová Bela. *„Rabovali, kradli a i zabili. Čtyři muže tu Poláci v čtyřicátém šestém roce zavraždili. I mého otce chtěli sebrat, ale on utekl na Slovensko. Pamatuju si to jako dodnes, i když mi bylo teprve devět. Z 15. na 16. dubna se to stalo. Večer jsme krávy nakrmili, podojili a šli jsme spát. Před 12 hodinou někdo začal bouchat na vrata, že chce pustit dovnitř. Otec je otevřel a tam byli vojáci s puškami. Rychle je zabouchnul a začal utíkat. Proběhnul stodolou a potom vyběhnul druhou stranou. Vojáci do dveří bouchali tak dlouho až je vylomili. Mého staršího bratra začali bít. Já jsem ho tehdy přikrýval peřinou a křičel jsem. Taký mě bili, ale nepřiznali jsme, kam otec odešel. Druhý den ráno přišel někdo z SB, že kdyby otec přišel domů, tak to máme nahlásit v Novém Targu na SB. Tři roky jsme otce neměli doma.“*

I přes veškerá příkoří si místní polští Slováci, zachovali své národní povědomí. Prohlašují se za Slováky hovořící spišským či oravským nářečím.²⁹

V roce 1952 došlo k přijetí polské ústavy, která nezahrnovala ochranu práv národnostních menšin. Ústava v této podobě stírala národnostní rozdíly a byla sestavena v rámci politiky poválečné asimilace. Hlavním politickým záměrem vůči národnostním menšinám v letech 1945–1989 byl jejich odsun na okraj společnosti. Národnostní menšiny sice mohly udržovat své tradice a kulturu prostřednictvím školství, tato možnost však byla velmi omezena.

Pomoc představovaly lokální kulturní činnosti, především skrze folklór. Rok 1989 následovaný v roce 1993 vznikem nezávislých států České a Slovenské republiky se stal přelomovým i pro polské minority. V přístupu polského státu došlo k odpolitizování otázky národnostních minorit. Národnostní menšiny byly začleněny do polské společnosti jako rovnoprávné. Ústava z roku 1997, nastolu-

²⁹ *Polská republika*. [online]. © Slovenské zahraničie: Portál Slovákov vo svete, 2011–2014 [cit. 27. 10. 2014]. Dostupné z: <<http://www.slovenskezahranicie.sk/sk/stranka/76/polska-republika>>.

jící právní ochranu etnických a národnostních menšin, definovala závazky státu vůči menšinám.³⁰

Obrázek 10. Památník obětem „Bandy ohně“.

Podle zákona musejí být nápisy nejprve v polštině a teprve potom ve slovenštině. Důkazem je i památník čtyřem padlým obětem „Bandy Ohně“ v Novej Belej. (Foto: Jana Zychová, 2014)

Až do sčítání lidu v roce 2001 nebyly v poválečných sčítáních obyvatelstva obsaženy otázky, týkající se etnické problematiky nebo byly falšovány sčítacími komisaři. Na způsob, jakým k falšování docházelo, vzpomíná paní Dorota Moš: „Pamatuju si jako dítě, že když bylo sčítání obyvatelstva, tak přišel komisař.

.....
³⁰ DANČÁK, Břetislav a Petr FIALA. (ed.). *Národnostní politika v postkomunistických zemích*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2000. 316 s. ISBN 80-210-2388-0.

Vyplnil normálně jméno a příjmení perfektně perem, náboženství taky a potom přišla národnost. Pamatuju si to, protože jsem tehdy byla u stolu. Můj otec řekl, že jsme národnosti slovenské. Tuto informaci napsal už komisař tužkou. Takový měli asi příkaz. Nejspíš to potom vygumovali a přepsali na polskou.“ Z tohoto důvodu je možné do roku 2001 usuzovat jediné z odhadů, vycházejících z průzkumů.

Obrázek 11. Obce se slovenským osídlením v roce 2002.

Tabulka 6. Obce se slovenským osídlením v roce 2002.

Vojvodství	okres	gmina wiejska	Celkem obyvatel	Poláci	Slováci
malopolské	Nowy Targ	Jablonka	16 524	16 282	208
malopolské	Nowy Targ	Lipnica Wielka	5 463	5 433	29
malopolské	Nowy Targ	Łapsze Niżne	8 690	8 426	231
malopolské	Nowy Targ	Nowy Targ	21 563	20 785	702
malopolské	Nowy Targ	Raba Wyżna	13 187	13 158	15
malopolské	tatranský	Bukowina Tatrzańska	12 122	11 637	345

Zdroj: *Deklaracje narodowościowe w gminach w 2002 roku*. [online]. GŁOWNY URZĄD STATYSTYCZNY. (XLS). [cit. 8. 12. 2014]. Dostupné z: <http://old.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/nsp2002_tabl4.xls>.

Mnoho národnostních menšin je rozptýlených po celém Polsku. Jednu z výjimek tvoří právě slovenská národnostní menšina, která sídlí v pohraničních regionech na Spiši a Oravě.³¹

Obrázek 12. Poloha obcí se slovenským osídlením v roce 2002.

Úřad pro Slováky žijící v zahraničí, odhadoval v roce 2001 i v roce 2008 celkový počet zdejších Slováků na 15 000 osob.³²

Při sčítání obyvatel v roce 2011 uvedlo jako první národnost slovenskou 2294 obyvatel. Při tomto sčítání bylo možné uvést i druhou národnost. Pokud by se sečetla první i druhá volba, dostaneme se k počtu 3240 osob, které se v nějaké míře považují za Slováky (jen a pouze za Slováky se z tohoto počtu považuje 1889 osob).³³

³¹ DANČÁK, Břetislav a Petr FIALA. (ed.). *Národnostní politika v postkomunistických zemích*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2000. 316 s. ISBN 80-210-2388-0.

³² *Počty a odhady*. [online] © Úřad pre Slovákov žijúcich v zahraničí, 2014. [cit. 2014-01-17]. Dostupné z: <<http://www.uszz.sk/sk/pocty-a-odhady/>>

³³ *Narodowy spis powszechny 2011*. [online]. 2013. GŁOWNY URZĄD STATYSTYCZNY. (PDF). [cit. 4. 12. 2014]. ISBN 978-83-7027-521-1. Dostupné z: <http://stat.gov.pl/cps/rde/xber/gus/LUD_ludnosc_stan_str_dem_spo_NSP2011.pdf>.

Tabulka 7. Polské sčítání obyvatel v roce 2011.

Polská národnost	37 310 341	96,9 %
Jiná než polská	679 613	1,8 %
Neuvedená	521 470	1,4 %
<i>Slovenská</i>	2 294	0,01 %
Celkem	38 511 824	100 %

Zdroj: *Narodowy spis powszechny 2011* [online]. 2013. GŁOWNY URZĄD STATYSTYCZNY. (PDF). [cit. 4. 12. 2014]. ISBN 978-83-7027-521-1. Dostupné z: <http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/LUD_ludnosc_stan_str_dem_spo_NSP2011.pdf>

Obrázek 13. Průkaz zahraničního Slováka

Průkaz zahraničního Slováka je platný pouze na území Slovenské republiky společně s cestovním dokladem nebo platným dokladem o totožnosti. Držitel tohoto průkazu může na Slovensku pracovat, studovat nebo podnikat. (foto: Jana Zychová)

Identita polských Slováků

Jazyk

Roku 1925 byla ratifikována dvoustranná smlouva, která měla zaručit zlepšení právního postavení československé menšiny v Polsku. I přes to se po roce 1925 v administrativě a soudnictví stále používala polština. Ve válečném období byla Orava a Spiš součástí Slovenského státu, užívání slovenštiny bylo tudíž samozřejmostí. Po skončení 2. světové války se sepíše nová kapitola mezi vzájemnými vztahy Polska a Československa. Tato kapitola započala v roce 1947 uzavřením Smlouvy o přátelství a vzájemné pomoci mezi Polskou republikou a

Republikou Československou. Byly zřízeny dvě slovenské školy a slovenština se začala vyučovat na polských školách ve většině oravských a spišských obcí.³⁴

„*František Brodovský, tak sa naozaj volám, ale Poliaci nám po vojne pomenili mená – na Franciszek Brodowski – a na nič sa nepýtali.*“

Slovenština byla během polonizace udržována především díky náboženskému životu slovenské menšiny v Polsku. Pro zdejší Slováky byly bohoslužby ve slovenském jazyce otázkou tradice a docházelo díky nim k upevnování etnické identity. Udržení slovenského jazyka v Polsku a jeho rozvoj nelze nespojit také se školním vzděláváním. Výuka slovenštiny a bohoslužby vedené ve slovenštině jsou pro místní Slováky velmi důležité. Dodnes jsou školy a kostely jediná dvě místa, kde mají lidé možnost slyšet a užívat slovenský jazyk. Slovenštinu lze zaslechnout i mimo půdu těchto dvou institucí, ale pouze v podobě spišského či oravského dialektu.

Místní dialekty slovenštiny jsou silně ovlivněny polštinou a goralštinou. Intenzita jejich pronikání stále roste. Způsob, jakým k transformaci jazyka dochází, lze ukázat na následujícím příkladu se slovem hospodářství. Slováci z horní Oravy a severní Spiše často používají písmeno *g* na místech, kde se ve slovenštině vyskytuje písmeno *h*. Slovensky se hospodářství řekne *hospodárstvo*. Vlivem goralského *gospodarstvo* a polského *gospodarka* vzniklo mezi slovenskými mluvčími na Oravě a Spiši slovo *gospodarstvo*.³⁵

O narážkách Poláků na spišské nářečí se zmínila paní Dorota Moš: „*Poláci nám říkají: Jací jste Slováci, když slovensky nemluvíte? Také říkají, že spišské nářečí je polština. Takové natahovačky tu jsou.*“

Děti jsou velmi často ze smíšených manželství a dávají přednost jazyku majority. Stále však existuje snaha vůči této pozvolné polonizaci bojovat. Jazykové kurzy, pořádané Spolkem Slováků v Polsku, mají kolem 40 účastníků ročně. Spolek pořádá také letní jazykové kurzy na Slovensku za podpory Slovenského Ministerstva školství. Veškeré kurzy vedou slovenští kantoři, kteří ve většině případů vystudovali Univerzitu Komenského v Bratislavě.

Z rozhovorů s místními obyvateli vyplynulo, že v dnešní době řada rodičů nepodporuje své děti v užívání slovenštiny. Důvodem je určitý tlak, vyvíjený ze strany Poláků. Příslušnost ke slovenské národnostní menšině není v tomto prostředí považována právě za výhodu. Díky slovenské národnosti je možné, že Slovák nebude přijat na poptávané pracovní místo. Paní Dorota Moš přibližuje pracovní diskriminaci tímto příkladem: „*Kdybych se já například ucházela o místo u bývalého starosty powiatu³⁶ v Nižných Lapších, a on věděl, že já pracuju ve Spolku Slováků v Polsku, tak by mě určitě nezaměstnal. On byl takový antislovenský. Ale je to individuální. Například v Novém Targu nebo v Zakopaném to*

³⁴ BIELIK, František a Claude BALÁŽ (ed.). *Zahraniční Slováci a materinský jazyk*. 1. vyd. Martin: Matička slovenská, 1990. 292 s. ISBN 80-7090-066-0.

³⁵ GOEBL, H. a kol. *Contact linguistic*. Berlin: Walter de Gruyter & co., 1997, 1631 s. ISBN 3-11-015154-5.

³⁶ Vyšší územně samosprávný celek v Polsku (zhruba odpovídá českému okresu).

zase obdivují: Ó, super, perfektní, ty umíš slovensky! Vůbec jim to nevadí. Když jsi Slovenka, tak jsi Slovenka.“ Tento negativní příklad a také mnoho dalších situací způsobuje pokles zájmu o zájmové aktivity místních skupin, které se snaží podpořit slovenskou kulturu. Rozhodnutí rodičů nedávat děti do slovenských škol pramení také ze snahy ušetřit děti do jisté míry negativního pohledu majority na menšinu. Být Slovákem zde zkrátka není bráno jako privilegium.

Článek 35 Ústavy pro zachování a rozvoj slovenského jazyka by měl zaručit rozvoj slovenštiny. Děje se tak spíše na lokální úrovni, méně už na regionální úrovni. Důležitým faktorem pro uchování jazyka je počet mluvčích, kterých v Polsku ubývá, protože jen velmi málo rodičů je natolik kulturně motivovaných, že učí své děti slovensky.³⁷

Náboženství

V Polsku téměř 90 % věřících vyznává katolickou víru.³⁸ Stejně tak příslušníci slovenské národnostní menšiny v Polsku se hlásí k římskokatolické církvi.³⁹

Pro obyvatele severní Spiše a Oravy bylo náboženské vyznání odjakživa nedělitelnou součástí každodenního života. Do roku 1920 tato oblast spadala pod správu spišské diecéze, která měla sídlo ve spišské kapitole. Kněží byli většinou ze Slovenska, ale pokud se podíváme do matriky, najdeme zde i polská jména. Na přelomu 19. a 20. století se náboženství stalo jedním z rozhodujících faktorů při utváření národního povědomí. Církev měla na místní obyvatelstvo velký vliv. Od roku 1920 do roku 1938 podléhala horní Orava a severní Spiš krakovské arcidiecézi. Kázali zde jak Slováci, tak Poláci. V Nedeci kázal polský farář a v Novej Belej zase slovenský. Pan farář Józef Bednarczyk mluví o tomto období takto: „*Já si myslím, že tehdy tu bylo dobře. O mších se zpívalo jak polsky, tak slovensky a nebyly žádné konflikty, protože tehdy byla celá liturgie v latině. Jen písně byly slovensky nebo polsky a kněží kázali slovensky nebo polsky.*“

Jiné prameny z tohoto období dokládají spíše snahu o polonizaci státními a církevními orgány, která nepřinesla očekávaný výsledek. Důkazem je dochovaný vzkaz kacvinského kněze z roku 1939 krakovské diecézi, ve kterém žádá o přeložení na jinou faru. Zdůvodňuje to slovy: „*už mám dost' desaťročného pobytu na tomto hnusnom pohranič'*“. Ze svého seznamu potenciálních míst, o které

³⁷ BIELIK, František a Claude BALÁŽ (ed.). *Zahraniční Slováci a materinský jazyk*. 1. vyd. Martin: Matica slovenská, 1990. 292 s. ISBN 80-7090-066-0.

³⁸ *Polská republika*. [online]. Slovenské zahraničie: Portál Slovákov vo svete © 2011–2014 [cit. 1. 7. 2014]. Dostupné z: <<http://www.slovenskezahranicie.sk/sk/stranka/76/polska-republika>>.

³⁹ *Charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce*. [online]. Mniejszości Narodowe i Etniczne Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji. Polska, © 2014 [cit. 1. 7. 2014]. Dostupné z: <<http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mne/mniejszosci/charakterystyka-mniejszs/6480,Charakterystyka-mniejszosci-narodowych-i-etnicznych-w-Polsce.html#slowacy>>.

by se mohl ucházet, vylučuje obce v pohraničí jako je Hladovka a Suchá hora, protože nemá zájem „*zápasit' s tamojšími ľuďmi o pol'skosť*“.⁴⁰

Šestileté připojení tohoto území ke Slovenskému státu v době druhé světové války znamenalo pro Slováky na Spiši a Oravě navrácení do původního stavu (před rokem 1920). Bohoslužby byly opět vedeny ve slovenském jazyce a faráři byli Slováci. Změna ovlivnila nejen náboženský život, ale také administrativní a školské instituce. I zde došlo k opětovnému „poslovenštění“. Situace se obrátila po roce 1945. V obci Nová Belá sloužil farář František Móš, rodák z Tribša, od roku 1925 až do roku 1945, kdy byl zatčen a jedenáct měsíců vězněn v krakovském vězení. Na jeho místo nastoupil polský kněz, kterému se přezdívalo „Kvašný“. Na faráře Františka Moše vzpomíná pan Francicsek Brodowský: „*Když se farář Moš vrátil z vězení, tak všichni lidé chodili na zpověď k němu. Tak ho Kvašný vyhnal z kostela a odvezli ho do Velké Frankové na Slovensko. Tam se dožil stáří a je tam i pochovaný na hřbitově. Já jsem byl na prvním přijímání ještě u Františka Móše. To byl tvrdý Slovák.*“

V prosinci 1963 zaslali katoličtí Slováci z obcí Nová Belá, Krempachy, Kacvín a Nižné Lapše žádosti Ústřednímu výboru Kulturní společnosti Čechů a Slováků v Polsku. Jejich obsahem byl požadavek o navrácení slovenštiny do bohoslužeb. Tento lokální konflikt o používání slovenštiny v kostelích byl vyřešen až po sedmi letech. Do obce Nová Belá a Krempachy byli přiděleni noví polští kněží, kteří kázali polsky a latinsky. Latinská mše byla určena pro Slováky, při které se předčítalo slovensky, a veškeré kostelní zpěvy se taktéž zpívaly ve slovenštině.⁴¹

Náboženství je v Polsku součástí školní výuky. Je vyučováno v polštině, začíná už v mateřské škole a končí čtvrtým ročníkem střední školy. Není sice povinné, ale není tu nikdo, kdo by tyto hodiny vynechával. Všichni zdejší obyvatelé jsou katolíky. Náboženství je vyučováno dvakrát do týdne a je velmi oblíbené. Projev oblíbenosti je zřetelný na svatých mších ve čtvrtek a v pátek, zvaných *roráty*. V těchto dnech bývají kostely plné. Děti přicházejí s lucerničkami a během mše jsou vyzvány, aby předstoupily před kněze, kterého následně obklopí. V Nedeci slouží mladý kaplan (25 let), který při kázání učí děti tancovat. Z těchto důvodů se děti do kostela velmi těší.

O financování náboženských staveb v obci Niedeci mluvil farář Józef Bednarczyk: „*U nás jsou všichni lidé zvyklí dávat peníze do zvonečku. Každý měsíc každá rodina přispívá dvacet zlotých. Takto už to děláme třicet let. Za tu dobu jsme postavili faru, která stála půl milionu zlotých. To je 10 let zpátky. Také jsme postavili takový pohřební dům, který stál stejně jako fara. A to jsou všechno milodary našich lidí. Nejen milodary, ale i jejich práce. Tuto faru si postavili*

⁴⁰ MATULA, P. *Úloha cirkvi v zápase o národnú identitu obyvateľstva severného Spiša a Oravy v rokoch 1918–1939*. [online]. Študie a články [cit. 8. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.saske.sk/cas/archiv/4-2007/04-matula.html>>.

⁴¹ CIAGWA, J. *Priestory slovenčiny v Polsku*. In: BIELIK, František a Claude BALÁŽ (ed.). *Zahraniční Slováci a materinský jazyk*. 1. vyd. Martin: Matica slovenská, 1990. 292 s. ISBN 80-7090-066-0.

sami. A nepostavili ji pro mě nebo pro někoho jiného, ale pro sebe. Toto je jejich fara. Já jsem tu jenom dočasně. Často za mnou lidé chodí a říkají: Koukejte, tuhle zeď jsem postavil já. A já si říkám: Však vidím, jak je křivá.“

Na příští rok je naplánovaná i výstavba podlahového topení v kostele a položení mramorové podlahy. Zdrojem energie bude tepelné čerpadlo. Výše celé investice je odhadnuta na 400 000 zlotých.

Obrázek 14. Fara v Nedeci.

Foto: Jana Zychová.

Školství

Etnická identita obyvatel Spiše a Oravy byla zřetelná právě díky zápasu o slovenské školství po roce 1920, které vydrželo již silnou maďarizaci v letech 1868 až 1918 za Uherského království. Nesouhlas s vyučováním v polském jazyce byl znatelný například v obci Hladovka na Oravě, tento nesouhlas plně korespondoval se situací v okolních obcích, které se také postavily za vyučování ve slovenském jazyce. Roku 1924 byla vydána vyhláška, která zohledňovala možnost zákonného ustanovení škol národnostních menšin v obci s alespoň 25 % celkového počtu obyvatel. Do školy muselo být přihlášeno minimálně 40 žáků. Pro rozvoj slovenštiny v Polsku byl nepříznivý fakt, že v letech 1920–

1939 nebyl v prostředí Slováků ani jeden slovenský učitel. Během 2. světové války, v období, kdy byla Orava a Spiš součástí Slovenského státu, se vyučovalo slovensky. Od konce války (po navrácení zpět k Polsku) bylo slovenské školství zrušené.⁴²

V následujícím dvouletém období neměli Slováci na Spiši a Oravě žádná národnostní práva a prožívali velmi těžké období. Více než 6 000 osob ilegálně emigrovalo na Slovensko. Po roce 1947 (po podepsání dohody mezi Polskem a Československem) zaujaly místní orgány kladnější postoj ke slovenské menšině. Přílišná polonizace nacionalisticky laděných polských učitelů byla přerušena jejich vystěhováním ze Spiše a Oravy, aby nedocházelo ke konfliktům. Ve školním roce 1950/1951 bylo zřízeno již 33 slovenských škol s 2 300 žáky. Velký počet slovenských škol na Spiši a Oravě měl za následek hromadné přehlašování dětí do slovenských škol. Objevil se ovšem problém s nedostatkem slovenských učitelů. Rychlé přeškolení nezlepšilo úroveň jejich lámané slovenštiny, a proto se ukázalo jako nutnost přizvat učitele ze Slovenska. Učitelka Anna Krištofoková vzpomíná na slovenské učitele:

„Tito slovenští učitelé nejdřív jen učili, ale potom tu zůstávali a zapojovali se do kulturního života v dané obci. Vedli divadélka nebo různé soubory. Velmi často učitel, který měl hudební nadání, se stal kantorem v kostele.“

Postupem času vyvstal politický problém ze strany Polska. V 50. letech začala polská strana tlačit na rodiče, aby zapisovali své děti na polské školy, protože polština je jazykem postupu. Slovenští učitelé byli nuceni odejít zpět na Slovensko. Dorota Moš přiblížila situaci vzpomínkou na svého otce:

„Můj otec chodil napřed do slovenské školy. On je ročník 48., takže to mohlo být v letech 1955, 1956 a dále. Ve slovenské škole jim udělali takovouto věc: Aby je donutili přehlásit se do polské školy, tak jim dávali špatné známky. Můj otec vždy perfektně uměl matematiku a zbožňoval ji. Když dostal třeba z dějepisu pětku, tak věděl za co. Říkal: Nenáviděl jsem ten předmět, neměl jsem ho rád a ani jsem se ho tak moc neučil.

Měli to udělané tak, že museli mít tři pětky, aby propadli. Takže mu dali tu jednu zaslouženou pětku z dějepisu, ale protože byl Slovák a chtěli ho psychicky zničit, tak dostal další ještě z matematiky a potom ještě jednu pětku z nějakého jiného předmětu. Více jak u poloviny dětí to takto udělali. Takže když rodiče viděli, že jeden rok propadnul, druhý rok taky, tak se zlomili a přepsali dítě do polské školy.“

Poslední maturita střední slovenské školy se konala ve školním roce 1966/1967. Nyní je slovenský jazyk vyučován jako jazyk nepovinný. Kolem roku 1990 bylo na Spiši a Oravě 20 základních škol, kde se vyučovala sloven-

⁴² MOLITORIS, I. Poznámky k dejinám Slovákov v Poľsku a k ich národnému a kultúrnemu zápasu. In: BIELIK, František, BALÁŽ, Claude (ed.). *Zahraniční Slováci a materinský jazyk*, s. 104-106.

ština jako nepovinný jazyk a pouze 2 čistě slovenské školy. Celkově se slovenštinu učilo 532 žáků.⁴³

V současné době se v Polsku nenachází žádná čistě slovenská škola. Poslední ročník opustil slovenskou školu v roce 2011 v Novej Belej. Výuka dětí v první třídě začínala pouze ve slovenštině. V některých případech začínala výuka v nulté třídě, pokud dítě nenavštěvovalo mateřskou školu (mateřské školy jsou dodnes pouze polské). Jedna třída byla polská a druhá slovenská. Ve druhé třídě povinné školní docházky přibyla polština. Od čtvrté třídy byly veškeré hlavní předměty pro další vzdělávání vyučovány v polštině a slovenština zůstala u vedlejších předmětů, jako jsou pracovní činnosti, hudební, výtvarná a tělesná výchova.

Nyní je slovenština vyučována pouze na některých školách na základním stupni (1. až 3. třída), na druhém stupni (4. až 6. třída) a ve dvou případech i na gymnáziu⁴⁴ (7. až 9. třída). Ostatní školy resp. ředitelky těchto škol tvrdí, že nejsou peníze na výuku slovenštiny. Místní obyvatelé se však domnívají, že problém není ani tolik v nedostatku financí, ale v nezájmu, který dělá ze Slováků znevýhodněnou národnostní menšinu. Ředitelky škol jsou většinou polské národnosti a není moc velká šance, že by se na toto místo skrze soutěže probouval nějaký Slovák. O ředitelkách základních škol promluvila učitelka Anna Krištofeková: „*S ředitelkami jsou všelijaké problémy. Na venek není problém, ale když přijde na něco konkrétního, tak vždy tam ten špendlík vpíchnou. Pokud budou školy smíšené, tak tu vždy takový problém bude.*“

Slovenská minorita se potýká jak s asimilací, tak s mizivou finanční podporou. Oba tyto faktory mají přímý vliv na školství. Nevyřešenou otázkou je výuka slovenského jazyka pro nejmladší generace Slováků. Slovenští učitelé se potýkají s nedostatkem učebnic a problematickým způsobem získávají povolení k účasti na slovenských školeních, letních táborech dětí či zimních lyžařských kurzech, pořádaných na Slovensku.

Kurzy pro děti jsou oblíbené a velmi přínosné. Děti zde mají možnost mluvit slovensky se svými vrstevníky z jiných slovenských menšin. Každý rok jsou organizovány v jiné části Slovenské republiky. Ministerstvo školství Slovenské republiky nabídlo pomoc s oběma zmíněnými problémy. Ve školním roce 2010/2011 se slovenský jazyk vyučoval na 6 základních školách, kam patří i Nová Belá s 20 žáky a na 2 gymnáziích. Úřad Slováků v zahraničí přislíbil, že bude poskytovat pomoc formou dodávek dětských a mládežnických časopisů, vydávaných na Slovensku. Díky této pomoci by mohlo částečně dojít k rozvoji slovenštiny a navázání vztahu mladé generace Slováků v Polsku ke Slovensku.⁴⁵

⁴³ BIELIK, František a Claude BALÁŽ (ed.). *Zahranční Slováci a materinský jazyk*. 1. vyd. Martin: Matica slovenská, 1990. 292 s. ISBN 80-7090-066-0.

⁴⁴ Gymnázium je v Polsku chápáno jako stupeň základní školy, určený pro všechny děti.

⁴⁵ *V Polsku klesá zájem slovenských dětí o výučbu slovenčiny, okrem asimilácie naň vplýva aj nesúlad školských zákonov dvoch susedných krajín a polská národnostná politika*. [online]. © Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí, 2014 [cit. 4. 7. 2014]. Dostupné z: <<http://www.uszz.sk/sk/v-polsku-klesa-zaujem>

Slovenská kultura v Polsku

Spolek Slováků v Polsku

Sídlo Spolku Slováků v Polsku se nachází v Krakově, kde byl tento spolek založen v roce 1957. Jeho hlavním cílem je udržení slovenských tradic a kultury. Pod záštitou Spolku Slováků v Polsku jsou organizovány všechny místní skupiny, které působí ve slovenských obcích oravského a spišského regionu. Mezi činnosti místních skupin patří například pořádání hudebních kroužků, folklórních vystoupení, výtvarných a recitačních soutěží. Na Oravě existuje i jeden divadelní soubor. V Krempachách místní kulturní centrum organizuje například ondřejský večer, předvánoční pečení perníčků a táboráky s pečením klobásek. Na Nový rok je v každé slovenské obci v Polsku pořádáno „oplatkové stretnutie“.

Obrázek 15. Pečení perníčků.

Pro děti, které navštěvují nepovinné kurzy slovenštiny, organizuje kulturní centrum v Krempachách různé volnočasové aktivity. Před Vánoci se scházejí, aby napekli a nazdobili perníčky pro nejstarší občany své obce. Děti se svými učitelkami během pečení hovoří slovensky, pokud zrovna nemají plnou pusku perníčků nebo polevy.

←

slovenskych-deti-o-vyucbu-slovenčiny-okrem-asimilacie-nan-vplyva-aj-nesulad-skolskych-zakonov-dvoh-susednych-krajin-a-polska-narodnostna-politika/>.

Jednou z nejvýznamnějších kulturních akcí, kterou spolek pořádá, jsou dny slovenské kultury. Jsou pro ni typická vystoupení místních a slovenských hudebně-tanečních souborů (viz **Chyba! Nenalezen zdroj odkazů.** na s. **Chyba! Záložka není definována.** – obal časopisu *Život*). Dalším projevem slovenské kultury je přehlídka krajanských dechových kapel nebo masopustní akce „Ostatki-Fašiangy“, které mají připomenout slovenskou slovesnost a zvyky.

Nejnovější centrum kultury bylo otevřeno v září roku 2014 v Novej Belej. Před rekonstrukcí se jednalo o budovu bývalé slovenské školy. Nyní slouží její prostory k pořádání kulturních akcí. Její součástí je i knihovna s možností připojení na internet.

Obrázek 16. Centrum slovenské kultury v Novej Belej.

Obrázek 17. Knihovna v Centru slovenské kultury v Novej Belej.

Foto: Jana Zychová

Televizní a rozhlasové vysílání

V roce 1994 začala krakovská televizní stanice vysílat pořad „Our Own House“, který se zabýval problematikou minorit v tomto regionu. Kromě Slováků se pořad věnoval také Lemkům, Ukrajincům a Romům.⁴⁶

Navzdory snaze Spolku Slováků dnes neexistuje v Polsku televizní ani rozhlasové vysílání ve slovenštině. Donedávna bylo spolkem zřizováno rozhlasové vysílání s názvem *Informátor slovenský*. Kvůli nedostatku financí muselo být ovšem zrušeno. Ze strany Slováků je zřetelný zájem o vysílání slovenské televize do zahraničí, díky němuž by bylo možné slyšet denně slovenštinu. Dorota Moš řeší situaci absence slovenského vysílání takto: „*Rodinu na Slovensku jsem poprosila, aby si satelitku napsali na sebe. Vždycky jim pošlu peníze a potom si jen vezmu jejich kartu.*“

⁴⁶ GOEBL, H. a kol., *Contact linguistic*. Berlin: Walter de Gruiter & co., 1997, 1631 s. ISBN 3-11-015154-5

Kulturně-společenský časopis Život

Měsíčník Život informuje o aktualitách, odehrávajících se mezi krajany a o dění na Slovensku. Dále přináší informace o aktuálně pořádaných kulturních akcích, o výtvarných a literárních soutěžích a také o církevním životě, který je pro zdejší menšinu tolik důležitý. Rubrika s náboženskou tematikou se skrývá pod názvem „Hořčičné zrnko“. Spolek Slováků v Polsku vydává měsíčník v průměrném nákladu 2100 kusů. Jeho financování je částečně pokryto předplatným 1600 kusů každý měsíc. Zbytek (60 %) je dotován z polského, stále se snižujícího, fondu pro národnostní menšiny.

Obrázek 18. Měsíčník Život.

Zdroj: Život 2014. [online]. Spolek Slovákov v Polsku, © 2009 [cit. 1. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.tsp.org.pl/zivot-2014,115.html>>.

Tradiční kuchyně

Současné tradiční pokrmy vypovídají o způsobu života v minulém i předminulém století. Zdejší obyvatelé byli rolníky, kteří si vše, co k životu potřebovali, vypěstovali sami. Proto jsou hlavními ingrediencemi tradičních pokrmů především brambory, mouka, zelí, mák, zkrátka vše, co dům dal. Tradiční jídla se liší vesnici od vesnice, podle toho, co bylo v jaké vesnici dostupné. Tuto skutečnost na příkladu vysvětlila Dorota Moš: „Dobře je to znát třeba na babolkách. Tady je děláme s mákem, kakaem nebo marmeládou. Na Slovensku s ořechy, které u nás zase nerostou.“

Obrázek 19. Babolky.

Zdroj: *Vianočný recept: Bobalky s makom po východniarsky*. [online]. Tars © 2014. [cit. 8. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://webmagazin.teraz.sk/zivot/vianocny-recept-bobalky-s-makom-po-v/234-clanok.html>>.

Paní Dorota Moš popsala i další tradiční pokrmy: „*U nás jsou typické grulovníky. To je takový zákusek na kynutém těstě. Uvařené brambory se protlačí, přidá se smetana, trochu cukru, pepř, sůl, cibulka. Potom se to přidá na to těsto a dá se zapéct. Dále také moskol. To jsou takové bramborové placky pečené na peci. Galusky jsou naše obdoba slovenských halušek. Jen je děláme trochu jinak.*“

Goralové

Termín Goralové pochází ze slova „góra“ (hora) a znamená horalé.⁴⁷ Již z názvu je možné, odhadnout v jakých místech a jakým způsobem tato etnika žijí – jedná se o mnoho rozličných skupin, osídlujících hory na hranicích Polska, Slovenska a České republiky.⁴⁸

Jejich současné rozmístění a rozdělení zachycuje mapa na obrázku níže. Dříve se Goralové živili pastevectvím. Pásli především ovce a kozy a pěstovali omezené množství plodin (oves, ječmen a brambory). S příchodem moderních zemědělských metod začali podnikat v mlékárenském průmyslu.⁴⁹

.....
⁴⁷ STRYBEL, R. Górale – proud highlanders, not hillbillies. *Polish times*

[online]. c2014 Detroit: S.M.I. Publishing, Inc. [cit. 2014-12-11]. Dostupné z:

<<http://mypolishtimes.com/index.php/articles/1222-gorale-proud-highlanders-not-hillbillies-36-2013>>.

⁴⁸ SCHNEIDER, D. C. *Being Goral: Identity Politics and Globalization in Postsocialist Poland*. New York: State University of New York Press, 2006, 220 s. ISBN 0-9714-6655-8.

⁴⁹ HEALE, J. *Cultures of the world – Poland*. New York: Marshal Cavendish Benchmark, 2004, 59. s. ISBN 0-6714-1847-4

Obrázek 20. Mapa goralských skupin.

Převzato z: <http://www.hks.re/wiki/lib/exe/fetch.php?media=2014:gorale.png>

Polští Goralové si dodnes zachovali mnoho tradic a zvyků, protože hory sloužily jako bariéra před vnějšími vlivy, a zvyklosti se snáze udržely.⁵⁰

Z výše uvedených informací o alokaci Goralů a z přiložené mapy je zřejmé, že tato etnika obývají, mimo jiné, také oblasti Oravy a Spiše. Slováci a Goralové jsou sice odlišné národy, nicméně díky jejich geografickému překrytí docházelo v průběhu let k vzájemnému ovlivňování. Nejzřetelnější je tento jev u jazyka (nářečí), odívání a architektury.

Tradiční oděv

Mužské tradiční části oděvu jsou „krcpce“, tzn. opánky z jednoho kusu vepřové kůže, bílé vlněné kalhoty, tmavě hnědý plášť připnutý řemínkem kolem beder a bílá košile s otevřenými rukávy, která se nosila rozhalená na hrudi i v zimě. Někdy Goralové nosili i tmavě modrou vestu s velkými knoflíky. Vlasy mívali vpředu krátké, vzadu dlouhé, a pokud pásli po celé léto dobytek po horách, nechávali si zarůstat tvář vousem. V létě si muži zakrývali hlavu hrubým kloboukem, často zdobeným orlím perem a v zimě beranicí.⁵¹

⁵⁰ HEALE, J. c. d.

⁵¹ Český lid: *Etnologický časopis* [online]. Praha (Česká republika): Etnologický ústav AV ČR,

Obrázek 21. Tanec Goralů

Převzato z: http://www.hks.re/wiki/lib/exe/fetch.php?media=2014:taniec_zbojnicki_gorali.jpg

Obrázek 22. Goralští mladíci.

Zdroj: Junacy. *Górale i Tatry na starych fotografiach* [online]. [cit. 2014-12-14]. Dostupné z:

<<http://dawnetatry.pl/junacy.htm>>.

←.....

Národopisná výstava. [cit. 14. 12. 2014]. <<http://tyfoza.no-ip.com/narvystava/html/kniha/texty/nv-0195.htm>>. ISSN 0009-0794.

Ženský oděv se v jednotlivých oblastech lišil. Například žena, která žila v horách na západ od Jablunkova, si obouvala opánky, jejichž červené tkaničky byly otočeny kolem bílých punčoch. Fjertoch⁵² nosila modře květovaný a k němu košili s úzkým límečkem. Vdané ženy si na hlavu nasazovaly čepec převázaný šátkem „na babku“ a svobodné ženy si splétaly vlasy do copu s mašlí na konci. Oproti tomu goralka z Jistebny oblékala krátkou skládanou sukni, úzkou zástěrku, červené punčochy, žluté opánky, přiléhavou košili bez rukávů, bílé rukávce a kolem ramen ovinitý konopný šátek.⁵³

Tradiční goralský oděv lze ve specializované prodejně zakoupit i dnes.

Obrázek 23. Obchod s tradičními goralskými oděvy.

Prodejna v Novém Targu. (Foto: Jana Zychová)

Architektura

Typický goralský dům na území pod Belanskými Tatrami a na severních svazích Magury je přízemní, roubený s asymetrickým půdorysem. V jizbě je pec s ohništěm, zatímco síň je chladná.

⁵² Vrchní sukňe

⁵³ *Český lid: Etnologický časopis* [online]. Praha (Česká republika): Etnologický ústav AV ČR, Národopisná výstava. [cit. 14. 12. 2014]. <<http://tyfoza.no-ip.com/narvystava/html/kniha/texty/nv-0195.htm>> ISSN 0009-0794.

Pro spišský goralský dům je charakteristickým rysem jeho umístění do uzavřené formy zástavby dvora. Domy v dolinné oblasti pod Tatrami jsou natočeny užší stranou ke komunikaci. Starší vývojovou fází zastupují domy roubené a mladší domy zděné. V modernějších domech je už světnice vytápěna kamny a pec s ohništěm je umístěna v síni.⁵⁴

Obrázek 24. Před goralskou chalupou.

Zdroj: Przed góralską chałupą. *Górale i Tatry na starych fotografiach* [online]. [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://dawnetatry.pl/chalupa.htm>>.

Goralské nářečí

Goralové hovoří svým nářečím, které netvoří jednotný celek. Dělí se na 4 skupiny: 1. spišské goralské nářečí, 2. oravské goralské nářečí, 3. kysucké goralské nářečí, 4. nářečí enkláv Liptov a Gemeri. Do skupiny spišských a oravských goralských nářečí patří z jazykového i historického hlediska nářečí obcí, které byly připojeny k Polsku v důsledku rozhodnutí na mírové konferenci v Paříži v roce 1920.

Tato nářečí stojí na pomezí polštiny a slovenštiny. Jazykový systém je polský, ale v průběhu let podléhal silnému vlivu slovenských nářečí. Několikasetletá izolovanost goralských nářečí od bezprostředního vlivu spisovné polštiny způsobila, že je dnes můžeme právem považovat za pomezní dialekt. Tento stav

⁵⁴ VAŘEKA, J. FROLEC, V. *Lidová architektura*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007, 428 s.

se vyvinul v dôsledku toho, že nositelia goralského nárečia, či obyvatelia goralských regiónov (Orava a Spiš), vedomo pokládali toto nárečia za súčasť slovenského národného jazyka a slovenštinu prijali za svoj spisovný jazyk.⁵⁵

Ukážka goralskej poezie:

Dla Ciebie

Hanka Nowobielska

Ani tobie nie przyndzie na mysel,
ani jo ci tyz tego ni powim,
ze nie komu inksemu-ba tobie
som te słowa, co teroz ik pisem.

Cóz som słowa? Wim, tobie ik nie trza,
choćby kwitły, jak miedza przed tobą
- choćbyk nimi zdołała jak wodom
odbić jakiś promycek z powietcza

Choćby miały z młodziutkik coś sysek,
choćby pochły ja smreki i świerki
- ze dlo ciebie – te słowa – literki
ani tobie nie przyndzie na mysel...⁵⁶

Závěr

Slováci v Polsku se jednoznačně shodují v názoru, že nejvyšší spokojenost s jejich životem panovala v období druhé světové války. Tento paradoxní jev je výsledkem opětovného připojení horní Oravy a severní Spíše ke Slovensku, v té době fašistickému státu. Místní obyvatelé mohli užívat svůj mateřský jazyk v každodenním životě a nemuseli svádět boj s majoritní společností. Karta se po šesti letech obrátila a po skončení války pro ně nastalo období nejhorší. I na tomto tvrzení se spíšští a oravští Slováci jednoznačně shodují. Od roku 1945 jejich území opět spadalo pod polskou správu a Poláci na ně pohlíželi jako na bývalé fašisty, tedy na vrahy. Nezůstalo jen u nenávistných pohledů, ale docházelo i k násilným činům, krádežím a vraždám.

Nejzřetelnějším pozůstatkem slovenské kultury v Polsku je slovenský jazyk. Pro laika ovšem nemusí být jednoduché polského Slováka podle řeči poznat. Místní nářečí jsou velmi ovlivněna polštinou a goralskými dialekty, a proto se může stát, že budou zaměněna s polštinou. Spisovnou slovenštinu lze zaslechnout pouze v kostelech a během dobrovolných jazykových kurzů i ve školách.

.....
⁵⁵ ŽEŇUCH, P. *Prispevky slovenských slavistov* [online]. 2013. (PDF). [cit. 2014-12-14]. Dostupné z: <http://slavu.sav.sk/publikacie/referaty_15_mzs_minsk.pdf>

⁵⁶ NOWOBIELSKA, H. *Dla ciebie* [online]. Internet archive [cit. 11. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://web.archive.org/web/20090402234031/http://www-tatry.pl/poezja.htm>>.

Počet kompetentních mluvčích velice rychle ubývá. Stále méně dětí se cítí být Slováky. Současní rodiče zřídka připomínají dětem jejich slovenský původ. Tato rezignace často pramení ze snahy rodičů ušetřit své potomky negativní diskriminace ze strany Poláků, která stále přetrvává. Proti úpadku slovenské kultury bojuje organizace Spolek Slováků v Polsku prostřednictvím svých kulturních center.

SLOVÁCI NA UKRAJINĚ

Úvod

Následující kapitola naskýtá možnost poodhalit život Slováků na Ukrajině, zejména v oblasti Zakarpatí. První zmínky o Slovácích na Ukrajině sice sahají až do 13. století, nicméně hlavní migrační slovenská vlna přichází v průběhu 17.–19. století. Slováci se stěhují již do existujících vesnic. Ty postupně společně obývají s dalšími národnostmi (Rusíny, Němci, Maďary a Ukrajinci) díky neustálému střídání vládnoucích mocností. Pro etnografy tak vzniká skoro až nepřehledný mix národnostních etnických prvků obyvatel Zakarpatí.

Cílem této kapitoly je sestavit ucelenou mozaiku, jejíž jednotlivé střípky vystihují příchod Slováků do oblasti, důsledky střídajících se období pod různými mocnostmi, boj o zachování slovenského jazyka, víry, způsoby slavení tradic, svátků a slavností, až po současné oživení krajanské komunity, školství a spolupráci se Slovenskou republikou včetně aktuální politické situace menšin na Ukrajině.

Ucelenost pohledu dostupné literatury a statistických údajů pomohl dotvořit terénní výzkum, který se uskutečnil mezi lety 2011–2013. Jednotlivými výzkumnými skupinami byly navštíveny vesnice, ve kterých se místní obyvatelé hlásí ke slovenské národnosti. S nimi probíhaly rozhovory, které zjišťovaly, jaké atributy (jazyk, náboženství, tradice apod.) podporují jejich slovenské cítění.

Literární rešerše

Celkovou historií Zakarpatské oblasti s kulturním a politickým vývojem od raného středověku až po současnost se zabývá kniha Ivana Popa *Podkarpatská Rus* z edice *Stručná historie států*. V knize jsou popsány také vlivy a vzájemné vztahy mezi dřívějším Československem a Zakarpatskou oblastí.⁵⁷

Historik a aktivní člen bratislavské Matice slovenské Ján Bobák se ve svých publikacích zaměřuje na problematiku zahraničních Slováků. V knize *Slováci v Podkarpatskej Rusi a ich presídľovanie do Česko-Slovenska v roku 1947* se zabývá historií Slováků na Zakarpatské Ukrajině, jejich příchodem, životem a především válečným a poválečným vývojem na Podkarpatské Rusi, který vyústil v reemigraci několika tisíc zakarpatských Slováků na Slovensko, přestože většina z této populace odchod umožněn nebyl.⁵⁸

.....
⁵⁷ POP, Ivan. *Podkarpatská Rus*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, 190 s. *Stručná historie států*, sv. č. 29. ISBN 80-727-7261-9.

⁵⁸ BOBÁK, Ján. *Slováci v Podkarpatskej Rusi a ich presídľovanie do Česko-Slovenska v roku 1947*. Bratislava: Kubko Goral, 1998. ISBN 80-888-5834-8.

Problematicke slovenské menšiny v různých koutech světa se věnuje sborník *Zahraniční Slováci a materinský jazyk*. Jak již název napovídá, tato publikace se věnuje slovenským menšinám ve světě a klade důraz především na slovenštinu jako faktor v uvědomování si slovenské národnosti. Příspěvek s názvem *Národné uvedomenie a spisovateľ* autorky Galyny Syvačenko se týká Slováků na Ukrajině a pojednává o tématu národního uvědomění. Ukazuje, že dějiny slovenského i ukrajinského národa jsou si podobné. Tato podobnost spočívá ve společném boji Slováků i Ukrajinců o právo považovat se za samostatný národ. Jsou zde zmiňováni autoři, kteří sehráli důležitou roli při formování a také upevňování svébytnosti obou národů jako například Kollár a Šafařík.⁵⁹

Kniha slovenského etnologa Mojmir Benži *Ľudová kultúra Slovákov na Ukrajině* přibližuje kulturu Slováků na Ukrajině. Čtenář se má možnost dozvědět, jak vypadaly kroje a z jakých materiálů včetně jeho získání byly ušity. Dále si čtenář může živě představit každodenní život Slováků, způsoby stolování, jídelníček, apod.⁶⁰

Publikace Jaroslava Dostála *Podkarpatská Rus 1936*, která byla vydána v reedici právě díky publikační činnosti Užhorodského spolku Slovákov, podává ucelený obraz pro turisty o Zakarpatí v době 20. a 30. let dvacátého století.⁶¹

V publikační činnosti je na Zakarpatí velmi aktivní spolek „Užhorodský spolek Slovákov“.

Tato organizace každoročně vydává pod vedením jejího předsedy Ivana Latka *Náš kultúrno-historický kalendár*, který je psán ve slovenštině a částečně v ukrajinštině. Kalendář poskytuje čtenářům informace nejen o aktuálním dění v regionu, ale také podrobné články o nářečích, folklóru a jak jejich předci dříve důmýslně stavěli vesnice a hospodařili.⁶²

Články nejen o Slovácích v Podkarpatské Rusi je možné dohledat v čtvrtletníku časopisu *Podkarpatská Rus*. Ten je vydáván občanským sdružením Společnost přátel Podkarpatské Rusi, která byla založena v roce 1990 a svojí činností volně navazuje na Klub přátel Podkarpatské Rusi se sídlem v Bratislavě, který fungoval během meziválečné Československé éry. Časopis obsahuje články nejen o historických událostech (výstavba Užhorodu za ČSR, legionáři, obrození), ale také o současném dění v oblasti (kulturní a společenské akce, spolková činnost).⁶³

Autorka Zdenka Boleráčová poskytuje ve své publikaci *História a kultúra Slovákov na Zakarpatskej Ukrajině* informace z výsledku jejího studia pramen-

⁵⁹ SYVAČENKO, Galyna. *Národné uvedomenie a spisovateľ*. In: BIELIK, František a Claude BALÁŽ (ed.). *Zahraniční Slováci a materinský jazyk*

⁶⁰ BENŽA, M. (editor). *Ľudová kultúra Slovákov na Ukrajině*. Užhorod: Mystecka linia 2005. ISBN 966-8764-12-9, 218 s.

⁶¹ DOSTÁL, Jaroslav. *Podkarpatská Rus 1936*. Nové vydání-reedice. Užhorod: 2009, 280 s.

⁶² LATKO, Ivan. *Náš kultúrno-historický kalendár 2011*. Užhorod: Užhorodský spolek Slovákov, 2010.

⁶³ *Časopis přátel Podkarpatské Rusi*. [online] Společnost přátel Podkarpatské Rusi, 1990 [cit. 15. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.podkarpatskarus.cz/category/kategorie-článku/časopis-přatel-podkarpatské-rusi-aktuální-vydání>>.

ných materiálů z ukrajinské i zahraniční literatury. V díle jsou analyzována fakta ohledně jazyka, náboženství, tradic a způsobu života zakarpatských Slováků. Výstupem této knihy je obraz života, společenského statusu a národní i kulturní identity v jednotlivých obdobích vývoje slovenské menšiny žijící na Ukrajině.⁶⁴

Problémem otázky národní příslušnosti obyvatel Podkarpatské Rusi, úředního jazyka a jejího územního vymezení se zabývá ve své publikaci *Zakletá zem* autor Peter Švorc. Poukazuje v díle na to, že během 20. let dvacátého století obyvatelé neměli vyřešenou otázku, kým vlastně jsou. Podíl na tom měla i spíše administrativně rozdělená hranice mezi Slovenskem a Podkarpatskou Rusí, ale hlavní problém byl hlavně v otázce jazykového sporu. Autor spatřuje určité řešení v řeckokatolické identifikaci. Obyvatelé vyznávající řeckokatolickou víru jsou pokládáni za Rusíny, kteří se řadí k Ukrajině a Rusku. Naopak obyvatelé, kteří vyznávají římskokatolickou víru, tedy i Slováci, se přiklánějí spíš k západu.⁶⁵

Slovákům žijícím v zahraničí se věnuje kolektiv autorů v publikaci *Slovensko: dejiny, divadlo, hudba, jazyk, literatúra, ľudová kultúra, výtvarné umenie, Slováci v zahraničí*. Autoři zde uvádějí, že za poslední roky dochází u slovenské menšiny k silné asimilaci s většinovým ukrajinským obyvatelstvem. Během tohoto několikaletého soužití došlo k vytvoření silných meziethnických vazeb týkající se jak jazyka, tak i literatury, zvyků či tradic.⁶⁶

Osídlováním a začleňováním Čechů a Slováků na Zakarpatské Ukrajině se věnuje Helena Nosková v odborném článku *Češi a Slováci na Zakarpatskej Ukrajině v minulosti a dnes*, publikovaném v časopise *Slovenské listy – mesačník Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť*. V článku je uvedeno, že ve 30. letech dvacátého století Československo usilovalo o to, aby se Užhorod stal správním a kulturním centrem Zakarpatské Ukrajiny. Češi se velice podíleli na modernizaci města a na rozvoji školství a řemesel, kdy bylo rusínským obyvatelům zpřístupněno několik desítek škol. Tím vyvstal problém, kdy se slovenská populace dostala do pozadí a do jakési izolace, protože se nedbalo na rozvoj slovenské kultury. Češi však odešli z Podkarpatské Rusi po rozpadu republiky v roce 1939, kdežto slovenská menšina celý proces sovětizace přežila a v současnosti zde pěstuje svou kulturu, jazyk i vzdělání.⁶⁷

⁶⁴ BOLERÁCOVÁ, Zdenka. *História a kultúra Slovákov na Zakarpatskej Ukrajině*. Užhorod: Matica slovenská na Zakarpatsku, 2006. ISBN 966-8764-12-9.

⁶⁵ ŠVORC, Peter. *Zakletá zem: Podkarpatská Rus: 1918-1946*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 318 s. ISBN 978-80-7106-754-2

⁶⁶ BARTOVÁ, J., Botíková, M. a kol. *Slovensko: dejiny, divadlo, hudba, jazyk, literatúra, ľudová kultúra, výtvarné umenie, Slováci v zahraničí*. Bratislava: Perfekt, 2006, 383 s. ISBN 80-8046-349-2.

⁶⁷ NOSKOVÁ Helena. *Češi a Slováci na Zakarpatskej Ukrajině v minulosti a dnes*. *Slovenské listy – mesačník Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť*. Praha: Klub slovenskej kultúry, 2006, roč. 2006, č. 9. ISSN 1213-0249. Další dostupnost: <http://www.klubsk.net/Listy/Listy_9_2006.pdf>.

Prováděný výzkum

Pro Slováky na Ukrajině je stěžejní Zakarpatská oblast. V Užhorodu v Zakarpatské oblasti bylo na základě populačního censu z roku 2001 ukrajinským statistickým úřadem zjištěno, že slovenská národnostní menšina je zde v počtu 5 600 osob. Jde zároveň o jedinou oblast, kde se na Ukrajině Slováci nachází.⁶⁸ Tato skutečnost byla následně potvrzena i místními obyvateli, kteří aktivně působí v životě slovenské národnostní menšiny na Zakarpatské Ukrajině.

Stěžejní údaje vychází z několika provedených terénních výzkumů mezi lety 2011–2013. Výchozími kontakty se staly organizace Užhorodský spolek Slovákov a Matice slovenská na Zakarpatsku. Oba spolky pomohly s kontaktováním prvních respondentů. Samotný výzkum se opíral o techniku polořízených rozhovorů, ve kterém byl předem připravený okruh otázek, nicméně respondenti nebyli nijak omezováni ve svých vyprávěních. Následujícím textem budou provázet přímé citace vycházející z vedených rozhovorů. Přestože byly vedeny ve slovenštině, jsou některé z nich, vzhledem k možné špatné interpretaci, přepsány do češtiny. Rozhovory byly doplňovány pozorováním, které dopomohlo vykreslit místní atmosféru vyprávění.

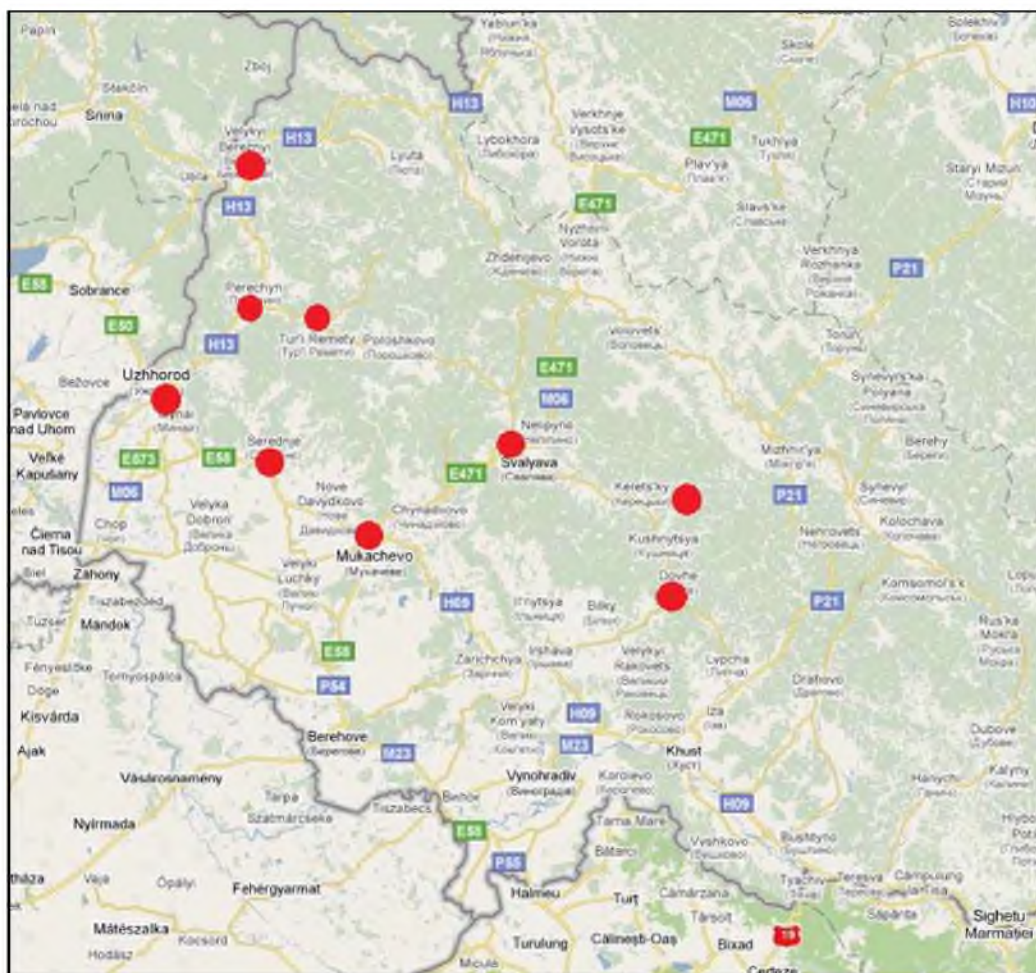
Profil respondentů:

Jméno	Pohlaví	Místo	Věk	Profese	Státní příslušnost	Jazyk rozhovoru
Zita	žena	Perečyn	72	učitelka	UKR	slovenština
Zuzana	žena	Perečyn	42	jeptiška	SR	slovenština
Adrian	muž	Dolhe	43	farář	SR	slovenština
Anna	žena	Velykyj Bereznyj	61	učitelka	UKR	slovenština
Ján	muž	Velykyj Bereznyj	35	-	UKR	slovenština
Růžena	žena	Turja Remety	65	učitelka	UKR	slovenština
Lesyja	žena	Svaljava	17	student	UKR	angličtina
Michal	muž	Svaljava	80	-	UKR	slovenština
Světлана	žena	Svaljava	78	-	UKR	slovenština
Jurij	muž	Svaljava	15	student	UKR	angličtina
Ivana	žena	Lisičevo	38	úřednice	UKR	slovenština
Valéria	žena	Lisičevo	62	kostelnice	UKR	slovenština
Mária	žena	Seredné	75	-	UKR	slovenština

.....
⁶⁸ Zakarpattia region. *All-Ukrainian Population Census 2001: Regions of Ukraine*. [online]. State Statistics Committee of Ukraine © 2003–2004 [cit. 7. 3. 2014]. Dostupné z: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/regions/reg_zakar/>.

Ivan	muž	Užhorod	55	předseda Užhorodského Spolku Slováků	UKR	slovenština
Eva	žena	Užhorod	55	-	UKR	
Jozef	muž	Užhorod		předseda Matice Slovenské na Ukrajině	UKR	slovenština
	žena	Užhorod	55	průvodkyně v Centru slovenské kultury	UKR	slovenština
	žena	Užhorod	22	studentka vysoké školy na Ukrajině a v Bratislavě	UKR	slovenština/rusínština
Stanislav	muž	Užhorod	67	bývalý člen Matice slovenské	SR	slovenština
	žena	Turja Remety	33	redaktorka ukrajinské televize	UKR	ukrajinština/slovenština
	žena	Turja Remety	31	pracovnice informačního centra v Užhorodu	UKR	slovenština
	muž	Turja Remety	45	člen ukrajinského folklorního souboru	UKR	ukrajinština/slovenština
Andrij	muž	Užhorod	47	-	UKR	slovenština
Vladimír	muž	Praha	42	zastupující člen vrcholných orgánů SZSZ, člen Rady vlády SR pro kulturu, ředitel Slovenského domu v Praze	SR	slovenština
Marína	žena	Užhorod	30	předsedkyně spolku Dovera	UKR	slovenština

Na následující mapě jsou vyznačena místa navštívená v průběhu terénního výzkumu. Jak je patrné z přehledu respondentů, nejvíce času bylo věnováno obci Perečyn, Svaljava a městu Užhorod. Část rozhovorů byla vedena na Festivalu slovenského folklóru Slovenská růže v obci Turja Remety nacházející se blízko Užhorodu. Mezi další navštívená místa v západní části Podkarpátí můžeme zařadit (od západu) – Velykyj Bereznyj, Seredné, Mukačevo, Svaljava, Dove a Lisičevo.

Obrázek 25. Lokace výzkumu na Zakarpátí

Mapový podklad: *Google Maps*.

V rámci terénního výzkumu se objevilo také několik překážek. Několikrát se přihodilo, že jsme museli počítat s časovým posunem – některé vesnice používají jiný čas než je středoevropský, a to v důsledku neuznávání přechodu z letního na zimní čas. Mezi další překážky patřila obtížná dostupnost do námi zkoumaných vesnic, nebylo možné se dopravit autobusem ani vlakem. Na druhou stranu se tato překážka ukázala jako plus pro náš výzkum, jelikož se nám podařilo během náročné cesty lépe poznat respondenty, kteří byli ve výsledku sdílnější a vážili si nás, protože jsme je na hůře dostupných místech neopomenuli. Všechna setkání se Slováky probíhala bez problémů. Nesetkali jsme se ani s žádnou výraznou jazykovou bariérou. Slovenština používaná zakarpatskou populací při hranicích se SR byla i pro nás lépe srozumitelná v porovnání s východnějšími oblastmi, které jsme navštívili. Nicméně to platí pro starší populaci, komunikace s ukrajinskými teenagery probíhala nejplynuleji v angličtině.

Příchod a osídlení Slováků

Dnešní Zakarpatská oblast je obývána slovanskými kmeny od 8. století. Památku na jeden z kmenů, Uliče, najdeme ještě dnes v pojmenování obce Ulič a potoka Ulička. Koncem 9. století byla západní část Podkarpatské Rusi součástí Svatoplukovy Velkomoravské říše (někteří Slováci jí chápou jako Staroslovenskou říši a Svatopluka jako slovenského krále). V 10. století byl region součástí Kyjevské Rusi, ale v 11. století byl dobyt Maďary, kteří zde vládli až do roku 1918. Roku 1241 vyplenili zemi Avaři a zničili většinu osad na Zakarpatí, i proto došlo v následujících letech ke kolonizaci. Nicméně kolonizace byla celoevropským trendem a na Zakarpatí k ní dochází ve stejné době jako například v Českých zemích.⁶⁹ Jak sama dokládá respondentka z Centra slovenské kultury: „Slováci jsou v Zakarpatské oblasti odedávna, ale první záznamy o Slovácích v Zakarpatské oblasti jsou až z roku 1241.“

Od poloviny 13. století do konce 15. století probíhala kolonizace především ze západu (slovansko-německá) a východu (maďarská). Usazují se zde Maďaři, ale mají problémy s hospodařením v horských oblastech, nakonec zůstávají v nížinných oblastech na jihu kolem řeky Tisy. Němci přicházející ze Saska a Flander tyto problémy nemají, uplatňují se jako řemeslníci, horníci a dřevorubci. Osady budují pod dozorem svých rychtářů a přinášejí na Zakarpatí purkrechtní právo, tj. *věcné a dědičné právo užívací, skrze které panovníci nebo vrchnosti přenechávali osadníkům půdu a podle něhož tedy osadníci půdy nabývali.*⁷⁰

O století později přichází do krajiny pod Karpatami další vlna migrantů, tentokrát valašských (rumunských). V polovině 14. století dokonce v Beherově sídlí valašský vévoda, nicméně rumunské obyvatelstvo se mezi místní populací brzy ztratilo. Do západní části Podkarpátí migrují také Slováci, čímž se upevňuje slovakizace této části.⁷¹

Na Podkarpatskou Rus přicházejí i pastevci ze severu, Rusíni, a ti nakonec v 16. století tvoří většinu zdejšího obyvatelstva. Tato skupina obyvatel se těšila určitým výhodám, protože byla maďarskými panovníky považována za období pohraniční stráže, jejíž výsady potvrdil i král Matyáš Korvín v 15. století.⁷²

Zakarpatí sice spadalo od 11. století do Uherského království, nicméně nábožensky se řadilo pod správu pravoslavné církve (viz kapitola *Náboženství*). Pravoslaví bylo v rámci katolických Uher pouze tolerovaným náboženstvím, proto pravoslavní kněží byli v poddanské závislosti a nevztahovaly se na ně zákony jako na katolické kněze.⁷³ Proto se část pravoslavných kněží rozhodla v roce

⁶⁹ LATKO, Ivan. *Náš kulturno-historický kalendář 2011*. Užhorod: Užhorodský spolok Slovákov, 2010.

⁷⁰ *Jak rozumět platebnímu systému v registrech purkrechtních* [online]. [cit. 27. 4. 2013]. Dostupné z: <<http://www.volny.cz/lipnany/teorie.html>>.

⁷¹ *Istorija Zakarpattja* (Історія Закарпаття). [online]. [cit. 27. 4. 2013]. Dostupné z: <<http://zakarpattyachko.com.ua/2011-07-23-11-48-15>>.

⁷² DOSTÁL, Jaroslav. *Podkarpatská Rus 1936*. Nové vydání-reedice. Užhorod: 2009, s. 280.

⁷³ *Istorija Zakarpattja*, c. d.

1652 uznat za svého nejvyššího představitele římského papeže, nicméně svůj původní východní obřad si zachovala.⁷⁴

Roku 1526 došlo ke změně vládnoucí dynastie v Uhrách. Ludvík II. Jagellonský zemřel toho roku při útěku z prohrané bitvy u Moháče, kde se marně pokoušel zastavit další turecký výpad směrem do Evropy. Díky předchozím nástupnickým smlouvám připadl trůn Ferdinandu I. Habsburskému. Vládu nad Uhrami si Habsburkové udrželi až do konce první světové války. Nicméně Ferdinand I. si musel trůn vybojovat v občanské válce s Janem Zápolským, vládcem Sedmihradska, který byl podporován Turky. Výsledkem této války a dalšího postupu tureckých vojsk bylo rozdělení tehdejších Uher na tři části:

- Sedmihradsko (a větší část Zakarpatska) – vazal Turecka
- Centrální část Uher, tj. přibližně oblast Maďarska v dnešních hranicích – pod přímou vládou Turků
- *Královské Uhry*, tj. Slovensko, Burgenland, západní Maďarsko (menší část Zakarpatska) – pod vládou rakouských Habsburků

K opětovnému spojení Uherska došlo až roku 1699 ale už bez Sedmihradska, které se lišilo od vlastních Uher především konfesně – převládali zde protestanti. Nicméně vláda nad Zakarpatím přešla zpět do habsburských rukou.⁷⁵

17. století je poznamenáno boji maďarských feudálů (Rakoczy, Tököly) proti habsburské nadvládě, které devastují Podkarpatskou oblast. Řeckokatoličtí duchovní jsou závislí na římskokatolických, kteří kontrolují jejich činnost. K povznesení duchovenstva a školství dochází až za doby osvícenského absolutismu. Tou dobou přicházejí na Zakarpatí Židé, kteří sem ve většině případů prchají před ruskými a polskými pogromy. Do vypuknutí druhé světové války zde žilo přibližně 80 000 Židů, což byla polovina meziválečné československé židovské populace a zároveň pětina obyvatel Zakarpatské Rusi. Bohužel po skončení války zde původní příslušníci této populace téměř nezbyli.

Pokud se zaměříme na Slováků na Zakarpatí, ti zde žijí jako autochtonní populace, která do oblasti migrovala především v průběhu 17. až 19. století, kdy se populace zvyšovala díky velkému počtu slovenských migrantů. Nově příchozí se zpravidla usazovali v již existujících sídlech.

Výjimku tvoří pouze obec **Nový Klenovec**, která byla založena slovenskými migranty. Slováci přicházeli do této oblasti za prací, v té době bylo Zakarpatí i Slovensko součástí Uherska, proto zde neexistovaly větší překážky pro přesun obyvatel. Většinou to byli zemědělci, pěstitelé a kvalifikovaní řemeslníci jako kováři, dřevorubci a skláři.⁷⁶

Velkyj Bereznyj – místní populace Slováků se nazývá „Liptáci“, žijí v jižní části obce a jméno dostali podle toho, že sem přišli z Liptovského kraje (18–20

⁷⁴ *Istorija Zakarpattja*, c. d.

⁷⁵ *Istorija Zakarpattja*, c. d.

⁷⁶ *Slovaky v Ukrajině (Словаки в Україні)*. [online]. [cit. 27. 4. 2013]. Dostupné z: <http://www.osvita-plaza.in.ua/publ/slovaki_v_ukrajini/490-1-0-61328>.

rodin). Podle zápisu z kroniky sem přišli v roce 1788 jako dřevorubci a stavitelé hrází na řece Uh, která obcí protéká. Stavby se už ale do dnešních dnů nedochovaly.

Turja Remety – první Slováci přišli do obce již roku 1738 a další pak začátkem 19. století. Přicházeli z východního, středního a severního Slovenska. O obci najdeme zmínky v zeměpisném slovníku Maďarska z roku 1839, kde se píše pod heslem Turji Remety „*Rusko-slovenská dedina... 230 rímskokatolíkov, 715 gréckokatolíkov, 14 luteránov, 45 židov*“. Dnes v obci žije 5 čistě slovenských rodin, dalších zhruba 10 rodin je smíšených.

Onokovci – není znám přesný rok příchodu Slováků do této obce, ale je známo, že roku 1732 bylo do matriky zaznamenáno narození prvního slovenského dítěte. Slováci přišli do obce jako dřevorubci.

Lisičevo – v obci je stále funkční 300 let starý hamr, který byl založen Slováky ihned po jejich příchodu, ten lze datovat na počátek 18. století přibližně kolem roku 1720. Podle záznamů přišli do místa z okolí Prešova na východním Slovensku. V hamru se vyrábělo nářadí pro denní spotřebu, dále se místní Slováci živili výrobou papíru a dřeváků. V současnosti žije v obci zhruba 12 rodin.

Obrázek 26. Hamr v Lisičevu.

Dodnes funkční hamr poháněný mlýnským kolem, který zároveň slouží jako museum. Byl postaven a až do poválečných let vlastněn a provozován zdejšími Slováky, kteří jsou na něj patřičně hrdí. Foto: Jiří Röschl, 2011.

Antalovci – Slováci do této obce přišli z Rybnické hamry během éry Rakousko-Uherska, přesný rok příchodu není znám. Obyvatelé obce byli řemeslně zdatní dřevorubci a dřevaři. V období ČSR zde žilo kolem 150 slovenských rodin. Dnes zde žije kolem 20 slovenských rodin.

Storožnica – původním názvem Jovra, tato obec patří mezi nejzachovalejší obce slovenské menšiny. V roce 1802 do obce přichází na pozvání slovenští osadníci. Během ČSR vlády zde žilo přes 300 slovenských rodin. Storožnica byla proslulá zahradnictvím a ovocnářstvím.

Rodnikova Huta – první zmínky o obci jsou z roku 1640. Přistěhovalí Slováci zde pracovali jako řemeslníci, hutníci a odborníci na ražbu rudy. V oblasti byl velmi kvalitní sklářský písek. Založení sklářské hutě přilákalo další obyvatele ze Slovenska. Obec byla multikulturní od Rusínů přes Němce až po Poláky. Po roce 1990 se začal podporovat již téměř zapomenutý slovenský spolkový život, který se daří opětovně oživit.

Seredné – Slováci se zde proslavili jako vinohradníci díky výborným podmínkám pro pěstování vína. Během období ČSR zde byla otevřená škola, kde byla vyučovacím jazykem slovenština. Rozvoj slovenské kultury probíhal prostřednictvím ochotnického divadla a dalších kulturních spolků. V současnosti se hlásí ke slovenskému původu asi 350 obyvatel.⁷⁷

Období 1848-1914

Revoluční nálady roku 1848 se projeví i v Zakarpatí v čele s Adolfem Ivanovičem Dobrjanským. V červnu roku 1848 proběhl v Praze Slovanský sjezd, na kterém chtěly slovanské národy připravit požadavky pro federalizaci po vzoru Palackého koncepce austroslavismu. Vystupující Slováci a Rusíni chtěli mít ve sněmu stejná práva jako Maďaři, mít vlastní ucelený školní systém, práva na zakládání národních spolků. Po potlačení maďarského povstání došlo v říjnu roku 1849 k reorganizaci Uherska, byl vytvořen Košický okruh, který se skládal z několika civilních. Jedním z nich byl i užhorodský, jehož administrátorem se stal baron Ignaz von Villetz a prvním referentem Adolf Dobrjanský, který tak realizuje některé své požadavky na podporu Rusínů a rusínské i slovenské kultury.⁷⁸

V březnu následujícího roku jsou na základě rozhodnutí ministra A. Bacha územní okruhy zrušeny a dochází k utužení moci. Tím končí i snahy o prosazení menšinových kultur, které jsou umocněny událostmi roku 1867, kdy došlo k vytvoření dualistického státu Rakousko-Uherska. Uherský parlament obnovuje centralistický systém a odmítá vůči menšinám co do kolektivistických práv jakékoliv uznání národní svébytnosti.

Na druhou stranu individuální práva dokonce překračovala tehdejší menšinové požadavky. Široký prostor mohly využívat v používání svého mateřského jazyka v administrativě, u soudů, školství i náboženském životě. V zákonech

⁷⁷ BENŽA, M. (editor). *Ludová kultúra Slovákov na Ukrajine*. Užhorod: Mystecka linia 2005. ISBN 966-8764-12-9, s. 17-19

⁷⁸ *Prehľad historických prameňov o Rusínoch*. [online] Rusínska obroda na Slovensku. [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <http://www.rusinskaobroda.sk/?page_id=385>.

č. XLIV bylo ukotveno i spolčovací právo, tudíž mohly být zakládány kulturní, vzdělávací či hospodářské spolky.

Ve školách byla podporovaná výuka v mateřském jazyce včetně obsazení pracovních míst menšinami ve státních službách. Problémem tohoto zákona byla nevyhnutelnost jeho nedodržování.⁷⁹ To zneužívali především maďarští úředníci, kteří vnímali rovnost všech uherských občanů pouze pro Maďary a asimilované Nemaďary. V Podkarpatské Rusi se ujal aktivní maďarizace řeckokatolický biskup Štěpán Pánkovič, jehož heslo znělo: „*Žijeme pod nadvládou Maďarů a musíme se stát Maďary.*“ A. Dobrjanský byl vyhnán.⁸⁰ V roce 1875 je rozpuštěna Maticе slovenská. Národnostní menšiny mohou provozovat pouze kulturní a literární činnost.⁸¹ Mezitím probíhala velmi úspěšně masivní maďarizace u inteligence, nemaďarské školy jsou rušeny. Například ministerské nařízení z roku 1902 požaduje i na církevních školách 18 hodin maďarštiny týdně.⁸²

V roce 1907 byl schválen nový školský zákon, který sice navyšoval platy a zajišťoval učitelům důchod, ale podmínkou bylo, aby na nemaďarských školách uměli žáci do čtvrté třídy maďarsky. Znalost maďarštiny byla požadavkem pro práci u státních drah.⁸³ Během první světové války pak dochází ke krutému pronásledování všeho nemaďarského.

Meziválečné období

Po první světové válce byla situace na Zakarpatí poněkud nepřehledná. Ve stejné době totiž zasedalo hned několik kongresů a rad, které si nárokovaly být mluvčími místních obyvatel.

- Zaprvé existovala proukrajinsky orientovaná Národní rada v Chustu, která prosazovala připojení k budoucí samostatné Ukrajině.
- Dále vznikla promaďarsky orientovaná užhorodská Rada (maďarských Rusínů), jejímž cílem bylo setrvání Zakarpatí v rámci Uherska, nicméně s podmínkou autonomie pro celý region.
- Třetím mluvčím byla Národní rada v Prešově příklánějící se k plánu amerických Rusínů prosazovanou jejich mluvčím Grigorijem Žatkovičem. Jejich cílem byla původně samostatnost celého regionu, nicméně po nátlaku ze strany amerického prezidenta Woodrowa Wilsona, který tuto myšlenku považoval za nereálnou a navrhoval

⁷⁹ KONTLER, László a Richard PRAŽÁK. *Dějiny Maďarska*. Překlad Miloslav Korbělík. Praha: Lidové noviny, 2001, 602 s. Dějiny států. ISBN 80-710-6405-X., s. 258

⁸⁰ POP, Ivan. *Dějiny Rusínů* [online]. Rusyn, 2011. [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.rusyn.sk/dejiny-rusinu-h/>>.

⁸¹ KONTLER, László a Richard PRAŽÁK. *Dějiny Maďarska*. Překlad Miloslav Korbělík. Praha: Lidové noviny, 2001, 602 s. Dějiny států. ISBN 80-710-6405-X., s. 265

⁸² *Istoriја Zakarpattja*, c. d.

⁸³ KONTLER, László a Richard PRAŽÁK. *Dějiny Maďarska*. Překlad Miloslav Korbělík. Praha: Lidové noviny, 2001, 602 s. Dějiny států. ISBN 80-710-6405-X., s. 274

připojení k jinému státu s podmínkou autonomie, navázal Žatkovič kontakt s Masarykem a začal se přiklánět k autonomii v rámci Československa.⁸⁴

Situace se dramaticky vyvíjela. V prosinci 1918 se užhorodská rada dohodla s maďarskou vládou, a ta prohlásila Podkarpátí za svou autonomní část a vyslala do oblasti armádu. Proukrajinská Národní rada v Chustu naproti tomu proklamovala v lednu 1919 spojení s Ukrajinou.

Přestože se Masaryk s Žatkovičem v řadě věcí vztahujících se k připojení Podkarpátí k Československu neshodovali, situace donutila rusínské představitele rychle jednat a dohodnout kompromis. Žatkovič společně s Beskidem, mluvčím Podkarpatska, v únoru 1919 vytvořili v Paříži Centrální ruskou národní radu (složenou ze zástupců chustské, užhorodské i prešovské rady a též i americké emigrace) a podali návrh na připojení Podkarpatského regionu k Československu. V květnu roku 1919 tedy došlo k připojení této části území (pod oficiálním názvem Zem Podkarpatoruská) k Československu.⁸⁵

Ačkoliv podmínka požadující autonomii tohoto území (tj. existence vlastního sněmu, který měl mít zákonodárnou moc v otázkách místní samosprávy, školství, náboženství apod.) obsažená v Saint-Germainské smlouvě ze září 1919 nebyla nikdy splněna, oblast prošla v období mezi válkami výraznou ekonomickou modernizací. Rolníci byli osvobozeni z poddanství, ale ani agrární reformy nedokázaly rozbít všechny bývalé velkostatky.⁸⁶

Československé období

Politika za vlády Československé republiky byla velmi demokratická k menšinám nacházejícím se na jejím území⁸⁷. Ochranu týkající se národnostních menšin Československo podepsalo v roce 1919 současně se Saint-Germainskou mírovou smlouvou, kterou následně zakotvilo do ústavní listiny a následně do konkrétních zákonů. Jednalo se o zajištění rovnosti před zákonem a svobodného používání rodného jazyka v oblastech soukromých, obchodních, náboženství, tisku, publikací a veřejných shromážděních, dále o možnosti zřizování ústavů (náboženských, sociálních a škol).⁸⁸

⁸⁴ POP, Ivan. *Podkarpatská Rus*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, 190 s. Stručná historie států, sv. č. 29. ISBN 80-727-7261-9.

⁸⁵ *Podkarpatská Rus*. [online] Historie.cs, © Česká televize. [cit. 27. 4. 2013]. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/207452801390013/>>.

⁸⁶ *Encyclopedia.com* [online]. 2008 [cit. 2011-11-23]. Transcarpathian Region – FREE Transcarpathian Region Information. Dostupné z: <http://www.encyclopedia.com/doc/1E1-Transcarp.html>.

⁸⁷ Tento pocit ovšem vůbec nesdílela část příslušníků některých menšin (například německé).

⁸⁸ *Politika československých vlád vůči národnostním menšinám 1918–1938*. [online] Ministerstvo zahraničních věcí, 2010. [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <http://www.mzv.cz/file/637455/NAR_MENS_MONOGR_20_stran.pdf>.

Během meziválečného období vlády Československé republiky přišla na Zakarpatí společně s Čechy další vlna Slováků. Byli sem vysláni Československem jako učitelé, policisté, četníci, inženýři, lékaři nebo úředníci, vesměs všichni potřební pro vybudování nové infrastruktury země. Byla zahájena rozsáhlá výstavba administrativních budov, nemocnic, škol i celých městských čtvrtí, které byly projektovány architekty takových jmen jako Gočár, Krupka či Reiner. Například v Chustu byl vystavěn originální komplex Masarykovy kolonie.

Pan Latko líčí československé odkazy v Užhorodě: „*Tu pumpu, tu červenou, jste vyrobili u vás. Pořád funguje. Dlažba na chodníku je také původní, československá. Okna v těch krásných domech přečkala válku i sovětský režim. Dodnes drží. A lipovou alej na břehu řeky Už, nejdelší v Evropě, jste vysadili také vy.*“⁸⁹

Roku 1921 byl v Užhorodském okrese podíl slovenského obyvatelstva 25,5 % a ještě v roce 1945 žilo slovenské obyvatelstvo v 44 obcích Užhorodské župy (západní Zakarpatí), 23 obcích Berežské župy (severní a střední Zakarpatí, centrum Mukačevo), 22 obcí v Marmarošské župě (východní Zakarpatí, centrum Chust) a 8 obcí v Ugočské župě (jižní Zakarpatí mezi Mukačevem a Chustem).⁹⁰

Z výpovědi předsedy Užhorodského Spolku Slováků vyplynulo, že Užhorod dodnes těží z této pomoci obyvatel Československa, kteří byli do této oblasti posláni, aby se podíleli na jejím rozkvětu.

Samotní Slováci reflektují toto období jako velmi příznivé pro rozvoj jejich národnostní menšiny. Otvíraly se školy, ve kterých se vyučovalo slovensky, zakládaly se různé kulturní kroužky a spolky např. Matice slovenská. Jeden z respondentů k tomuto období řekl: „*V tom čase bol taký určitý rozvoj naší komunity na Zakarpatsku.*“

Jako nejlepší éru života slovenské menšiny na Zakarpatí označila většina respondentů období existence první ČSR mezi válkami. Čechoslováci přinášeli vyspělou kulturu, nechali místní tvořit a vyniknout, ale především je nechali budovat města a infrastrukturu. Někteří z respondentů vytýkali Čechům bezbožnost, nicméně ve srovnání s „*ruskými prasaty*“ (citace jedné respondentky) je nechali žít a mít vlastní kulturu a jazyk. Jedna respondentka byla spokojena i s maďarskou nadvládou během války, ale byla výjimkou. Zbylí respondenti berou tuto etapu jako éru totality podobnou té následující, sovětské.

Toto pro Slováky relativně příznivé období skončilo se začínající 2. světovou válkou a nastolením maďarizace říšským správcem Miklósem Horthym.

⁸⁹ TEJKAL, Karel. *Neobyčejní: Ivan Latko – náš vlastenec v Užhorodu* [online] Vitalplus, 2014 [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.vitalplus.org/article.php?article=872>>.

⁹⁰ BOBÁK, Ján. *Slováci v Podkarpatskej Rusi a ich presídľovanie do Česko-Slovenska v roku 1947*. Bratislava: Kubko Goral, 1998. ISBN 80-888-5834-8.

Druhá světová válka a reemigrace

V důsledku Mnichovské dohody (1938), byl okleštěný Československý stát tlačěn nacistickým Německem k poskytnutí autonomie Zakarpatí. Poté, co v březnu 1939 Československo zaniklo, vyhlásilo Zakarpatí sice svou nezávislost, ale brzy bylo obsazeno horthyovským Maďarskem. Území bylo pojmenováno Karpatské teritorium, zkráceně *Kárpátalja*⁹¹ a v rámci revize Trianonského míru včleněno zpět do Maďarska.

Obrázek 27. Československo v roce 1939.

Černé části jsou okupovaná území Německem a Maďarskem.

Zdroj: *Podkarpatská Rus: Historie* [online]. [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: http://www.voltek.cz/poklady/ukrajina/zakarpatska-ukrajina/ukrajina_zakarpatska_podkarpatska_historie.htm.

V průběhu války prezident Beneš stále očekával navrácení Podkarpatské Rusi poválečnému Československu. V roce 1944 ovšem převzali vládu nad Zakarpatím sovětsí vojáci spolu s místními partyzány. O rok později bylo Prozatímní národní shromáždění Československa donuceno ze strany Moskvy schválit smlouvu o odstoupení Podkarpatské Rusi. V souvislosti s tím bylo již v roce 1946 Sovětským svazem zlikvidováno historické pojmenování země Podkarpatská Rus. Nově zřízená tzv. Zakarpatská oblast, byla okamžitě začleněna do Ukrajinské sovětské socialistické republiky.

V novinách Hlasu revoluce z roku 1974 byla zveřejněna část Manifestu týkající se sjednocení Podkarpatské Rusi pod sovětskou Ukrajinu. Vybraný úryvek z novinového článku: *„Nastal radostný historický den Zakarpatské Ukrajiny. S pomocí hrdinné Rudé armády bylo svrženo německo-maďarské jho. Skončilo staleté panství Maďarů a všech cizáků na odvěké ukrajinské půdě Zakarpatské Ukrajiny. Sjezd Národních výborů Zakarpatské Ukrajiny vzdává jménem všeho obyvatelstva srdečné díky hrdinné Rudé armádě, která přinesla na svých bojových praporech radost a štěstí našemu národu... O osudu Zakarpatské Ukrajiny*

⁹¹ POP, Ivan. *Podkarpatská Rus*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, 190 s. Stručná historie států, sv. č. 29. ISBN 80-727-7261-9. s. 146–162.

bylo rozhodnuto z vůle západních imperialistických mocností. Saint-Germainská mírová smlouva zakotvila připojení Zakarpatska k buržoazní ČSR. Touhu zakarpatského lidu po sjednocení Ukrajinců však zlomit nedokázalo, tím spíše, že vládnoucí čs. buržoazie se vždy k této části republiky chovala jako ke své kolonii... Manifest (o připojení Zakarpatí k sovětské Ukrajině) z 26. XI 1944: „Československá vláda vykupujíc se pod náporom hitlerovského Německa vydala nás do otroctví maďarským fašistům. Bez jediného protestu, bez jediného výstřelu zaplatila námi německo-maďarským imperialistům... Tak s námi jednali proto, že jsme byli odtrženi od své rodné vlasti, sovětské Ukrajiny, protože jsme byli bezbranní. S textem Manifestu se seznámili a podepsali ho všichni dospělí obyvatelé Zakarpatské Ukrajiny... Jejich dlouholetá tužba po spravedlivém uspořádání státoprávních a národnostních poměrů byla realizována dohodou mezi SSSR a ČSR z 29. června 1945 o připojení Zakarpatské Ukrajiny k SSSR.“

ZAKARPATSKÁ UKRAJINA před 30 lety

Vrcholná fáze národní osvoboditelského boje přináší nové a nové úkoly. Jedním z národních úkolů, které před třiceti lety vystoupily do popředí, byla otázka Zakarpatské Ukrajiny. Již v říjnu 1944 osvobodila sovětská armáda od fašistických okupantů. Osvoboditelským územím se stala část území národní a demokratické revoluce, jejímiž orgány byly národní výbory. Součástí revolučního procesu bylo živelné hnutí za připojení Zakarpatské Ukrajiny k sovětské Ukrajině v duchu práva národů na sebeurčení. Toto spontánní hnutí nebylo konkrétního výrazu v listopadu 1944. Např. v neděli 12. listopadu se konaly na Zakarpatsku veřejné schůzky, na nichž byly schvalovány rezoluce pro připojení k SSSR. Dne 18. listopadu se sešlo v Mukachevě I. konferencí Komunistické strany Zakarpatské Ukrajiny, která ustavila komunistickou organizaci Zakarpatska, dříve patřící do KSC. Jako samostatnou stranu. Konferencí vyzvala stranické organizace a všechny lid, aby pomohl sovětské armádě v definitivní porážce okupantů a výměnil všechno dluh k tomu, aby byla dosažena spojení se sovětskou Ukrajinou.

Dne 26. listopadu se pak v Mukachevě konal první sjezd národních výborů Zakarpatské Ukrajiny, jehož ve účastnili 633 delegátů zvolení na společných schůzích pracujících. Zastupovali všechny mládežnické i venkovské národní výbory. Sjezd schválil Manifest o sjednocení Zakarpatské Ukrajiny se sovětskou Ukrajinou a o odlučení od Československa, přijal usnesení o konjunkturalistické půdy a ustavil národní orgán státní moci - Národní radu z jeho textu vyplývá:

Nastal rozhodný historický den Zakarpatské Ukrajiny. S pomocí sovětské

Rudé armády byla evržena německo-maďarská jha. Skončila se státní porážka Maďarů a všech okrátek na odvěké ukrajinské půdě Zakarpatské Ukrajiny.

Sjezd Národních výborů Zakarpatské Ukrajiny vedl k jasně vymezení Rudé armády, která přinesla na svých bojových progonech radost a štěstí našemu národu...

Zakarpatská Ukrajina byla do konce první světové války součástí Rakousko-Uherska. Pod vlivem Velké říjnové socialistické revoluce zmohutnělo i zde národní osvoboditelské hnutí, které už tehdy žádalo připojení k SSSR. Avšak vítězná mocnost, Anglie a Francie, jež rozhodnuly na konferencích o pováležném uspořádání světa, měly na vše jiný názor. Počítaly s tím, že připojit Zakarpatsko k buržoazní ČSR, aby byl posílen antinální fronton proti sovětskému Rusku. Těmito plány na čas zabráněna revoluce v Maďarsku a Zakarpatská Ukrajina se stala jednou z autonomních oblastí Maďarské republiky rod. V srpnu 1919 však byla maďarská revoluce porážena a území Zakarpatska ohaženo Československé a rumunské vojska.

O dalším osudu Zakarpatské Ukrajiny bylo rozhodnuto z vůle západních imperialistických mocností. Saint-Germainská mírová smlouva z 10. září 1919 zakotvila připojení Zakarpatska k buržoazní ČSR. Touhu zakarpatského lidu po sjednocení Ukrajinců však zlomit nedokázalo, tím spíše, že vládnoucí čs. buržoazie se vždy k této části republiky chovala jako ke své kolonii.

... Avšak nejštěstím byl pro Zakarpatskou Ukrajinu rok 1938 a následující 8 let maďarského otroctví, pro vlnu se děje v Manifestu z 26. XI 1944. „Československá vláda, vykupujíc se

pod náporom hitlerovského Německa, vydala nás do otroctví maďarským fašistům. Bez jediného protestu, bez jediného výstřelu zaplatila námi německo-maďarským imperialistům. Zakarpatská Ukrajina se stala drahou výměnnou míci na mezinárodním trhu.“

Tak s námi jednali proto, že jsme byli odtrženi od své rodné vlasti, sovětské Ukrajiny, protože jsme byli bezbranní. Tak s námi jednali proto, že nebyli dovedeni do konce náš zápas za spojení Zakarpatské Ukrajiny se sovětskou Ukrajinou, že jsme nepotřili do velké rodiny národů sovětského Ruska...

Nyní, kdy národy Evropy bojují proti nacismu a hitlerovské tyranii, proti rosově nenávisli, za svoji národní nezávislost, byla by největší nepravdivostí, kdyby měl náš lid i nadále živiti odtržen od své rodné matky - sovětské Ukrajiny. Jedině ve spojení se sovětskou Ukrajinou, v rodině bratrských národů Sovětského svazu získáme svobodný národní vývoj, vnitřní hospodářský rozkvět a větší bezpečnost...

S textem Manifestu se seznámili a podepsali ho všichni dospělí obyvatelé Zakarpatské Ukrajiny již 1. ledna 1945 nasti podpis více než čtyři miliónu lidí. Jejich dlouholetá tužba po spravedlivém uspořádání státoprávních a národnostních poměrů byla realizována dohodou mezi SSSR a ČSR z 29. června 1945 o připojení Zakarpatské Ukrajiny k SSSR. Správné marxisticko-leninské chápání práva národů na sebeurčení bylo nejdříve schváleno Národním osvoboditelským sjezdem a pro náš národ a demokratické revoluce. RH

48/74 Hlas revoluce

Obrázek 28. Novinový článek Zakarpatská Ukrajina před 30 lety Hlasu revoluce, rok 1974

Zdroj: FENKLOVÁ, Eva. *Optanti z Podkarpatské Rusi mezi námi: problém náhrad za majetek* [online]. Karlovy Vary, 2006 [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://soc.nidv.cz/data/2006/17-1.pdf>>.

Válečné a poválečné období znamenalo návrat k politice jednoho jazyka (nejprve maďarština, pak ruština). Kultura, jazyk a identita ostatních historických národů Zakarpatské oblasti utichly pod násilným potlačováním národních projevů. Kvůli začlenění Zakarpatí do správy SSSR došlo v souladu s československo-sovětskou dohodou z roku 1947 k reemigraci Slováků i Čechů ze Zakarpatí. O přesídlení do Československa dle odhadů požádalo přibližně 30–40 tisíc lidí, nakonec bylo přesídleno pouze 5 026 osob. Každý si na cestu mohl vzít pouze 10 kg věcí a maximálně 1000 rublů (mimo zlata či uměleckých předmětů). Reemigranti byli směřováni převážně na jih Slovenska, do oblastí odkud odešlo maďarské obyvatelstvo, především do obce Gemeri. Dále směřovali na Šariš, východní Slovensko i do Bratislavy. Některé vesnice zůstaly po odchodu reemigrantů téměř prázdné, jmenovitě například Huta, Onokovci, Seredné a Nový Klenovec. V poválečném období došlo k asimilaci většiny zbývající populace na Zakarpatí.⁹²

Pan Hajniš vzpomíná na tuto dobu takto: „*Po válce byla tato oblast pričleněna k Sovětskému svazu, ve 47 byla tzv. optácie – na základě dohody mezi bývalou Československou republikou a Sovětským svazem bylo dovoleno Slovákům vystěhovat se do původní vlasti. Mnozí Slováci se báli pronásledování a represí, a tak se vystěhovali na Slovensko, nazpět. Dokonce některé vesnice, jako Nový Klenovec u Mukačeva, byly úplně vystěhované, tam zůstaly čtyři rodiny. Z jakých důvodů, to je jiná věc. To byla jediná obec, kde byli evangelíci, ostatní Slováci jsou římsští katolíci. Potom za totality to bylo veľmi složité období, pretože ta optácie umožnila Sovětskému svazu uzavřít otázku Slováků na Zakarpatsku. Vystěhovali se, nevystěhovali, školy nepotřebují, časopisy, noviny. Prakticky zanikl krajský život a bylo to veľmi složité období.*“

Slováci neměli mnoho prostoru pro pěstování slovenského národního vědomí, což dokazují také slova respondenta: „*...aj ja som sa tu narodil, tu som študoval na ukrajinskej škole, študoval som na ukrajinský univerzite, takže tu slovenčinu mám len od svojich rodičov. Tu sa vôbec nikde za takmer polstoročie slovenčina sa nikde nevyužívala, nevyučovala, až po páde totality, sa konečne počalo, začal trošku rozvíjať národnostný život.*“

Současná národnostní pestrost

K oživení kulturního života Slováků na Ukrajině došlo až po rozpadu sovětského bloku a s tím souvisejících politických změnách po roce 1989.⁹³ Objevil

.....

⁹² BOBÁK, Ján. *Slováci v Podkarpatskej Rusi a ich presídľovanie do Česko-Slovenska v roku 1947*. Bratislava: Kubko Goral, 1998. ISBN 80-888-5834-8.

⁹³ *Slováci na Ukrajině*. [online]. Český a slovenský svet: Slovenská republika [cit. 1. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.czsk.net/svet/clanky/svet/slovukrajina.html>

se velký prostor pro rozvoj spolkového života, jazyka a vlastní identity. Oblast Zakarpatí je v době postkomunistického režimu považována za oblast, která je velmi tolerantní ke všem národnostem, jež se na tomto území nacházejí.

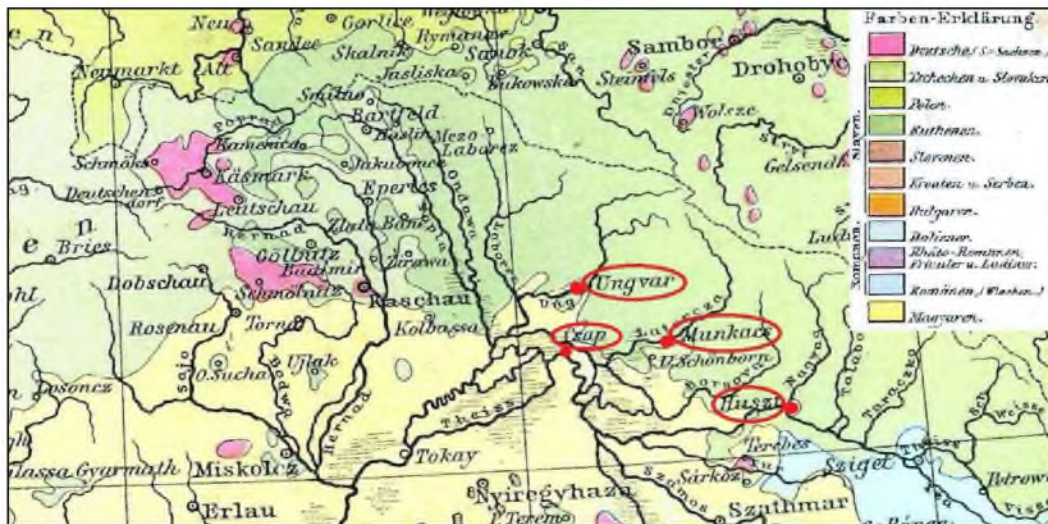
Následující anekdota vystihuje nejen velké množství národností, které se v Zakarpatí vyskytují, ale i časté změny hranic a střídání státní příslušnosti:

Baví se turista v malé zakarpatské vesničce na návsi s místní stařenkou o jejím životě. Ona mu povídá: „Narodila jsem se v Rakousku, pak jsem žila v Československu, v Maďarsku, v Sovětském svazu a teď žiji na Ukrajině.“ Turista na to: „Tak to jste musela hodně cestovat, že ano?“ „Ne, ne, mladíku, za celý život jsem nevytáhla paty z dědiny.“

Území, kde se střetávaly zájmy Rakouska, Maďarska, Ruska, Rumunska, Polska, později i Československa a Ukrajiny, zanechala na všech lidech svou stopu. Určování vlastní etnicity je velmi složité. Přítomnost bezpočtu etnik (Rusíni, Ukrajinci, Slováci, Maďaři, Němci, Italové, Rumuni, Poláci, Rusové, Češi) způsobuje značnou rozrůzněnost – o většině rodin se nedá říct, že by byly například „čistě slovenské“ nebo „čistě rusínské“. Řada členů rodiny pochází z různých etnik, která k sobě neměla nikdy daleko. To se ve výsledku jeví jako velmi příjemné zjištění. Lidé spolu dokážou vycházet a žít vedle sebe bez jakéhokoliv problému. Veškeré problémy mezi etniky, které jsou omílány v médiích, jsou tedy charakteru spíše politického než lidského. To pěkně shrnují slova jednoho respondenta: „...to bolo také veľmi tolerantní územie myslím, že aj dnes, môže slúžiť“ príkladom pre celý svet.“

Námi oslovený farář vidí zásadní problém v tom, že lidé na Zakarpatí nemají svou vlast, nevědí, která to je. Státy, které místním vládly, se neustále měnily, jejich životy i kultura byly a jsou jako na křižovatce a lidé nevědí, který směr je ten jejich, ten „zakarpatský“.

Následující mapa zobrazuje národnostní rozdělení v oblasti v druhé polovině 19. století. Směšuje bohužel dohromady Čechy a Slováky (v legendě druzí shora), nicméně v kontextu této oblasti se jasné, že se jedná především o Slováky. Zajímavé je sledovat Rusíny (v legendě čtvrtí shora), Maďary (první zdola) a Rumuny (Valachy) (druzí zdola). V mapě jsou vyznačena pro lepší orientaci čtyři Podkarpatská centra – Čop (Csap), Užhorod (Ungvar), Mukačevo (Munkacs) a Chust (Huszt). Z mapy je patrné, že spíše než by slovenská komunita zasahovala na území dnešní Zakarpatské oblasti, zasahuje rusínské osídlení poměrně výrazně na východní Slovensko.

Obrázek 29. Národnostní rozložení v druhé polovině 19. století.

Zdroj: Österreich-Ungarn [online]. [cit. 27. 2. 2013]. Dostupné z: <<http://www.xn--sterreich-ungarn-lwb.de/nationalitaetenproblem.html>>, vlastní úprava.

Současnost

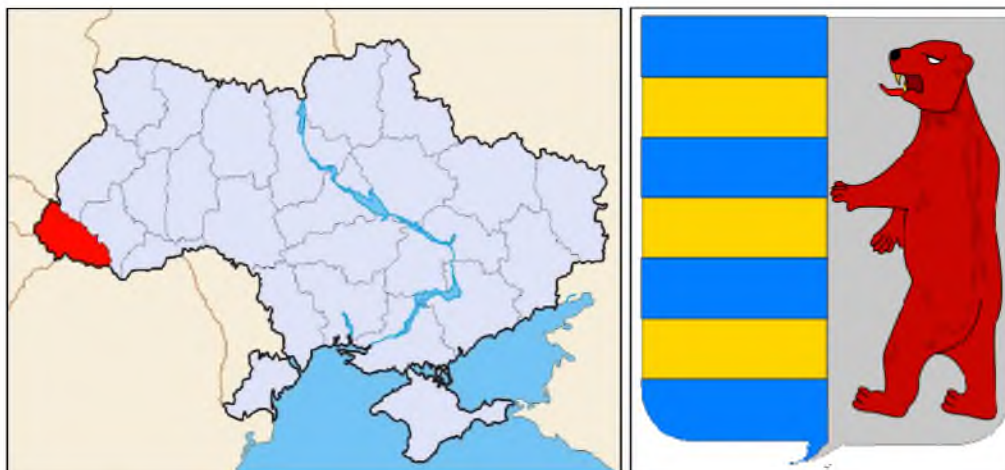
Vybrané demografické údaje

Zakarpatská oblast (ukrajinsky Закарпатська область) je administrativní součástí Ukrajiny a je obývána 1 249 756 obyvateli (stav k 1. 10. 2011). Správním centrem je město Užhorod (116 423 obyvatel) a mezi další významná města se řadí Mukačevo (84 163 obyvatel) a Chust (28 438 obyvatel). Rozloha oblasti Zakarpátí je 12 901 km². Geograficky je oblast orientovaná na jihovýchodě Ukrajiny při jihozápadních svazích Karpat. Z jihu je ohraničena hranicí s Rumunskem, na jihozápadě s Maďarskem, na západě se Slovenskem a na severozápadě s Polskem.⁹⁴

Po stránce krajinného rázu je Zakarpátí hustě zalesněná část Ukrajiny. Lesy zabírají téměř polovinu plochy Zakarpatské oblasti, a proto je zde velmi rozšířeno dřevařství a dřevozpracovatelský průmysl. V jihozápadní části se rozprostírá rozlehlá rovina, kterou protéká řeka Tisa. Oblast je tak příhodná pro zemědělské využití. Pěstuje se zde pšenice, kukuřice, tabák, cukrová řepa a brambory. Jsou zde i vinice, ovocné sady a ořechové háje vyskytující se především v podhůří. Mezi nerostné bohatství regionu patří hnědé uhlí, kamenná sůl, mramor a vápennec.⁹⁵

⁹⁴ *Heohrafija Zakarpattja*. (Географія Закарпаття) [online] Vse Zakarpattja, 2011. [cit. 15. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://zakarpattya.eu/fakty-pro-zakarpattya/geografiya-zakarpattya/>>.

⁹⁵ *Transcarpathian Region*. [online] Encyclopedia.com, FREE Transcarpathian Region Information, 2008

Obrázek 30. Administrativní rozdělení Ukrajiny vyznačením Zakarpatské oblasti.

Zdroj: *Map of Ukraine political simple Oblast Transkarpatien* [online]. [cit. 2013-04-27]. Dostupné z:

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Map_of_Ukraine_political_simple_Oblast_Transkarpatien.png

Obrázek 31. Znak ukrajinské Zakarpatské oblasti.

Zdroj: *CarpathianRutheniaCoA* [online]. [cit. 27. 4. 2013]. Dostupné z:

<http://commons.wikimedia.org/wiki/File:CarpathianRutheniaCoA.svg>

Zdejší oblast měla mnoho pojmenování, maďarské Kárpátalja, ukrajinské Zakarpatská Ukrajina, nebo československé Zem Podkarpatoruská. Historicky bylo jejími obyvateli etnikum Rusínů, jsou to blízcí příbuzní Ukrajinců, nicméně oba národy byly vždy kulturně diferencované. Až do počátku 20. století to byla oblast velmi hospodářsky zaostalá. Majiteli prakticky veškeré půdy byli Maďaři, kteří ale v místě nežili a neměli tak zájem na jeho rozvoji. Rolnictvo se nacházelo v otřesné chudobě.⁹⁶

Statistický přehled Slováků v Zakarpatské oblasti

Podle posledního sčítání lidu z roku 2001 žije na Zakarpatí celkem 1 258 300 osob.⁹⁷ V tabulce je znázorněno, že národnostní složení této oblasti je velmi pestré. Říká se, že společně s Ukrajinci toho území obývá dalších až sto minorit. Nejpočetnější menšinou jsou v této oblasti Maďaři, kteří tvoří 12,5 % obyvatel. Slováci tvoří hned po Němcích druhou, nejméně početnou menšinu čítající 5 600 obyvatel. Oficiální statistiky uvádí, že celkové zastoupení Slováků na Ukrajině je 6 397 osob. Toto zastoupení zahrnuje města Kyjev a Lvov a dále Volyňské, Oděské a další oblasti. Nicméně ani v jedné oblasti jejich počet ne-

←

[cit. 23. 11. 2011] Dostupné z: <<http://www.encyclopedia.com/doc/1E1-Transcarp.html>>.

⁹⁶ *Transcarpathian Region*, c. d.

⁹⁷ *Zakarpattia region. All-Ukrainian Population Census 2001*. c. d.

přesahuje sto příslušníků.⁹⁸ Z tohoto důvodu je považováno Zakarpátí za hlavní oblast slovenského osídlení.

Pop konstatuje, že oficiální národnostní statistické údaje jsou záměrně zkreslené, např. Rusíny jako autochtonní slovanské obyvatelstvo ukrajinské úřady neuznávají, a proto jsou automaticky registrováni jako Ukrajinci.⁹⁹

Tabulka 8. Národnostní složení obyvatel v Zakarpátí 1989–2001.

Počet osob jednotlivých národností	Počet osob v %		Procentuální změna počtu osob v roce 2001 oproti roku 1989	
	2001	1989		
Ukrajinci	1 010 100	80,5	78,4	103,4
Maďaři	151 500	12,1	12,5	97,3
Rumuni	32 100	2,6	2,4	109,0
Rusové	31 000	2,5	4,0	62,7
Romové	14 000	1,1	1,0	115,4
Slováci	5 600	0,5	0,6	77,7
Němci	3 500	0,3	0,3	103,0
Celkem	1 254 600	100	100	100,7

Zdroj: *About number and composition population of Ukraine by data.* c. d., vlastní zpracování.

Následující tabulka podrobně vyjadřuje počet Slováků v Zakarpátí v jednotlivých rajónech a taktéž jejich procentuální vyjádření poklesu, nebo nárůstu mezi lety 1989 a 2001.

Tabulka 9. Počet obyvatel slovenské národnosti v okresech Zakarpatské oblasti

Město/rajón	osob	%2001	%1989	%rozdíl (pokles/nárůst)
m. Užhorod	2 500	2,2	3,3	66,2
rajón Velyky Berezny	300	1,0	0,7	122,2
rajón Iršava	300	0,3	0,3	100,8
rajón Mukačevo	200	0,2	0,3	74,7
rajón Perečyn	300	1,0	0,9	108,9
rajón Svaljava	400	0,6	0,8	84,9
rajón Užhorod (bez města)	1 200	1,6	1,3	130,2

Zdroj: *Zakarpattia region. All-Ukrainian Population Census 2001.* c. d.

⁹⁸ *Európa* [online] DIASPÓRA.SK. [cit. 30. 4. 2013]. Dostupné z: <http://www.diaspora.sk/?page_id=1440>.

⁹⁹ PÓP, Ivan. *Podkarpatská Rus*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, s. 180.

Pro lepší představu výše zmíněných dat je zde přiložena mapa s názvy jednotlivých rajónů Zakarpatské oblasti. Slovenská menšina se vyskytuje převážně v západní a severozápadní části Zakarpatí.

Obrázek 32. Rajóny Zakarpatské oblasti.

Zdroj: *Zakarpatská Ukrajina* [online]. [cit. 27. 4. 2013]. Dostupné z: <<http://zakarpattia.net/zakarpatska-ukrajina/>>.

Na následující mapě jsou vyznačena konkrétní města a obce, ve kterých existuje stálé osídlení slovenskou menšinou. Jmenovitě od západu na východ: Starožnica, Užhorod, Onokovci, Huta, Perečyn, Velykyj Bereznyj, Hlyboke, Seredné, Antalovci, Turja Remety, Mukačevo, Konoplivtsi, Kolčyno, Svaljava, Verchnia Hrabivnytsja, Dolhe, Lisičevo a Zabrid'.

Obrázek 33. Osídlení slovenskou menšinou.

Zdroj: *Administrative map of Zakarpattia region* [online]. [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Файл:Admin_map_of_Zakarpattia_region_by_Helgi.png>, vlastní úprava

Následující tabulka detailněji doplňuje přehled počtu Slováků pro jednotlivé rajóny, města a obce na Zakarpatí podle odhadu Matice slovenské na Zakarpatsku.

Tabulka 10. Odhad počtu Slováků dle Matice slovenské na Zakarpatsku

Oblast	počet Slováků
město Užhorod	3 814
rajón Užhorod	1 260
město Mukačevo	515
rajón Mukačevo	288
rajón Iršava	261
město Perečyn	281
město Svaljava	322
rajón Svaljava	417
rajón Berehovo	228
rajón Velykyj Bereznyj	221
obec Storožnycia	750
obec Antonivka	300
obec Kolčyne	195
obec Serebné	210
obec Turji Remety	172
obec Dovhe	206

Zdroj: *Slováci na Ukrajině* [online] Slovensko-český klub, 2009 [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.czsk.net/svet/clanky/svet/slovukrajina.html>>.

Pro detailní procentuální zastoupení a snadný monitoring dané menšiny v jednotlivých rajónech a obcích existuje dokonce velmi přehledná webová aplikace ukrajinského statistického úřadu pro výskyt menšiny v dané oblasti.¹⁰⁰

¹⁰⁰ *Karta rozprosvjudžennja slovac'koi movy v Ukrajinі. (Карта розповсюдження словацької мови в Україні).* [online]. [cit. 30. 4. 2013]. Dostupné z: <<http://statistika.in.ua/mova2001/slovatska>>.

Rozdílnost výpočtů

Stává se takřka pravidlem, že oficiální statistické hodnoty týkající se národností jsou nepřesné. Během rozhovorů se respondenti ve svých odhadech pohybovali okolo počtu 12 000 příslušníků slovenské menšiny. Předseda Matice slovenské na Zakarpatsku na základě kvalifikovaných odhadů tvrdí, že výše zmíněný tabulkový počet Slováků v této oblasti je silně podhodnocený. Své tvrzení podkládá kvalifikovanými odhady, které byly získány na základě výzkumu v různých lokalitách Slovenskou akademií věd v kooperaci s Japonskou akademií věd.

Rozdílný údaj o počtu příslušníků slovenské národnostní menšiny na Ukrajině udává na svých internetových stránkách Úřad pro Slováky žijící v zahraničí. Podle tohoto internetového portálu zaměřeného na Slováky v zahraničí činil odhad pro Ukrajinu v roce 2008 až 17 000 Slováků.¹⁰¹

Jedním z důvodů, který způsobuje tak velký rozdíl mezi odhady slovenské populace s oficiálními daty ukrajinského sčítání lidu, může být existence statutu „Zahraničního Slováka“ (*osvedčenie Slováka žijúceho v zahraničí*).¹⁰²

Tento statut uděluje Slovenský stát potomkům slovenských migrantů do zahraničí, je ve formě průkazu a držitelé umožňuje například pracovat na území Slovenska, ale i ostatních zemí Evropské unie. Získání tohoto statutu zprostředkovávají místní krajanské spolky (např. Matica Slovenská a Užhorodský spolok Slovákov), požadavkem je prokázat slovenský původ do 3. generace a aktivně se po danou dobu účastnit činnosti spolku.

Nicméně někteří držitelé tohoto průkazu (viz obr. na s. 29) už například ani neumí slovensky, i ve spolcích komunikují pouze v ukrajinštině a základní motivací pro získání tohoto průkazu jsou důvody ekonomické. Tito lidé potom mohou mít statut Zahraničního Slováka, přestože se cítí být Ukrajinci, protože v podstatě to jediné, co je se slovenským národem jako takovým pojí, je fakt, že například jeden prarodič byl prokazatelně Slováček. Proto je spolky zařazují mezi národnostní Slováky, oni sami sebe během sčítání lidu ovšem zařazují jako Ukrajince.

Předseda Matice slovenské na Zakarpatsku uvedl ještě další faktor, který by mohl tak výrazně ovlivňovat rozdíly v počtech Slováků. V lidech totiž stále přetrvává pocit nejistoty v tom směru, jestli se opravdu můžou svobodně přihlásit ke své národnosti. Někdy se stává, že do oficiálních sčítání raději příslušníci slovenské minority uvedou národnost většinové společnosti. Sám dodává, že strach z udání slovenské národnosti je v dnešní době již neopodstatněný.

¹⁰¹ *Počty a odhady*. [online] © 2014 – Úřad pre Slovákov žijúcich v zahraničí. [cit. 17. 1. 2014] Dostupné z: <<http://www.uszz.sk/sk/pocty-a-odhady/>>.

¹⁰² *Právne postavenie Slovákov žijúcich v zahraničí* [online]. [cit. 2013-04-27]. Dostupné z: <http://www.uszz.sk/sk/pravne-postavenie-slovakov-zijucich-v-zahranici/>

Statistika historického vývoje slovenského osídlení

Na obrázku statistického vývoje slovenské populace na Ukrajině od roku 1900 vyplývá, že slovenská menšina na Zakarpatí nikdy nebyla příliš početná. Křivka hodnot osídlení měla během 20. století průběh sinusoidy (nicméně od druhé světové války již konstantně klesající) v závislosti na politické situaci a příslušnosti k danému státu.

Obrázek 34. Statistický vývoj slovenské populace na Ukrajině od roku 1900.

Zdroj: *Nacional'nyj sklad naseleennja Ukrajiny v XX storičči*. (Національний склад населення України в XX сторіччі) [online]. [cit. 27. 4. 2013]. Dostupné z: <<http://etno.ua/web.org/nsklad/index.html>>.

Pro přesnější představu vývoje slovenské populace na Zakarpatsku v čase uvádíme ještě tabulku s počty osob v jednotlivých letech, ze kterých vychází výše přiložený graf. Pro roky 1921 a 1930 statistická data sčítají Čechy i Slováky, tehdejší ČSR uznávala koncept národa československého, proto oba národy směřovala do jedné kategorie.

Tabulka 11. Vývoj slovenské populace na Ukrajině od r. 1900

Rok	počet osob	Stát
1900	12 706	Rakousko-Uhersko
1921	7 700*	Československo
1930	34 511*	Československo
1959	13 991	SSSR
1970	10 204	SSSR
1979	8 744	SSSR
1989	7 943	SSSR
2001	6 397	Ukrajina

* Poznámka: dané číslo zahrnuje společně Čechy a Slováky
Zdroj: *Nacional'nyj sklad naseleennja Ukrajiny v XX storičči*. c. d.

Identita

Nejvýznamnějšími nositeli pocitu sounáležitosti se slovenskou menšinou jsou jazyk a víra. Nahlédnutí do historií rodin jednotlivých respondentů umožnilo podkrýt národnostní pestrost této oblasti. Každý respondent, se kterým jsme vedli rozhovor, měl povědomí o tom, odkud jeho předci přišli a jaké národnosti byli. Postupem času se ale stalo, že se velké množství národností promíchalo. Není neobvyklým jevem, když respondent nejprve tvrdí, že je co do národnosti Slovák a během chvíle k tomu dodá, že rodiče byli Italové, takže je vlastně i Italem. „Ukrajinizace“ společnosti byla další jízvou ve vlastním vnímání a uvědomování si, kam kdo patří. Nicméně na Zakarpatí nebyl během výzkumu zaznamenán ani jen náznak nesnášenlivosti vůči nějakému etniku.

Jazyk

Oficiálním jazykem Ukrajiny je ukrajinština, která spadá stejně jako slovenština do slovanské větve. Zatímco ukrajinština spadá do východoslovanské skupiny, slovenština do západoslovanské, přesto jsou to jazyky sobě srozumitelné, alespoň pokud se jedná o mluvenou formu. Písemná podoba obou jazyků je odlišná, ukrajinština používá azbuku, kdežto slovenština latinku. Ukrajinština na Zakarpatském území převládá, za svůj mateřský jazyk ji zde považuje 81 % obyvatel. Druhým zdejší nejrozšířenějším jazykem je maďarština, dále pak rumunština a ruština. Na Zakarpatí uvádí za svůj rodný jazyk slovenštinu 2 458 Slováků, což činí 43,9 % ze slovenského obyvatelstva na Ukrajině. Jako rodný jazyk uvádí ukrajinštinu již 42,1 % Slováků.¹⁰³

Prosazování slovenského jazyka v jednotlivých obdobích

Udržení a rozvoj slovenštiny v Podkarpatí nebyl jednoduchý. Společně se střídajícími se vládnoucími autoritami se měnil i postoj ke školství, a tím pádem ovlivňování místního užívaného jazyka. Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, v roce 1867 sice schválil uherský parlament zákon *O rovnoprávnosti všech národností*, který umožňoval zřizovat kulturní, vzdělávací, umělecké nebo hospodářské spolky včetně výuky v mateřském jazyce ve školách, nicméně úskalí zákona bylo takové, že nedával menšinám žádné záruky a neuváděl sankce při nedodržování zákona, takže nebyl vymahatelný. Toho zneužívali maďarští úředníci a zákon interpretovali tak, že kromě Maďarů platí pro všechny asimilované Nemaďary.¹⁰⁴

¹⁰³ *About number and composition population of Ukraine by data. All-Ukrainian population census'2001 data.* [online]. State Statistics Committee of Ukraine © 2003–2004. [cit. 2. 5. 2014] Dostupné z: <<http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/language/Zakarpattia/>>.

¹⁰⁴ POP, I. *Dějiny Podkarpatské Rusi v datech*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, 534 p. ISBN 80-727-7237-6.

Československé období

Během československého období po 1. světové válce měly menšiny možnost rozvíjet svoji vlastní kulturu. Byly otvírány československé školy a obroda slovenského jazyka kvetla. V okresech, ve kterých byla jazyková menšina početně vyšší než 20 %, měla příležitost veřejného školství v jejich vlastní řeči. Hranice 20 % platila i pro používání rodného jazyka před soudy a úřady. Zvláštní jazykovou úpravu měla od roku 1938 Podkarpatská Rus. Na jejím území měl rusínský jazyk stejnou pozici jako československý, mimo toto území byl již jazykem menšinovým. Zákon také sliboval veřejnou podporu menšinovým aktivitám. Ovšem v ústavě už nebylo zmíněno, pro které menšiny tato práva platila.¹⁰⁵

Období 2. světové války a SSSR

Změna nastala na začátku 2. světové války po obsazení Podkarpatské Rusi Maďary, kteří začali s důsledným prosazováním maďarštiny. Po 2. světové válce a připadnutí oblasti pod Sovětský svaz byla výrazně preferována ruština (někteří respondenti používají pro ruštinu výraz *moskevština*). Podpora menšin po válce nebyla z politických důvodů možná. Reemigrace slovenského obyvatelstva společně s nastolením ideje sovětského člověka, který měl nahradit dřívější kulturní a etnickou různorodost Zakarpatí, zapříčinilo, že po roce 1945 utichla slovenština téměř na všech místech. Místním byly uzavírány školy, většina kostelů, došlo k rušení časopisů. Podle vyprávění místních se nedalo na veřejnosti mluvit slovensky, příslušníci slovenské menšiny si museli dávat neustále pozor a slovenština byla na ústupu. Slovensky mluvili alespoň v rámci rodin a při mších v hrstce kostelů, které nebyly zavřeny.

Samostatnost

Po pádu Sovětského svazu dochází v 90. letech 20. století sice k nacionalistickému pnutí a výraznému vymezení ukrajinštiny vůči ruštině, nicméně slovenština a krajanský život se začíná pomalu rozvíjet. Článek 10 ukrajinské ústavy (z roku 1996) uvádí, že státním jazykem je ukrajinština, nicméně stát *garantuje svobodný rozvoj, používání a ochranu ruského jazyka a dalších jazyků národnostních menšin Ukrajiny*.¹⁰⁶ Ovšem již na počátku 90. let jsou menšinové jazyky legislativně podpořeny přijetím *Deklarace práv národností* (1991) a *Zákona o národnostních menšinách na Ukrajině* (1992). Tehdy započala velká změna v obrození jazyka, slovenština mohla být vyučována ve školách v podobě nepovinného předmětu.¹⁰⁷ V té době vzniká i Maticе sloven-

¹⁰⁵ *Politika československých vlád vůči národnostním menšinám 1918–1938*. c. d.

¹⁰⁶ KOKAISL, Petr. *Etnické minority v Evropě*. Praha: Provozně ekonomická fakulta ČZU, Katedra psychologie, 2014, s. 259.

¹⁰⁷ PACHOMOVÁ, Svitlana. *Užhorodská slovakistika: etalón cezhraničnej spolupráce v oblasti vzdelávania* [online]. Slovenské zahraničie: Portál Slovákov vo svete. Užhorod, 2012 [cit. 1. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.slovenskezahranicie.sk/sk/udalost/154/uzhorodska-slovakistika---etalon-cezhranicnej-spoluprace-v-oblasti-vzdelavania>>.

ská na Zakarpatsku, která se velmi zasazovala o navrácení slovenštiny jako hovorového jazyku mezi Slováky. Předseda Matice na Zakarpatsku k tomu řekl: „*Aby sa mohli deti opäť vyučovať slovenčinu, aby ta naše rodná reč, a ja považujem slovenský jazyk za jeden z najkrajších jazykov na svete, aby sa mohli teda i mladá generácia začať opäť vyučovať rodný jazyk svojich predkov.*“

Slovenský jazyk se v současné době daří na Zakarpatí udržovat stále živý. Příslušníci nejstarší generace nemívají problémy se slovenštinou. Řada z nich se dokáže domluvit až čtyřmi jazyky (slovensky, ukrajinsky, maďarsky, rusky) a ani s jedním nemívají problémy, což je důkaz historického pozadí Zakarpatska.

Předseda Užhorodského spolku se nám svěřil, že mluví slovensky, česky, ukrajinsky a rusky. Tyto jazyky používá nejen doma, jelikož má příbuzné jak v Čechách, tak na Slovensku, ale i při pracovních příležitostech.

O jazykové pestrosti nás přesvědčí i slova předsedy Matice slovenské na Zakarpatsku, která zněla: „*Asi v devadesátém šestém roce vyšel jeden článek v časopise Život, slovenském časopise, autorka byla tady v Užhorodě a velmi pěkně napsala, že když se postavíte na křižovatku, hlavní křižovatku v Užhorodě, na pěší zónu, tak slyšíte tam slovenštinu, maďarštinu, němčinu, romštinu, co chcete, tam slyšíte, ale každý každému rozumí. To bylo takové výstižné, že hovoří v různých jazycích, ale každý každého pochopí.*“

Dále doplňuje, že pokud se sešli kolegové a pustili se spolu do rozhovoru v rusínštině, tak se Slováci přizpůsobili, poté přišel do kolektivu Rus a všichni se přizpůsobili a začali hovor v ruštině. Poté přišel Maďar, kterého nezajímalo, zda ostatní uměli maďarsky a pokračovalo se v maďarštině. Slováci by se podle něj měli poučit a trochu méně se přizpůsobovat, více se prosazovat a zachraňovat tak slovenský jazyk a kulturu.

Střední generace slovenštinu ovládá, ale už jsou u nich lehce patrná určitá úskalí v celkovém ovládnutí jazyka.

Dnešní mladší generace má mnoho možností k osvojení si slovenského jazyka, od dobrovolných školních kurzů až po vysokoškolské vzdělání ve slovenštině v Užhorodě, či přímo za hranicemi na Slovensku. Spolková činnost zahrnuje pořádání nejrůznějších kulturních akcí, jazykových letních táborů, je aktivní ve vydavatelské činnosti periodik a publikací, či v médiích (televizní i rádiové vysílání).

Nicméně není pravidlem, že všichni mladí, jejichž předkové slovensky mluví, tak jazyk automaticky ovládají. Během terénního výzkumu byly patrné velké individuální rozdíly, zdali mladí slovensky hovořili, či alespoň rozuměli. Velmi záleželo na rodině, jestli měla ke slovenskému jazyku bližší vztah a předávala ho další generaci.

Pan Andrij žijící v Užhorodě nemá se slovenským jazykem žádný problém, i když navštěvoval ukrajinskou školu. Mluví plyně slovensky, jelikož s ním otec doma mluvil často slovensky. Když byl malý, rád se díval na večerníčky ve

slovenštině, potom sledoval i jiné televizní programy. Doma měli k dispozici také slovenské slovníky. Takto se od malička naučil mluvit. Psát slovensky se učil po vysoké škole. Slovenský jazyk předal další generaci, jeho starší dcera v současné době studuje na vysoké škole v Trenčíně.

Při zvláštních příležitostech, jako jsou např. tradiční festivaly, prostupuje slovenština jako dorozumivací jazyk napříč všemi generacemi. Mimo podobných kulturních akcí, či návštěv u rodin, které měly bližší vztah ke slovenskému jazyku, jsme se setkali i s takovými respondenty, jejichž rodiče sice pasivní znalost slovenštiny měli, ale v komunikaci s jejich dětmi už bylo jistější použít angličtinu. Přesto znalost slovenštiny u nejmladší generace v Zakarpatí je v porovnání se znalostí slovenštiny (ač pro běžnou konverzaci používají zakarpatštinu¹⁰⁸) u stejné generace v Maďarsku a Polsku na lepší úrovni.¹⁰⁹

Způsoby udržení jazyka

Postupem času docházelo ke stále silnějšímu posilování styků s Ukrajinci, a proto není divu, že došlo k silné asimilaci i co se týče jazyka. V některých obcích, jako jsou například Dračyny, Hlyboke nebo Verchnja Hrabivnycia, se určitá část obyvatelstva sice hlásí ke slovenské menšině, ale rodný jazyk k dorozumívání nepoužívá a povětšinou slovenštinu ani nepozná. Opakem mohou být například obce Antonivka, Dovhe, Perečyn či Domanynca, ve kterých se nachází početné skupiny Slováků, kteří slovenský jazyk stále aktivně používají, ačkoliv se jedná o dialekt, který se značně liší od slovenštiny používané na Slovensku.¹¹⁰

Jedním ze způsobů, jak si dokázali Slováci udržet svůj jazyk, bylo jeho předávání starší generace té mladší. Jedna z respondentek potvrdila, že i ona se naučila slovensky od svých prarodičů. Další respondent nám prozradil, že právě slovenská liturgie má na zachování slovenštiny největší podíl. Jeden dotazovaný dokonce uvedl, že liturgie bylo to, co zachránilo slovenštinu v období totality a v současné době považuje liturgii stále jako jednu z významných možností setkání se slovenštinou, v obcích s málo početnou skupinou Slováků dokonce jediná možnost. Paní Marína popsala, že slovenština v její rodině přežila totalitu díky kostelu, osobně se v něm slovensky naučila.

Současnou možností pro udržení slovenského jazyka je aktivní osvětová činnost slovenských spolků díky jejich vůdčím osobnostem. Tyto činnosti zasahují od publikační tvorby, prosazení slovenštiny ve školách přes pořádání nejrůzněj-

.....
¹⁰⁸ Zakarpatštinu jeden z respondentů definoval jako směs východoslovenských nářečí, především šarištiny a také rusínštiny.

¹⁰⁹ MILOVÁ, Pavla. *Situace slovenské minority v Maďarsku, Polsku a na Ukrajině*. Praha, 2014. Diplomová práce. Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta, Katedra psychologie. Vedoucí práce doc. Ing. Mgr. PhDr. Petr Kokaisl, Ph.D.

¹¹⁰ On the Slovak dialects in Transcarpathian Ukraine. *Slavica Slovaca* [online]. 1998, roč. 33, č. 1 [cit. 2. 5. 2014]. Dostupné z: <http://www.slavu.sav.sk/casopisy/slavica/1998_01/1998_01.pdf>.

ších kulturních akcí během celého roku. Spolky se ve spolupráci se Slovenskou republikou zasadily o to, že v současnosti je na Ukrajině slovenský jazyk vnímán jako jazyk státu, který je jedním z členů Evropské unie, a ne jako jazyk jedné národnostní menšiny.¹¹¹

Jazykové rozdíly

Slovenština, kterou používají zakarpatští Slováci, se liší od slovenštiny používané ve Slovenské republice. Je nutné podotknout, že slovenština se díky dialektům a nářečím samozřejmě výrazně odlišuje i na vlastním území Slovenska. Jeden slovenský kněz, pobývající na misii ve střední části Zakarpatí (tj. východní „hranice“ zdejšího slovenského osídlení) zmínil, že on sám nemá problém dorozumět se s místními Slováky, protože pochází z východního Slovenska. Jeho předchůdce pocházel z okolí Bratislavy a docházelo k situacím, kdy si s místními Slováky navzájem nerozuměli.

Z výzkumů, které se touto problematikou zabývají, je možné zmínit práci Štefana Liptáka. Jeho výzkum probíhal mezi nejstarší žijící generací, pro zachycení změn a rozdílů byl zaměřen na příslušníky střední a mladší generace. Výsledkem bylo konstatování, že se původní slovní zásoba Slováků v podstatě zachovala. Nahrazeny byly pouze určité prvky v závislosti na jazykovém okolí, či životní podmínky v daných lokalitách. Lipták dále uvádí, že dnešní slovní zásoba zakarpatských Slováků pochází z nářečí spišského, užského, zemplínského, šarišského, abovského a gemerského.¹¹²

Jako příklady změny slovní zásoby v důsledku ovlivnění cizím prostředím Lipták uvádí (nejprve je uveden nářeční tvar, za pomlčkou pak tvar ve spisovné slovenštině):

- muj čilovek – manžel (moj muž)* (Seredné)
- naležac – patriť* (Turja Remety)
- sujecic se – trápiť sa* (Dovhe)
- postrojic – vybudovať* (Domanynci)
- horňatko – hrnček* (Domanynci)
- monaska – mniška* (česky jeptiška) (Zabrid’)
- neduj davoyj – nechápavý, hlúpy* (Kamianycka Huta)
- čorťaćka – zlá žena* (Dovhe)
- moločarňa – mliekáreň* (Dovhe)

Některé výrazy jsou shodné s ještě dnes používanými výrazy v rámci nářečí na území Slovenské republiky:

- hutoric – hovoriť* (Turja Remety)

¹¹¹ PACHOMOVÁ, Svitlana. Užhorodská slovakistika ako etalón cezhraničnej spolupráce v oblasti vzdelávania. In: LATKO, Ivan. *Náš kultúrno-historický kalendár 2013*, s. 26–30

¹¹² LIPTÁK, Štefan. O lexikálnej stránke slovenských nářečí na Zakarpatskej Ukrajině. In: LATKO, Ivan. *Náš kultúrno-historický kalendár 2011*. Užhorod: Užhorodský spolok Slovákov, 2010. s. 16–19.

bandurki – zemiaky (Domanynci)
dumac – myslieť (Turja Remety)
kopiľec i kopiľak – nemanželské dieťa (Turja Remety)

Na území Zakarpatí zanechaly své stopy i dřívější vládnoucí státy (Maďarsko, Rakousko, Československo):

aršovac – rýľovať (Seredné, Turja Remety; z maďarštiny)
kerta – zahrada (Turja Remety; z maďarštiny)
kiflik – rožok (česky rohlík) (Turja Remety; z maďarštiny)
fejasa – sekera (Turja Remety; z maďarštiny)
rut – oje na voze (Dovhe; z němčiny)
štalazňa – kuchynský kredenc (Dovhe; z němčiny)
hamra – fabrika (Antonivka; z němčiny)
zboži – tovar (Antonivka; z češtiny)
pak – potom (Domanynci i jinde; z češtiny)
lacino – lacno (Turja Remety; z češtiny)

Naopak mezi nejstabilnější a základní prvky slovenské slovní zásoby řadí:

- Výrazy z okruhu pojmenování přírody a přírodních jevů – *hvezda* (Zabrid’); *slunko* (Storožnycia); *jeseň = podzim*, *zima* (Lysyčeve, Turja Remety)
- Výrazy z okruhu pojmenování rostlin, plodin, atd. – *šafrenik*, *olejander*, *breza* (Dovhe); *verba* (Zabrid’); *cebuľa* (Rodnikova Huta); *hrib* (Storožnycia)
- Výrazy z okruhu pojmenování zvířat a živočichů – *krava*, *koza*, *zajac*, *kuň*, *mačka* (Storožnycia); *kurčatko* (Rodnikova Huta); *sviňa* (Antonivka); *praše* (Dovhe); *bocian = čáp*, *straka*, *sova* (Zabrid’)
- Výrazy z okruhu pojmenování rodinného, psychologického a fyzického života člověka – *sestra*, *brat* (Zabrid’); *svaška*, *druška* (Turja Remety); *familija* (Turja Remety)
- Výrazy z okruhu bydlení a oblékání – *chiža* (Domanynci); *hyža* (Turja Remety); *veranda* (Dovhe); *ručník* (Antonivka); *chlib* (Storožnycia); *hleb* (Turja Remety); *jedlo*, *haluski* (Turja Remety)
- Výrazy z okruhu smyslových projevů člověka a jeho pocitů – *pametac*, *cerpec*, *spočinúc* (Turja Remety)
- Výrazy z okruhu pojmenování zemědělské a řemeslnické výroby – *pluch*, *obruč*, *ertouka* (Seredné); *pilka*, *plankač* (Turja Remety)

Úspěšným slovensko-ukrajinským projektem, do kterého byla zapojena katedra filologie v Užhorodě, je vydání učebnice *Slovenský jazyk*¹¹³ pro vysoké školy na Ukrajině. V této publikaci je uzpůsobena výuka slovenštiny na zákla-

.....
¹¹³ PACHOMOVÁ, S. a J. DŽOGANÍK. *Slovenský jazyk*. Užhorod: Hrafika, 2008.

dě porovnávání jazykových kontrastů s ukrajinštinou. V současné době je připravován slovensko-ukrajinský slovník, ten poslední vyšel téměř před 30 lety.¹¹⁴

Náboženství

Ukrajina je státem, jejíž obyvatelé jsou dodnes silně nábožensky založení. Nejvýznamněji zastoupená je na Ukrajině pravoslavná církev, která je rozdělena na moskevský a kyjevský patriarchát, více na západ přibývá řeckých katolíků. V Zakarpatí je výrazný podíl římských katolíků, přesto je tento směr na Ukrajině poměrně okrajovým.¹¹⁵

Náboženský vývoj

Doba náboženských válek v 15. a 16. století se nevyhnula ani zdejší původně pravoslavné oblasti. Středověké Maďarsko bylo stejně jako okolní země střední Evropy (České země, Polsko, Rakouské země) katolické; první arcibiskupství bylo v Ostrihomi založeno Štěpánem I. již roku 1000. Zakarpatí bylo už od 11. století součástí Uherského království, nicméně s ohledem na ritus většiny jeho obyvatel nábožensky spadalo pod východní ortodoxní (pravoslavné) církve. Pravoslaví proto bylo v katolických Uhrách (politicky orientovaných na Řím) pouze v roli tolerovaného náboženství, postavení duchovenstva a klášterů záviselo na dobré vůli místních vlastníků půdy.

Při náboženských bojích dochází k potlačování práv pravoslavných kněží, naproti tomu jsou podporováni vládnoucími kruhy jejich katoličtí kolegové, kteří mají zároveň papežskou ochranu, zůstávají svobodní, mohou vybírat desátky a užívají i dalších výhod. Na rozdíl od katolíků byli pravoslavní kněží v poddanské závislosti, platili poplatky feudálům a chodili do roboty. Nevztahovaly se na ně zákony, které katolickému duchovenstvu zabezpečovaly přiměřené materiální zabezpečení a společenské postavení. Důsledkem této situace pak bylo rozhodnutí části pravoslavného kněžstva v čele s biskupem Basilem Tarasovičem o přijetí unie s papežským Římem roku 1652. Unionovaná církev si ponechala svůj původní byzantský (východní) obřad, ale jako svou nejvyšší autoritu uznala římského papeže.

Unionovaná (řeckokatolická) církev se tedy svými obřady, stylem církevní architektury, slavením liturgických svátků, nevyžadováním celibátu u kněží velmi podobá pravoslavné církvi, ale hlavní rozdíl je právě v uznání římského papeže.

Maďarská vláda podporovala katolický proud, proto pravoslaví ustupuje do pozadí, přesto však ze zdejší oblasti nezmizí úplně.¹¹⁶

.....
¹¹⁴ PACHOMOVÁ, Svitlana. *Užhorodská slovakistika...* c. d.

¹¹⁵ ŠIŠKA, Jakub. *Náboženství na Ukrajině*. [online]. © Český rozhlas 1997–2014 [cit. 24. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/zpravy/_zprava/770701>.

¹¹⁶ Podle: *Istorija Zakarpattja*, c. d.

Obrázek 35. „Kostelní ulice“ ve městě Dolhe.

Nejnovější kostel (vlevo) je katolický, prostřední kostel je řeckokatolický, vpravo je kostel pravoslavný. Naproti novému katolickému kostelu stojí ještě starý katolický kostel, který na snímku není. Místní obyvatelé nazývají katolický kostel „slovenským“, přestože ve městě jsou národnostní Slováci mezi katolíky v menšině. Foto: Rudolf Švec, 2011.

Příchod Slováků

Slováci v Zakarpatí jsou nejčastěji římskými katolíci. Právě otázka vyznání byl faktor, který Slováky odlišoval od většinové populace a pomáhal jim tak ubránit si svou příslušnost k slovenskému národu. Takto to reflektovali i naši samotní respondenti.

Příchod Slováků na Ukrajinu znamenal ve většině případů výstavbu vlastních římskokatolických kostelů. V Onokovci byl postaven kamenný kostel již v roce 1761, následovala obec Velkyj Bereznij (1807), Hlboke (1818), Turja Remety (1885) a Antalovce (1993). Nový Klenovec se lišil od ostatních obcí církevním evangelickým sborem, který byl založen v roce 1832 a o pět let později zde byl postavený evangelický kostel.¹¹⁷ Kostely sloužily na Zakarpatí jako centra slovenské kultury.

Ve spojitosti s římskokatolickými kostely na Zakarpatí se dá pozorovat velmi zajímavý jev – římskokatolické kostely v obcích se slovenskou menšinou bývají obyvateli (kromě Slováků) nazývány „slovenskými kostely“. To potvrzuje, že zde žijící Slováci jsou v drtivé většině římskými katolíci na rozdíl od většiny Ukrajinců, kteří jsou řeckokatolického nebo pravoslavného vyznání.

.....
¹¹⁷ BENŽA, M. (editor). *Ludová kultúra Slovákov na Ukrajině*. Užhorod: Mystecka linia 2005. ISBN 966-8764-12-9, s. 18-20.

Pro úplnost popisu je důležité zmínit, že menšina Slováků se hlásí také k protestantismu (obec Nový Klenovec) a řeckokatolické církvi (zejména ve Starožnici, Užhorodu a obci Rodnikova Huta). Podle místního hrubého odhadu se jedná přibližně pět procent.

Římskokatoličtí Slováci měli až do doby před 2. světovou válkou zvyk chodit na poutě. V Zakarpatské Ukrajině Slováci chodili na poutě do Užhorodu, Mukacheva, Velkého Berezného i na Slovensko do Levoče, do Čenstochové v Polsku a do maďarské Póci. Jako upomínku na svoje putování si kupovali růžence a křížky. Pro děti se kupovaly například sladkosti.¹¹⁸

Období SSSR

Během období, kdy Ukrajina spadala pod Sovětský svaz, byly téměř všechny kostely uzavřeny a kněží byli deportováni na Sibiř. Zavření téměř všech kostelů znamenalo pro Slováky výrazné omezení možností, jak pěstovat slovenskou kulturu a především jazyk. Někteří Slováci se scházeli u zavřených kostelů a tam se modlili, ve zbytku otevřených kostelů byla možnost alespoň užívat slovenštinu jako liturgického jazyka.

Jak popsala respondentka: „*Během času Sovětského svazu se slovenský jazyk uchovával jedině v rodinách a trochu v kostelích, které byly otevřené.*“

Pro evangelíky byly velmi důležité písně, které se v rodinách denně zpívaly. Díky nim bylo možné udržet evangelickou víru i slovenský jazyk až do dnešní doby.¹¹⁹

V obci Hlboke byl římskokatolický kostel po 2. světové válce uzavřen a změněn na ateistické muzeum. Věřícím byl vrácen až v 90. letech 20. století. V současné době je během církevních svátků navštěvován duchovními ze Slovenska.

V obci Sereďné hrály důležitou roli mše vedené ve slovenštině v kostele sv. Lukáše a v klášteře sv. Vincenta během prvorepublikové československé éry. Za Sovětského svazu byl kostel i klášter uzavřen. K jejich opětovnému otevření došlo podobně jako v dalších kostelích až v 90. letech dvacátého století. V kostele sv. Lukáše se dnes konají pravidelné slovenské mše, fara slouží jako centrum křesťanského života pro slovenskou mládež.

V obci Storožnica se poslední bohoslužba konala v roce 1949, pak byl kostel ze strany státu uzavřen a používán jako sklad obilí. Věřící se chodili modlit na maďarskou bohoslužbu do Užhorodu. Římskokatolický kostel (Narození Panny Marie) byl během sovětské totality zavřen až do konce 80. let, kdy byl církvi vrácen a posléze zrenovovaný. V 90. letech byl opětovně vysvěcený a otevřen pro věřící.¹²⁰

¹¹⁸ LATKO, Ivan. *Náš kultúrno-historický kalendár 2009*. Užhorod: Užhorodský spolok Slovákov, 2009. s. 77-78.

¹¹⁹ BENŽA, M. (editor). *Ludová kultúra Slovákov na Ukrajině*. Užhorod: Mystecka linia 2005. ISBN 966-8764-12-9, s. 87-88.

¹²⁰ BENŽA, M. (editor). *c. d.*, s. 18-20.

Současnost

Po pádu režimu se mohly kostely opětovně otevřít, ale problémem byl nedostatek kněží, a proto podala pomocnou ruku slovenská katolická církev a vyslala několik misionářů na Zakarpatí, aby mohly být konány bohoslužby ve slovenštině. Slovenská liturgie se zachovala do současnosti, ale boj o její zachování nebyl právě jednoduchý.

Situaci po pádu režimu popisuje jeden z respondentů: „*Konečně po pádu totality se začal rozvíjet národnostní život, náboženský život, tím, že se začaly opět renovovat kostely. Věřící si je začali sami opravovat, protože za totality byly kostely skladiště, dokonce v mé vesnici udělali z kostela ateistické muzeum.*“

Dnešní mladá generace, jejíž prarodiče se cítí být Slováci, ovládají slovenštinu a jsou katolíci, navštěvuje také pravidelně mše, slovenskou liturgii umí, ale u řady z nich je to na bázi čtení slovenských textů a odříkávání modliteb ve slovenštině. To ovšem neznamená, že slovenštinu umí aktivně používat. Někde ubývá i ministrantů, kteří slovenštinu ovládají. Na misie bývají proto vysíláni kněží a řádové sestry ze Slovenska. Římskokatolické farnosti, ve kterých probíhají mše ve slovenštině, existují celkově v 17 obcích 6 okresů Zakarpatské oblasti.¹²¹

V současné době ke katolictví přechází i řada Ukrajinců, podle jejich slov mají římská katolíci lepší přístup především k dětem, a to je pro rodiče důležité. Tím pádem ve „slovenských“ kostelech může docházet k převaze ukrajinsky mluvících nad slovensky mluvícími i v obcích, kde donedávna byla pouze slovenská liturgie. Pro samotné faráře není prioritou uchování slovenského jazyka, ale starost o svou farnost a péče o věřící. I proto již dnes slovenština jako liturgický jazyk na Ukrajině pomalu ustupuje a bývá nahrazena právě ukrajinštinou jednoduše proto, že většina lidí na mších má pak problémy rozumět. Vzhledem k tomu, že dříve byla jedním ze základních pilířů udržování slováctví na Zakarpatí vlastní liturgie, hrozí v některých místech, že příští generace by mohly slovenštinu ve vlastní obci znát už jen z duchovních textů uložených v zákristii. Otázkou je, zdali a jak by se toto dalo změnit.

Popsaná situace není rozhodně charakteristická pro každou navštívenou obec, nicméně vyskytuje se v sídlech karpatských Slováků poměrně často. Například v Užhorodě na základě stížnosti místních Slováků faráři rozdělili bohoslužby vedené ve slovenštině a v ukrajinštině. Nicméně ukrajinská bohoslužba byla časově upřednostněna před slovenskou, která byla posunuta na pozdější odpolední hodinu, a tím ubylo lidí, kteří ji pravidelně navštěvovali.

Stejný scénář se odehrál i v obci Mukačevo, ve které byla bohoslužba přesunuta na šestou hodinu. Ta je podle předsedy tamější matice naprosto nevhodná. Slovenská bohoslužba měla zůstat ve stejném čase a ukrajinská měla být změ-

¹²¹ *Európa* [online] DIASPÓRA.SK. [cit. 30. 4. 2013]. Dostupné z: http://www.diaspora.sk/?page_id=1440.

něna. Díky tomuto nevýhodnému přesunu je větší počet lidí na ukrajinské bohoslužbě.

Další komplikace nastaly, když byli tři slovenští kněží odvoláni na Slovensko. Jejich místa nahradili kněží z Ukrajiny a Polska, a tak se stává, že je bohoslužba dokonce v ruštině.

Z námi navštívených míst dnes probíhají mše ve slovenštině v obcích Onokovci, Dovhe, Perečín, Velkyj Berezny, Turja Remety a Lisičevo. Všechny tyto kostely jsou římskokatolické a sloužícím farářem je většinou kněz slovenské národnosti, v jednom případě také Ukrajinec, který slovenštinu ovládá. Ovšem z některých výpovědí místních Slováků vyplynulo, že si myslí, že slovenská liturgie v Zakarpatí časem zahyne.

Obrázek 36. Kostel v Lisičevu.

Zdejší katolický kostel je bývalý obytný dům. Dnes už existuje projekt na výstavbu nového kostela, zatím však chybí potřebné finanční prostředky. Ve zvonici u kostela je zvon s plastikou sv. Cyrila a Metoděje. Foto: Rudolf Švec, 2011.

Školství

Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, v roce 1867 schválil uherský parlament zákon *O rovnoprávnosti všech národností*. Zákon podporoval výuku v mateřštině na základních a středních školách, ovšem již nezaručoval jeho vy-mahatelnost, čehož zneužívali maďarští úředníci.

Slovenské školství tak de facto na Zakarpatí existovalo během let 1919–1939 za první Československé republiky, nicméně je nutno dodat, že šlo spíše o školství československé, oficiálně s vyučovacím jazykem československým. Nedá se přesně určit, kolik škol či jestli vůbec nějaká byla čistě slovenská. Údaje z roku 1923 hovoří o 14 československých školách, dvou slovenských mateřských školách a jedné slovenské občanské škole v Užhorodě. V roce 1939 to bylo už 96 mateřských, 188 obecných, 10 živnostenských pokračovacích škol a po jedné

střední škole, učitelském institutu a dívčí škole. Tyto všechny školy byly označeny jako československé.¹²²

Zásadní zlom nastal po začátku 2. světové války, kdy Zakarpátí bylo obsazeno Maďarskem. Pro zničení jakéhokoliv odporu byla prosazena násilná maďarizace, která se projevila hlavně v oblasti školství.

Po 2. světové válce byla oblast Zakarpátí včleněna do Ukrajinské SSR. Předseda Matice slovenské na Zakarpatsku popsal, že veškerý veřejný život národnostních menšin potlačen a nebylo možné veřejně vyvíjet aktivity pro jeho zachování, a tak zanikl krajanský život. Dále líčí: „*Nevycházely slovenské noviny, slovenština se nevyučovala na školách a nebylo možné chodit do kostelů. Hovořit a slyšet slovenštinu bylo možné pouze doma mezi příbuznými a v pár otevřených kostelích*“, tak si svou slovenštinu uchoval pan předseda, přestože chodil na ukrajinské školy.

Jedinou školou, ve které se zachovávala a rozvíjela tradice vyučování slovenského jazyka, byla v druhé polovině minulého století Užhorodská státní univerzita. Slovenština se zde vyučovala od roku 1963 jako druhý slovanský jazyk na ukrajinském a ruském oddělení. Na Filologické fakultě v různých obdobích učili slovenský jazyk profesori z Filozofické fakulty Prešovské univerzity.¹²³

Na následující fotografii je vidět zbytek po malém československém státním znaku, který stojí před základní školou ve Svaljavě jako památka na dobu vzniku školy a její zakladatele, nicméně znak samotný byl během sovětské éry odstraněn.

Obrázek 37. Poničený československý státní znak u ZŠ ve Svaljavě.

Obrázek 38. Busta T. G. Masaryka u ZŠ ve Svaljavě.

Poničený československý státní znak byl u ZŠ ve Svaljavě, která byla za první republiky založena. Později (v sovětském období) byl zničen.

K odhalení busty T. G. Masaryka a obnovení původního nápisu „Masarykova škola“ došlo 24. září 2011 při příležitosti 775. výročí založení Svaljavy za účasti českého a slovenského konzula, Klubu

T. G. Masaryka v Užhorodě a krajan-
ských spolků.¹²⁴ Foto: Rudolf Švec,
2011.

¹²² *Za Slovákmi na Zakarpatsku*. [online] Slováci vo svete: Internetový portál Slovákov žijúcich v zahraničí, 2009 [cit. 1. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.slovacivosvete.sk/1115/za-slovakmi-na-zakarpatsku.php>>.

¹²³ PACHOMOVÁ, Svitlana. *Užhorodská slovakistika...* c. d.

¹²⁴ KOKAISL, Petr a kol. *Pestrá Evropa: Národnostní menšiny...* Praha, 2011. ISBN 978-80-260-1104-0.

Současnost

Ukrajinský systém vzdělávání je odlišný od toho slovenského (ten je totožný s českým). Ukrajinské školství je rozděleno na všeobecně vzdělávací školu, která spojuje základní a střední stupeň vzdělávání, a je tedy dvanáctiletá. Tento první stupeň vzdělání je rozdělen na povinné základní vzdělání a vyšší tříleté studium, které je ukončeno maturitní zkouškou a často bývá nějak specifičtěji zaměřené.¹²⁵ Slovenské školství na Ukrajině se tedy muselo přizpůsobit tomu ukrajinskému. Současná situace slovenského školství je velmi příznivá, tato situace ale stála Slováky žijící v Zakarpatí hodně úsilí.

Na přelomu 80. a 90. let 20. století se v důsledku společenských a politických změn na Slovensku a Ukrajině změnila podmínka ve vývoji státních jazyků slovenštiny a ukrajinštiny. S přijetím *Deklarace práv národností* v roce 1991 a *Zákona o národnostních menšinách na Ukrajině* v roce 1992 započala velká změna v obrození jazyka a kultury tamějších Slováků. Mohlo se začít s vyučováním slovenštiny jako nepovinného předmětu v okresech se slovenským obyvatelstvem.¹²⁶

S nepovinnou (fakultativní) výukou slovenského jazyka se začalo hned v 90. letech v obcích Turja Remety, Hlyboká, Seredné a Antalovce, ve Storožnici od roku 1992 probíhá plná výuka ve slovenštině.¹²⁷

Předseda Matice slovenské na Zakarpatsku líčí, jak se dostávala slovenština do škol: *„Postupně jsme začali iniciovat vyučování slovenského jazyka na různých školách ve slovenských lokalitách. I já jsem se snažil tím, že jsem doma mluvil slovensky, na ulici se nedalo za totality mluvit slovensky, museli jsme být opatrní, proto jsem měl takový pocit křivdy, že to musíme nějak změnit, napravit. Dělalí jsme všechno proto, aby se zavedla slovenština alespoň na těch školách, v těch lokalitách, kde žijí Slováci. Samozřejmě že jsem našel mnoho takových spojenců, s kterými jsme společně tyto otázky řešili a prosazovali, ale neměli jsme ani učitele. Slovenština se půl století nevyučovala, tak jen ti učitelé slovenského původu, kteří znali slovenský jazyk, protože víte, že i v rodinách se vytracovala slovenština, když všichni studovali v ukrajinštině, přesto jak mohli, tak začali vyučovat ve slovenštině. Postupně jsme začali dostávat i literaturu, pomohlo Ministerstvo školství Slovenské republiky.“*

V současné době v obcích Turja Remety a Velké Berezné je slovenština vyučována jako nepovinný předmět (na starosti ji má paní Hapaková). V obci Seredné existuje dětský kroužek pro vyučování slovenštiny – ten už ale není ani

.....
¹²⁵ *Schools, Universities and Educational Institutions*. [online] Ukraine.com © 1995–2014 [cit. 21. 2. 2014]. Dostupné z: <<http://www.ukraine.com/education/>>.

¹²⁶ PACHOMOVÁ, Svitlana. *Užhorodská slovakistika...* c. d.

¹²⁷ *Za Slováky na Zakarpatsku*. [online] Slováci vo svete: Internetový portál Slovákov žijících v zahraničí, 2009 [cit. 1. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.slovacivosvete.sk/1115/za-slovakmi-na-zakarpatsku.php>>.

pod záštitou školy. Při kostele v Antalovcích a Lisičevu probíhá katechismus ve slovenštině.

Obrázek 39. Lurdská jeskyně – Antalovci.

Lurdská jeskyně v převážně slovenské vesničce Antalovci byla vysvěcena 14. 6. 2009 slovenským římskokatolickým biskupem z Mukačeva mons. Antalem Majnekem. Původní jméno obce bylo Antalovce, ale koncovka jako neukrajinská byla změněna na ukrajinskou verzi – Antalovci. Foto: Rudolf Švec, 2011.

V Užhorodě funguje od roku 1997 jedna třída s vyučovacím jazykem slovenským. Slovenštinu vyučovali slovenští učitelé vyslaní Ministerstvem školství SR jako formu podpory zahraničních krajanů.

Otevření této třídy nebylo jednoduché. Rodiče zprvu nevěřili, že by slovenské vzdělávání mohlo mít na Ukrajině šanci a nechtěli riskovat osud svých dětí. Po náročné kampani všech místních spolků se podařilo se získat potřebný počet dětí, aby se třída mohla otevřít. Hned první rok šlo do slovenské třídy 20 dětí. Ve třídě se vyučovalo vše ve slovenštině, druhým jazykem byla ukrajinština. Děti se naučily slovensky velmi rychle, neměly téměř jinou možnost, protože učitelé vyslaní ze Slovenska ukrajinsky neuměli.

Prvních pět let byla budoucnost slovenské třídy nejistá a členové zakarpatské Matice a dalších spolků museli vést každý rok usilovné náborové akce dětí. Ukrajinské školy se v té době potýkaly s nedostatkem žáků, a tak se např. ředitelé škol sna-

žili přesvědčit rodiče, že slovenská třída nemá budoucnost, ať dají své děti na ukrajinskou školu. Veškeré úsilí přineslo pozitivní výsledky a v roce 2008 se konaly první maturitní zkoušky slovenských studentů. Přes veškeré nesnáze, které provázely začátky slovenské třídy, byla Slováci otevřena 4. *všeobecno-vzdelávacia škola s vyučovacím jazykom slovenským a ukrajinským v Užhorode*. Škola funguje od roku 2011 a nyní se dokonce potýká s přebytkem studentů. Škola má v současné době 11 tříd a téměř 300 žáků. V části budovy školy sídlí i Centrum slovenské kultury. Na financování rekonstrukce se podílela nejen slovenská, ale i ukrajinská vláda. Recipročně totiž bylo otevřeno obdobné centrum pro Ukrajince na východním Slovensku.

V Užhorodu jsou další tři školy, ve kterých se vyučuje slovenština jako nepovinný předmět.

Obrázek 40. Čtvrtá všeobecno-vzdelávacia škola s vyučovacím jazykom slovenským a ukrajinským v Užhorode.

Foto: Pavla Milová, 2013.

Žáci, kteří vystudují slovenskou školu a chtějí pokračovat ve studiu ve slovenštině, mají možnost odejít na univerzitu na Slovensko, nebo mohou studovat ve slovenštině na katedře slovenské filologie v Užhorodu.

Katedra slovenské filologie na Užhorodské národní univerzitě. Studenti se zde intenzivně zabývají slovenským jazykem s lektory ze Slovenska. Ročníkové, bakalářské a magisterské práce jsou psány ve slovenštině. Cílem univerzity a katedry je vychovat učitele slovenského jazyka a literatury, překladatele, tlumočníky, diplomaty či zaměstnanci státní správy.¹²⁸

¹²⁸ PACHOMOVÁ, Svitlana. Užhorodská slovakistika ako etalón cezhraničnej spolupráce v oblasti vzdelávania. In: LATKO, Ivan. *Náš kultúrno-historický kalendár 2013*, s. 26-27.

Během studií mají studenti možnost využít stipendijních programů příhraničních mobilit se SR, semestrálního studia na slovenských univerzitách, či třítydenní Letní školu slovenského jazyka a kultury při Univerzitě Komenského v Bratislavě. Dále mají možnost využít praktického osvojení slovenského jazyka na pořádaných akcích konajících se na Slovensku.

Pro studenty jsou připravena setkání se svými slovenskými vrstevníky, poznávají slovenskou historii, kulturu (tradice, kuchyni) a realie. Účelem setkání není jen procvičení jazykových dovedností, ale studenti díky těmto setkáním získávají přidanou hodnotu ve formě motivace a utvrzení smyslu se učit slovenský jazyk. Smyslu, že slovenský jazyk není jen jazyk jedné národnostní menšiny, ale je to jazyk státu, který je členem EU.¹²⁹

Malá nepřijemnost při studiu na katedře slovenské filologie v Užhorodě spočívá v tom, že ji chodí studovat i ti žáci, kteří slovenštinu neumí, a tak dochází k mísení studentů, kteří již mají znalost slovenštiny s těmi, kteří ji neovládají.

Další možností pro žáky, kteří chtějí pokračovat svá studia ve slovenštině, je studium na univerzitách na Slovensku. Ministerstvo školství SR každoročně vypisuje stipendijní program Mezinárodní spolupráce pro žáky slovenské národnosti s ukončenou střední školou na Ukrajině.¹³⁰

Určitou komplikací je nekompatibilita školských systémů na Ukrajině a Slovensku. Maturitní zkoušky na Ukrajině jsou konány až po tom, co se odehrají přijímací řízení na univerzity na Slovensku, pro zájemce o studium by to znamenalo roční prodlevu, a tak často pokračují ve studiu na Ukrajině.

Ať je výuka slovenského jazyka v Zakarpátí povinná či nepovinná, s péčí a vervou, s jakou se o ní starají spolky, se dá očekávat její další rozkvět, neboť dobrá znalost slovenštiny otevírá jejím mluvčím nové možnosti. To potvrzuje i respondentka, která studuje přímo v Bratislavě. Sami Ukrajinci v Zakarpatské Ukrajině mají zájem o výuku slovenštiny, protože je pro ně z ekonomického hlediska perspektivní umět jazyk sousední země, kam mohou vyjet za prací stejně tak jako mladí lidé za studiem a vidinou lepšího života.

Organizace a spolky

V Zakarpatské Ukrajině působí více spolků, které si kladou za cíl udržet a rozvíjet slovenskou kulturu a tradici v této oblasti. Mezi dva největší se řadí Užhorodský spolek Slováků a Matica slovenská na Zakarpatsku. Tyto dva spolky jsou v oblasti nejaktivnější a vládne mezi nimi trocha rivality, ačkoliv je spojuje stejná věc, nadšení pro slovenskou kulturu na Zakarpátí.

¹²⁹ PACHOMOVÁ, Svitlana. *Užhorodská slovakistika...* c. d.

¹³⁰ *Informácia pre študentov.* [online] Veľvyslanectvo Slovenskej republiky na Ukrajině, 2014. [cit. 1. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.slovakia.kiev.ua/site/sk/slovakiukr/2/>>.

Užhorodský spolek Slováků

Užhorodský spolek Slováků, sídlící v Užhorodě v národním domě Prosvita, započal svou činnost již v roce 1992, ale pod svým současným jménem pracuje až od roku 1996. Předsedou a duší Užhorodského spolku Slováků je vůdčí osobnost pana Ivana Latka. Spolek se zaobírá kulturně-společenskými aktivitami, pro slovenskou menšinu pořádá četné kulturní akce a vyvíjí velmi bohatou publikační činnost.

Díky této činnosti se jeví jako živoucí organismus, který zasahuje i do dalších odvětví a napomáhá rozvíjet kulturní život. V reediciích vydává knihy napsané o Podkarpatské Rusi během let 1918-1938, o zakarpatských kulturních památkách (křesťanských i židovských) a každoročně sestavuje časopis *Náš kulturně-historický kalendář*, jehož články se věnují tématům od kulturního historického vývoje Slováků na Zakarpatí až současnost a udává přehled o akcích, na kterých Spolek participuje.

Články jsou hojně doplněné dobovými fotografiemi. Časopis je psán částečně ve slovenštině a částečně v ukrajinštině a dá se za malý poplatek koupit v sídle Užhorodského spolku Slováků. Spolek čile aktualizuje příspěvky na svých webových stránkách¹³¹ i na facebooku.

Užhorodský Spolok slovákov je současně činorodý ve spolupráci s ostatními slovenskými krajanskými spolky (jejich podrobný výčet bude zmíněn níže) a rozvíjí přeshraniční spolupráci. Například v roce 1993 bylo navázáno přátelství s organizací Slováků v Maďarsku v Békéšské Čabě, se kterou ve spolupráci realizují vystoupení folklórních skupin nebo výstavy výtvarníků z obou zemí.

Dále jsou Spolkem pořádány nespočetná setkání a odborné konference. Mezi poslední je možné zmínit mezinárodní vědeckou konferenci „Podkarpatská Rus v československém státě (1918–1945)“, která byla pořádána ve spolupráci s Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze a Historickou fakultou Užhorodské národní univerzity. Příkladem další konference je možné uvést „Slovanský svět – problémy a perspektiva“, která spojila účastníky odborné veřejnosti z Ukrajiny, České a Slovenské republiky, Maďarska a Rakouska.¹³²

V nedávném rozhovoru z dubna letošního roku pan Latko udává, že se Spolek plánuje další mezinárodní konference. Jeho rozhovor ovšem končí slovy:

*„Bohužel situace na Ukrajině ovlivňuje nejen naši práci, ale i náš život. Kurs hřivny klesá, všechno je dražší a dražší. Rusko to dělá přesně jako kdysi Hitler se Sudety v Československu. A vojenský vpád na Krym se až příliš podobá intervenci proti Československu v roce 1968.“*¹³³

¹³¹ *Užhorodský spolok Slovákov* [online]. 2012 [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.uzhss.sk>> a *Klub T. G. Masaryka* [online]. 2009 [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.klubtgm.cz/>>.

¹³² *Aktuálně*. [online] Klub TGM, 2014 [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <http://www.klubtgm.cz/aktualne.php#konference_podkarpatska_rus_v_csr_2014>.

¹³³ TEJKAL, Karel. *Neobyčejní: Ivan Latko – náš vlastenec v Užhorodu*. [online] Vitalplus, 2014 [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.vitalplus.org/article.php?article=872>>.

Klub T. G. Masaryka

Kromě spolkové činnosti pan Latko předsedá Klubu T. G. Masaryka, jehož cílem je projevovat snahu a připomínat zapomenuté československé stopy na Zakarpatí v období, kdy pod ni tato oblast spadala. Klub nejen sbírá dobové dokumenty, ale i organizuje různé odhalování pomníků, soch či památních tabulí. Mezi konkrétní výsledky Klubu můžeme zařadit umístění busty prezidenta ČSR T. G. Masaryka v roce 2002, pamětní desky TGM ve Velkém Berezném a Rachově, M. R. Štefánika v Perečíně, či plánovaný pomník padlým vojákům rousko-uherské armády poblíž hranic s Polskem.

Obrázek 41. Busta T. G. Masaryka.

Zdroj: *Galerie* [online] Klub TGM, 2014 [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: http://www.klubtgm.cz/akce/index_galerie.php?akce=busta_tgm1.

Vystavení busty T. G. Masaryka vyvolalo u mnoha místních obyvatel nevoli. Pan Latko udává: „*Stalo se, že nám dělali (pozn. autorky – ukrajinští nacionalisté) problémy při odhalení busty T. G. Masaryka v Užhorodě v roce 2002. Říkali a psali v médiích, že Masaryk byl cizinec a cizincova busta nemá právo stát v Užhorodě ... Tím potvrdili, že neznají naše dějiny*“. Nicméně přes všechny překážky se bustu podařilo odhalit. Busta byla ztvárněna akademickým sochařem Josefem Vajcem. Pan Latko vzpomíná na den odhalení slovy: „*Nezapomenu na den 28. března 2002, kdy byla busta odhalena. Přišly zástupy lidí, mnozí se narodili až po zániku Podkarpatské Rusi. Lidé plakali, cítil jsem spolu s nimi – to byl náš první prezident.*“¹³⁴

¹³⁴ TEJKAL, Karel. *Neobyčejní: Ivan Latko – náš vlastenec v Užhorodu* [online] Vitalplus. 2014 [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <http://www.vitalplus.org/article.php?article=872>.

Každoročně Klub T. G. Masaryka připravuje pravidelná setkání u této busty, během kterých si Slováci připomínají 28. října vznik ČSR a 7. března narození prvního československého prezidenta. V závěru každého setkání jsou k počtě TGM položeny věnce a kytice od členů krajských spolků.

Obrázek 42. Odhalení pomníku TGM 28. 10. 1928.

Obrázek 43. Masarykovo náměstí v Užhorodě (1928).

Zdroj: *Aktuálně*. [online] Klub TGM, 2014 [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: http://www.klubtgm.cz/akce/index_galerie.php?akce=busta_tgm1.

Výše přiložené fotografie dokumentují událost v roce 1928, kdy byl odhalen pomník T. G. Masaryka na stejnojmenném náměstí (dnes náměstí Sándora Petöfiho). Zajímavá je historie pomníku – k jeho zničení došlo v roce 1939 po obsazení oblasti maďarskou armádou. Říká se, že socha cestovala přes Německo, Slovensko, do 70. let 20. století pak byla v Hranicích na Moravě a pak byla v Kroměříži roztavena.¹³⁵

Oblastná kultúrno-osvetová organizácia Matice slovenskej na Zakarpatsku

Posláním Matice slovenské je rozvíjet a upevňovat slovenské vlastenectví nejen na Slovensku, ale také v zahraničí u krajanů, které od počátku sdružuje. Poslání realizuje pomocí sběru, zpracovávání a uchovávání kulturního dědictví, které pomocí osvětové činnosti zprostředkovává dalším generacím. Matice slovenská vznikla už v roce 1863 na základě o dva roky dříve podepsaného Memoranda, avšak z politických důvodů byla zrušena v roce 1875.¹³⁶ Její činnosti byla obnovena na Zakarpátí po dobu vlády ČSR až do roku 1939, kdy byly její aktivity výrazně utlumeny.

K renesanci aktivit došlo v 90. letech, kdy od roku 1992 začala opětovně působit Matice slovenská na Zakarpatsku. Jejím předsedou se stal Jozef Hajniš, který Matici předsedá dodnes. Matice slovenská na Zakarpatsku se řadí mezi oblastní kulturně-osvětovou organizaci a v současné době sdružuje přes 3,5 tisíce členů v 11 místních obcích.¹³⁷ Ve středu jejího zájmu stojí opětovný rozvoj slovenského školství, církevních sborů, slovenské kultury a tradic pomocí pořádání kulturních akcí a festivalů.

Matice sdružuje folklorní soubory, kterým pomáhá se zajištěním účasti na folklorních festivalech a soutěžích nejen doma, ale i za hranicemi. Mimo to také zprostředkovává účast na tanečních folklorních kurzech na Slovensku a pomáhá obstarat tradiční kroje na základě sebraných historických pramenů.

Matice slovenská na Zakarpatsku se zasloužila o otevření Slovenského kulturního centra v Užhorodě, ve kterém se nachází expozice místních folklorních tradic, konají se zde výstavy a setkání s umělci. Prostory jsou využívány pro konání různých akcí od odborných konferencí až po zahraniční návštěvy a slouží i jako sídlo předsedy. Toto centrum je součástí budovy, ve které sídlí slovenská škola otevřená v roce 2011.

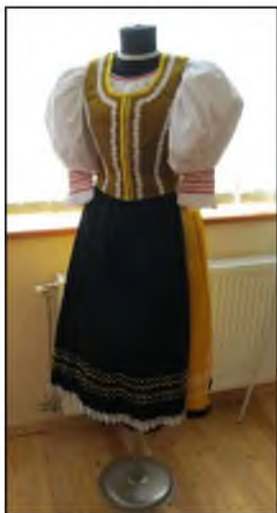
Matice se podílí také na publikační činnosti, ačkoliv již ne v takové šíři jako je tomu u Užhorodského spolku Slováků. Za zmínku stojí pravidelně vydávaný měsíčník Podkarpatský Slovák, který od roku 1998 za podpory Úřadu pro Slo-

.....
¹³⁵ Zdroj: *Aktuálně*. [online] Klub TGM, 2014 [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <http://www.klubtgm.cz/akce/index_galerie.php?akce=busta_tgm1>.

¹³⁶ *História Matice slovenskej*. [online] Matice slovenská, 2012 [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.matica.sk/historia-matice-slovenskej.phtml?id5=17694>>.

¹³⁷ *Matica slovenská na Zakarpatsku včera a dnes*. [online] Dom MS Michalovce, 2012 [cit. 2. 5. 2014]. Dostupné z: <<http://www.matica-michalovce.sk/news/matica-slovenska-na-zakarpatsku-vcera-a-dnes-k-20-vyrociu-vzniku-/>>.

váky žijící v zahraničí. Časopis informuje o dění uvnitř slovenské národnostní menšiny, od kulturních akcí přes pořádané soutěže až po důležité aktuality týkající se legislativy. Je v něm možné nalistovat i rubriku s recepty, slovenskými písněmi s textem včetně not, či o tradičních stavbách na Slovensku. O těžkých začátcích Podkarpatského Slováka hovořil předseda Matice slovenské na Zakarpátí: „Zpočátku se jednalo jen o černobílý formát, který byl připravován na xeroxu, přibližně 50 ks výtisků, ty pak byly rozdávány v jednotlivých obcích. Nyní už ale vychází v barevné podobě a v mnohonásobně vyšším vydání.“

Obrázek 44. Tradiční slovenský kroj v Zakarpátí.
Foto: Nikola Zittová (v Centru slovenské kultury).

Matice participovala na vydání odborných monografií jako *Ludová kultúra Slovákov na Ukrajine*, *História a kultúra Slovákov na Zakarpatskej Ukrajine* a sborník *Slováci na Zakarpatsku* na základě provedeného výzkumu o Slovácích na Ukrajině v roce 1997.

Svou vzdělávací činnost Matice propojuje kromě zprostředkování výukových materiálů pro základní školy, rovněž se snaží podchytit výuku slovenštiny u dětí již od raného věku se zaměřením na dětskou literaturu. Příkladem poslouží dvoj-jazyčná audio kniha *Slovenské ľudové rozprávky*. Děti si slovenský jazyk mohou zažít i o letních prázdninách, kdy Matice spoluorganizuje dětské letní tábory ve spolupráci s ČR a slovenskými institucemi.¹³⁸

Slovenský jazyk taktéž rozvíjí díky televiznímu a rozhlasovému vysílání od roku 1996. Televizní vysílání bývá často kritizováno lidmi ze vzdálenějších obcí (od Užhorodu), kvůli sporadicky se objevujícím se reportážím právě ze vzdálenějších míst, což je ale velmi často způsobeno nedostatkem financí na natočení reportáží spolkového života.

.....
¹³⁸ *Matica slovenská na Zakarpatsku včera a dnes.c. d.*

Karta zahraničního Slováka

Pro Slováky žijící na Ukrajině má Užhorodský spolek Slováků (a částečně Matice slovenská) ještě další význam, a to vyřízení zahraniční karty Slováka (viz s. 29). Aby bylo toto osvědčení vydáno, je nezbytné prokázat, že se žadatel aktivně zapojuje do aktivit přispívajících k udržení a rozvoji slovenského ducha v Zakarpatí. Zároveň je nutné doložit československé předky do čtvrté generace společně s československým občanstvím. Získání tohoto osvědčení nemá pouze vlastenecký smysl, ale také ekonomický, jelikož se tato karta stává bránou pracovních možností v Schengenském prostoru EU. Tím ovšem vzniká problém s určením identity a počtu Slováků žijících na Ukrajině. Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, oficiální ukrajinské statistiky uvádějí 5,6 tisíc ukrajinských občanů slovenské národnosti, pan Latko odhaduje jejich počet na zhruba 12 tisíc a Matice slovenská na Zakarpatsku dokonce až na 17 tisíc.

Finanční podpora

Oba spolky a jejich činnosti jsou finančně podporovány z kulturních grantů Slovenské republiky, Ministerstva zahraničních věcí SR a Úřadu pro Slováky žijící v zahraničí. Podpora ze Slovenska není jen ve formě financí, ale také v podobě slovenských učitelů přijíždějících učit do této oblasti a zaslání učebnic z Ministerstva školství SR. Naopak od ukrajinské vlády neplyne podle místních podpora žádná.

Spolky nejsou odkázány jen na vnější finanční podporu, ale získávají zdroje i svou vlastní činností, např. z prodeje vydaných publikací, nebo z členských příspěvků. Žádný člen za působení ve spolku nepobírá finanční odměnu.

Pan Andrij je členem Užhorodského spolku Slováků a Matice slovenské. Schází se 3-4 krát do roka na různých setkáních se Slováky z celé Zakarpatské oblasti. Pan Andrij tvrdí, že mají menšiny ty nejlepší podmínky, aby si chránily svojí národní identitu. Jediným problémem podle něj je, že spolky nemají dostatečné finance a často musejí finance čerpat ze zahraničí.

Spolek DŮVERA

Mezi spolek působící ve stínu výše zmíněných dvou stojících se zařazuje **Zakarpatský spolek slovenských žien Dôvera**, který vznikl v roce 1999. Jeho zakladatelkou byla Natália Hertseg-Pash, v současné době spolku předsedá jedna z respondentek paní Marína Dudaš. Spolek vydal několik čísel časopisu *Dôvera*.¹³⁹

¹³⁹ *Za Slováky na Zakarpatsku*. [online] Slováci vo svete: Internetový portál Slovákov žijících v zahraničí, 2009 [cit. 1. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.slovacivosvete.sk/1115/za-slovakmi-na-zakarpatsku.php>>.

Ostatní spolky

Mezi další spolky objevující se jak v internetových zdrojích, tak byly zmiňovány místními během rozhovorů, řadí *Zakarpatský spolok slovenské inteligencie*, jehož předsedou je Erik Horvat, *Zakarpatský spolok Slovákov Ľudovíta Štúra* s předsedkyní Valentynou Balanko a *Slovenská spoločnosť M. R. Štefánika*. Dále existuje spousta folklórních souborů, které zastřešuje Matice slovenská na Zakarpatsku. Nejvýznamnějším folklórním souborem je **Slovenka**, která vznikla v roce 1992. Je tvořena hudebním orchestrem a pěveckým sborem. Je známá nejen na Ukrajině, ale vystupuje i za hranicemi. Zpopularizovala lidové i duchovní slovenské písně. Soubor byl oceněn několika slovenskými vyznamenáními. Pěvecký soubor **Liptáci** z města Liptákov založený v roce 1990, jehož repertoárem jsou slovenské lidové písně. Krom Ukrajiny vystupuje také v zahraničí, několikrát vystoupil ve slovenské televizi. Od roku 2000 funguje taneční a pěvecký soubor **Turjanska** z obce Turja Remety. Soubor čítá 70 dětí různých věkových kategorií. Další taneční a pěvecký soubor z Turji Remety je soubor **Raduvanka**. V obci Hlboká působí **Hlbočanka**.¹⁴⁰

Slavnosti a svátky

Folklórní atributy

Na Ukrajině probíhají každoročně festivaly zaměřené na lidový slovenský folklór, což je důkazem snahy o udržení tradičního folklóru v povědomí Slováků nežijících ve své rodné zemi. Pořádané slavnosti a festivaly na Ukrajině jsou brány velmi vážně, na žádném z nich nechybí tradiční slovenské kroje ani lidové tance doprovázené tradiční slovenskou muzikou.

Součástí slovenského folklóru je tradiční lidový kroj, který se skládá z množství dekorativních prvků, jako jsou ornamentální motivy, barevnost, upřednostnění určitého materiálu. Specifická je také skladba oděvu, šněrování, jeho silueta a způsob nošení. Náročnost a nákladnost výzdoby převážně u ženského oděvu byla vyjádřením finančních možností rodiny.¹⁴¹ K oděvu u žen a dívek patřila také pokrývka hlavy, která měla významnou funkci, jelikož odlišovala dívky na vdávání. Ty nosily při slavnostních příležitostech korunku, nebo různě tvarovaný věnec, který vyměnily po vdavkách za čepec.¹⁴² Slováci na Ukrajině si na tradičních krojích velmi záležet a žádný festival se bez nich neobejde.

.....
¹⁴⁰ BENŽA, M. (editor). *Ľudová kultúra Slovákov na Ukrajině*. Užhorod : Mystecka linia 2005. ISBN 966-8764-12-9, s. 88-89

¹⁴¹ *Slovenský folklór*. [online]. 2011 [cit. 2. 5. 2014]. Dostupné z: <<http://folklorik.meu.zoznam.sk/news/kroje/>>.

¹⁴² ŠKVARNA, Dušan. *Slovensko: dejiny, divadlo, hudba, jazyk, literatúra, ľudová kultúra, výtvarné umenie, Slováci v zahraničí*. Bratislava: Perfekt, 383 p. ISBN 80-804-6349-2., s. 264

Další důležitou částí folklóru je hudba. Podle Benži se v minulosti na veselkách hrávalo na housle, basu, cimbál, harmoniku a buben. Hudebníky byli nejčastěji Cikáni, kteří se hudbou živilí. Nicméně i mezi Slováky byli tací, kteří si hudbou alespoň částečně přivydělávali. V obcích Velkém Berezné, Turji Remyty a Antalovcích byla mezi válkami díky českému vlivu rozšířena i dechovka. Místní zakarpatské lidové písně (svatební, taneční, milostné a ukolébavky, balady) obsahují velký východoslovenský vliv. Během československé éry se do oblasti na základě školního systému dostaly do kultury další slovenské i české lidové písně.¹⁴³

Hudba je přímo propojená s tradičními lidovými tanci. Po hudební stránce slovenských tanců převažuje vokálně-instrumentální stránka a dvoudobý rytmus. Právě taneční písně jsou největším slovenským kulturním odkazem v celkovém souboru lidových písní.¹⁴⁴ Mezi nejoblíbenější tanec patřil na veselkách párový tanec, který byl nazýván jako *čardaš*, *maďarsky čardas*, *pomaly čardaš*, *krucena*, *dupkana*, *šorovy*, *redovy*.¹⁴⁵ Nejvíce rozšířenými tanci jsou v dnešní době čardáš, polka a valčík.

Folklorní slavnosti pořádané na Zakarpatsku

Matica slovenská na Zakarpatsku pořádá každoročně putovní **Slovenskou veselici**, které se v minulém roce konala v obci Velkyj Bereznyj.

Obrázek 45. Slovenská veselice.

Zdroj: *Dom MS Michalovce: Fotogaleria* [online] Matica slovenská Michalovce, 2012. [cit. 2. 5. 2014]. Dostupné z: <<http://www.matica-michalovce.sk/fotogaleria/#dsc04599-jpg>>.

¹⁴³ BENŽA, M. (editor). *Ludová kultúra Slovákov na Ukrajine*. Užhorod: Mystecka linia 2005. ISBN 966-8764-12-9, s. 87–88

¹⁴⁴ ŠKVARNA, Dušan. *Slovensko...*, c. d., s. 271

¹⁴⁵ BENŽA, M. (editor). *Ludová kultúra Slovákov na Ukrajine*. c. d., s. 87–88

Tato akce je přehlídkou lidové tvorby a folklórních tanců zakarpatských Slováků. Celá slavnost je tvořena bohatě a speciálně vyzdobenou scénou, kde nechybí slovenská ani ukrajinská symbolika. Při úvodu zaznívá ukrajinská a slovenská hymna a následně vystupují významní hosté.

Následně po oficiálním zahájení nastupují četné soubory umělců a hudebníků. Poté již všichni tancují a zpívají v duchu tradiční kulturní slovenské atmosféry, která probíhá až do pozdních večerních hodin. V rámci Veselice jsou vystavovány ruční práce lidí slovenského původu. Veselice je patrně nejnavštěvovanější ze všech pořádaných slavností, poslední ročník se pyšnil tisícem návštěvníků a 200 vystupujícími.¹⁴⁶

Fašiangové plesy pořádané v Zakarpatí mají téměř dvacetiletou tradici, konají se vždy před Velkým půstem a jsou navštěvovány velkým počtem Slováků žijících v Zakarpatí. Matica slovenská zve na tyto plesy i vysoké politické představitele jak ze Slovenska, tak z Ukrajiny, protože jejich cílem je nejen obnovit tyto tradice, ale také umožnit setkání slovenských představitelů s krajany.

Obrázek 46. Fašiangový ples.

Zdroj: *Dom MS Michalovce: Fotogaleria* [online] Matica slovenská Michalovce, 2012. [cit. 2. 5. 2014]. Dostupné z: <<http://www.matica-michalovce.sk/fotogaleria/#pic131-jpg>>.

.....
¹⁴⁶ *Matica slovenská Michalovce* [online] Dom MS Michalovce, 2012 [cit. 2. 5. 2014]. Dostupné z: <<http://www.matica-michalovce.sk/news/slovenska-veselica-2013-velke-berezne-ukrajina/>>.

Dalším *podujatím*, jak říkají Slováci, jsou **Čaro rozprávky**. Jedná se o dětskou soutěž v přednesu slovenské poezie nebo pohádek, akce se koná v Užhorodu a každoročně prý stoupá nejen počet účinkujících, ale i kvalita přednesu. Výherce postupuje do celoslovenské soutěže do Bratislavy.¹⁴⁷

Obrázek 47. Soutěžící Čaro rozprávek.

Zdroj: *Dom MS Michalovce: Fotogaleria* [online] Matica slovenská Michalovce, 2012. [cit. 2. 5. 2014]. Dostupné z: <http://www.matica-michalovce.sk/fotogaleria/#dsc05640-jpg>.

Zlatý slavík je název další soutěže konající se pod záštitou Matice. Jak samo jméno soutěže napovídá, jedná se o soutěž pěveckou, která objevuje mladé talenty na základě zpívání slovenských lidových písní. Počet přihlášených s každým rokem stoupá, v minulém roce soutěžilo 60 osob.

Dny slovenského zahraničí v Zakarpatsku jsou tří denním festivalem, který zaštituje a organizuje Společnost Ľudovíta Štúra v Zakarpatsku a Světové sdružení Slováků v zahraničí. Festival vrcholil kulturním programem, který byl zajištěn v rámci II. ročníku **Festivalu slovenského folklóru Slovenská růže** konajícího se v obci Turja Remety. V rámci kulturního programu bylo možné shlédnout mnoho vystoupení slovenských folklórních spolků, dětí a jednotlivců, ale i ukrajinských souborů. Za ukrajinské soubory vystoupil Ukrajinský národní orchestr se sborem, či pěvecké soubory, které ve slovenštině zpívaly slovenské

¹⁴⁷ BENŽA, M. (editor). *Ľudová kultúra Slovákov na Ukrajine*. Užhorod: Mystecka linia 2005. ISBN 966-8764-12-9, s. 89.

lidové písně. Návštěvníci mohli v rámci festivalu zažít například prohlídku Užhorodu, prohlídku Centra slovenské kultury a slovenské školy se slovenským vyučovacím jazykem nebo se mohli zúčastnit mše svaté v římskokatolickém kostele v Užhorodu.

Obrázek 48. Festival slovenského folklóru v Turja Remety.

Foto: Nikola Zittová (2013).

Během návštěvy festivalu byla dobře srozumitelná slovenština slyšet ze všech stran, dokonce i rozhovor s rusínskou rodinou, která se účastnila festivalu, probíhal ve slovenštině. Na druhou stranu nápisy ve stáncích s ukrajinským a slovenským jídlem byly v ukrajinštině, ač šlo o festival slovenského folklóru.

Obrázek 49. Tabulka s cenami jídel.

Foto: Nikola Zittová

Svátky a tradice

Přestože Ukrajina se Slovenskem přímo sousedí, jejich svátky se do značné míry liší. Na Slovensku byly tradice a zvyky navázány zejména na přírodní cyklus, zatímco na Ukrajině byl přikládán velký význam církevním svátkům. Další

důležitý rozdíl mezi Slováky a Ukrajinci je u církevních svátků. Oslavy svátků připadají na odlišné dny, jelikož se řídí dvěma různými kalendáři. Ačkoliv byl gregoriánský kalendář přijat i pravoslavnými církvemi, svátky připadají na dny vypočítané podle kalendáře juliánského. To odlišovalo římské katolíky s evangelíky od pravoslavných církví (ale i od řeckokatolické církve). Například Vánoce slaví na Ukrajině pravoslavní věřící a řečtí katolíci podle juliánského kalendáře, což nyní vychází na předvečer 7. ledna, zatímco u římských katolíků a evangelíků se slaví 24. prosince.

Vánoce

V předvánočním období se slavil i pro nás známý zvyk Mikuláše. Mikuláš chodící dům od domu rozdával dětem dárky za to, že děti předvedly, že se umí modlit, a pak dostaly nějaké sladkosti. Tento svátek byl slaven římskými i řeckými katolíky, nicméně v jiné dny: u římských katolíků se slavil 6. prosince, u řeckých katolíků 19. prosince.¹⁴⁸

Vánoční zvyky a obřady byly silně ovlivněny původním oslavou zimního slunovratu. Jednalo se o zvyky a obřady, které zabezpečovaly rodinu a prosperitu hospodářství. V podvečer Štědrého dne se prováděly různé zvyky, např. v Storožnici chodil gazda k ovocným stromům se sekyrou, které nerodily, a říkal: „*Kde ňebudzeš rodzic, ta ce virubem!*“. Slepícím se házel mák, aby měly hodně vajec.

Na Štědrý den se nosila domů sláma, která se rozprostřela na zem, nebo na stůl, jelikož Ježíšek spal po narození v jesličkách vystlaných slámou. Po svátcích nechali lidé slámu sežrat domácími zvířaty, nebo ji rozprostřeli kolem ovocných stromů, aby lépe rodily. V některých obcích se jako symbol Vánoc uchytilo i zdobení stromečku. Tento zvyk se začal objevovat od dob ČSR, kdy byl rozšířený českým a německým vlivem.

Průběh Štědrého večera se lišil mezi katolíky a evangelíky. Zatímco katolíci se postili a jedli u štědrovečerní večeře houbovou, rybí či luštěninovou polévku, ryby a pirohy se sladkou náplní, evangelíci jedli opečenou klobásu, zelňačku a sladké placky s jablky a ořechy. Katolické rodiny o půlnoci chodily na půlnoční mši. Evangelíci chodili do kostela hned po setmění před štědrovečerní večeří a zpívali *Narodil se Kristus pán, radujme se*. Po večeří chodily děti evangelíků koledovat, zpívajíc vánoční koledy pod okny. Druhý svátek vánoční se rodiny navzájem navštěvovaly. I katolické děti chodily koledovat, a to 24. i 25. prosince. Kromě koledníků obcházeli po domech ve vesnicích také *betlehemci* (u katolíků i evangelíků), kteří předváděli hru o narození Ježíška.¹⁴⁹

Tento zvyk byl užhorodskou Maticí od roku 1997 obnoven v soutěžní přehlídce slovenských betlémských her a koled. Toto setkání uvozuje vánoční at-

¹⁴⁸ BENŽA, M. (editor). *Ludová kultúra Slovákov na Ukrajině*. Užhorod: Mystecka linia 2005. ISBN 966-8764-12-9, s. 77.

¹⁴⁹ BENŽA, M. (editor). *Ludová kultúra Slovákov na Ukrajině*. c. d., s. 78–88.

mosféru a zároveň zachovává slovenské křesťanské tradice dalším generacím. Během vystoupení vystupují všechny soubory v ručně vyšíváných kostýmech s ručně vyřezávanými betlémy a kostelíky v rukách. Vítězný soubor putuje na podobné slavnosti na Slovensko. Celou akci přenáší Zakarpatská televize a její části i slovenská televize Zemplín.¹⁵⁰

Tradice koledování končí v 60. letech dvacátého století, jelikož se vánoční svátky začaly slavit jednotně s ukrajinskými.

Paní Marína popisuje slavení Vánoc: „*Na Vánoce se připravujeme během čtyřtýdenního adventního období, v průběhu kterého se postupně v kostele rozsvěcují 4 adventní svíce v adventním věnci. Na vánoční večeři 24. prosince se setkáváme všichni o 18. hodině. Nesmí chybět oplatka, kterou si všichni společně rozdělujeme. Nechybí ani česnek, který symbolizuje zdraví, a med, který zabezpečuje dobrotu, hojnost a přátelskost, příští rok by tak měli být lidé dobří a hodní. Mnoho rodin si ještě před štědrovečerní večeří dělá z medu křížek na čelo, což symbolizuje požehnání ve spojitosti s dobrotou. Na stole nemůžou chybět ani ořechy, které se po večeři hází v obydlí do každého kouta, aby byla v domě stejná hojnost během celého roku jako na Štědrý den. Z jídel nesmí chybět kapustnica, kapr, bramborový salát, opekance (pupanky, bobalky, koláče a ovoce).*“

Pan Ivan se vyjádřil k otázce svátků a tradic, že prý slovenská menšina slaví své Vánoce a Velikonoce (tím evropským způsobem) a ukrajinské svátky nedodržují.

Pan Andrij naopak řekl, že i když jsou katolická rodina, dodržují ukrajinské i slovenské zvyky a tradice. Je to pro Zakarpatsko běžné, že každé svátky mají dvakrát – podle katolického a pravoslavného kalendáře. Volna v práci na takové státní svátky jako jsou Vánoce a Velká noc se oficiálně dávají jen podle pravoslavného kalendáře, ale není problém si vzít volný den i na katolický svátek. To potvrdila i paní Marína: „*Jsem římská katolička, ale oslavuji Vánoce dvakrát.*“ Dodala, že uvolňovat z práce se musí, ale lze to bez problémů domluvit.

Tři králové a masopust

Na Tři krále chodila celá vesnice sáňkovat. Katolíci si nechávali světit med, česnek, jablka a sůl. Po Třech králích začalo období slavení fašiangů (masopust), to se udrželo až do 60. let dvacátého století. Mladí i staří se převlékali do masek, ženy do mužských a naopak. Průvody masek obcházely po vesnici dům od domu za doprovodu muziky, tancovalo se a ženy průvod obdarovávaly pečivem, klobásami a vejci.

Paní Marína líčí průběh masopustní oslav: „*Fašiangové obdobie sa vlastne začína už v čase od Troch Kráľov a trvá do popolcovej stredy. Je v podstate*

.....
¹⁵⁰ Matica slovenská Michalovce c. d.

obdobím prechodu od zimy k jari. Po ňom nasleduje čas štyridsaťdňového pôstu. Vtedy sa u nás v Užhorode organizujú rôzne fašiangové plesy. Fašiangom končil tanec a tancovať sa smelo až zase v máji pri stavaní a váľaní májov a potom až neskoro cez jesenné obdobie.“

Vrchol masopustu byla půlnoc z úterka na Popeleční středu. Tímto podle lidového kalendáře začínaly jarní a letní zvyky. Římští a řečtí katolíci přestali jíst v období půstu masitá jídla, výrazně se omezila konzumace mléčných výrobků a vajec, mastilo se pouze rostlinnými oleji. Konzumoval se chléb se solí, brambory, vařené zelí, fazole, hrách, kukuřičná kaše a ryby. Pila se voda a čaj. O velikonočních, na neděli na *Veliký den* si do kostela lidé nosili tradiční velikonoční jídla (pasku, koláče, uzené šunky, sůl apod.), která si nechávali posvětit a jedli je večer na začátku velikonoční doby, která trvá další 50 dní.

V evangelickém Novém Klenovci se Velikonoce slavily od Velkého pátku. Pro evangelíky bylo slavení Velikonoc ve znamení půstu a bohoslužeb.

Na velikonoční pondělí chodily koledovat nejprve děti, poté mládenci, kteří polévali děvčata. V současné době prý chlapi polévají nejen vodou, ale i voňavkami. Děvčata chlapcům dávala malovaná vajíčka. Den býval zakončený velkou taneční zábavou. Ve Velkém Berezném a Turji Remety děvčata polévala chlapce na Velikonoční úterý.

Respondentka paní Marína popisuje slavení Velikonoc, kdy na Velkou noc nesmí chybět kraslice. Společně s dětmi každoročně organizuje výstavy kraslic, zajíček a pomlázky. Z jídel se připravují klobásy, sýry, vajíčka a vyuzené masové výrobky. V závěru dodává: „*Na Velkonočný pondelok je šibačka a polievačka.*“

Turíce. Další tradicí, která je u katolíků známá až dodnes, jsou Turíce (svatodušní svátky). Křesťanský svátek vycházel již ze starších zvyků spojených s oslavou síly přírody a začátkem jarních prací. Kalendářně vychází na neděli, 50. den po Velké noci. Hlavním znakem je zelená barva, proto byli lidé zvyklí zdobit své dvory a domy zelenými lískovými větvičkami. Ty zapíchávali také do pole, aby jej uchránili před mrazíky.

Po sklizni obilí se slavily **dožínky**. Bylo zvykem vystrojit i menší oslavy, při kterých se pekly koláče a vařily halušky. Tato tradice vymizela během sovětského období díky kolektivizaci, kdy rolníci museli veškerou úrodu odevzdávat do kolchozu.

V podstatě veškeré tradiční svátky slavené Slováky na Ukrajině se během sovětského období dostaly pod silný tlak. Snahou vlády bylo svátky úzce navázané na křesťanství zatlačit do kouta a nahradit je univerzálními, které nebraly v potaz národnostní původ obyvatel. Nicméně tradice a svátky toto období pře-

žily díky jejich udržování v rodinném kruhu. Znovu začaly být oživovány postupně od 90. let dvacátého století.

Rodinné zvyky¹⁵¹

Rodinné zvyky (narození, svatba, pohřeb) patří k nejstabilnějším zvykům, které odlišovaly jednotlivé národnostní kultury na zakarpatském území. Některé zvyky se udržely až do dnešních dní.

Narození

Po porodu se pokládal novorozenec na stůl jako symbol přijetí do rodiny. V některých případech se k němu pokládal chléb se solí, což symbolizovalo lidské přežití. Dítě dostávalo dary od křestních rodičů až po dvou měsících od narození.

Svatba

Svatba byla řazena mezi velkou událost. Až do sovětského období téměř neexistovala smíšená manželství, a když už k nim později docházelo, vybírali se nejprve partneři a partnerky z maďarské nebo německé národnosti kvůli stejnému náboženskému vyznání. Při smíšených sňatcích s Ukrajinci se svatba konala v římskokatolickém kostele, pokud si bral Slovenku Ukrajinec, v opačném případě (Slovák se ženil s Ukrajinkou) se svatba konala v řeckokatolickém kostele.¹⁵²

Uzavření sňatku předcházelo domluvě rodičů daného páru včetně výbavy nevěsty. Svatba se slavila v průběhu týdne vždy několik dní, až během sovětského období se slavení přesunulo na sobotu. Svatba tradičně probíhala u nevěsty doma, později se oslavy přesunuly do svatebních domů a od 60. let dvacátého století do místních pohostinství. Typické symboly slovenské svatby postupem času se smíšenými sňatky vymizely, ovšem do dnešních dní se uchovaly symboly ozdobné palice, kterou držel svatební hodnostář, dále svatební koláč, chléb a láhev pálenky. Také po začepení nevěsty přetrval tanec s nevěstou a všemi svatebními hosty (*šorovy taňec, redovy taňec, chustkovy taňec, tanňec mladej*), při kterém nevěsta vybírala peníze. Ženich ji musel od posledního tanečníka vykoupit, nebo unést.

Pohřeb

U mrtvého člověka bylo zvykem zapalovat svíčku a modlit se. Do rakve se mrtvému dával peníz či Bible. Ženám byl do ruky vkládán růženec a mužům

.....
¹⁵¹ BENŽA, M. (editor). *Ludová kultúra Slovákov na Ukrajině*. Užhorod : Mystecka linia 2005. ISBN 966-8764-12-9, s. 69–77.

¹⁵² DZENDZELIVSKYJ, J. O. *Slovenské ľudové príslovia a porekadlá z dediny Turji Remety* [online]. Užhorod: Štátna univerzita, s. 285–297 [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <http://ilonas.net/valal/pdf/Dzendzelivskyj1971_Turji_Remety.pdf>.

láhev pálenky, aby nechodili strašit. Po pohřbu bylo zvykem uspořádat hostinu buď v domě zesnulého, nebo přímo na hřbitově.

V Antalovcích bývalo zvykem oplakávat mrtvého devíti vdovami v odstupech jednoho týdne, šedesáti dnů a jednoho roku po pohřbu.

Dušičky se i dnes připomínají vždy 1. listopadu, chodí se na hřbitov zapalovat svíčky a dávat květiny, tak jako na výroční den úmrtí. Dříve se o Vánocích na hrob nosil malý stromeček, na Velkou noc malovaná vajíčka a na Turíce březová větvička.

Kuchyně¹⁵³

Benža detailně popisuje v kapitole Jedlá a nápoje své publikace *Ludová kultúra Slovákov na Ukrajine* typické znaky kuchyně Slováků na Ukrajině včetně jejích proměn na základě vlivů dalších národnostních kuchyní. Kuchyně Slováků na Ukrajině se jeví jako smíšená, něco si ponechala z kuchyně slovenské (převážně z východního Slovenska), něco převzala z kuchyně maďarské (přípravu masitých jídel – guláš) a ukrajinské (boršč, varenyky). I během krátkého československého období je možná nalézt v kuchyni i český odkaz (knedlíky, buchty a pivo).

Základem slovenských krajanských jídel byly všechny druhy obilnin, zelí a brambory i rýže. Odlišností oproti Slovensku může být vyšší podíl užívání kukuřičné mouky, ovsa, fazolí a hub, které v oblasti hojně rostly. Z masné stravy převládala konzumace vepřového masa (v zimě) a drůbeže (v létě). Základem živočišné stravy bylo mléko a z něj vyráběné produkty. K pití se podívala voda, čaj a domácí víno.

Důležitou roli hrálo ve stravovacích návycích také náboženství (u římských i řeckých katolíků), kdy lidé dodržovali postní dny.

Vařit uměli i muži, jelikož odcházeli na práci (pálení dřeva) i na několik měsíců.

Tradiční pokrmy

Stejně tak jako ve slovenské kuchyni i na Zakarpatí byla u Slováků oblíbená kaše. Jednak představovala velmi hodnotnou energetickou výživu, jednak byla symbolem hojnosti, proto byla připravována i u významných rodinných obřadů, ve kterých rodině zabezpečovala prosperitu. Zasahovala až lidových přísloví „*Po kaši, po mede, poznať Slovákov všade.*“ a pohádek, např. *Hrnečku vař*. Kaše byla připravovaná z ovesného šrotu, pšeničné krupice, prosa, ječmenných krup, kukuřice, rýže, hrachu a fazolí.

Oblíbeným pokrmem byly polévky. Slováci na Ukrajině si zachovali původní recept na přípravu polévky *ciberej*, jejímž základem je ovesná mouka, či pšenič-

.....
¹⁵³ BENŽA, M. (editor). *Ludová kultúra Slovákov na Ukrajine*. Užhorod: Mystecka linia 2005. ISBN 966-8764-12-9, s. 56-63

né otruby. Polévky se vařily z kvašeného zelí, fazolí, brambor či sušených hub. Ve většině případů se do polévek přidávala smetana a těstoviny. V letním období byly preferovány studené polévky, ovocné či rajčatové.

Častou surovinou pro přípravu jídel byly brambory. Ty se jedly s kyselým mlékem, kyselým zelím, nebo s opraženou cibulkou. V jídelníčku nechyběly ani těstoviny vypracované z tuhého moučného těsta, které se připravovaly na různé způsoby. Od drobných kousků zavařených s mlékem ke snídani, či zavářky do polévek, až po větší kusy plněné tvarohem, bramborami, nebo kyselým zelím do *pirohů*.

Slováci na Zakarpatsku také vařili halušky, které podávali jak nasladko s tvarohem a smetanou, tak naslano se zelím a škvarky. Vliv české kuchyně se projevil při přípravě knedlíků, které se ovšem jedly na sladko.

Důležitou činností bylo pečení pečiva. To se skládalo z nekynutých placek, nebo drobných placek z kynutého chlebového těsta, které se pekly při rozpalování pece před pečením chleba. Chleba zvaný *chľep* či *chľip* se nechával nakynout pomocí kousku těsta z předešlého pečení. Kvasnice se začaly používat až v období ČSR. Většinou se peklo se 4–6 pecnů, které rodině vydržely přibližně na týden.

Na Vánoce, Velkou noc, svatby, nebo křtiny se obvykle peklo sladké pečivo z medu a různé druhy koláčů s mákem, ořechy, tvarohem a jablky známé pro východní Slovensko. Český vliv přišel s pečením sladkých plněných buchet, od Maďarů zas drobné sladké pečivo zvané *šutemeňe*.

Důležitou zdrojem stravy bylo mléko a mléčné výrobky (kefír, tvaroh, sýr a máslo). Slováci na Ukrajině mají v chovu krav velmi silnou tradici, dokonce za vlády Sovětského svazu mohli mít jednotlivé rodiny po kolektivizaci vlastní krávy, což byla v nejhorších časech jediná záchrana před hladem. Kromě krav chovala téměř každá rodina prasata a drůbež. Maso se jedlo vzácně, o nedělích a svátcích. Maso se jedlo buď čerstvě (vzácně), nebo se konzervovalo uzením, či nasolováním. Např. uzená slanina je pro Zakarpatsko tradiční.

Respondenti popsali, že jejich kuchyně kombinuje ukrajinskou a slovenskou kuchyni, mezi oblíbená jídla patří boršč a tokan s bryndzou, knedlíky a guláš, halušky a držková polévka.

Nápoje

Pila se voda ze studně, v Turji Remety měli dokonce minerální pramen. Připravoval se také nízkoalkoholický kvas (voda, kousek chleba, citronová kůra a droždí). V létě se často pilo kyselé mléko, které zahánělo žízeň a příjemně osvěžovalo. Ke snídani se pila i káva, před druhou světovou válkou z cikorky a melty, v 60. letech už pak pravá zrnková káva.

Mezi tradiční alkoholické nápoje se zařazuje víno, které si lidé vyráběli po domácku. Na vinohradech pěstovali jak bílé, tak červené odrůdy vinné révy. Víno se tradičně popíjelo během oslav a svátků. Ovšem nelze opomenout pálen-

ku – *šlivovici* (Benža píše, že se kupovala v židovských obchodech), či pití vodky. Český vliv do oblasti přinesl tradici pití piva, po 2. světové válce byl v Užhorodě postaven i pivovar, avšak pití piva se mezi místními prý tolik neuchytilo.

Zajímavosti

V jednotlivých obcích se nepatrně lišily názvy či příprava jednotlivých jídel. Ovšem v obci Turja Remety jsou Slováci proslulí místní specialitou žabích stehýnek. Dokonce se jim později začalo přezdívat Žabaři. Místní specialita je sice připisována Slovákům, nicméně má kořeny v 19. století po deportaci důstojníků Napoleonovy armády. Žabí stehýnka se připravují v trojbalu, či smažené ve vajíčku, na smetaně, marinované, či sušené.¹⁵⁴

Sdělovací prostředky

Rozhlasové a televizní vysílání

Důležitým zprostředkovatelským médiem pro krajany je Rozhlas a televize Slovenska (RTVS), pod kterým si krajané mají možnost si naladit stanici *Radio Slovakia International*. To minulý rok oslavilo 20. výročí vzniku. V letošním roce RTVS rozšířila své vysílání pro krajany do více stanic a jejich relací. Pořad *Slováci vo svete* na Radiu Regina se rozšířil z 10 minut na téměř půlhodinový blok písniček a reportáží o slovenských krajanech, který je možné si vyslechnout každé pondělí (Regina Banská Bystrica od 15:30), čtvrtek (Regina Košice od 8:00) a sobotu (Regina Bratislava 11:00). Velkou výhodou je, že všechny výše zmíněné stanice jsou vysílány také přes internet.¹⁵⁵

V Zakarpatské oblasti bylo první televizní vysílání ve slovenštině v roce 1994, ve kterém byl uveden krátký film o Slovákovi v Hlubokom, který byl divácky velmi úspěšný, další film se odehrával v obci Turja Remety.

Od roku 1996 bylo iniciováno panem Hajnišem pravidelné televizní a rozhlasové vysílání, kterého se ujala stanice *TISA 1 Zakarpatská státní televizní společnost*. Redakce je vedena Gabrielou Brovdiovou, která je zároveň místopředsedkyní Matice Slovenské na Zakarpatsku, přes kterou mají možnost místní redaktoři vyjíždět na odborné pobyty a kurzy konající se na Slovensku.¹⁵⁶

.....
¹⁵⁴ *Tuří Remety* [online] Zakarpatí, 2011. [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://zakarpati.cz/turi-remety.php>>.

¹⁵⁵ *Krajania v éteri a ich rozhlasové dotyky so Slovenskom na RTVS*. [online] Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí, 2014 [cit. 15. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.uszz.sk/sk/krajania-v-eteri-a-ich-rozhlasove-dotyky-so-slovenskom-na-rtvs>>.

¹⁵⁶ *Matica slovenská na Zakarpatsku včera a dnes* [online] Dom MS Michalovce, 2012. [cit. 2. 5. 2014]. Dostupné z: <<http://www.matica-michalovce.sk/news/matica-slovenska-na-zakarpatsku-vcera-a-dnes-k-20-vyrociu-vzniku-/>>.

V redakci sice vznikají velmi zajímavé relace (*Slovenské pohľady a Pestrá dúha v televízii, Slovenský kaleidoskop v rozhlase*)¹⁵⁷, ovšem vzhledem k mizivému rozpočtu se stává, že televize někdy pouze reprodukuje pořady ze slovenských televizních stanic nebo se jejich pořady často opakují. To byla jedna z výtek místních obyvatel, byli by raději, aby bylo vysílání více zaměřeno na krajany. Často se stává, že je vysílána relace ze Slovenska, která se netýká přímo života Slováků v Zakarpatské oblasti.

Internetové portály

*Slováci vo Svete*¹⁵⁸ je nejen výše zmíněný rádiový pořad, ale také internetový portál nevládní organizace *Svetové združenie Slovákov v zahraničí (SZSZ)* specializující se na Slováky v zahraničí. Na webu je možné pročítat aktuální dění ze Slovenska i zahraničí, či se seznamovat s příběhy úspěšných Slováků v cizině. Portál slouží také jako užitečný rozcestník na další spřátelené weby od sledování on-line slovenských televizí, až po jednotlivé komunity Slováků za hranicemi. SZSZ aktivně funguje kromě webu na stejnojmenném facebookovém profilu.¹⁵⁹

Důležitou institucí je pro krajany *Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí*¹⁶⁰, který poskytuje informace ohledně platné legislativy, podmínkách o osvědčení karty Slováka, krajanech a dotacích jim poskytovaných. Probíhající reklamní inzerce informuje o různých kurzech a seminářích pořádaných na Slovensku.

Pod státním úřadem *Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí* funguje web *Slovenské zahraničie: Portál Slovákov vo svete*, který navazoval svou činností na měsíčník (později čtvrtletník) vydávaný do roku 2009. V současné době již časopis vydáván není. Přidaná hodnota od podobných webů je snaha centrálního sběru písemných, obrazových či zvukových materiálů ukrytých v soukromých a rodinných archivech. Sekce Slováků na Ukrajině je bohužel v současné době zatím prázdná.

Politika

O tom, jak se mohla prosazovat slovenská menšina na Ukrajině v průběhu historie, bylo již detailně nahlíženo v předchozích kapitolách.

.....
¹⁵⁷ *Za Slovákmí na Zakarpatsku*. [online] Slováci vo svete: Internetový portál Slovákov žijúcich v zahraničí, 2009 [cit. 1. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.slovacivosvete.sk/1115/za-slovakmi-na-zakarpatsku.php>>.

¹⁵⁸ *Slováci vo svete*. [online]. [cit. 15. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.slovacivosvete.sk/>>.

¹⁵⁹ *Svetové združenia Slovákov v zahraničí* [online] Facebook, 2009 [cit. 15. 12. 2014]. Dostupné z: <<https://www.facebook.com/Slovacivzahranici>>.

¹⁶⁰ *Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí* [online]. [cit. 15. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.uszz.sk/sk>>.

Ukrajinský přístup k menšinám v současnosti

Život slovenské menšiny na Ukrajině se od 90. let dvacátého století proměňuje. Opět dostává prostor pro vyjádření své identity, slovenští krajané mohou opět mluvit slovensky na veřejnosti, kostelích, školách, je rozvíjen krajaňský život pomocí neúnavné spolkové činnosti. Spolková činnosti Slováků je nicméně finančně podporována pouze ze strany Slovenské republiky.

Na druhou stranu Ukrajina poskytuje legislativní zázemí pro své velmi početné menšiny nacházející se na jejím území. Možná právě různorodost a u určitých menšin velká početnost jejich příslušníků se stává v současné určité nevýhodou pro prosazování zákonů s většími pravomocemi pro menšiny.

V roce 1991 byla ukrajinským parlamentem přijata Deklarace národnostních práv, která zajišťuje všem národům a národnostním skupinám žijícím na ukrajinském území rovná politická, ekonomická, sociální a kulturní práva. Na tuto deklaraci byl navázán další zákon *O národnostních menšinách*, který je zakotven i v ukrajinské ústavě. Zákon se zavazoval k rozvoji národnostních menšin včetně finanční podpory, nicméně jak bylo již zmíněno, slovenští krajané nic od ukrajinské vlády nedostávají. V roce 1993 vznikl dokonce i samostatný výbor pro národnosti a migraci, který byl v průběhu let transformován na Státní výbor Ukrajiny o národnosti a náboženství, později přesunut pod oddělení náboženských a etnických záležitostí fungující pod Ministerstvem kultury na Ukrajině.¹⁶¹

Dalším zákonem přijatým v roce 1991 byl zákon *O občanství*, který automaticky dával právo na ukrajinské občanství každému občanovi Ukrajiny, v případě uzavření dvoustranné mezistátní smlouvy umožňoval i dvojí občanství.¹⁶²

I přesto, že na Ukrajině působí politické strany, jejichž programy jsou zaměřeny i na národnostní tematiku, ukrajinští Slováci žádnou krajaňskou politickou stranu zastupující jejich zájmy nemají. Nicméně v posledních volbách letošního roku se do kyjevského parlamentu dostal Robert Horvát, zástupce Slováků na Zakarpatsku za stranu UDAR. Navíc Slováci bývají členy výkonných orgánů obcí, měst a městských rad.

Během protivládních protestů panovalo (2013–2014) také u Slováků na Ukrajině velké napětí. Oslovení lidé reportáže G. Brovdi v rádiu Slovakia International neskrývali obavy ze současného stavu. Někteří dokonce hovořili o strachu z hrozící občanské války, jiní věří, že se situace vyřeší dialogem a konsenzem politických sil.¹⁶³ Na Ukrajině byla zřízena informační telefonní linka pro

.....
¹⁶¹ *Ukaz prezidenta Ukrajiny № 1085/2010*. [online] Administracia Prezidenta Ukrajiny, 2010. [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.president.gov.ua/documents/12584.html>>.

¹⁶² KOLÍSKOVÁ, Marie. *Rusko-jazyčné obyvatelstvo na území Ukrajiny* [online] Euroasijský Express, 2002 [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <http://euroasia.euweb.cz/9-2002_ve_koliskova.htm>.

¹⁶³ *Nepokoje na Ukrajině sa dotýkajú aj tamojších Slovákov*. [online] © 2014, Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí. [cit. 10. 4. 2014]. Další dostupnost: <<http://www.uszz.sk/sk/nepokoje-na-ukrajine-sa-dotykaju--aj-tamojsich-slovakov>>.

slovenskou minoritu, která má za cíl poskytnout informace a doporučení v případě problémů při obchodních a podnikatelských činnostech, které jsou zapříčiněny nestabilní politickou situací na Ukrajině.

Jak tento spor vnímá slovenská menšina, se vyjádřil pan Ivan, který tuto situaci přirovnal ke vstupu Němců do Sudet za první republiky a také ke vstupu ruských vojsk do Československa v roce 1968. Místní mají obavy jak z ekonomické situace země, jelikož se začíná všechno zdražovat, tak se bojí o své syny, jelikož v případě války by museli mladí muži do armády.

Svým názorem nám přispěl také pan Andrij, který současnou politickou situaci popsal takto: „*Je na to spousta názorů. Většina Ukrajinců říká, že demokratická vláda, která dostala moc po revoluci, má co nejdříve realizovat plánované reformy. Ukrajina se má spojit s EU ekonomicky a politicky, vstoupit do NATO a pokračovat v boji o lepší život. Hlavní hrozbou pro Ukrajinu jsou separatistické nálady na východě Ukrajiny, které jsou podporované ze strany Ruska.*“

Na Ukrajině vládne napjatá situace a slovenské menšině to na pocitu bezpečí jistě nepřidá. Na otázku, kde se cítí pan Andrij doma, odpověděl takto: „*Na Slovensku sa cítim pohodlnejšie a bezpečnejšie.*“

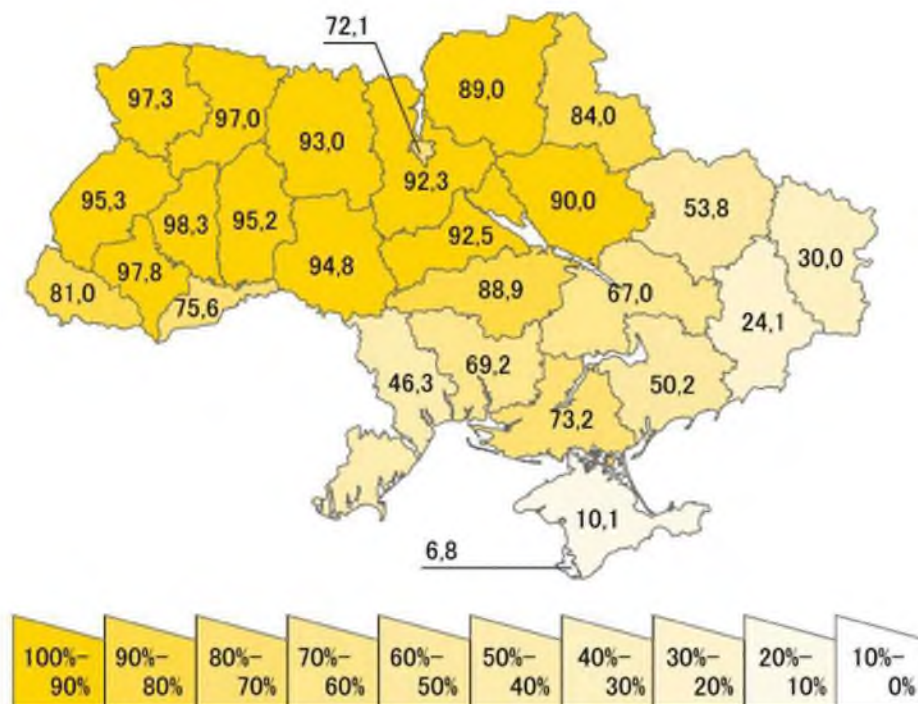
Jazykový zákon na Ukrajině

Jazykový zákon, který rozvášnil mnohé občany Ukrajiny, byl schválen ukrajinským parlamentem počátkem července roku 2012. Zákon umožňuje obyvatelům regionů používat druhý úřední jazyk, žije-li v daném regionu více jak desetiprocentní národnostní menšina. Přijetí zákona vyvolalo nepokoje nejen u majority ze strachu nad nadměrným užíváním ruštiny, ale také i u některých národnostních menšin, které se nachází pod desetiprocentní hranicí. Uvítán byl naopak rumunskými a maďarskými menšinami, které mohly v několika obcích svůj rodný jazyk používat jako druhý úřední.

Hlasování o přijetí jazykového zákona otrásl a rozdělilo samotný ukrajinský parlament. Na protest proti jeho schválení chtěl odstoupit samotný předseda parlamentu, a tím zákon zablokovat, ale jeho rezignace byla parlamentním hlasováním znemožněna.¹⁶⁴ Zákon po přijetí vyvolal masové pouliční protesty. Po politickém zvratu na Ukrajině měl být tento zákon v únoru roku 2014 parlamentem zrušen, což doprovodilo opětovné nepokoje a protesty. Prohlášení ministrů zahraničí Rumunska, Maďarska a Bulharska vyjádřily nesouhlasný postoj. Slovenská republika byla v tomto směru zdrženlivější, ovšem diplomatickými kanály vyjádřila také znepokojení. Úřadující (zastupující) ukrajinský prezident Oleksandr Turčynov zrušení zákona nakonec nepodepsal se slovy, že nejprve je nutné připravit jeho náhradu, až poté bude moci být zrušen.

.....
¹⁶⁴ *Ukrajinský parlament sporný jazykový zákon nezrušil.* [online] Česká televize, 2012 [cit. 15. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/188379-ukrajinsky-parlament-sporny-jazykovy-zakon-nezrusil/>>.

Podle pana Skalského¹⁶⁵ slovenské spolky nijak výrazně znepokojeny nebyly. Byly ubezpečovány jednak postojem EU, který jednoznačně zastával platnost jazykového zákona, jednak že zrušení zákona znatelně nepocítí.

Obrázek 50. Procentuální podíl ukrajinštiny jako rodného jazyka v jednotlivých regionech Ukrajiny.

Zdroj: *Ukraine census 2001 Ukrainian* [online] Wikimedia, 2014. [cit. 15. 12. 2014]. Dostupné z: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ukraine_census_2001_Ukrainian.svg>.

Podpora Slovenské republiky

Slovenská republika aktivně podporuje své menšiny v zahraničí. O tom svědčí i letos (v roce 2014) aktualizovaný zákon č. 474/2005 Z. z., který podporuje své krajany v oblasti vzdělávání, vědy, výzkumu, kultury a médií. Mezi základní zásady u slovenských krajanů patří *zachování a rozvíjení slovenské identity, kultury, jazyka a kulturního dědictví*.¹⁶⁶ Do zákona jsou i zařazeny podmínky pro získání průkazu zahraničního Slováka.

¹⁶⁵ Pan Skalský byl předsedou komise při přípravě stanov SZSZ v roce 2002, poté vystřídal několik vyšších pozic až do současné doby, kdy předsedá Výkonnému výboru a Generální radě SZSZ, mimo toho je v Radě vlády SR pro kulturu a ředitelem nově otevřeného Slovenského domu v Praze v Soukenické ulici.

¹⁶⁶ *Predpis č. 474/2005 Z. z.: Zákon o Slovákoch žijúcich v zahraničí a o zmene a doplnení niektorých zákonov.*

Kromě zákona mají Slováci v zahraničí přímou podporu klíčového vládního úřadu *Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí* (ÚSŽZ) fungujícího pod Ministerstvem zahraničních věcí. Tento úřad sdružuje platnou legislativu, aktuální grantové a dotační tituly, informace o krajanech za hranicemi a důležité kontakty na státní slovenské orgány.

Na základě sestavení a vládou schválené Koncepce státní politiky péče o Slováky jsou vytyčeny cíle podpory slovenských spolků za hranicemi společně s určenou částkou finanční podpory. Podle slov pana Skalského se jedná o částku 1,3 mil. euro ročně od ÚSŽZ, další podpora proudí z dalších ministerstev (školy, kultury, samostatných krajů). Částka ustanovená v Koncepci se bohužel nedaří dodržovat a neustále se snižuje, což ohrožuje existenci celé řady různých krajaňských aktivit. Na tento problém se snaží upozornit a řešit nezisková organizace Světové sdružení Slováků v zahraničí, která úzce spolupracuje s ÚSŽZ.

Nestátní organizace *Světové sdružení Slováků v zahraničí* (SZSZ) vznikla v roce 2002 na Stále konferenci Slovenská republika a Slováci žijící v zahraničí, která byla zorganizována slovenskou vládou. Následně vstupovaly další organizace a individuální členové. V současné době je SZSZ střešní organizací Slováků za hranicemi, do které je zapojeno přes 100 spolků operujících v 23 zemích světa. Pan Skalský dodává, že SZSZ zastupuje zájmy přibližně 2 milionům Slováků v zahraničí jednak vůči Slovenské republice, jednak vůči orgánům cizích zemí. Sdružení také založilo Ekumenickou duchovní radu sdružující nejdůležitější církevní autority Slováků v zahraničí, odborné komise a každoročně pořádá Den slovenského zahraničí konající se vždy v jiné zemi.

Závěr

Slovenská kultura na Zakarpatí je stále živá. Její vyhlídky do budoucna ale závisí na chuti mladé generace pracovat s odkazem svých předků. Až čas ukáže, jestli se životní hodnoty nezměnily na pouhé kulturní prvky zaznamenané na stránkách knih.

Nejdůležitější části slovenské identity spatřujeme jako vnější pozorovatelé, v používání slovenského jazyka a v náboženství. Na jednu stranu zakarpatští Slováci svorně tvrdí, že svou víru si nikdy nedají vzít. Své kostely a celkově slovenskou liturgii považují za jednu z hlavních možností, jak demonstrovat a rozvíjet slovenské povědomí. Slovenská liturgie byla jedním z prostředků, díky které Slováci přežili jako minorita vykořeňovaná v sovětské éře. Na druhou stranu je však liturgický jazyk pomalu vytlačován z dřívějších pozic. Je možné, že pokud nebudou Slováci stejně tvrdě lpět i na vlastním jazyku v kostelích, hrozí časem v některých místech úplný zánik slovenské liturgie.

Slovenský jazyk je v Zakarpatí živý a je v rámci menšiny užíván aktivně. Více než ukrajinštinou je slovenština ovlivněna lokálními nářečnými, slovenština je i tak stále velmi dobře srozumitelná. Zájem o aktivní znalost slovenštiny je patrná

z narůstajícího počtu žáků hlásících se do slovenských škol. Nicméně jazyk jako nástroj sebeurčení není tak zcela jednoznačný. To platí hned z několika hledisek, např. oblast Zakarpatí sousedí se Slovenskem a spousta lidí tu cestuje mezi oběma zeměmi převážně za prací, ať už na zmíněné Slovensko, nebo do České republiky. Tudiž ovládají základní gramatiku a mají základní slovní zásobu „cizího“ jazyka. Jak už také bylo zmíněno v textu, pro spoustu lidí je velmi zajímavým počinem hlásit se ke svému „slovenství“, kvůli možnosti získat kartu zahraničního Slováka. S touto kartou se lidem otevírají hranice do celého Schengenského prostoru a vzniká možnost pracovat po celé Evropě. S trochou nadšázky lze tedy tvrdit, že vzniká „umělé slovenství“, protože lidem nejde o tradiční hodnoty spjaté se samotnou kulturou, ale výhody spatřují v příležitosti vylepšit svou ekonomickou situaci.

Činnost spolků je pro Slováky na Zakarpatí velmi důležitá. Díky iniciativní spolkové činnosti se podařilo dostat slovenštinu z domovů a rodinných kruhů a vrátit jí zpět na veřejnost a do škol. Spolky jsou mezi Slováky brány velmi vážně a lidé se o ně aktivně zajímají a zapojují se do jejich různorodých činností a aktivit. V případě potřeby vědí, na koho se obrátit, potřebují-li poradit od legislativních záležitostí až po slovenský folklór.

SLOVÁCI V MAĎARSKU

Úvod

Slovenská minorita má na území Maďarska dlouholetou tradici projevující se doposud poměrně vysokým počtem. Problematika slovensko-maďarských vztahů, zejména pak neklid na slovensko-maďarské hranici není věcí neznámou, nicméně existence slovenské menšiny žijící na maďarském území již tak známá není. Cílem výzkumu v jihovýchodním Maďarsku bylo zmapování situace slovenské menšiny žijící v maďarském prostředí.

Prvotním cílem bylo zjištění poměrů panujících ve vztazích mezi maďarskou většinou a slovenskou menšinou a její životaschopnost. Akcent byl kladen především na jazykovou situaci, tedy v jaké formě se slovenština udržela (spisovná, nářeční) nebo zda došlo k jejím modifikacím či úplné náhradě maďarštinou. V otázce vitality jazyka je jedním z důležitých ukazatelů také fakt, zda je původní jazyk používán v běžném životě (můžete-li ho zaslechnout na ulici) nebo zda se jedná již pouze o jazyk formální či liturgický.

Neméně důležitým bodem výzkumu bylo také objasnění identity obyvatel této lokality, tedy skutečnost, zda se sami cítí být spíše Slováky nebo Maďary a z jakých pramenů tento pocit plyne, jinými slovy co tuto jejich identitu vytváří (jazyk, historie, náboženská tradice nebo něco jiného?).

Dalšími důležitými faktory, dle kterých je možné částečně zhodnotit přeživší schopnost menšiny, bylo dodržování slovenských tradic, počet publikací vycházejících ve slovenštině, zda existuje slovenské televizní nebo rádiové vysílání a slovenské kulturní nebo jiné spolky a v neposlední řadě jak jsou politicky hájeny zájmy slovenské menšiny v maďarském veřejném životě.

Literární rešerše

Situací slovenské menšiny v Maďarsku se zabývá řada autorů. Nicméně větší část literatury je ta, kterou si vydávají sami Slováci žijící v Maďarsku. Jedním z příkladů je kniha Alžběty Uhrinové a Márie Žilákové¹⁶⁷ *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe*, která se soustřeďuje na jazykovou situaci slovenské menšiny. Cílem této knihy je zmapování jazykové situace Slováků v Maďarsku a následné představení veřejnosti.

Výzkum slovenského nářečí uskutečnil v roce 1946 ještě před dohodou o výměně obyvatelstva mezi Československou a Maďarskou republikou

.....
¹⁶⁷ UHRINOVÁ, A., ŽILÁKOVÁ, M., *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2005. 487 s. ISBN 963 86573 3 2.

J. Štolc¹⁶⁸. Zaměřil se především na obce s původním slovenským obyvatelstvem, které byly právě Slováky založeny, nebo obnoveny v průběhu 18. stol. a na začátku století devatenáctého. Autor uvádí, že tito Slováci se živili především jako rolníci, uhlíři, vápenkáři nebo jako skláři. V době Štolcova výzkumu hovořili Slováci v každé obci jiným nářečím, které si zachovali z dob příchodu ze svých krajů do tehdejších Uher. Slováci v Maďarsku neměli v té době vlastní spisovatele, tedy ani původní literární díla, která by se věnovala právě oblastem, kde tato etnická minorita žila.

Autor se ve výše zmiňované publikaci nejprve v každé části zabývá geografickou situací slovenského osídlení v Maďarsku. Zabývá se třemi „ostrovky“, a to Komárenskou a Veszprémskou župou, jižní částí Kerepešského ostrova a nářečím v severovýchodním Maďarsku.

Štolc dále rozebírá ve všech třech zmiňovaných oblastech jednotlivé nářečí a zabývá se i jazykovou strukturou v jednotlivých obcích. Jazyk rozebírá velmi podrobně a popsal ve zmiňované publikaci mnoho dialektů. Došel k závěru, že jazyková struktura jednotlivých nářečí se zásadně neliší, rozdíly shledává především ve výslovnosti a různorodosti používaných slov.¹⁶⁹

Békéšskou Čabou, jejím kalendářem důležitých akcí, esejemi ze studentských prací mladých Slováků a vzpomínkových článků starší generace Slováků, se zabývá také publikace *Čabiansky Kalendár*¹⁷⁰ na rok 2011, kterou si vydává sama Čabianska organizácia Slovákov.

Podrobné informace o Sarvašské slovenské škole, tzn. o pořádaných akcích školou, studentských pracích, samotných studentech a dokonce fotkách z ročenky, je možno dozvědět v publikacích *Ozveny času...*¹⁷¹ a *Ozveny času II.*¹⁷²

Maďarský historik, Dr. Ferenc Boros¹⁷³, který se věnuje jak studiu maďarsko-slovenských vztahů, tak například otázkám spolupráce euroregionů v rámci evropské integrace, vydal v roce 2003 krátkou publikaci *Slováci a Maďari*. Kniha relativně podrobně seznamuje čtenáře s historickým vývojem slovensko-maďarských vztahů od samotného počátku, tedy osídlení dané oblasti a vznik uherského státu až do 21. století.

Situaci Slováků v Maďarsku se také v jedné z kapitol zabývá sborník *Zahraníční Slováci a mateřský jazyk*¹⁷⁴, kde je popisován vznik slovenské menšiny na území Maďarska a více prostoru je věnováno situaci slovenské menšiny

¹⁶⁸ ŠTOLC, J. *Nářečie troch slovenských ostrovov v Maďarsku*. 1. vyd. Bratislava: 1949, Slovenská akadémia vied a umení nákladom Štátného nakladateľství. 541 s.

¹⁶⁹ CEJPOVÁ, Irena; DLOUHÁ, Šárka; LOUČÍMOVÁ, Barbora; PLACHÁ, Barbora; VYKOPALOVÁ, Andrea. *Slováci v Maďarsku*. [online] Hospodářská a kulturní studia, PEF ČZU v Praze, 2013. [cit. 6. 12. 2014] Dostupné z: <http://www.hks.re/wiki/slovaci_v_madarsku_2013>.

¹⁷⁰ TUŠKOVÁ, T. *Čabiansky Kalendár na rok 2011*. Békéšská Čaba: Progresszív Nyomanda Kft., 2010.

¹⁷¹ PÁLNÉ, M., *Ozveny času...*, Békéscsaba: a Sirályka Nyomdában, 1999. 156 s.

¹⁷² PÁLNÉ, M., *Ozveny času II*, Békéscsaba: Sirályka Nyomda, 2010. 237 s.

¹⁷³ BOROS, F., *Maďari a Slováci*, Budapešť: PRESS PUBLICA, 2003. 128 s. ISBN 963-9001-81-3.

¹⁷⁴ BIELIK, F., BALÁŽ, C., *Zahraníční Slováci a mateřský jazyk*, Martin: Matica Slovenská, 1990. 296 s. ISBN 80-7090-066-0.

v Maďarsku po nástupu horthyovského režimu. Slovenská menšina byla tímto režimem terorizována, což spousty slovenských rodin donutilo k emigraci. Dále je ve sborníku popsán vývoj situace Slováků v Maďarsku, a to až do roku 1988, přičemž z textu vyplývá, že tato situace většinou nebyla příznivá.

Vzájemnými vztahy mezi Maďary a Slováky se věnuje autor Jozef Hajko ve své knize *Odsúdení na dohodu: Spoločné tisícročie Slovákov a Maďarov*¹⁷⁵. V této publikaci se zabývá společnou historií Maďarů a Slováků, jejich charakteristickými podobnostmi a snaží se pochopit rozostřené vztahy mezi Maďary a Slováky, které přetrvávají posledních již 200 let. Zároveň vyslovuje přání o vzájemné spolupráci, vymizení konfliktů a napětí mezi oběma národy a možné řešení.

Slovenskou menšinou žijící v Maďarsku se zabývá také Csaba Szaló v jedné z kapitol sborníku *Národnostní politika v postkomunistických zemích*¹⁷⁶, kde popisuje obecně situaci menšin v Maďarsku v kontextu s menšinovou politikou a samosprávou menšin v Maďarsku.

Velké množství cenných informací týkajících se historie jednotlivých slovenských obcí v Maďarsku i aktualit ze současnosti poskytují webové stránky a portály www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/szlovakok/ nebo oslovma.hu.

Prováděný výzkum

Informace byly získávány pomocí metod jak kvantitativního, tak kvalitativního výzkumu. Nejprve bylo zapotřebí získat teoretické povědomí o slovenské menšině v Maďarsku, o jejím původu, kořenech a historii, stejně jako o její současné situaci, tedy demografickém složení a kulturních aktivitách. Výše zmíněná první – teoretická, část výzkumu proběhla na základě studia dostupných literárních pramenů a statistických údajů v průběhu prvního pololetí roku 2011. V té době došlo i k vytvoření scénáře semistandardizovaného rozhovoru se základními a doplňujícími otázkami. Mezi výhody tohoto typu rozhovoru patří především možnost doptat se během probíhajícího interview pomocí doplňujících otázek na nejasnosti předem vytyčených základních otázek, aby nedošlo ze strany tazatele ke zkreslení získaných dat. Nebo naopak je-li daná základní otázka respondentovi nejasná, je možné navést respondenta k pochopení otázky pomocí doplňujících otázek nebo tím rozšířit dané téma, které nás více zajímá. Nevýhodou je vyhodnocování většího množství dat, které touto metodou získáme, tomu jsme předešly omezeným počtem doplňujících otázek.

¹⁷⁵ HAJKO, J. *Odsúdení na dohodu: Spoločné tisícročie Slovákov a Maďarov*. Bratislava: Slovart, 2011. 455 s. ISBN 978-80-556-0332-2.

¹⁷⁶ SZALÓ, Csaba. „Národnostní“ politika v Maďarsku: realita a vize samosprávy menšin. In *Národnostní politika v postkomunistických zemích*. Ediční řada Sborníky. Svazek č. 3. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2000. 316 s. ISBN 80-210-2388-0.

Druhá část výzkumné práce proběhla v terénu v červenci 2011 v Békéšské župě na jihovýchodě Maďarska. Uvedená lokalita byla vybrána na základě statistických dat získaných z maďarského statistického úřadu¹⁷⁷ jako lokalita s nejvyšším počtem lidí hlásících se k slovenské národnosti. Terénní výzkum byl založen především na pozorování, ale byly prováděny také relativně krátké semistandardizované rozhovory.

Obrázek 51. Znak Békéšské župy.

Zdroj:

http://www.hks.re/wiki/lib/exe/fetch.php?media=2014:znak_zupy_bekes.jpg

Prostřednictvím pozorování bylo možné získat obecnější náhled na problematiku každodenního života slovenské menšiny v Maďarsku, tedy například zjištění, jakého jazyka lidé využívají ve svém každodenním životě atp. Cílem prováděných rozhovorů bylo naopak proniknutí blíže k jádru problému, respektive získání konkrétnějších informací od samotných obyvatel, na jejichž základě bylo možné získat jasnější obraz celé situace. Během terénního výzkumu bylo provedeno 8 semistandardizovaných rozhovorů s respondenty patřící mezi „běžné“ obyvatele, ale i s lidmi aktivními ve veřejném životě Békéščaby snažícími se udržet slovenskou tradici a kulturu naživu. Získat respondenty nebyl nijak závažný problém za pomoci Domu slovenské kultury. Všichni hlavní respondenti se narodili v Maďarsku, čtyři z nich byli muži a tři ženy. Věkové rozmezí těchto respondentů bylo široké – od 23 let do 63 let, přičemž nejmladší z nich byl náš průvodce po městě Sarvaši – student slovakistiky Jura.

Respondenti	Věk	Povolání	Místo narození	Jazyk používaný při rozhovoru
č. 1 – žena	51	pokojská	Maďarsko	čabianská slovenština
č. 2 – muž	52	podnikatel	Maďarsko	angličtina
č. 3 – muž	45	průvodce v muzeu	Maďarsko	slovenština
č. 4 – muž	28	správce <i>Domu slovenské kultury</i>	Maďarsko	slovenština
č. 5 – muž	23	student slovakistiky	Maďarsko	slovenština

¹⁷⁷ *Központi Statisztikai Hivatal* [online]. 2011 [cit. 8. 6. 2011]. Dostupné z: <<http://www.ksh.hu>>.

č. 6 – žena	63	ředitelka slovenské školy	Maďarsko	slovenština
č. 7 – žena	36	ředitelka <i>Domu slovenské samosprávy</i>	Maďarsko	slovenština
č. 8 – žena	40	ředitelka <i>Výskumného ústavu pre Slovákov žijících v Maďarsku</i>	Maďarsko	slovenština

Obrázek 52. Trh v Békešské župě.

Trh je podobný ostatním trhům v Maďarsku, kde je možné najít úplně všechno od zeleniny a ovoce po květiny a oblečení i tužkové baterie.

Slováci v Maďarsku

Vznik menšiny

Vznik slovenské menšiny na území dnešního Maďarska můžeme hledat v 17. století a důvodů, které vedly Slováky k odchodu z Horních Uher (dnešního Slovenska) do Dolní země (Dolní Uhry, Maďarsko) bylo hned několik. V první řadě se jednalo o církevní situaci v Uherském království, respektive v celé Evropě. Náboženská reformace, která zasáhla Evropu v 16. století, měla odezvu i v Uhrách, především v jejich horní části. Reformované učení se do Horních Uher dostávalo jak od kněží z Moravy a Slezska, tak prostřednictvím samotných slovenských kněží, kteří tou dobou studovali především ve Würtemberku, tedy v samotném epicentru reformace.

Potlačení reformačního hnutí v Turčanské a Oravské stolici roku 1673 mělo za následek odchod mnohých slovenských protestantů, především z řad měšťanstva a nižší šlechty, do jižní oblasti Dolní země.

Dalším faktorem, který přispěl k odchodu slovenského etnika, byla turecká hrozba, která Uhry sužovala až do roku 1687. V neposlední řadě byly Horní Uhry do jisté míry přelidněné, a tak slovenští rolníci využili nabídky Jána J. Harruckerna, který jim nabídl úrodnou, ale neobdělávanou půdu na svém nově získaném panství a odešli do vylidněné jižní části Dolních Uher. Nově příchozí založili své první město – Békešskou Čabu a později začali zakládat další vesnice a města (např. Sarvaš).¹⁷⁸

Obrázek 53. János György Harruckern

Muž, který nabídl slovenským rolníkům půdu, kterou by mohli obdělávat. Jeho panství se nacházelo v Dolní zemi, a tak se ocitla spousta Slováků na území dnešního Maďarska, konkrétně v oblasti Békéšské župy.

Převzato z: *János György Harruckern* [online] Familypedia. [cit. 7. 6. 2012]. Dostupné z: <[http://familypedia.wikia.com/wiki/János_György_Harruckern_\(1664-1742\)](http://familypedia.wikia.com/wiki/János_György_Harruckern_(1664-1742))>.

Sálaše. Pro Slováky (nejen v Maďarsku) bylo kromě života na vesnicích typické i bydlení na *sálaších*.

Od nepaměti se život na salaši točil kolem práce. Každá salaš byla soběstačnou hospodářskou jednotkou, každá rodina si uměla vypěstovat a uchovat to, co potřebovala. Co si nevypěstovali sami, to si koupili na trhu. Do vesnice na trh jezdil dědův otec každé pondělí vozem, buď nakoupit potřebné věci pro domácnost, nebo prodat tele, či prasátko. I půda, i zvířata si žádali, aby se jim věnovala každodenně celá rodina. Práce byla rozdělena mezi členy rodiny, každý měl své povinnosti, které nemohl zanedbat. Ani děti neměly mnoho času na hry, jak mi o tom vyprávěla babička, Maria Karkušová: „Do školy jsem chodila jenom

¹⁷⁸ MANGA, János. *Slovenské etnické skupiny v Maďarsku*. [online]. [cit. 2013-04-29]. Dostupné z: <http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_kisebbsegek/szlovakok/a_magyarorszag_i_szlovakok_neprajza_1975/pages/nsvm1975_02_manga.htm>.

šest tříd, protože bylo třeba pomáhat na salaši, jelikož nás bylo pět dětí. Otec pracoval, menší děti musely chodit do školy, proto jsem musela pomáhat pást husy i krávy. Také se stalo, že nám pochcípali všechny slepice i husy. Tenkrát to nebylo jako teď, to se svítilo s kahanem a předli jsme vlnu a štrikovali. Na salaši byl takový zvyk, že jsme chodili na draní peří, tam jsme se bavili.¹⁷⁹

V salaši byla vpředu místnost se dvěma okny a kamny, pak předsíň a komora, která byla níže, aby v ní bylo vždy dost chladno. I kuchyňku přistavěli k domu, na úkor prostoru pod střechou (pod okapem) podél stěny. Na pokrytí střechy už nepoužili trstinu, ale červené tašky. Stěny byly půlmetru široké. Na dvoře si postavili i hospodářské budovy, odvod vody a chlév. Sedláci dobře znali přírodu, proto své příbytky stavěli tak, aby stavení, vchod do salaše a dvůr, kde se chová domácí zvířata, byly chráněné před studeným větrem. Kolem zahrady a dvora vysadili šerík nebo stromky, aby vlci, lišky a divoká zvěř nenapadala domácí zvířata.^{180, 181}

Obrázek 54. Sálaš.

Převzato z:

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/szlovakok/ukazky_zo_sutaznych_prac/pages/images/uzsp_05_2007_sarvas_53.jpg

¹⁷⁹ Od nepaměti sa život na salaši točí okolo práce. Každý salaš bol sebestačnou hospodárskou jednotkou, každá rodina si vedela dopestovať a dochovať to, čo potrebovala. Čo si nedopestovali sami, to si zakúpili na trhu. Do dediny na trh chodil dedov otec každý pondelok vozom, buď nakúpiť potrebné veci pre domácnosť, alebo predať teľa, či prasiatko. Aj pôda, aj zvieratá si žiadali, aby sa im venovala dennodenne celá rodina. Práca bola rozdelená medzi členov rodiny, každý mal svoje povinnosti, ktoré nemohol zanedbať. Ani deti nemali veľa času na hry, ako mi o tom rozprávala stará mama, Mária Karkušová: „Iba šesť tried som chodila do školy, lebo bolo načas na salaši pomáhať, lebo zme boli päť deťí. Otec nám bolí zajatí, menším bolo už načas chodiť do školy, preto som misela pomáhať husi aj kravi pást. Bolo tak, že nám podochlí šeckie sliepke aj husi. Ftedi nebolo tag ako terás, ftedi zme s kahancom svietilí a zme priadlí vlnu a zme štrikovalí. Na salaši takí bou zvík, že zme tajšlí na páračke, tan zme sa zabávalí.“

¹⁸⁰ Vpředu bola izba s dvomi oknami a pecou, potom pitvor a komora, ktorej hladina bola nižšie, aby v nej bolo vždy dost chladno. Aj kuchynku pristavali k domu, na úkor gánku. Na pokrytie strechy už nepoužili trstinu, ie červené škridlice. Steny boli polmetra široké. Na dvore si postavili aj hospodárske budovy, rín a chliev. Sedliaci dobre poznali prírodu, preto svoje príbytky stavali tak, aby stavanja chránili chod do salaša a dvor, kde sa chovali domáce zvieratá, pred studeným vetrom. Okolo záhrady a vora vysadili orgován alebo lesu, aby vlci a lišky, divá zver nenapadla domáce zvieratá.

¹⁸¹ KARKUŠOVÁ, Katarína. *Život na salaši – život s prírodou v prírode*. [online] Békešská Čaba, 2007.

[cit. 20. 12. 2014] Dostupné z:

<http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/szlovakok/ukazky_zo_sutaznych_prac/pages/uzsp_05_2007_sarvas.htm>.

Obrázek 55. Slovenská rodina v Maďarsku (Sátoraljajhely, 1907).

Zdroj: Wikimedia Commons.

Slováci se nezabývali jen zemědělstvím, ale byla pro ně typická i některá řemesla. Obce Malá Huta (zal. v roce 1752), Velká Huta (1763) a Vágašská Huta (1794), založili slovenští přistěhovalci, kteří si s sebou do nového domova přinesli i tajemství výroby skla. Hlavním produktem hutí bylo okenní sklo a lahve. Později se společně s útlumem sklářské výroby začal objevovat další zdroj příjmu – muži začali pracovat jako dráteníci.

Okrem hollóházskej, nemala ani jedna z hút dlhé trvanie, začiatkom 19. storočia zanikli. Kým sa obyvatelia Veľkej Huty a Vágašskej Huty zobe-rali výrobou skla, obyvatelia Malej Huty skôr sklárske výrobky predávali. Podľa obyvateľov Malej Huty, ich predkovia prišli z Poproču pri Ratkovej z Gemerskej stolice a zo začiatku pálili drevené uhlie. Existuje však aj taká mienka, že predkovia malo- a veľkohoťanov pochádzajú zo Spiša a Oravy. Predkovia obyvateľov Vágašskej Huty boli vraj sklársky remeselníci prisťahovaní z oravskej stolice.

Obyvatelia troch obcí okrem výroby skla a les-ných prác nemali inej pracovnej možnosti. Rúba-niská a kamenisté pozemky nezabezpečovali usadeným Slovákom živobytie, pre-to boli muži nútení venovať sa potulnému remeslu a ženy sa zaoberali obchodo-

vaním. Muži sa naučili zasklievať okná a ako potulní remeselníci chodili po krajine. Na chrbte pritom nosili 40–50 kilogramov skla. Od roku 1930 však začali prechádzať od zasklievania okien ku drotárstvu. Bolo tomu tak preto, že sklárske remeslo sa im čoraz ďalej menej vyplácalo, ale aj preto, že vybavenie drotára bolo omnoho ľahšie. No ešte aj tak bolo dosť sklárov, ktorí zostali pri svojom pôvodnom remesle. Huťanských drotárov priučili remeslu trenčianski drotári, ktorí sa u nich veľa zdržiavali. Drotárov z Medzihoria možno rozdeliť do dvoch skupín. Do prvej patrili tí, pre ktorých tohto remesla bolo hlavným zamestnaním a po celý rok chodili po krajine. Väčšina však patrila do druhej skupiny, ktorých vandrovanie určila práca v lese a poľnohospodárske práce. V zime rúbali drevo v panskom lese, v lete zase žali u gazdov susedných obcí.

Drotári si vždy medzi sebou rozdelili pracovný terén. Každý mal svoj obvod, no tento si po rokoch menili. Veľkokuťania vyhľadávali najmä banícke oblasti Boršodu, Hevešu a Novohradu, západnú časť Zemplínskeho pohoria a Cserhát. Hlavnou oblasťou malohuťanov bola Sabolčsko-Satmárska župa, ale dostali sa aj do okolia Székesfehérváru.

Vágášhuťania chodili do Medzibodrožia (Bodrogköz), východnej časti Zemplínskeho pohoria, do okolia Budapešti, no dostali sa aj na územie dnešného južného Slovenska a na Ukrajinu. Drotárstvo prekvitalo hlavne medzi dvoma svetovými vojnami a podľa údajov ich v Malej Hute bolo 40-50, vo Veľkej Hute 45 a Vágašskej Hute až 70. No podľa údajov z roku 1968 pôsobilo v týchto obciach už len 27 drotárov a sklárov.

Počas neprítomnosti drotárov život v drotárskych dedinách nezastal. Pilnosť a šikovné ruky manželiek, starých rodičov a detí sa snažili nahradiť vandrojúcu „hlavu“ rodiny. Obrábali malý pozemok a preto si tu ženy vážili viac ako v iných obciach Medzihoria. Úlohou žien a detí bol aj zber lesných plodín. Po roku 1948 však počet drotárov začal klesať kôli rozvoju hospodárskeho života a vzniku nových výnosnejších zamestnaní.¹⁸²

Cikáni. Ve slovenských obciach, kde žilo romské (cikánské) obyvateľstvo, prijímali Cikáni často slovenské zvyky i jazyk.

Do Komlóša prišli Cigáni okolo roku 1846–1850. Usadili sa na mieste, ktoré si Komlóšaňia nerozdělili, lebo sa tam nedalo nič pestovať. Boli tam močiare. Teraz tam stojí Pipišov mlyn. Cigáni si vyberali také miesta, kde bola blízko voda a rušná cesta. „Oňi sa ľúbili usadiť na takom mieste, keď blízko bola voda. Abi boli zabezpečené, keď oňi sa ňebáľi, že ochorejú, pil'i, keď bola čistá voda i z garádu. Načín bolo i variť. Tam si zhotovovaľi i tagzvanie putre.“ Putre boli cigánske domy. Mali malé okná a nemali strechu, iba strop. Cigáni si stavali

¹⁸² DRENGUBÁKOVÁ, Estera. *Krásy Medzihoria*. [online] Békešská Čaba, 2007. [cit. 20. 12. 2014]

Dostupné z:

<http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/szlovakok/ukazky_zo_sutaznych_p_rac/pages/uzsp_05_2007_sarvas.htm>.

domy z váľkov, aj na to potrebovali vodu. „Keď si robia chiže i tam bolo načín blato narobiť, poton ich pekne omazať. Pleve daľi do blata, to čo i dážd' bol, ňevyšibau tag veľme i vidržali aj počasia, čo bolo planuo.“ Z blata a črepov si stavali aj pece, ktoré vždy v lete museli omazať.

Mlyn začali stavať okolo roku 1880 a Cigáni sa presťahovali k Aradskej ceste. Vzniklo sídlisko. Volalo sa Paríž, neskôr Sídlisko Dankó. Tu žili asi 100 rokov svoj život.

Mali svojho cigánskeho richtára-vajdu. Toho si vážili aj Cigáni, aj Komlóšania. „Tagže na toho počúvali, to bou edon taki, keriho i Cigáni veľme vážili. Tag ak sa navoľačo zavaďil'i, tag ľen k tomu ta šľi. Aj obec, čo viedou richtár komlóski, aj ten ňepozbierau šeckich Cigánou až voľačo, bola voľajaká bieda. A tak ten, čo bou vajda, tak toho zavolau, s tín sa pohovárili, že čo je, aľe na Komlóši vždi bou pokoj. Dvestošezďesiad rokou si tu naveki f pokoji žijú Komlóšania a ich Cigáni.“

Okrem úradných mien si dávali aj prezývky, napr. Sajtoš sa volali Cemer, Gavódi boli Dida a moji predkovia Rádaiovci mali prezývku Gulai. Komlóšski Cigáni sa neženili a nevydávali medzi sebou. Keby sa príbuzní zobrali, to by bola hanba. Keď si vybrali Slováka, na to dávali pozor, že „širica k širici a kabanica ku kabanici“. To znamená, že kupec nedal dievča za mázara, za chudobného. Cigánske rodiny mali veľa detí, preto si museli hľadať robotu „ta z voľačoho načín bolo žiť“.

Venovali sa hlavne príležitostným prácam na poli, pri stavaní sálašov a pri zabíjačkách. „Cigáni sa veľme zapojili do slovenského komlóškeho národa. Oboznámili sa a tak chodili po domľach a takuo naviac robievali, že ľebo mazaľi blatom, aľebo vápnom, aľebo keď boľi zabíjačke, tak tan šľi hrnce pošuchať. Keť tak chlapi-Cigáni ta šľi, tak škrabaľi brava, keď sa opaľovalo a to poton dostaľi páľeno, bagáňe, šat.“

Medzi Slovákmí a Cigánmí v Komlóši sa vytvoril často klientelský vzťah. Sedliacke rodiny mali svoje rómske rodiny, ktoré im pomáhali. Za prácu často dostali naturálie – potraviny a šaty, čo bolo výhodné pre obe strany. Keď sedliak potreboval pomoc na poli a v dome, poprosil „svojho“ cigána. A keď cigánska rodina potrebovala pomoc, išla za „svojím“ sedliakom. Ženy – cigánky, pomáhali pri deťoch, strážili ich alebo dojčili (kojily). „Každí Komlóšan mau svoju Cigánku, čo chodila pomáhať, vodu nanosila, keť sa pralo, merkovala na d'eťi. Ešťe veľa rás takuo bolo, že tohdi veľme veľa ženi pomreľi po pôrode, tag boľi dojke (kojné). Tag veľa rás u veľkých gazdou bolo, že Cigánke boľi dojke. Nádajali d'eťi. Veľme povedzme zvikľi edon druhimu. To za veľa rokou tagže nielenže d'iouka začala chodiť k enej gazdinej a poton sa vídalo, aj sa zostarla a poton mala diouku a tá chodila, tak cel'ie famíľie sa spoznali, a tak chodili ena k druhimí, a tag žil'i.“

Aj v Komlóši boli Cigáni-hudobníci. Mali tri skupiny (bandy) a hrali v krčmách, na zábavách a na svadbách. Najväčšia zábava bola v Komlóši vždy 20.

augusta. To boli hody. Vtedy hrali všetky bandy naraz. V noci jedna dychovka a jedna cigánska skupina.

Cigáni sa venovali aj drotárstvu, drotovali hrnce a vyrábali pekáče, ťapše. „A krásne ťapše robil'i na komlóši báb'a Tóni Cemer, takie okrúhle na chleba, čo ľúbili zeni.“ V Komlóši sa nerobili korytá, lebo tu nebolo dost' dreva. Korytá prinášali na trh iní Cigáni.

Starý otec sa staral aj o zdravie koni. Vedel ich liečiť bylinkami a púšťal im žilou. Nebál sa ani divých koni, lebo ich vedel skrotiť, trošku ich opil pálenkou a potom poslúchali. Aj môj otec, ktorý má 62 rokov, sa od svojho otca naučil s koňmi robiť. Ale ochorel a teraz je už na dôchodku.

Aj ženy mali dôležitú úlohu. Starali sa o rodinu, ktorá bola veľká. Chodili pomáhať aj do slovenských rodín. Moja prastará mama pomáhala u Pipišov starať sa o dom a deti. Cigánske ženy boli šikovné kuchárky. Výbornú chuť mala hlavne svadobná cigánska polievka, do ktorej dali rôzne druhy mäsa. Na Vianoce dodnes pripravujeme plnenú kapustu z hovädzieho a bravčového mäsa. Veľmi málo sa v našej rodine pečú koláče. My nemáme veľmi radi sladké, radšej varíme štiplavé jedlá. Výbornou prílohou k mäsokým jedlám je špeciálny cigánsky chlieb, ktorý sa volá „bokoli“. Kedysi sa pripravoval len z vody, múky a soli, dnes už dávame aj droždie. V každej cigánskej rodine vás pohostia aj kuracou polievkou.

Zo starých zvykov sa zachovalo len veľmi málo. Cigáni dodnes majú veľkú úctu k životu. Najvýznamnejšími udalosťami v živote Cigánov sú narodenie dieťaťa, svadba a pohreb. Ani keď bola žena tehotná, nemohla oddychovať, pracovala až do pôrodu. Pri pôrode boli vždy štyri ženy – rodička, pôrodná baba a obidve mamičky rodičky. Šesť týždňov nemohla mladá mamička vychádzať z domu, odísť mohla len do kostola pokrstiť bábätko. Komlóšski Cigáni sú katolíci. Krstní rodičia sa vyberali z rodiny. Po krste odišli domov a oslávili to. Zábávali sa, jedli, pili a dobre sa cítili. Kedysi sa nedávali dieťaťku darčeky, lebo bola chudoba. Krstní rodičia pripravili túto oslavu. Na večeru bola slepačia polievka, dobrá kapusta, v kotlíku uvarený hovädzí alebo baraní guláš.

V pätnástich-šestnástich rokoch si začali mladí hľadať pár. Hanbou bolo, ak sa sobášili medzi sebou. Preto často odchádzali do inej dediny. Dievča muselo ostať až do svadby poctivé. Ak sa prehrešila, otec ju vylúčil z rodiny. V cigánskych rodinách boli pytačky veľmi dlhé. Keď otec dievčaťa súhlasil s výdajom dcéry, išiel dohodnúť podrobnosti s rodičmi chlapca. Svadbu pripravovali rodičia dievčaťa. Počas zábavy bol aj tzv. grošový tanec. Mladomanželia vybrali jedného zástupcu, ktorý počas tanca vyberal peniaze do košíčka.

Pohreb bola tragická udalosť. Keď zomrelo dieťa, pochovali ho ako princeznú alebo kráľa. Keď zomrel starý človek, vystrojili čestný pohreb. Do rakvy dali mŕtvemu peniaz na cestu. Pri mŕtvom bdeli celú noc a spievali.

*Moji starší súrodenci sa prispôsobili modernému životu. Brat Zoltán má 35 rokov a je podnikateľ. Moja 37-ročná sestra Gabriella sa vyučila za krajčírku, ale teraz pracuje v Cigánskej samospráve na Komlóši.*¹⁸³

Současnost

Maďarsko patrí medzi národnostne značne homogennú zem – podíl hlavného etnika – Maďarů – je podle údajů ze sčítání obyvatel v roce 2001 92 %.

Maďarsko je administrativně členěno do 19 žup, přičemž v pěti župách trvale žije přes 1 000 osob hlásící se ke slovenské národnosti. Jedná se o především o župy při slovenských hranicích: Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád, Budapest, Komárom-Esztergom a jednu župu nesusousedící se Slovenskem – Békés.

Obrázek 56. Maďarské oblasti osídlené slovenskou menšinou.

Župy, ve kterých žije trvale přes 1000 osob hlásících se ke slovenské národnosti. Nejvíce Slováků z celého Maďarska je v Békéšské župě, jedním z důvodů je i fakt, že tato oblast patřila mezi první místa, kam Slováci v 17. století přicházeli, aby zde ve většině případů obdělávali půdu. V rámci výzkumu byla navštívena Budapešť a dále zmiňovaná Békéšská župa, konkrétně to byly obce Békéšská Čaba a Sarvaš.

Mapový podklad: Hungarian Central Statistical office [online]. 7. 3. 2012 [cit. 2012-07-06]. Dostupné z: <http://www.ksh.hu/regional_atlas>. Doplněno.

.....
¹⁸³ RÁDAIOVÁ, Adrienn. *Deti vetra a slnka v Slovenskom Komlóši*. [online] Békéšská Čaba, 2007. [cit. 20. 12. 2014] Dostupné z: <http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/szlovakok/ukazky_zo_sutaznych_p_rac/pages/uzsp_05_2007_sarvas.htm>.

Politická situace

V zákoně o právu národních a etnických menšin v Maďarsku, který byl přijat v roce 1993, je národní a etnickou menšinou každá etnická skupina, která žila na území Maďarské republiky minimálně jedno století, což Slováci žijící na území Maďarska splňují. Dalším předpokladem je, že jsou členové této skupiny občany Maďarské republiky a odlišují se od ostatních obyvatel Maďarska jazykem, kulturou, identitou a také aktivní formou solidarity, díky které si daná etnická skupina udržuje svou odlišnost.

Podle zákona o etnických a národních menšinách není prokazování etnické a národní identity povinné. Z toho vyplývá, že není možné s jistotou vycházet z výsledků sčítání lidu o počtu Slováků žijících v Maďarsku. Dalším faktem zůstává, že se nelze označit za Maďara a zároveň Slováka. Tato skutečnost jistě také ovlivní rozhodování obyvatel ohledně národnosti, protože někteří se považují jak za Slováky, tak za Maďary, z toho důvodu, že žijí v Maďarsku sice odjakživa, ale jejich rodiče nebo prarodiče jsou Slováci.

Slovenská menšina v Maďarsku je obecně charakterizována jako menšina s velkou mírou kulturní asimilace a také jako menšina s velkou mírou sociální integrace.¹⁸⁴

Národnostní menšiny nemají v maďarském parlamentu rezervované místo, ale mají (podobně jako další národnostní menšiny v Maďarsku) své vlastní národnostní samosprávy, do kterých probíhají volby každých 5 let. K volbám do menšinových samospráv se musí občané slovenské národnosti registrovat a musí splňovat podmínku věku nad 18 let.

Vrcholným orgánem maďarských Slováků je Celostátní slovenská samospráva v Budapešti, která byla založena v roce 1995. Kromě komunikace se státními úřady se snaží udržovat běžné kontakty se všemi slovenskými obcemi v Maďarsku.¹⁸⁵

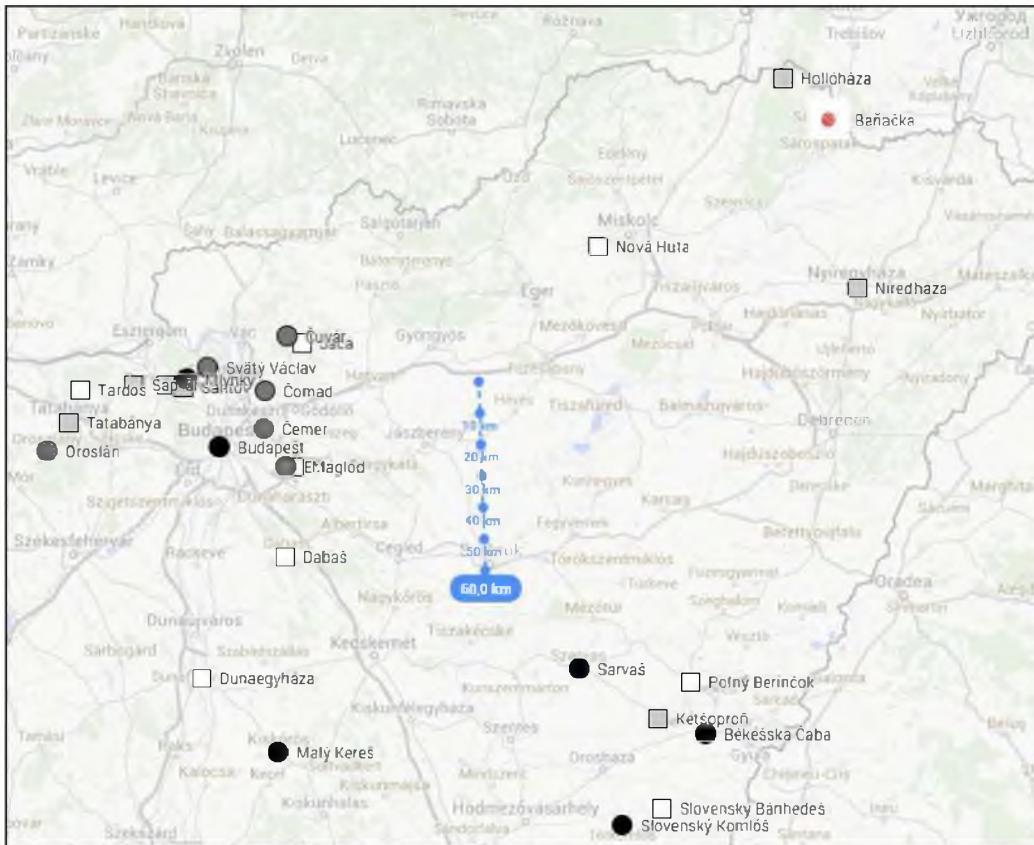
Slováci mají na území celého Maďarska celkem 116 menšinových samospráv

Pest	28
Nógrád	21
Békés	17
hl. město	14
Borsod-Abaúj-Zemplén	13
Komárom-Esztergom	10
Bács-Kiskun	3
Csongrád	3
Fejér	2
Heves	2
Veszprém	2
Szabolcs-Szatmár-Bereg	1

¹⁸⁴ SZALÓ, Csaba. „Národnostní“ politika v Maďarsku: realita a vize samosprávy menšin. In Národnostní politika v postkomunistických zemích. Ediční řada Sborníky. Svazek č. 3. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2000. 316 s. ISBN 80-210-2388-0.

¹⁸⁵ DIVIČANOVÁ, Anna a Ondrej KRUPA. *Slováci v Maďarsku*. Budapest: Press Publica, 1999, 128 s. Meniaci sa svet, 2. ISBN 96-390-0149-X.

Následující přehled ukazuje nejpočetnější slovenské menšinové samosprávy v Maďarsku. Jedná se o počet Slováků nad 18 let, kteří se v příslušné menšinové samosprávě zaregistrovali k volbám. Celkový počet Slováků v příslušných obcích (včetně přilehlých obcí) je tedy vyšší.

Obrázek 57. Slovenské samosprávy v Maďarsku (2014) podle počtu registrovaných voličů.

- 140 - 157
- 160 - 181
- 209 - 349
- 350 - 619

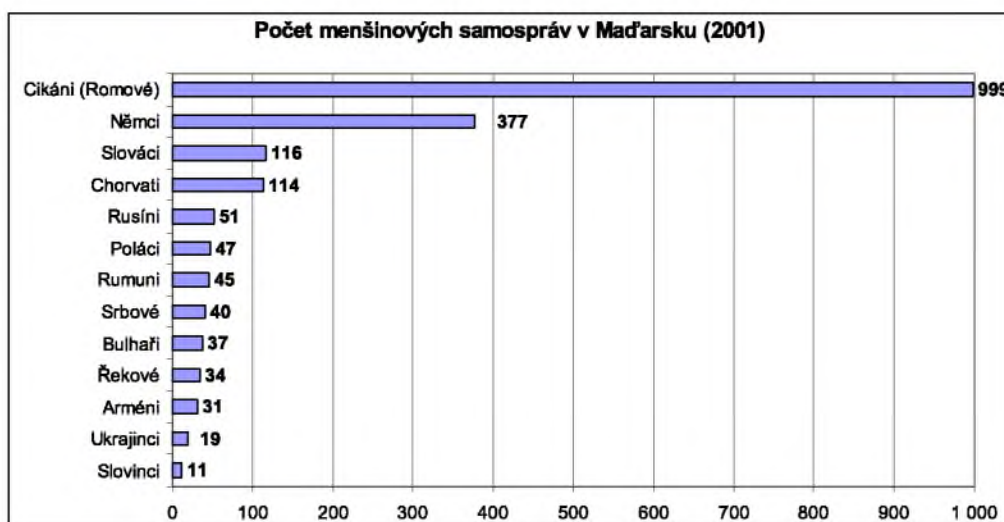
Slovenský Komlós	Tótkomlós	619	Čomad	Csomád	308
Sarvaš	Szarvas	520	Oroslán	Oroslány	230
Budapešť	Budapest 1–23	500	Svätý Václav	Pilisszentlászló	224
Békésska Čaba	Békéscsaba	468	Čuvár	Csővár	209
Mlynky	Pilisszentkereszt	419	Kétsoproň	Kétsoprony	181
Malý Kereš / Kiškereš	Kiskőrös	356	Čív	Piliscsév	180
Čemer	Csömör	349	Hollóháza	Hollóháza	170
Ečer	Ecser	334	Santov	Pilisszántó	170
			Tatabánya	Tatabánya	166

Šáp	Sárisáp	161	Medeš	Medgyesegyháza	78
Níredháza	Nyíregyháza	160	Gengelág	Egyházasdengeleg	73
Dunaegyháza	Dunaegyháza	157	Suchá	Szuha	73
Poľný Berinčok	Mezőberény	155	Šápov	Nógrádsáp	72
Slovenský Bánhedeš	Nagybánhegyes	151	Malá Nána	Kisnána	71
Jača	Acsa	151	Kirt	Erdőkürt	71
Nová Huta	Bükkszentkereszt	146	Elek	Elek	70
Maglód	Maglód	145	Kardošova Vieska	Kardos	70
Dabaš	Dabas	144	Gerendás	Gerendás	68
Tardoš	Tardos	140	Šámšon	Sámsonháza	67
Csabacsúd	Csabacsúd	135	Terany	Terény	67
Pišpek	Püspökhatvan	135	Segedín	Szeged	60
Kestúc / Kostolec	Kesztölc	134	Szabadkígyós	Szabadkígyós	59
Veľká Tarča	Nagytarcsa	125	Židov	Vácegres	59
Piliš	Pilis	125	Bír	Bér	57
Repašská Huta /			Legínd	Legénd	57
Repašhuta	Répáshuta	122	Fizér	Füzér	54
Pilišská Čaba	Piliscsaba	122	Jášč	Jásd	54
Dolná Huta	Mátrászentimre	121	Ostrihom	Esztergom	53
Nežovce	Nézsa	120	Miške	Miske	51
Kerepeš	Kerepes	112	Csabaszabadi	Csabaszabadi	51
Malá Tarča	Kistarcsa	110	Séd	Szód	51
Kondoroš	Kondoros	108	Vacov	Vác	51
Gerendáš	Telekgerendás	108	Guta	Galgaguta	49
Sudice	Szügy	107	Tárnok	Tárnok	49
Veňarec	Vanyarc	107	Modoroš	Mogyorósbánya	47
Dolné Peňany	Alsópetény	103	Peterka	Péteri	47
Nové Mesto pod Šiatrom	Sátoraljaújhely	101	Lucina	Lucfalva	46
Išaseg	Isaszeg	98	Novohrad	Nógrád	46
Miškovec	Miskolc	91	Agárd	Ósagárd	46
Páľháza	Páľháza	91	Malá Huta	Kishuta	45
Horné Peňany	Felsőpetény	90	Šalgotarján	Salgótarján	45
Đurka / Đurkovce	Galgagyörk	86	Kóšpalag	Kóspallag	42
Banka	Bánk	84	Šoškút	Sóskút	41
Irminčok	Örménykút	82	Vágašská Huta	Vágáshuta	40
Rečág	Rétság	82			

Szápár (39), Dorog (37), Vértesszőlős (37), Bakonycsérnye (35), Szentendre (35), Alsóregmec (34), Albertirsa (34), Mikóháza (33), Ambrózfalva (31), Békés (26), Pítvaros (26), Csorvás (16), Csobánka (14), Pomáz (11), Békésszentandrás (10), Orosháza (9), Sajóbábony (8), Érd (5), Budaörs (4), Dunakeszi (3), Gyula (2), Hidasnémeti (2), Székesfehérvár (2), Tornyosnémeti (1), Dunaújváros (1), Győr (1), Debrecen (1), Eger (1), Szolnok (1), Tata (1)

Zdroj dat: *Szlovák nemzetiség területi önkormányzati választásai. Önkormányzati választások 2014. október 12.* [online] Nemzeti Választási Iroda, 2014 [cit. 9. 12. 2014] Dostupné z: <http://www.valasztas.hu/dyn/onk14/vertaj/hu/kvj1n_11.html>.

Počtem národnostních samospráv zaujímají maďarští Slováci třetí místo mezi menšinami v rámci celého Maďarska.

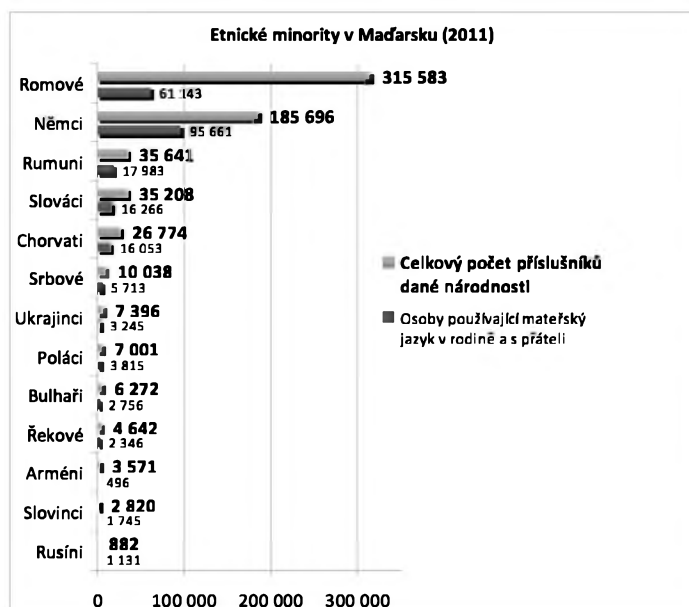

Obrázek 58. Počet menšinových samospráv v Maďarsku (2001).

Zdroj dat: *Gazetteer database 2010* [online] © Központi statisztikai hivatal (Hungarian Central Statistical Office), 2010 cit. [25. 3. 2013] Dostupné z: <<http://www.ksh.hu/>>.

Počet maďarských Slováků

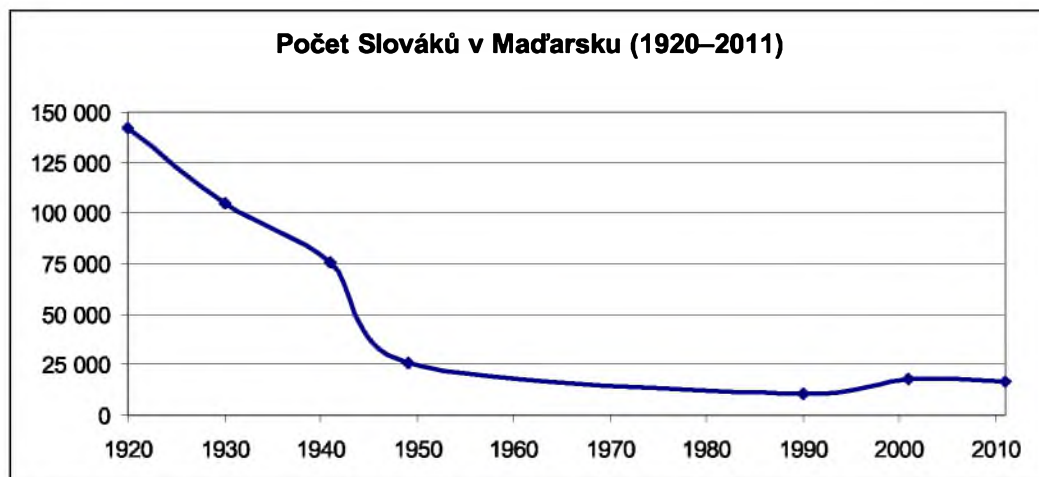
Slovenská menšina v Maďarsku byla svým počtem dlouhodobě na třetím místě za Romy a Němci. Podle sčítání obyvatel v roce 2011 už není slovenské etnikum v Maďarsku početně na třetím místě, ale až na čtvrtém – Slováci byli těsně předstiženi Rumuny.

Obrázek 59. Počty hlavních národnostních menšin v Maďarsku (2011).

Zdroj dat: *Gazetteer database 2010* [online] © Központi statisztikai hivatal (Hungarian Central Statistical Office), 2010 cit. [25. 3. 2013] Dostupné z: <<http://www.ksh.hu/>>.

Na základě údajů o počtu Slováků z posledního sčítání obyvatel v Maďarsku je patrný jejich pokles: v roce 2001 žilo v Maďarsku 39 776 osob hlásících se v nějaké míře ke slovenské národnosti. Tento počet se v roce 2011 snížil na 35 208 osob, což znamená pokles o 11,3 %. Stejně se snížil i počet osob s mateřským jazykem, jakož i těch, kteří používají slovenský jazyk při komunikaci v rodině nebo s přáteli.

1880	1900	1910	1920	1930	1941	1949	1990	2001	2011
365 293	161 363	261 319	141 882	104 819	75 920	25 988	10 459	17 693	16 266
Uhersko bez dnešního Slovenska	Údaj ze 7 uherských žup: Stolično-bělehradská Pešťpilišská Boršodská Békešská Ostrihonská Čanádská Budapešťská	Uhersko	Maďarsko	Maďarsko	Maďarsko	Maďarsko	Maďarsko	Maďarsko	Maďarsko

Obrázek 60. Počet Slováků v Maďarsku (1920–2011).

Jednotlivá sčítání nejsou plně srovnatelná kvůli odlišně pokládané otázce. Údaje z roku 2011 se týkají slovenského jazyka – počet Slováků na základě pouze slovenského povědomí byl v tomto roce 35 208 osob.

Data převzata z: HOMIŠINOVÁ, Mária. Charakteristické znaky etnickej identity Slovákov v Maďarsku a ich odraz vo výskume slovenskej inteligencie. *Človek a spoločnosť*. Ročník 6, číslo 3, 2003. ISSN 1335-3608. Další dostupnost: <<http://www.saske.sk/cas/archiv/3-2003/homisinova-std.html>>; *Population census 2011 – Preliminary data* [online] Központi Statisztikai Hivatal. Publication Repertory – Hungarian Central Statistical Office 2. 4. 2012 [cit. 20. 3. 2013] Dostupné z: <http://www.ksh.hu/apps/shop.kiadvany?p_kiadvany_id=10205&p_temakor_kod=KSH&p_lang=EN>.

S tímto výsledkem ale nekorresponduje zjištění, že počet osob hlásících se za Slováky v roce 2001 (17 693) se v roce 2011 zvýšil na 29 647. Tento rozpor se připisuje tomu, že při sčítání v roce 2001 a 2011 se národnostní identita zjišťovala podle odlišné metodiky, z čehož vznikly odlišné a nesourodé výstupy.

Na některých místech Maďarska ovšem došlo k nárůstu počtu Slováků – nejedná se ovšem o místa s autochtonním (původním) slovenským osídlením, ale o župy na slovensko-maďarské státní hranici. Na území župy Győr-Sopron, bezprostředně sousedící s Bratislavou, se počet Slováků z původních 84 zjištěných v roce 2001 zvýšil na 1 522 osob v roce 2011. Na území župy Nógrád se jedná o nárůst z původních 1 778 na 2 644 osob a na území župy Borsod-Abaúj-Zemplén, sousedící s Košicemi, z původních 1 150 na 1 991 osob. V naprosté většině případů za tímto zvýšením počtu Slováků stojí migrace ze Slovenska.

V župách s autochtonním slovenským obyvatelstvem dochází naproti tomu k poměrně výraznému poklesu slovenského obyvatelstva.

	2001	2011	Změna
Békés	10 259	8 877	-13%
Čongrád	819	673	-18%
Pešť	8 331	7 463	-10%
Budapešť	4 929	3 257	-34%

Tyto výstupy se těžko dají vyhodnotit kvůli odlišné metodice zjišťování statistických údajů při sčítání obyvatelstva. Výsledky sčítání z roku 2001 a 2011 naznačují pokles celkového počtu příslušníků slovenské národnosti v Budapešti a v župách s autochtonním slovenským obyvatelstvem (kromě župy Báč-Kiskun).

Na druhé straně údaje nasvědčují tomu, že roste počet Slováků v těch župách, ve kterých se v minulosti nevyskytovalo slovenské obyvatelstvo ve větším počtu. Takové jsou například: župy Hajdú-Bihar, Somogy a Veszprém. Je to důkaz toho, že Slováci při hledání živobytí odchází za prací a v novém bydlišti vytvářejí nepočtené diaspory.

Na základě zveřejněných výstupů sčítání obyvatel a jejich srovnání s výsledky sčítání z roku 2001 se dají vyvodit následující závěry:

- Za posledních 10 let došlo k poklesu počtu příslušníků slovenské národnosti.
- Nastal nárůst slovenského živlu v župách sousedících se Slovensku a to následkem přistěhovalectví ze Slovenska.
- Zvýšil se počet Slováků, kteří opustili obce a města původní obývané Slováky a v novém prostředí vytvořili nepočtené slovenské diaspory.

Výše uvedené skutečnosti nepodporují tvrzení, že v Maďarsku se zvyšuje počet příslušníků slovenské národnosti. Naopak celkový počet Slováků v Maďarsku se snížil z 39 776 v roce 2001 na 35 208 v r. 2011. Úbytek představuje 4 568 osob. Pokud ze zjištěného počtu Slováků na území Maďarska v r. 2011 odečteme počet přistěhovalců ze Slovenska, pak tento úbytek je ještě větší.¹⁸⁶

Identita maďarských Slováků

Jazyk

Oficiálním jazykem Maďarské republiky je maďarština, kterou hovoří 95 % obyvatel, je tedy jasné, že pro etnické minority mnoho prostoru nezbyvá.

V dnešním Maďarsku mluví z celkového počtu Slováků pouze přibližně čtrnáct tisíc Slováků slovenštinou jen v rodinném kruhu, a to je nepatrný zlomek z celkového původního počtu z roku 1918. Za tento stav může vliv asimilace, který je zde opravdu značný a dalo by se říci, že i velmi malý zájem státu o udržování slovenské kultury. Na ulicích není slyšet slovenština vůbec. Ta je udržována spíše mezi nadšenci pro zachování slovenské kultury v Maďarsku a mezi starými lidmi, díky nimž se také většina nadšenců slovenštinu naučí.

V rámci výzkumu bylo zjištěno, že spíše než slovenština se používají místní nářečí, tzn. například v Békéšské Čabě Slováci, jak sami uvedli, hovoří čabianštinou. Ta je sice velmi podobná slovenštině, ale jsou tam zřejmé maďarské prvky.

Respondent z obce Slovenský Komlóš: *Nevedia tak dobre po slovensky a my po komlóšsky rozprávame, na Čabe i na Pitvaroši slovensky rozprávajú, ale zas inak. Cabeňia, tí „varia“ pána Krista a my „veríme“. No „varuje“ tak a my vravíme „veru“.*

Podobně se vyjadřovali respondenti z Domu slovenské kultury, nicméně jeden z respondentů uměl výborně slovensky, takže mohl ukázat, jaký je rozdíl mezi čabianštinou a slovenštinou. Respondentova slovenština byla dobrá hlavně z toho důvodu, že se účastnil mnoha akcí, které jsou v Maďarsku pořádány, aby slovenská kultura neupadla. Přesto, že jsou tyto akce poměrně časté a hojně navštěvované, tak nám respondent řekl, že: *...v roku 2050 už tu žiadni Slováci nebudú, taká je maďarská asimilácia.* V zařízeních, která by měla sloužit právě k rozkvětu slovenské kultury a především slovenského jazyka, bylo víceméně také možno slyšet převážně maďarštinu. Při návštěvě slovenské školy v Sarvaši probíhal rozhovor mezi ředitelkou této slovenské školy a studentem slovakistiky, jejím bývalým žákem, také v maďarštině.

.....
¹⁸⁶ Údaje analyzující situaci slovenské minority na základě sčítání obyvatel převzaty z: BEŇO, Pavol. *Nad výsledkami sčítania obyvateľov v r. 2011.* [online] oslovma.hu Slovák v Maďarsku. Dostupné z: <<http://www.oslovma.hu/index.php/sk/politika/154-politika3-politika3/994-nad-vsledkami-sitania-obyvateov-v-r-2011>>.

Respondent z obce Slovenský Komlôš: *Děti umí slovensky, ale vnučky už ne-umí. Moje děti si jejich děti nenaučily slovensky, teď už je pozdě. Oni bydleli v Szegedu. Když byly děti malé, s tím je taková práce. To je všude takhle v Komlôši, že se raději babička, která neuměla maďarsky, drhla s maďarštinou, ale i tak na vnučka mluvila maďarsky, takže se nám děti pomadařstily. V několika rodinách, ale málo, děti umí slovensky.*

S mými dětmi já mluvím slovensky. Se starší dcerou jenom slovensky (je jí 40 let) a s mladší, s tou maďarsky, protože jak ona začne mluvit slovensky, tak se musím smát, mluví jako Cikáni, protože ona chodila do maďarské školy a neumí rozeznat, co je on, ona, ono. I do základní maďarské školy chodila, protože slovenská škola byla daleko.^{187, 188}

Podle oficiálních statistik z roku 2001 používá maďarštinu jako jazyk komunikace se členy rodiny a s přáteli 94 % obyvatel Maďarska. Jazykovou situaci ukazuje následující tabulka:

Tabulka 12. Jazyková situace v Maďarsku (2001).

Jazyk	2001		2011	
	mluvčích	podíl		změna oproti 2001
maďarština	9 584 836	94,00%		
romština	53 075	0,50%	61 143	+15%
němčina	52 912	0,50%	95 661	+81%
slovenština	18 057	0,20%	16 266	-10%
chorvatština	14 779	0,10%	16 053	+9%
rumunština	8 215	0,10%	17 983	+119%

Zdroj: *Population by language spoken with family members or friends by main demographic, occupational characteristics and sex* [online] © Központi statisztikai hivatal (Hungarian Central Statistical Office), 2004 cit. [25. 3. 2013] Dostupné z: http://www.nepszamlalas2001.hu/eng/volumes/06/00/tabeng/2/load01_11_0.html.

¹⁸⁷ Děti mi vedia slovensky, ale vnučky už nevedia. Moje d'eti si ich d'eti nenaučili slovensky, teraz už je pozde. Oñi tedy v Seged'ine bývali. Tak keď boli malíčkíe, to je taká robota. Toto je šaďe takto na Komlôši, že račej sa stará mať, čo ňeved'ala maďarsky, drhla z maďarčinou, ale aj tak sa vnučkovi maďarsky prihovárala, takže sa nám maľie d'eti pomadařčili. Jestu v niekoľkých rodinách, ale ňi veľmej, čo vedia d'eti maľie. S mojima d'etma slovensky ja rosprávam. Zo staršou ľen slovensky (má 40 rokov) a s mladšou, s tou maďarsky, ľebo ona hát tak zvykne rosprávať slovensky, zvyknem sa jej posmievať, ako Cigáni, ľebo ona do maďarskej školy chodila a nevie rozoznat', že čo je on, ona, ono. Aj do základnej maďarskej škol'e chodila, však tak bolo, slovenská škola je na tom kraji v d'ed'ine a my zme bývali na tomto kraji a tam nám nebolo bl'izo.

¹⁸⁸ KADLECOVÁ, Andrea. c. d.

Náboženství

Maďarsko je křesťanská země od roku 1000, kdy se tehdejší král sv. Štěpán obrátil na křesťanskou víru. Podle sčítání z roku 2001 byla většina obyvatel katolického vyznání, druhá nejpočetnější skupina byli protestanti.¹⁸⁹

Podobná situace je i u slovenské menšiny v Maďarsku. V celomaďarském srovnání podle sčítání lidu z roku 2001 je mezi maďarskými Slováky nejvíce katolíků (46,6 %) a na dalších místech jsou evangelíci (29,9 %), kalvínské vyznání 4,8 %, příslušníci jiných křesťanských církví 2,5 % a bez vyznání je 10,7 %. Většina věřících Slováků nemá možnost pravidelné účasti na bohoslužbách v mateřském jazyce, protože se uskutečňují ve velkých časových intervalech.

Obrázek 61. Náboženská příslušnost maďarských Slováků (2001).

Zdroj dat: *Slovenské zahraničie: Maďarsko*. [online] © 2011-2014 USZZ [cit. 9. 12. 2014]

Dostupné z: <<http://www.slovenskezahranicie.sk/sk/stranka/42/madarsko>>.

Katolíci žijí převážně na severu Maďarska a evangelíci v jihomaďarských župách.

V Békéšské Čabě patří většina Slováků mezi evangelíky, tedy protestanty. Na stavbu kostela, který byl dostavěn v roce 1824, získali peníze od francouzských vojáků, kterým tehdejší Slováci prodávali žito. Bohužel dnes již nemají v kostele slovenského kněze, na slovenskou bohoslužbu tedy dojíždí kněz z jiného města, tato bohoslužba je jednou týdně, a to v neděli v 8.30 hod. I přesto na ni chodí velmi málo lidí (podobně jako v jiných obcích).

¹⁸⁹ VAĎURA, Pavel. *Náboženství: Maďarsko*. [online] Český rozhlas, 25. 4. 2009 [cit. 29. 4. 2013]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/eu/_zprava/madarsko--575115>.

Obrázek 62. Tranoscius.

Sborník náboženských písní, který si do Dolní země přinesli slovenští příchozí. Jedná se o jednu z nejstarších knih, kterou má Čabianská organizace Slováků k dispozici. Jak říkají zdejší, kniha je psaná v „bibličtině“.

Respondentka z obce Slovenský Komlós: *Z Tranosciusa ja som šেকে pesničke vedela, ale som tak pozabúdala, neviem, nechodievame už do kostola teraz.*¹⁹⁰

Obrázek 63. Varhany v Békešské Čabě.

Varhany tzv. „Velkého evangelického kostela“. Obyvatelé Békešské Čaby jsou na tento kostel z roku 1824 velmi hrdí, protože jejich předkové ho postavili z peněz, které utržili za své obilí od francouzských vojáků. Slovenská bohoslužba je jednou týdně – v neděli o půl deváté.

Některé obce se slovenským osídlením jsou řeckokatolické. To je příklad Baňachky (Ruda-Bányácská). V letech 1300–1700 zde žili společně Rusíni, Češi, Moravané a Slováci. Časem převládla slovenština se specifickými rysy a ovlivněním z ostatních jazyků (především rusínštiny). Do roku 1920 se řecko-

¹⁹⁰ KADLECOVÁ, Andrea. c. d.

katolícké mše, ktorých sa zúčastňovalo najviac ľudí, sloužily ve staroslovénštíně. Dnes se mše slouží v maďarštíně. V obci žije 70 % řeckokatolíků, 20 % římských katolíků a 10 % ostatních.

Slovenská kultura

Slovenská minorita v Maďarsku se snaží revitalizovat tradiční slovenskou kulturu, a to především zakládáním různých skupin, které mají slovenskou lidovou kulturu přiblížit širší veřejnosti. Jedná se především o skupiny pěvecké a folklorní, taneční, lidové kapely nebo divadelní ochotníky. Šíření slovenského folkloru podpořil i fakt, že do učebních osnov základních škol byla zařazena výuka slovenské lidové kultury. Dnes je téměř v každém maďarském městě, kde žije početnější skupina Slováků, nějaký umělecký kroužek. Nejčastěji se jedná o kroužky pěvecké. Několik spolků tak lze najít v Budapešti, v Čerňi, v Čemeru, v Sarvaši, v Békéšské Čabě a v mnoha dalších maďarských městech.

Obrázek 64. Hotel Slovák v Békéšské Čabě.

Udržet slovenskou kulturu se snaží Slováci žijící v Maďarsku také prostřednictvím gastronomie. V Békéšské Čabě se nachází slovenský hotel Slovák s restaurací. Slovenská organizace, která je vlastníkem objektu, ale nemá dostatek finančních prostředků na provoz restaurace, a tak jsou její prostory pronajaty maďarskému restauratérovi.

Jednou z organizací, která působí v Békéšské Čabě, je Čabianská růžička. Tento pěvecký spolek byl založen v roce 1995 Čabianskou organizací Slováků, která také Čabianskou růžičku finančně podporuje. Jejich repertoárem jsou skladby, jak čabianských, tak dolnozemských slovenských hudebních skladatelů, také lidové písně Slováků v Maďarsku nebo předělané náboženské písně.

Členové růžičky vystupují na významných městských, župních, ale i celokraj-
ských folklórních akcích.¹⁹¹

Obrázek 65. Uvnitř budovy Slovenské samosprávy města Sarvaš.

Prostory slouží zároveň jako společenská místnost – například pro odpolední partičku karet.

Školství

V minulosti bylo cílem úřední maďarské kulturní, církevní a školské politiky posílit maďarský jazyk a maďarskou kulturu. Od druhé poloviny 19. století se nástrojem této politiky stalo pomadžarštění území obývaných slovenskou většinou. Tento proces negativně ovlivňoval výuku ve slovenském jazyce, ba dokonce ji násilně potlačoval.

Cílem pomadžarštění byly zejména lidové školy. Ve státních lidových školách byl vyučovacím jazykem bez výjimky maďarský jazyk – i v oblastech obývaných Slováky. Církevní katolické a evangelické základní školy upustily v druhé polovině 19. století od vyučování ve slovenštině, přestože do té doby staletí probíhala výuka právě v tomto jazyce.

V meziválečném období se ve více než padesáti evangelických základních školách vyučoval slovenský jazyk. Tyto školy – kromě dvou – byly podle zákonného nařízení tzv. školy typu C, tedy slovensko-maďarské. Podle učebních plánů vyučovaly ve slovenštině čtení a psaní, a to z důvodu úspěšného zvládnutí náboženství, protože jazykem tohoto předmětu byla slovenština. Základem výuky náboženství ovšem byla církevní literatura psaná biblickou češtinou.

¹⁹¹ Slovenské osvětové centrum. Živá kultura Slováků v Maďarsku. *Budapešť: Fazekas és Fiai Szarvas, 2009.*

Velká většina Slováků v Maďarsku školy typu C ani nenavštěvovala, ale chodila do maďarských škol. Navíc národnostní školství bojovalo s nedostatkem učitelů.

Vedení evangelické církve se obrátilo proti snahám zvýšit účinnost výuky mateřštiny s odůvodněním, že rodiče pokládají za důležitější výuku maďarského jazyka a spokojí se s výukou slovenského jazyka v následující formě: 1–2 hodiny týdně čtení, psaní, případně náboženství.

Respondentka z obce Slovenský Komlós: *Mluvila jsem slovensky s rodiči i s dětmi. Ve škole jsme se učili maďarsky, jenom náboženství bylo slovensky, jinak všechno maďarsky. Já jsem mluvila s dětmi slovensky. V roce 1934 jsem se vdala a v roce 1938 jsme odešli na sálaš, 5 km od Komlóše.*^{192, 193}

V meziválečném období nastalo vytěsnění slovenského jazyka ze společenského života, mateřský jazyk Slováků byl na ústupu v domácnostech i v církevním životě, upadala jeho společenská prestiž, chyběly kulturní a vzdělávací instituce, zaměřené na rozvoj moderní hovorové slovenštiny (jako liturgický jazyk se používala biblická čeština).¹⁹⁴

Vzdělání (ať ve slovenštině, nebo v maďarštině) ovšem často nebylo hlavní prioritou, nejdůležitější v mnoha případech bylo, aby děti pomáhaly v hospodářství.

Respondentka z obce Slovenský Komlós: *My jsme se učili i číst i psát slovensky. Dobře jsme se učili, šest tříd jsme si vychodili a pak jsme šli na sálaš, když jsme skončili školu! Rodiče mi řekli, už jsi vyšla ze školy, hybaj na sálaš, můžeš husy pást. To mně bylo dvanáct let.*^{195, 196}

Po skončení 2. světové války se situace se slovenským školstvím začala výrazně lepší, ale reemigrace značné části Slováků (které se většinou zúčastnili nejaktivnější členové spolků) snahy o národnostní školství zpomalila.

Po povinné výměně maďarského a slovenského obyvatelstva byla podepsána dohoda o ukončení tohoto přesídlování obyvatel s podmínkou zabezpečení národnostního vzdělání v rodném jazyce. Takto došlo na přelomu roku 1949/50 k založení Základní školy a žákého domova v Sarvaši, kde se vyučovalo ve slovenštině, což mělo mít vliv na udržení a pěstování vlastní kultury. Začátky nebyly vůbec jednoduché, zejména kvůli nedostatku kvalitních pedagogů, kteří by uměli spisovný slovenský jazyk, dále tu chyběla budova a také učebnice.

¹⁹² Po slovensky s rodičmi aj s deťmi som rosprávala. V škole zrne sa maďarsky učil'i, ľen náboženstvo zrne sa slovensky učil'i, inšie ťecko maďarsky. Ja som po slovensky s deťmi rosprávala. V 1934 som sa vydala a v 1938 zrne odišľi na sálaš, 5 km od Komlóša.

¹⁹³ KADLECOVÁ, Andrea. c. d.

¹⁹⁴ LÁSIK, Michal. *Šesťdesiat rokov békešcabianskeho Slovenského gymnázia, základnej školy, materskej školy a kolégia.* [online] Szlovák Iskola. [cit. 8. 12. 2014] Dostupné z: <<http://www.szlovak-bcs.sulinet.hu/szlovak/szlovak/Pamatnica%20Michal%20L..pdf>>.

¹⁹⁵ My zrne sa učil'i aj čítať aj písať slovensky. Dobre zrne sa učil'i, ťesť ostájov zrne si vychodili a potom zrne išľi ta na sálaš, keď zrne zo školy vystál! Moji rodičia povedal'i, už si vyšla zo školy, hybaj na sálaš, môžeš husi pást'. Tody dvanásť rokov som mala.

¹⁹⁶ KADLECOVÁ, Andrea. c. d.

První vyučující byli tedy paradoxně Maďaři, kteří ovládali spisovnou slovenštinu. Školu ze začátku navštěvovalo velmi málo žáků, jejichž počet se později navyšoval. Odbornou pomoc škole poskytovalo národnostní oddělení Ministerstva školství (v oblasti přípravy osnov a učebnic). Od založení školy do roku 1960 byla vyučovacím jazykem slovenština. Na nižším stupni se učili žáci současně slovenskou i maďarskou gramatiku, čtení a psaní. V maďarštině se vyučoval pouze maďarský jazyk a literatura, všechny ostatní odborné předměty se učily ve slovenštině. To se ale změnilo v roce 1961, kdy se začaly odborné předměty vyučovat v maďarštině (pouze odborné výrazy byly vyučovány i ve slovenštině). V roce 1978 konečně Ministerstvo školství odsouhlasilo změnu osnov, které naprosto nevyhovovaly tehdejší situaci, a to především z důvodů:

- vlivem asimilace měli žáci velmi nízkou znalost slovenského jazyka
- do školy se hlásilo čím dál více žáků, kteří neměli slovenský původ, ale chtěli se učit slovensky

V roce 1991 nastoupila do školy hostující učitelka ze Slovenska, což bylo vnímáno velmi pozitivně.

Obrázek 66. Ředitelka školy paní Zuzana Medvegyová.

Na fotce je spolu se svým bývalým žákem a naším průvodcem Györgem Rágyanszkim.

V rámci výzkumu jsme navštívily jednu slovenskou školu – Slovenská základní škola, mateřská škola a žáký domov v Sarvaši. Tato škola funguje i v současné době, nynější ředitelkou je Zuzana Medvegyová, která je původem Slovenka a velmi ráda vzpomíná na Prahu, kterou před pár lety s přáteli navštívila. Jako průvodce při návštěvě školy nám velmi pomohl její bývalý žák György Rágyanszki, který je původem také Slovák. Oba mluvili slovensky velmi dobře, ale mezi sebou komunikovali převážně maďarsky. Další slovenská škola je v Békéscsabě, a to slovenské gymnázium, které v době našeho výzkumu procházelo rekonstrukcí.

Slavnosti a svátky¹⁹⁷

Slavení svátků u maďarských Slováků bylo a je spojeno především s církevním kalendářem a samozřejmě i s ročním obdobím. V této kapitole je uveden na příkladu jedné slovenské vesnice v Maďarsku – Baňačky – roční koloběh prací a svátků. Doplnkově jsou uvedeny i svátky Slováků z jiných oblastí Maďarska, a to především ty, které se nějakým způsobem výrazně odlišují (například z důvodu odlišné náboženské příslušnosti – Baňačka je řeckokatolická).

Podzim, kdy dozrávala většina ovoce, vždy pokládali lidé za nejbohatší roční období. Na statku každé rodiny byly ovocné stromy – nejčastěji to byla raná bílá švestka a také brzo dozrávající bystrická švestka (berbence), z jabloní sadzovitá jablona, ale pěstovaly se i pozdnější červená jablka. V baňačských dvorech poskytovaly stín rozvětvené ořechy, pod nimiž se dobře vysedávalo v době letních veder. Z odrůd ořechů byly oblíbené s velkými plody a papírově tenkou skořápkou.

Švestky se sbíraly tak, že chlapi zatřásli stromem, ženy a děti je pak posbíraly ze země. Ořechy chlapi otloukali asi 6–8 metrů dlouhými tyčemi, ostatní členové rodiny je sbírali ze země. Ze švestek pak vařili ve velkém povidla – *šlivkovi lekvár vareňe*.

Obrázek 67. Vaření povidel.

Dříve byl kotel v zemi, dnes je ohniště nad zemí.

Jablka česali z dřevěných žebříků rukama nebo pomocí dřevěných sběračů. Kdo uměl vylézt na strom, ten jablka sbíral jablka do plátěné kapsy. S jablky se muselo zacházet opatrně, aby se neporušily, protože jen tak zůstaly trvanlivé.

¹⁹⁷ Tato kapitola je (po úpravách) převzata z knihy: DUDÁSNÉ Emri Piroška. *Értékes örökség. Cenné dedičstvo: Rudabányácskai népszokások – Ludové zvyky v Baňačke*. Sátoraljaújhely: Magyar-Szlovák Két Tanítási Nyelvű Nemzetiségi Altalános Iskola és Kollégium, 2012. ISBN 978-963-06-8687-7.

V říjnu se sbíraly i vinné hrozny – pouze nejchudší rodiny vinohrad neměly. Dnes se v Baňačce pěstuje víno už málo a vinohrady leží ladem.

Kromě vína se sklízela i zelenina – mrkev, petržel, kedluben, brambory, fazole, někteří pěstovali i zelí, dýni vhodnou ke konzumaci i ke krmení zvířat, rajčata, papriku.

Rodiny, které v Baňačce neměly sklep, skladovaly vypěstované brambory v jámě vykopané na zahradě. Na dně jámy uskladnily brambory, na ně daly slámu a na to ještě asi v metrové výšce navršily zeminu, aby brambory během zimy nezmrzly. Aby jámu nezalila voda, vykopali kolem ní strouhu.

Při sklizni vypomáhala rodina, příbuzní, známí, protože bylo hodně práce, ale byl to zároveň i čas zábav a různého rozptýlení. Lidé zpívali maďarsky i východoslovenským nářečím, starší vyprávěli nejrůznější příběhy.

Do roku 1960, kdy došlo k založení zemědělských družstev, patřilo k podzimním pracím i lámání kukuřice na polích a dalšího loupání doma.

Na voze dovezené kukuřičné palice vysypali uprostřed síně (do dvora se otevírající kuchyně). Na pomoc při zpracování kukuřice se k večeru svolali sousedé a příbuzní. Sedli se kolem neloupané kukuřice a začalo se s jejím loupáním. Kukuřice se pak ještě musela drolit, zrna semlít a z nich každý týden v sobotu hospodyně vařily kukuřičnou krupici. Během práce při loupání kukuřice mladí zpívali, vtipkovali. Když některý z chlapců našel špinavou kukuřici, z šibalství jí potřel některé dívce tvář. Když během loupání našla dívka palice s červenými zrny, měla políbit svého frajera. I děti si našly kratochvíli – holčičky česaly vlasy kukuřičným panenkám, chlapci ukládali na sebe kukuřičná větvena (stavali studničky). Loupání kukuřice trvalo skoro do půlnoci. Hospodyně na pohoštění uvařila velký hrnec kukuřice, čerstvý chléb natřela povidly a gazda nabízel dělníkům nové šumivé víno, které bylo ještě ve fázi kvašení.

Svatby. Pro podzim bylo typické i uzavírání sňatků. Do konce 60. let 20. století bylo v Baňačce zvykem, že si dívky braly mládence z vlastní vesnice, bylo vzácné, když si někdo bral partnera odjinud. Sňatky se většinou uzavíraly podle majetkových zájmů, ne z lásky. Svatby se mohly konat kterýkoli den v týdnu, kromě pátku.

Obrázek 68. Nevěsta a ženich v r. 1925.

Když se mladí rozhodli, že se vezmou, následovaly námluvy a po nich zasnuby. V minulosti dával ženich nevěstě nejprve vzorovaný šátek na rameno, pak snubní prsten. Dívka dala ženichovi zasnubní šátek. Po zasnubách, před svatbou, v kostele třikrát ohlašovali ty, kteří se chtěli oddat.

Při svatební hostině byla hlavní večere. Kuchařky většinou servírovaly masovou polévku, maso, nádivku, někdy maso na smetaně, koláče. Večere trvala většinou do osmé hodiny, po ní družičky doprovodily nevěstu a ženicha do ženichova domu, kam nevěsta nesla jako dar koláč (vánočku) a hosty pozvali do nevěstina domu. Před půlnocí se vydali hosté ze ženichova domu k nevěstinu domu, kde se začala společná zábava. Před půlnocí starší druž-

ba sňala nevěstě věnec, pak ženy odvedly nevěstu převléknout se. Po tomto následoval *redovy tanec*. Každý z hostů si zatancoval s nevěstou, přičemž do talíře vkládal peníze. Po tanci novomanželé nabídli svatebčanům koláčem a vínem. Svatebčané se bavili až do rána.

V současnosti se už svatby ani v Baňačce nevážou k určitému ročnímu období. Sňatky a svatby se konají obvykle v sobotu, s hostinou většinou v restauracích, přičemž průběh svatby zpravidla organizuje starší družba.

Křtiny (krescini). Po narození dítěte, kdy se už matka cítila lépe, se konaly křtiny. Hosty, které chtěla rodina pohostit, zvala porodní bába.

Křtiny se nevázaly na konkrétní den, rodina sama rozhodla, zda budou v sobotu či v neděli. Křtilo se večer, děťátko oblékli do bílých šatů, vložili do peřinky a do kostela ho brali kmotři. Kmotři byli obvykle vybíráni z kruhu dobrých přátel, kamarádek, bývalých spolužáků. Odmítnout kmotrovství bylo neslušné. Po obřadu v kostele přišli hosté k domácím, kde bylo pohoštění. Na hostinu tradičně připravovali slepičí polévku, vařené maso, nádivku, plněnou zelí, perkelt s těstovinami nebo rýží. Domácí nabízeli hostům víno.

Dárky se na křtiny nenosily, ale během večere dal každý host novorozeňátku peníze. I na porodní bábu vybírali peníze na poděkování za její úsilí.

V létě se hostina konala v „čistém pokoji“ (jakýsi pokoj pro hosty) a když byla zima, tak v tom pokoji, ve kterém se topilo. Do pokoje poskládali vedle sebe několik stolů, které si půjčovali i od sousedů. Na *hokedlíky* (židle bez opěrky) položili dlouhé desky a na ně dali domácí tkané koberce (čalouny), aby se hostům nezničil oděv.

Když hosté odcházeli domů až za úsvitu, pak se křtiny považovaly za zdařilé. Pokud ale hostina skončila už před půlnocí, mluvílo se o nevydařených křtinách. Po skončení hostiny šli hosté domů se zpěvem, aby všichni vesničané věděli, že se konaly křtiny.

Matka nesměla opustit dům, pokud dítě nebylo pokřtěno. Po křtinách se matce nosily tzv. kmotrovské mísy. K snídani to byl koláč s mléčnou kávou, k obědu polévka uvařená z celé slepice, maso, košík drobných zákusků, pálenka, víno, ovoce. Z jídla si mohla brát celá rodina. Mezi tradiční řeckokatolické obřady patřilo požehnání dítěti. Když bylo miminku čtyřicet dní, matka a babička ho vzaly do kostela, kde farář požehnal děťátku i matce, protože i Simeon ukázal Pánu malého Ježíše, když bylo Ježíši čtyřicet dní.

Dnes již i v této obci výrazně poklesl počet křtin a podle starých zvyků se zachoval už jen kostelní obřad.

Obrázek 69.
Křtiny v roce
2010.

Všech svatých (Šicki svati) – 1. listopadu. Před svátkem Všech svatých lidé chodili na hřbitov a upravovali hroby, odstraňovali zvadlé květiny, nanosili čerstvou hlínu. Někteří nasbírali i mech, kterým pokryli hrob, jiní zase zakrývali hrob jehličím.

Doma ženy vyráběly věnce. Muži sbírali větve ze šípků, z vrby, případně z lískových oříšků, které ohnuli, a tak připravili kostru věnce, na kterou pletli barvínek nebo větve s jehličím. Na tento zelený základ pak připevnili papírové růže. Připravené věnce dávali na hroby den před svátkem. Na Všech svatých pak lidé zapálili na hrobech svíčky a modlili se za zemřelé příbuzné.

Obrázek 70. Hroby na starém hřbitově v Baňačce.

Dnes je na baňačském hřbitově stále více žulových a kamenných hrobů. Na svátek Všech svatých příbuzní tyto hroby zdobí květinami a zapalují na nich svíčky.

Posvícení (odpust). V Baňačce připadal *odpust* na 8. listopadu, protože řeckokatolický kostel byl vysvěcen na den svatého Michala. Vesničané zvali na *odpust* své příbuzné z jiných vesnic, kteří přicházeli pěšky, na kravském nebo koňském povozu.

Obrázek 71. Odpust v Baňačce.

Hosté přicházeli ráno, domácí je pohostili a pak se šlo společně na mši. Po mši si koupili před kostelem ve stáncích perníkové dárky – dívkám perníkové panenky, chlapcům perníkové koníčky. Ti mládenci, kteří se už vážněji dvořili dívkám, kupovali velký srdíčkový medovník se zrcátkem, který večer předali své milé.

Po mši následoval doma slavnostní oběd o několika chodech – masová polévka, maso z polévky, pečené maso, plněné zelí, koláče. Po obědě si povídali, pak se hosté vydali domů. Večer uspořádala mládež v místní škole bál, kde byla zábava, a tančilo se na cikánskou muziku.

V 70. letech 20. století v Baňačce opravili a vymalovali kostel, který vysvětili na sv. Jana Křtitele (24. června). Od té doby se *odpust* v Baňačce koná v nej-

bližší neděli ke dni 24. června. Obřad v kostele se zachoval dodnes, avšak na hostinu se pomalu zapomíná.

Zabíjačka – Šviňu zabívaňe. 30. listopadu, na sv. Ondřeje začínaly zabíjačky a zabíjačkové hostiny. V době, kdy lednice ještě neexistovaly, byly mrazivé dny vhodné k uskladňování masa, jitrnic, klobás. Pilný gazda během několika měsíců do této doby vykrmil pěkné prasátko. Zabíjačky probíhaly většinou v sobotu. Gazda si den předtím zavolal pár lidí, kteří mu měli pomoci chytit prase. Zabíjení bylo mužskou prací a provádělo se už brzy ráno, hospodyně chytaly krev. Prase porcoval odborník, řezník. Větší kusy masa a část špeku nasolili a připravili k uzení, zbytek špeku vyškvařili na sádlo, se kterým obvykle vystačili do následující zabíjačky. Z menších kousků masa a sádla dělali tlačenko, jitrnice, a klobásy, které jedli i během blížících se zimních svátků. V den zabíjačky připravovala oběd o několika chodech hospodyně – typické bylo zabíjačkové zelí.

V obci jsou ještě vidět prasečí chlívky, ale většina z nich je již prázdná. Prasata chová už jen několik rodin – lidé spíše vykrmené prase koupí, před Vánocemi zabijí a maso zpracují.

Obrázek 72. Dřevěná mísa a plnítko na jitrnice.

Zima. V zimě probíhala většina prací přímo v domě. Ženy kromě každodenních činností (péče o děti a staré členy rodiny) předly, tkaly a draly peří, muži kromě krmení dobytka měli na starost topení.

Když se setmělo, zapálila se petrolejová lampa, nebo svíčky. Při každodenních povinnostech během dlouhých zimních večerů bylo více času i na zábavu. Lidé se scházeli u práce, při které pomáhali sousedé a známí – například při drání peří (*páračky*), předení, tkaní. Zpívali, vyprávěli pravdivé i smyšlené příběhy, často i hrůzostrašné. Během dlouhých zimních večerů bylo v Baňačce zvykem, že staré tety a strýcové chodili k sousedům zavzpomínat si na své mládí a povídal se i o událostech v obci.

Na zimu se těšily i děti. Když zamrzla voda na potoce, začala klouzačka. Protože Baňačku obklopují kopce, měly děti možnost i sáňkovat. Každá rodina měla ze dřeva zhotovené sáňky (*ródlí*), na kterých se děti spouštěly z kopců. Večer

děti ve světle lampy nebo svíčky poslouchaly příběhy svých prarodičů nebo rodičů.

Předení a tkaní – predzeňe a tkaňe. Samotnému předení a tkaní předcházela dlouhý pracovní proces. V sobotu, na Letnice, zaseli konopná semena. Z nich vyrostly dva druhy konopí: květnaté konopí (samčí) a jadrné konopí (samičí). V srpnu se vybíralo samčí konopí (samičí až v září), které vázali do menších snopů a pak do většího snopu. Konopí se muselo dva až tři týdny močit, pak sušit, lámat a česat.

Obrázek 73. Konopné snopy na poli a močení konopí.

Obrázek 74. Česání konopí na dvoře, baňačské koberce.

Do 70. let 20. století chovala většina rodin v Baňačce husy a kachny kvůli masu a peří. Peří škubaly hospodyně ze zvířat dvakrát během léta, dávaly ho do pytlů a až do draní (párání) ho sušily na vzduchu ve stodole nebo na půdě.

Páračky se konaly o sobotách od začátku listopadu až do konce zimy. Po večerech se scházely dívky i ženy vždy v jiném domě. Z pytlů vysypaly peří do prostředí jednoho dlouhého stolu, kolem kterého si posedaly.

Měkké peří dávaly do polštáře, a když se naplnil, tak ho zašily. Do jednoho velkého polštáře potřebovaly 2 kg peří. Během práce přicházeli k dívkám někdy i mládenci, kteří ze šibalství foukali do peří, aby se rozlítalo. Po dokončení práce dostali pomocníci víno, pagáče (nejrůznější druhy koláčků), makové a ořechové štrúdlly.

V obci dnes již husy a kachny nechovají. Draní peří se už zachovalo jen v paměti starších lidí.

Mikuláš se dříve svým oblečením dnešním Mikulášům nepodobal, protože nosil naruby obrácený kožešinový kabát a na hlavě měl beranici. V ruce měl velký kyj se zvonkem a v pytli nesl dárky, které mu dali předchozí den rodiče a prarodiče dětí. Děti se Mikuláše velmi bály, a když se objevil v ulicích, utíkaly před ním domů. Mikuláš začal chodit večer 5. prosince. Většina dětí dostala dárky do kozaček přichystaných v oknech. V chudších rodinách děti dostávaly hadrové panenky, jednoduché dřevěné hračky, jablka, ořechy, trochu sladkostí. Děti z bohatších rodin dostávaly panenky, kolečka, malé vozíky s koníky, sladkosti – bramborový cukr a pendrek, které se kupovaly na jarmarcích, později v obchodech.

Děti dlouho věřily tomu, že dárky dostaly od opravdového Mikuláše, což dělalo svátky ještě kouzelnějšími a radostnějšími. Dárky, které dostaly, si děti dlouho uchovávaly, opatrně se s nimi hrály, aby jim co nejdéle vydržely.

Dnes už Mikuláš neprochází celou obec. Oslavy se konají v kulturním domě. Malí programem přivítají Mikuláše, který jim rozdává dárky. Roli Mikuláše i dnes hraje některý mladík z Baňačky.

Sv. Lucie – Lucioví dzeň (13. prosinec). V Baňačce nebylo zvykem zhotovovat stoleček pro sv. Lucii, ale tento den považovali spíše za příležitost k různému milostnému věštění a čarování. V domech, kde bydlely dívky, se tento den vařily pirohy. Při přípravě pirohů dívky do každého vložily papírek se jmény chlapců. Pirohy hodily do vody a vařily. Když se první piroh dostal na povrch vody, rychle ho z vody vybraly. Tradovalo se, že jaké jméno figurovalo v pirohu, takové jméno bude mít dívčin muž.

*Na Luciu dievky varili pirožky s chlapčenskými menami a do hrnca nosili vodu až z chlieva (hliva), a to v ústach. Mládenci ich rozosmievali až im voda z úst tiekla.*¹⁹⁸

Večer v den sv. Lucie vyšla dívka ke chlévu, koplá do jeho dveří a kolikrát prase zachrochtalo, za tolik let se dívka vdá. Dívky se postavily před dům, a odkud slyšely štěkot psů, odtud měl přijít jejich nastávající. Po tomto dni bylo

.....
¹⁹⁸ MARČEKOVÁ, Bernadett. *Zemplínsky skvost*. [online] Békešská Čaba, 2007. [cit. 20. 12. 2014] Dostupné z: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/szlovakok/ukazky_zo_sutaznych_prac/pages/uzsp_05_2007_sarvas.htm.

zakázáno sprádat, ale tento večer se ještě předlo. V domě, kde se právě předlo, se sešli dívky a mládenci a do noci se bavili. Přišli i tzv. *prevlečenci* – chlapci oblečení za dívky a dívky převlečené za chlapce.

Na den sv. Lucie chodila v Baňače po vesnici Lucia – člověk oblečený v masce čápa. Na tento zvyk se v současnosti už zapomnělo, jen někteří staří lidé a sběratelé lidových tradic si ho zachovali v paměti.

Vánoce. Největším rodinným svátkem zimy byly Vánoce, na které se lidé připravovali hlavně duchovně. Na Vánoce se lidé neobdarovávali a ani děti nedostávali dárky. Svátku Božího narození předcházela čtyřtýdenní půst, kdy v pondělí, středu a pátek lidé nejedli maso. Za postní den považovali i 24. prosinec, který nazývali *Viliou* (Štědrý večer). Tento den se jedlo jen večer.

V Komlóši převzali Slováci zvyk připravovat na Vánoce klobásy (hurky) se zelím: *Na Dohviezny večer sa makovníka ždy pieklo. Večmej zabíjavalí na Kračún*¹⁹⁹, *tody ždy piekli hurku, klobásu, večmej naši predkovia makovie haluške. U nás nebolo zvyk robiť, to u Maďarov. Keť volakedy aj moja kamarátka, povolani zrne na Kračún boľi, lanča sa robila.*²⁰⁰

Důležitou součástí duchovní přípravy na blížící se svátky bylo, že devět dní před Vánocemi neslo několik skupinek žen obraz Svaté rodiny z domu do domu. Každý večer se lidé modlili v jiném domě, zpívali, připravovali se na svátek Ježíšova narození. Tato tradice je zachována i v současnosti.

Obrázek 75. Modlitba u obrazu Svaté rodiny.

Gazda přinesl z lesa malý stromek, na větve pověsili i jablka a malované ořechy. Potom dali strom do rohu pokoje a připevnili k trámu. Ráno hospodyně v peci upekla *opekance* (*bobálky*), koláč, makový štrúdl, tvarohové a povidlové *langoše*. Hospodyně v pokoji zametla na zemi rozsypanou slámu a třikrát se ptala: „Kde jsou blechy?“ Smetí musela vysypat ke stěně sousedního domu, aby blechy šly tam.

¹⁹⁹ Štědrý den.

²⁰⁰ KADLECOVÁ, Andrea. c. d.

Ráno v den *Vilie* navštívili chlapci a muži příbuzné rodiny. O této návštěvě říkali „donesli jsme vejce, které se po cestě rozbilo“. Děti dostávaly ořechy, jablka a muži víno. Před večeří se přinášelo z komory po trošce z každého druhu plodin a před večeří dávalo pod ubrus, aby byla příští rok hojná úroda. Rodina večeřela houbovou polévkou a *opekance (bobálky)*. Gazda dal několik *bobálok* i zvířatům. Dívky se postavily na schody a podobně jako při svátky sv. Lucie poslouchaly, odkud štěkají psi – z toho směru bude jejich nastávající.

V podvečer *Vilie* chodili i koledníci s Betlémem do všech domů ve vesnici a pak se i oni zúčastnili půlnoční mše.

Ve 40. letech 20. století se betlémské hry hrály česky. Tato tradice je dodnes živá, ale v maďarštině. Na první svátek vánoční dopoledne se rodiny zúčastnily mše a odpoledne šly na večerní. Tento den se nechodilo na návštěvy, rodina byla spolu doma. Oběd sestával z obvyklých svátečních jídel: masová polévka, maso, koláče. Druhý svátek vánoční se rodiny navzájem navštěvovaly a zúčastnily se i mše.

Na Silvestra až do večera pracovali lidé jako obvykle. Večer se šlo do kostela, kde se žehnal starý rok. Mše trvala do půlnoci, po ní se muži vydali koledovat – zastavovali pod okny a zpívali. Gazda je pozval dál a nabídl koláče, klobásu, vepřovou tlačenkou, víno.

Vánoce jsou i v současnosti jedním z největších svátků ve vesnici. Církevní zvyky jsou dodnes zachovávány a vaří se i tradiční vánoční jídla.

Masopust – Fášengi. Období masopustu začínalo po Třech králich a trvalo do začátku postní doby.

Během masopustu se pořádaly i svatby, protože lidé tehdy neměli mnoho práce. O víkendech chodili mladí na přástky. Během masopustu každý víkend měli chlapci i dívky zábavu. Dívky přinesly většinou koblihy, chlapci k pohoštění přispěly vínem a postarali se o hudbu – pozvali vesnické cikány, kteří hráli na citaru a na housle.

V dnešní době tyto zvyky upadly do zapomnění.

Jaro. Na jaře začínaly polní práce, a proto na zábavu zůstávalo velmi málo času. Mezi významnější jarní svátky patřily Velikonoce, svátek sv. Jiří a stavění máje.

Největším svátkem vůbec byly **Velikonoce** (Velká noc), které začínaly sedmitýdenním postem. V postní době se lidé připravovali na svátek Ježíšovy smrti a zmrtvýchvstání přísným půstem. Poslední postní týden trval od Květné neděle po velikonoční neděli.

Během postní doby byly zakázány svatby, bály, hlasité zábavy. Lidé sedm týdnů maso vůbec nejedli, charakteristické jídla pro postní období byly *ciberejová* polévka (z pšeničných otrub, kroupami, nechávala se lehce kvasit), suchá jídla rostlinného původu, chléb, vařené brambory s cibulí a trochou oleje. Během postní doby měla každá neděle své pojmenování: 1. neděle postní – *Celník a farizeus*, druhá – *Marnotratný syn*, třetí – *Kříž poklonná*, čtvrtá – *Ružová*

nedeľa, pátá – Čierna nedeľa, pak následovala *Kvetná nedeľa* a *Velkonočná nedeľa*.

Postní doba napomáhala duchovně se připravit na blížící se svátky. Čtyři neděle po *Křížu poklonné*, se lidé chodili po mši modlit a zpívat ke křížům ve vesnici. Začínali u kříže na dvoře kostela, pak pokračovali ke kříži na začátku vesnice, pak ke kříži uprostřed vesnice, dále šli na okraj pole, kde také stál kříž.

Na Velký (Zelený) čtvrtek nezvonily zvony. Večer se v kostele četlo 12 evangelií, a zvony nahradily až do vzkříšení na Velkou sobotu ze dřeva vyrobené *rapkáče* (ráčny, řehťačky). Na Velký pátek v památný den smrti Ježíše na kříži se nekonala mše, ale lidé se střídali u svatého hrobu při modlitbách.

Tento den většinou jedli vařené brambory s cibulí v trošce oleje. Ženy v tento den uvařily na svátky šunku. Na Velkou sobotu šli lidé ráno do kostela a modlili se u svatého hrobu. Ženy doma připravovaly *pasku* (nádivku, koláč). V neděli ráno o čtvrté až páté hodině probíhal obřad zmrtnýchvstání, při kterém se znovu rozezněly zvony. Velkou sobotou skončil čtyřicetidenní půst. V neděli – první velikonoční den, se po mši světila *paska* (pašku šveceňe), kterou ženy nesly do kostela na zádech v batůžku.

Před svěcením poskládaly za sebou košíky s *paskou* na dvoře před kostelem, kde ji farář posvětil. V košíku byly nádivka, koláč, *hrudka* (sýr), vajíčko, šunka, klobása a malá lahvička vína. Všechno mělo svoji symboliku: *Koláč a šunka* představovaly Ježíšovo tělo, *klobása* bič, kterým bičovali Ježíše, *vajíčka* kameny, kterými kamenovali Krista, *víno* představovalo krev, *hrudka* představovala žluč (kterou houbou přiložili k Ježíšovým ústům) a *plnka* (nádivka) znamenala houbu.

Doma se ještě před obědem snědlo jídlo z posvěcené *pasky* a až potom následoval slavnostní oběd.

V pondělí ráno – na druhý velikonoční den – chodívali malí chlapci za dívkami na *oblievačku* (*olivac*) a *oblievali* je vodou. Od dívek dostali jablka, ořechy, malovaná vajíčka. Mládenci a muži chodili na *oblievačku* až po mši. Domáci je pozvali dovnitř a nabídli svěcenou *pasku* s koláči.

Třetí velikonoční den se ve vesnici také považoval za svátek, tehdy se navzájem hostili kmotři.

Velikonoce dodnes zůstaly ve vesnici významným svátkem. Všechny zvyky jsou dodnes zachovány – kromě *oblievačky*, která postupně mizí i v jiných obcích.

Respondent z Komlóše: *Ňi veľmej máme zvyky, voľakody sa veľmej chodilo oblievať, z roka na rok menej, aj terás hotujeme ešte, čakáme, ale to už len tí najbližší, mojej sestrin muž, nevestin švagor, jej apo, a to sú šeci, práve najbližší.*²⁰¹

.....
²⁰¹ KADLECOVÁ, Andrea. c. d.

Obrázek 76. Svěcení pasky (pašku šveceňe).

Svěcení pšenice (šveceňe pšenice) probíhá na svátek sv. Jiří 24. dubna. Tento den v kostele začínal tradičním ranním řeckokatolickým obřadem, nazývaným *utiereň*, po němž následovala mše svatá.

Na konci mše se věřící seřadili do průvodu jako o pouti. V čele průvodu neslo jedno dítě kříž, pak mládenci a dívky nesli vlajky, za nimi šel farář s ministranty a průvod uzavírali zpívající věřící. U pšeničného pole se průvod zastavil. Farář požehnal a posvětil pšeničné pole, četl evangelium a prosil o hojnou úrodu. Potom si každý natrhal pár klasů pšenice a za zpěvu se vrátili do vesnice.

Od 90. let 20. století svěcení pšenice neprobíhá na poli, ale před kostelem. Sem přinesou pšenici z pole a každý dostane po klasu.

Žně – žňiv. Žně začínaly koncem června, na den sv. Petra a Pavla. Lidé se snažili sklídit úrodu co nejdříve, a proto si navzájem pomáhali. Většina obyvatel Baňačky měla nevelké vlastní pozemky. Ti, kteří pole nevlastnili, chodili sklízet na dohodu do Medzibodrožia, kde sklízeli na větších plochách.

Sklízet na dohodu znamenalo, že si vyjednali s gazdou, jaký *kříž* jim bude patřit (jaká část úrody – obvykle to byl každý sedmý snop; snopy se překládaly křížem). Sklízeli pšenici, ječmen, obilí a oves.

Ženci už za svítání vyšli na pole, protože později už bylo velké horko. Muži kosili, ženy za nimi *hrstily* a děti pletly ze slámy provaz. Větší děti vázaly posekané obilí do snopů, zatímco muži je ukládali křížem na sebe. Dopoledne všichni ženci usilovně pracovali. Od oběda do třetí se odpočívalo ve stínu snopů, které byly na sebe naskládány křížem. Zatímco ženci odpočívali, gazda brousil kosa, aby dopoledne lépe „chytaly“.

Obrázek 77. Žně v Baňačce.

Oběd nosily žencům na pole děti, obvykle to byly kyselé moučné polévky a nápoje – ciberejová polívka s chlebem, ale poslali i míchaná vejce nebo pomazánku připravenou z tvarohu. Když bylo v rodině malé dítě, o které se neměl kdo postarat, vzali ho s sebou na pole, vložili do kolébky, kterou byla plachta připevněná na hůl, a tam je hlídaly větší děti. Během sklizně mezi sebou lidé vtipkovali, zpívali, a tak jim rychleji uběhl čas. Jednu část úrody nemlátili v mlátičce, ale cepy, aby se sláma nepolámala. Byly to *oklepy*, které lidé ukládali do pytlů a později dávali do postelí namísto matrací.

Obrázek 78. Mláčení obilí v Baňačce.

Dnes žně vykonávají pouze stroje. Na těžkou fyzickou práci spojenou se sklizní vzpomínají jen někteří starší lidé a připomíná se během slavnosti dožínek.

Obrázek 79. Dožíanky v podání folklórních souborů.

Slováci a média

Slovenská komunita v Maďarsku má dobře vybudovanou síť celostátních a lokálních médií, které pravidelně přinášejí aktuální informace o jednotlivých oblastech jejího života na celostátní i lokální úrovni. Celostátní slovenská samospráva je majitelem týdeníku *Lidové noviny*, které mají více než padesátiletou tradici. Od roku 2004 jsou denně aktualizovány v internetové verzi www.luno.hu. Imrich Fuhl je zakladatelem a vydavatelem nezávislého portálu www.oslovma.hu, na kterém je zveřejňované široké spektrum zpráv a informací týkajících se slovenské komunity, ale i monitoring slovenského a maďarského tisku.

Maďarské veřejnoprávní média mají slovenské menšinové vysílání. Maďarská televize M1 vysílá jednou týdně slovenský magazín *Domovina* a maďarský rozhlas MR4 vysílá ve slovenském jazyce dvě hodiny denně (18.00 do 20.00). Na místní a regionální úrovni vycházejí periodika, které jsou vydávány slovenskými organizacemi: *Čabän*, *Budapešťiansky Slovák*, *Komlóšsky hlásnik*, *Pilíšan*.²⁰²

Podle respondentů ovšem není situace s vysíláním úplně optimální. Přestože rozhlasové vysílání ve slovenštině je každý den a trvá dvě hodiny, pořady připravují pouze dva lidé, protože více zaměstnanců není možné z finančních dů-

²⁰² *Slovenské zahraničie: Maďarsko*. c. d.

vodů přijmout. Příspěvky od státu jsou mizivé. Televizní vysílání je jednou týdně, a to po dobu dvou hodin. Na jednu relaci je rozpočet 10 000 forintů (přibližně 1000 Kč). I přes malé finance jsou jak rozhlasové, tak televizní pořady na dobré úrovni, bohužel opět z finančních důvodů není možné točit více. To je také jeden z důvodů, proč se pořady často opakují.

Shrnutí a závěr

Prvotním cílem výzkumu bylo získání základních informací o slovenské menšině v Maďarsku. Na základě studia literatury lze konstatovat, že slovenská minorita má se svými kořeny ze 17. století v Maďarsku již dlouholetou tradici, jak bylo popsáno v začátku vlastní práce. Je možné, že i toto je důvod, proč je v některých případech upřednostňována lokální identita před identitou slovenskou (národní).

Příslušníky slovenské menšiny v Maďarsku lze dle našich poznatků z terénního výzkumu zařadit do několika charakteristických skupin. Pro zástupce první skupiny je typické, že si uvědomují svůj slovenský původ a nějakým se snaží způsobem udržet slovenskou kulturu. Zároveň ale na otázku, kým se cítí být, odpoví např. Čabianem – tedy upřednostňují lokální identitu před identitou národní. Druhou skupinu lze popsat tak, že její zástupci o sobě sami hovoří jako o Slovácích a snaží se aktivně nejen udržet, ale i rozvíjet slovenskou kulturu, například prostřednictvím výměnných pobytů dětí na Slovensko, pořádání kulturních akcí, literární činnosti... Zástupce poslední, tedy třetí skupiny, je možné vymezit tak, že sice vědí o svých slovenských předcích, ale oni sami se v důsledku toho, že žijí celý život v Maďarsku (často se navíc jedná o smíšená manželství) považují za Maďary.

Jazyk je všeobecně považován za jeden z nejdůležitějších prvků, který napomáhá tvořit a upevňovat identifikaci lidí k určité etnické skupině. Lze jej tedy považovat za jeden z prvků determinující etnickou (lokální, či národní) identitu. Vzhledem k výše řečenému se ani tento výzkum nemohl obejít bez nahlédnutí na jazykovou situaci, ve které se nachází zkoumaná minorita. Cílem primárního výzkumu na poli lingvistiky bylo především zodpovězení základní otázky, a to zda je udržován slovenský jazyk v rámci slovenské menšiny aktivně, či je jeho znalost pouze pasivní, nebo jestli jeho znalost vymizela úplně. Provedený výzkum ukázal poměrně jasnou tendenci užívání slovenského jazyka – velká část Slováků žijících v Maďarsku slovensky sice rozumí, ale aktivně slovenštinu příliš nepoužívají. Jak už bylo několikrát zmíněno výše, část slovenských obyvatel žijících v Maďarsku dává přednost lokální identitě před identitou slovenskou či maďarskou, což je se nevyhnutelně promítá i do používaného jazyka.

V případě Slováků, kteří se vůči ostatním vymezují na základě své místní (lokální) kultury, je charakteristické užití slovenštiny s výraznými prvky odlišující jí od oficiální (spisovné) slovenštiny. Jedním z jejích rysů je užití archaičtějších výrazů, které se již v moderní slovenštině nevyskytují nebo se vyskytují

zřídka, a zároveň je patrná modifikace původního jazyka jazykem většinovým, tedy maďarštinou. Vliv maďarštiny je patrný především po fonetické stránce jazyka. Je patrný přízvuk podobný maďarskému a také některá slova jsou přejímána z maďarštiny. I přesto je ovšem domluva stále prostupná a konverzace tudíž probíhala celkem bez problémů, a to i u osob mladší generace, která bývá často považována za tu, která již původním jazykem nemluví.

V navštívených obcích, s větším zastoupením slovenské menšiny, ovšem slovenština během běžných konverzací na ulici k zaslechnutí nebyla. U mladší generace bylo navíc patrné, že slovensky rozumí dobře a ovládají slovenštinu i aktivně, přesto je pro ně přirozenější mluvit maďarsky. Přestože znalost jazyka je sice podle respondentů jedním z klíčových atributů uvědomování si a identifikace se slovenským etnikem, v praxi to vypadá tak, že její aktivní znalost a užití je spíše výjimkou.

Snaha Slováků udržet a také obnovit slovenské tradice je ještě poměrně silná, i proto existuje v Maďarsku několik spolků, které tomu mají napomoci. Jedná se hlavně o různé taneční a pěvecké soubory jak pro děti, tak pro dospělé. Zároveň se snaží vydávat jak vlastní noviny psané ve slovenštině, tak zajistit slovenské televizní a rozhlasové vysílání. Současný ekonomický vývoj a především nové legislativní úpravy, které v nedávné době provedla maďarská vláda, ovšem přinejmenším nenapomáhají slovenským snahám o udržení své původní kultury, naopak jejich situaci spíše zhoršují.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že Slováci v Maďarsku se hlásí ještě ke slovenské národnosti a snaží se různými cestami přispět k udržení a obnovení slovenství, nicméně vlivem maďarské asimilace (která nebyla vždy nejšetrnější) a také postupem času, ubývá sil a snahy udržet slovenské tradice a dochází tedy k čím dál větší integraci do většinové společnosti a její kultury. Tento trend je patrný zejména u mladší generace.

SLOVÁCI V RUMUNSKU

Obrázek 80. Dvojjazyčný nápis slovenské vesnice Bodonoš.

Foto: Pavla Behrová

Úvod

Na konci 18. století dochází v rámci josefínských reforem v Rakousku (Habsburské monarchii) k hromadným odchodům lidí do různých koutů říše. Jejich motivací byla především možnost bezplatného získání zemědělské půdy a finančního kapitálu na počáteční rozvoj hospodářství v nové domovině. Do dnešních dob se stále zachovala po celé bývalé Uherské říši jména vesniček podle maďarské, německé, české a v neposlední řadě slovenské minority, která odcházela ze svých domovů často do pustých, divokých končin s vidinou lepšího života.

Samotná slovenská minorita v Rumunsku se v současnosti nachází ve dvou hlavních oblastech:

- v Bihorské, která se vyznačuje především katolicismem a
- v okolí Nadlaku s převažujícími prvky luteránství.

Tato náboženská diferenciaci napovídá, kde se původně nacházeli předci dnešních příslušníků slovenské menšiny v Rumunsku.

Hlavním cílem této práce je zmapovat současnou životní situaci slovenské minority žijící v Rumunsku z hlediska kvantitativního (počty osob, kteří se považují za Slováky podle různých kritérií) i kvalitativního. Zde se výzkum zaměřoval na zjištění stěžejních atributů etnicity, které místní Slováci považují za dostačující na to, aby se mohli označovat za Slováky – povědomí o své historii, dodržování tradic, zvyků, stravování (národní jídlo a pití), náboženský život, menšinové instituce (školy, slovenské spolky, náboženské instituce).

Literární rešerše

Teoretik nacionalismu Ernest Gellner²⁰³ ve své knize *Národy a nacionalismus* zdůrazňuje, nakolik je nacionalismus spjat s modernizací a zejména s procesem industrializace. Podle Gellnera se nacionalismus objevil proto, aby vyhověl potřebám konkrétních podmínek a situací, ve kterých společnost žila. Gellner zároveň naznačuje, že dnes už je nacionalismus nevykořenitelný, jelikož není myslitelné, že by se společnost vrátila k předmodernímu způsobu života a uvažování. Samotná slovenská minorita podle Gellnera spadá do pásma, kde nacionalismus nikdy nebyl spojen se státem, jak k tomu docházelo v liberálních státech západní Evropy v 19. století (Francie, Británie). Rakouská vláda před rokem 1918 nikdy nepočítala s rozpadem monarchie, a že se její národy ocitnou v jiném geopolitickém prostředí. Slováci, ale i mnoho jiných etnik žijící na území dnešního Rumunska od dob Josefa II. neprodělali vlnu nacionalismu v pravém slova smyslu. Ráno se Slováci probouzejí do stejné obce jako jejich předci, aniž by si povšimli geopolitických změn, ať už to bylo za Rakouska, Maďarska nebo dnes Rumunska. Nacionalismus zde spíš podle Gellnera funguje jako byrokratický aparát, který má posloužit politickým záměrům.

Z historického hlediska je nejvíce věnována pozornost rané kolonizaci slovenskou menšinou. Nejvýznamnějším historikem, který se zabýval slovenským osidlováním je Ján Sirácky²⁰⁴. Předmět jeho hlavního zájmu ale představovala slovenská kolonizace území dnešního Maďarska a bývalé Jugoslávie a osídlení Rumunska se věnoval jen okrajově.

Podrobnější popis průběhu osídlení jednotlivých kolonizovaných oblastí na území dnešního Rumunska přináší především publikace Jána Kukučky, Rudolfa Urbana, dále články Ľudovíta Hamáše, Pavola Javora a Evy Michalčákové²⁰⁵ uveřejněné ve sborníku *Slováci v zahraničí* nebo studie Paula Dancu.

Poměrně zásadní závěry o kolonizaci přináší i kniha Gregora Benedeka²⁰⁶, jež je svým zaměřením jazykovědnou studií a osídlením se zabývá pouze úvod. Cenný na této knize je především fakt, že Benedek měl v rámci svého několikaletého výzkumu jako jeden z mála možnost poměrně podrobně prozkoumat archivní fondy a rovněž jeho konstatování založená na lingvistickém srovnání přináší nové světlo do problematiky zdrojové oblasti kolonizátorů.

Fenoménem poválečné reemigrace příslušníků slovenské menšiny do Československa se zabývá především Jaroslav Vaculík²⁰⁷ a Helena Nosková²⁰⁸. O ná-

.....
²⁰³ GELLNER, Ernest. *Národy a nacionalismus*. Praha: Nakladatelství Josef Hříbal. ISBN 80-900892-9-1.

²⁰⁴ Ján Sirácky. [online]. [cit. 2011-15-12]. Dostupné z: http://www.books.sk/writer_card.jsp?id=158.

²⁰⁵ MICHALČÁKOVÁ, Eva. *Zvyky a obyčaje Slovákov v Bihore*. Slováci v zahraničí 13. Martin: 1987.

²⁰⁶ BENEDEK, Gregora. *Slovenské nárečia v stolicach Salaj a Bihor v Rumunsku*. Bratislava: 1983.

²⁰⁷ VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*. Brno: 1993.

²⁰⁸ NOSKOVÁ, Helena. *Slováci a čeští reemigranti z Rumunska v Českých zemích letech 1948-1950*. Brno: 1998.

sledném vývoji reemigrantů v českém pohraničí vyšla například celá řada studií v časopise *Český lid*, jako například *Příchod slovenských reemigrantů do českých zemí* od Ivy Heroldové²⁰⁹. Zájem autorů většiny prací končí reemigrací a vývoji slovenské menšiny v poválečném období, až na několik výjimek zabývajících se především školstvím, není věnována téměř žádná pozornost.

Geografický přístup je při výzkumu problematiky slovenské minority v Rumunsku požíván ve srovnání s historickým přístupem výrazně méně. První významný krok v tomto směru pravděpodobně provedl Lubor Niederle²¹⁰ ve svém díle *Uherští Slováci*, ve kterém zachycuje mimo jiné i slovenské osídlení na území dnešního Rumunska na základě sčítání z roku 1900.

Jan Auerhan se ve třicátých letech 20. století pokusil, povětšinou na základě neoficiálních údajů, o rámcovou demografickou charakteristiku rumunských Slováků.

Ceněná je práce Jána Svetoňa²¹¹, jenž se rovněž snažil podat základní demografickou a socioekonomickou charakteristiku, a navíc i zhodnotil vývoj osídlení v letech 1910–1930. Nutno podotknout, že některé Svetoňovy závěry jsou značně ovlivněny dobou vzniku jeho díla.

Rumunští Slováci se vzhledem k svému typickému způsobu života dostali i do světové beletrie. Jejich vzhledové vlastnosti popisuje ve svém slavném románu *Hrabě Drákula* Bram (Abraham) Stoker²¹², avšak nemůžeme jim přikládat dostatečně velkou důvěryhodnost, neboť autor nikdy nenavštívil Transylvánii a z větší části pro svou předlohu čerpal z bajek a pověstí.

Nejzvláštnější pak vypadali Slováci se svými velkými pasteveckými klobouky, pytlovitými, špinavě bílými kalhotami, bílými plátěnými košilemi a obrovskými bytelnými koženými opasky, širokými téměř jednu stopu a hustě posázenými mosaznými cvočky. Byli obuti do holínek, v nichž měli nácpaný kalhoty, měli dlouhé černé vlasy a husté černé kníry. Vypadají velmi malebně, ale nijak přitažlivě nepůsobí. Na divadle by jim okamžitě světili úlohu všelijakých starých loupežníků z Orientu, bylo mi však řečeno, že jsou velmi neškodní a že jim chybí jakákoli průbojnost.

Prováděný výzkum

Hlavní údaje z kvalitativního výzkumu týkajícího se rumunských Slováků (ze srpna roku 2011) pochází především z župy Bihor a Šalaj, kde žije Slováků nejvíce. Výzkum probíhal především v kompaktních lokalitách Budoi (Bodonoš), kde žije 98 % Slováků.

Bodonoš (župa Bihor) se nachází v severní části „pod kopci“ Sedmihradského Rudohoří v bihorsko-salažské oblasti. Nadmořská výška Bodonoše je cca 200–300 m n. m. Mezi světovými válkami byl Bodonoš samostatná obec, roku 1966 je součástí obce Vojvoz a Varzal' a roku 1977 se s touto obcí stávají sou-

²⁰⁹ HEROLDOVÁ, Iva. Příchod slovenských reemigrantů do českých zemí. *Český lid* 70 / 1983, s. 55–57.

²¹⁰ NIEDERLE, Lubor. *Uherští Slováci*. Praha: 1906.

²¹¹ SVETOŇ, Ján. *Slováci v evropskom zahraničí*. Bratislava: 1943.

²¹² STOKER, Bram. *Dracula*. Praha: XYZ, 2008. 646 stran. ISBN 978-80-7388-039-2.

částí obce Popešť. Počet slovenských obyvatel celé obce činí 1 305 osob (podle sčítání v roce 2002). Největší a nejvýznamnější slovenskou obcí z komunity je Bodonoš (800 Slováků), potom Varzaľ (238 Slováků), Vojvoz (171 Slováků) a v samotném Popešti, který je hlavní a největší obcí komunity žije jen 76 Slováků z celkového počtu obyvatel. Zdejší přírodní podmínky jsou příznivé a půda je poměrně úrodná. Daří se zde pěstování vinné révy – Bodonoš je jednou z významných vinařských obcí regionu. V minulosti byla obec důležitá také z průmyslového hlediska, nacházely se zde tři doly, ve kterých se těžilo hnědé uhlí.

Rozhovory byly pořizeny většinou s učiteli a učitelkami místní školy, jež se narodili přímo v Bodonoši nebo v blízkém okolí, ale i s dalšími obyvateli obce.

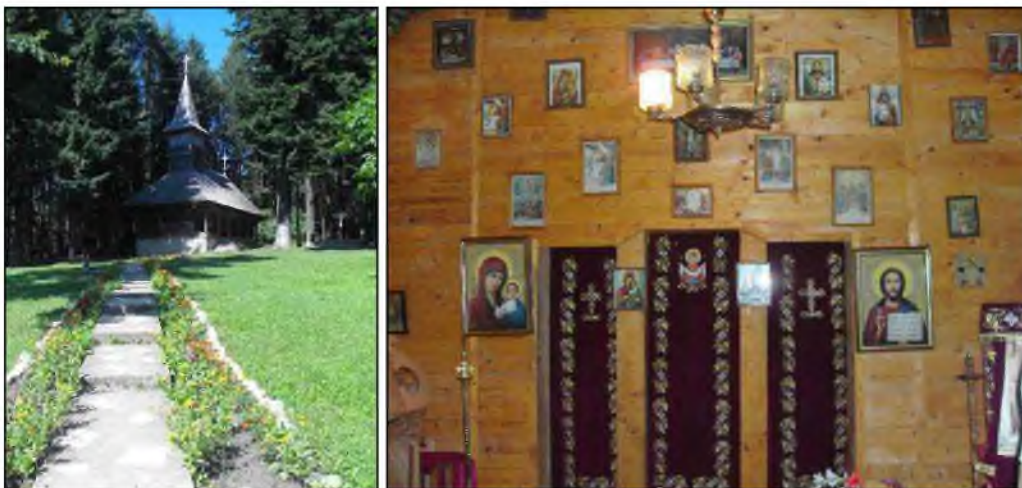
Ve výzkumu bylo nejvíce používáno pozorování, dále byl použit polostrukturovaný rozhovor. Mezi výhody těchto rozhovorů patřilo jisté proniknutí do způsobu života těchto lidí, poněvadž se tyto rozhovory uskutečňovaly v jejich domácnostech. Právě proto byly rozhovory velice příjemné, tématicky někdy i velmi široké. Počáteční obavy týkající se pobytu vzaly za své ve chvíli, kdy jsme byli ubytováni u velice přátelského člověka, který nám zajistil nejen pobyt, ale také jídlo a vypořádal se s našimi organizačními problémy. Největší potíže nastávaly se vzdálenými osadami, jelikož zde neexistuje autobusové spojení, či jsou pouze sezónní spoje. Proto jsme využili nabídky místního faráře, s kterým jsme do odlehlých míst zajeli.

V rámci tohoto výzkumu jsme navštívili i další slovenské obce Gemelčička, Loranta a Popešti, zúčastnili jsme se slovenských mší a slavností.

Obrázek 81. Horská vesnice Loranta

Foto: maps.google.com

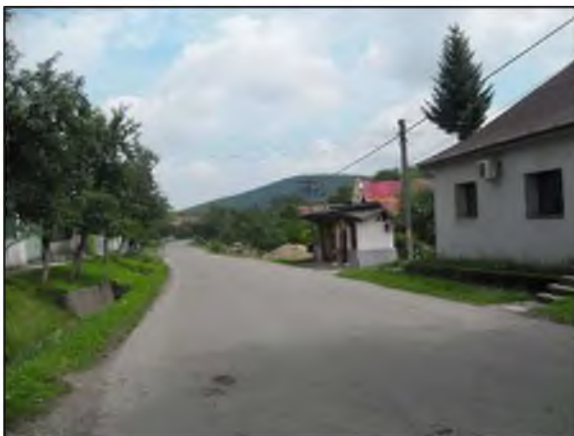
Obrázek 82. Pravoslavný kostel nedaleko Loranty.

Foto: Pavla Behrová

Mezi hlavní respondenty patřili: Rudo, nar. 1971 v Margitě (Rumunsko), učitel; Albert, nar. 1948 v Lorantě (Rumunsko), učitel; Petra, nar. 1972 v Popešti (Rumunsko), učitelka; Peter, nar. 1990 v Bodonoši (Rumunsko); Jozef, nar. 1963 v Bodonoši (Rumunsko), učitel; Alexandra, nar. 1965 v Bodonoši (Rumunsko), učitelka.

Další údaje jsou od slovenského evangelického faráře Ľudovíta Bobčoka z Vukové a Temešváru.

Místní Slováci mají mnoho příbuzných na Slovensku. Vzájemně se navštěvují, ale raději se příbuzní ze Slovenska vypraví do Rumunska, a to i kvůli přírodě a horské krajině, která je v okolí Bodonoše.

Obrázek 83. Slovenská vesnice Bodonoš.

Foto: Pavla Behrová

Příchod Slováků do Rumunska

*A ja vam ešte povim, jak vipravjali naš prad'edko a prababka, jak Slovaci do rumuňskej prišli. To bolo tak. Jak bol davno ten Janošik, ten slovenski zbojník, to vi tiež znáte. No tak teho Janošika chítali paňi, bo ho ňenavideli, bo bohatím bral a ľudem dával. Tak keď ho chiťeli, tak s ňim sud zrobiti a Jánošíka obesiti. Potom sa chceli aj na ostatných ľudoch pomstiť a ti sa radšej zobrali a uťekali dolu, do iného kraja a tak sa dostali až do Huťi. To tak bolo.*²¹³

Slováci přicházeli do Rumunska v několika vlnách, a nejednalo se vždy o přímou cestu. Po bitvě u Moháče v roce 1526, kdy osmanští Turci porazili Uhry, začali Osmané postupovat stále více na sever a postupně se dostali až na část území dnešního Slovenska. Místní obyvatelstvo se z oblasti dnešního Maďarska (tzv. Dolní zem / Dolní Uhry²¹⁴) přesouvalo před tureckým postupem také stále více na sever do Horní země (Horní Uhry / dnešní Slovensko), kde vládli Habsburkové.

Touto migrací došlo v oblasti Dolní země ke vzniku rozsáhlých opuštěných oblastí s kvalitní půdou. Teprve po vyhnání Turků z Uher po bitvě u Vídně (1683) začalo pomalu docházet ke znovuosidlování úrodných oblastí na území dnešního Maďarska.

Na velkých neobdělávaných územích probíhal extenzivní chov dobytka a produkce obilovin sloužila jen pro vlastní spotřebu. Typickým byl volný záběr půdy, kdy si mohl rolník vzít do orby neomezené množství půdy. Po vyčerpání půdy se zemědělec přesunul na jiné místo. Obrovský rozdíl zmíněných celků vyžadoval rovnoměrnější zastoupení obyvatelstva a byla zde snaha o zúrodnění co největšího podílu orné půdy, která před obsazením Uherska Osmanskou říší patřila k nejúrodnějším. Od feudálů vycházely snahy na zalidnění území a pomocí daňových úlev chtěli přilákat nové poddané. Poddaní z Uherska dostali tříleté daňové prázdny a němečtí kolonisté dokonce až pětileté²¹⁵.

Slováci nejdříve přicházeli na Dolní zem (dnešní území Maďarska), ale jen na letní práce a stavby a vraceli se zpět domů. Při této sezónní práci poznali, jak úrodná je půda v dolnozemských krajích a postupně se usazovali natrvalo. Důvodem nebyla jen úrodnost půdy, utíkali také před hladem a vykořisťováním feudálů po válce, a v neposlední řadě se jednalo o náboženské pronásledování.²¹⁶ Na území dnešního Slovenska totiž nebyla vůbec jednoznačná náboženská

.....
²¹³ NOSKOVÁ, Helena a Eva TOŠOVSKÁ. *Kapitoly o proměnách pohraničí se zřetelem na Králicko*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2010, s. 79. ISBN 80-728-5121-7.

²¹⁴ Horní zem – střední a severní část Maďarska a oblast dnešního Slovenska. Dolní zem – jižní část Maďarska, severní část Srbska, část Rumunska a Chorvatska.

²¹⁵ SIRÁCKY, J. *Slováci vo svete*. Martin: Matica slovenská, 1980, 304 s. In FILADELFI, Samuel. *Slovenská menšina v krajinách bývalého Uhorska v období 1711–1918. Klaudyán*, 8–9/2012, č. 1, s. 26–42.

²¹⁶ KUKUČKA, Ján. *Dejiny a tradície Slovákov v Rumunsku*. Nadlak: Vyd. Ivan Krasko, 2004, s. 49. ISBN 973-8324-60-2.

situace – v 17. století měli poměrně velký vliv protestanti²¹⁷, později bylo naopak výrazně preferováno katolické náboženství.

Matej Bel²¹⁸ o stěhování Slováků napsal v jeho díle *Notitia comitatus Abaujvariensis*.

I když dnes v časech míru vše ožívá, přece naše země nezískává sílu snadno, neboť obyvatelé, nevím jakým zlým osudem, tajně prchají do žíznivých stolic ... Jedni obviňují těžké časy a neslýchaný počet dávek, které musí platit, druzí svalují příčinu na bezohlednost pánů, kteří lid nenavyknutý na poddanské roboty zatěžují více, než se sluší. Nebo snad i jedno i druhé je na vině ... Dodej k tomu nestálost lidu, ba i ničemnost, už dávno zmiňovanou v zákonech, která zapřičiňuje, že jen proto, aby se vyhnul veřejné dávce, opouští dávná sídla a hledá si nové, nejednou mnohem horší. Ale kolik zla přináší obecnému blahu tato zuřivá záliba ve stěhování, už není mým úkolem zaznamenat.²¹⁹

Nejprve tedy odcházeli Slováci z oblastí – stolic²²⁰ – dnešního Slovenska (Nitra, Trenčín, Orava / Árva, Liptov / Liptó, Zemplín, Abov / Abauj v okolí Košic) do severní části dnešního Maďarska.

V letech 1715–1720 pak následovala zřejmě nejpočetnější migrace do jižnějších oblastí Maďarska, kde dodnes potomci těchto Slováků žijí (např. župa Békés [bekeš] – viz s. 115).

Slovenské osady, které vznikaly na území dnešního Maďarska, se rychle přelidnily, a proto se z nich obyvatelstvo vydávalo ještě jižněji, až na území dnešního Rumunska (stále se ještě jednalo o migraci v rámci jednoho státu – Uherska). První velká vlna slovenských přistěhovalců přišla na území dnešního Rumunska v 18. století, kdy se oblast Banátu stala součástí rakouské (habsburské) monarchie. Zde, v severní části rumunského Banátu, tedy žije jedna ze dvou hlavních skupin rumunských Slováků – poblíž města Oradea na hranicích žup Bihor a Sălaj [salaž].

Banát. Původně tato oblast patřila maďarskému království – odtud pochází i název *Banát*, jako oblast, kterou spravoval *bán*.

Maďary jako vládce tohoto území vystřídali osmanští Turci – z 16. století máme zprávy, že zde žili *Raci* (spojování se Srby) a *Vlaši* (spojování s Rumuny). Osmanská říše ztrátila nad tímto územím kontrolu na začátku 18. století a Banát je začleňován do habsburské říše. Tento stav je potvrzen v roce 1718 Požarevackým mírem²²¹. Banát měl v rámci habsburského státu zvláštní

.....
²¹⁷ FILADELFI, Samuel. Slovenská menšina v krajinách bývalého Uhorska v období 1711–1918. *Klady-án*, 8–9/2012, č. 1, s. 26–42.

²¹⁸ KUKUČKA, Ján. *Dejiny a tradície Slovákov v Rumunsku*. Nadlak: Vyd. Ivan Krasko, 2004, s. 46. ISBN 973-8324-60-2.

²¹⁹ *Hoci dnes v hlbokom mieri všetko oživa, predsa naša krajina ťažšie nadobúda sily, keďže obyvatelia, nevím kým zlým osudom tajne sa rozutekali do smädných stolic ... Jedni obviňujú ťažké časy a neslýchaný počet dávk, ktoré sa musia platiť, druhí zvalujú príčinu na bezohľadnosť pánov, ktorí ľud nenavyknutý na poddanské roboty zaťažujú viac, než sa sluší. Alebo hádam i jedno i druhé je na vine ... Dodaj k tomu nestálost ľudu, ba aj ničomnosť, už dávno karhanú zákonmi, ktorá zapřičiňuje, že iba preto, aby sa vyhol verejnej dávke, opúšťam dávné sídla hľadá si nové, neraz oveľa horšie. No koľko zla prináša všeobecnému blahu táto zuřivá záľuba v sťahovaní, už nie je mojou úlohou zaznamenat'.*

²²⁰ Část územněsprávního dělení v bývalé Habsburské říši.
²²¹ Dohoda uzavřená mezi Osmanskou říší a rakousko-benátskou koalicí po vítězstvích Evžena Savojského (1716 Petrovaradin) 21. 7. 1718 v Požarevci. Rakousko získalo temešvárskou část Banátu, části Valašska, Srbska (s Bělehradem) a Bosny a obchodní výhody v Osmanské říši. Benátky posílily svou pozici na po-

postavení s vojenskou správou a byl součástí tzv. *Vojenské hranice*²²². Civilní správu zřídila až v roce 1751 Marie Terezie.²²³

První obcí v dnešním Rumunsku, obydlenu Slováky, se stala v roce 1747 vesnice Mokrá.

Po roce 1790 postupovali Slováci do nejbližších oblastí Uher a z území dnešního Rumunska se někteří ještě přesunuli až na území dnešního Chorvatska (oblast Požegy).

První rodiny z území dnešního Slovenska přišly, jako odborníci na zpracování dřeva, z Gemerské a Zemplínské župy a roku 1790 se usadily v Bodonoši, Borumlace a ve Varzali. Z nevolníků (osob, které nemohly bez souhlasu vrchnosti změnit bydliště, povolání, ani jiné věci týkající se jejího života a svých dětí) se stali smluvními poddanými vázanými k panství svých pánů, jimž byli povinni odvádět poddanské dávky v náhradu za propůjčené polnosti, na nichž hospodařili.²²⁴

Během 19. století přicházela další skupina Slováků – jednalo se především o druhotnou migraci z oblasti dnešního Maďarska, kde se dodnes slovenská menšina nachází (Békéscsaba, Sarvaš), ale částečně i přímo z oblasti dnešního Slovenska.

Na území dnešního Rumunska se stal nejvýznamnějším centrem Slováků Nadlak / Nagylak / Nădlac, kam Slováci přišli v roce 1803. V blízkosti byly založeny další osady, Pitvaroš a Čanádalberty. V roce 1813 byl založen Butín a v roce 1825 Vuková, v roce 1847 Brestovec a v roce 1852 přišli Slováci z východního Slovenska do Velkého Peregu a roku 1883 na Cipár.

Kromě města Nadlak (Nădlac) v župě Arad, žijí potomci těchto Slováků v župě Timiș a Caraș-Severin.

Migraci Slováků na území dnešního Rumunska je možné rozdělit podle geografického hlediska do čtyř hlavních skupin²²⁵ – viz Obrázek 84 na s. 160:

- osídlení aradsko-banátské oblasti
- osídlení bihorsko-salažské oblasti
- osídlení oblasti Satu Mare a Marmaroše
- osídlení severovýchodní oblasti – Bukoviny

←.....

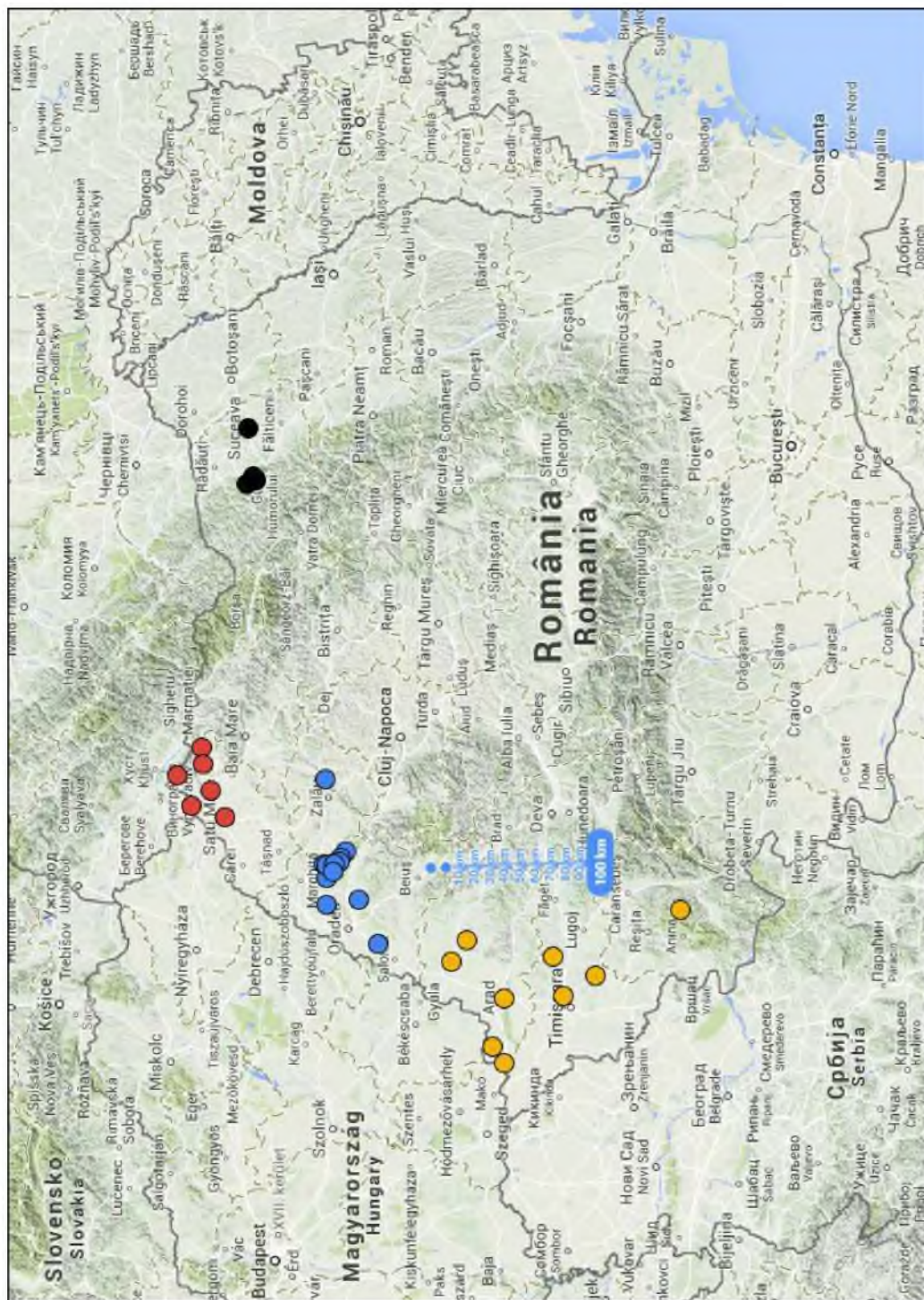
břeží Albánie, ale ztratily državy na Peloponésu a na Krétě, dobyté tureckými vojsky v roce 1715. (Podle encyklopedie CoJeCo)

²²² Na ochranu před Turky byla vytvořena v roce 1578 oblast se zvláštní správou – *Vojenská hranice* s hlavním městem Karlovacem (Karlstadt). V 17. století získali *hraničáři* od vídeňského panovníka celou řadu výhod.

²²³ KOKAISL, P. a kol. *Krajané: po stopách Čechů ve východní Evropě*. 1. vyd. Praha: Za hranice – Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze, 2009, s. 241–242.

²²⁴ KUKUČKA, Ján. *Dejiny a tradície Slovákov v Rumunsku*. Nadlak: Vyd. Ivan Krasko, 2004, s. 50. ISBN 9738324602.

²²⁵ Rozdělení a historie jednotlivých vln osídlení podle: *História Slovákov v Rumunsku*. [online] Slováci v Rumunsku (Vladimír Dolinay). [cit. 13. 10. 2014] Dostupné z: <<http://www.slovacivrumunsku.sk/01-hist.php>>.

Obrázek 84. Původní osídlení Slováků v Rumunsku ve čtyřech hlavních oblastech.

(Mapový podklad maps.google.com)

Osídlení aradsko-banátské oblasti

Aradsko-banátská oblast patří mezi oblasti s nejdelším osídlením slovenským obyvatelstvem. Slováci přicházeli většinou do osídlených míst a vlastní nové vesnice nezakládali. Jak již bylo uvedeno výše, do obce Mokrý přišli v roce 1747 z Bekéšské Čaby a Sarvaše z území dnešního Maďarska. Ze stejné oblasti přišli Slováci v roce 1803 i do Nadlaku a později za nimi přišli další z oblasti Oravy a Nitry (dnešní Slovensko).

V roce 1827 přicházejí Slováci z Velkého Krtíše do Vukové a v roce 1828 z okolí Trenčína, Novohradu a oblasti Nitry do Brestovce. Velký Péreg je osídlen v roce 1853 Slováků ze Sarvaše a do Cipáru přicházejí až v roce 1883 z Bekéšské Čaby, ale také z Oravy a oblasti Nitry. Většina z nich je evangelického vyznání.

Slováci sem přicházeli kvůli úrodným polím a výborným zemědělským podmínkám, které poskytovala málo zalidněná rovina. Místní vlastníci země jim poskytovali řadu výhod – mohli být určitý čas osvobozeni od práce, poskytovali jim materiál na stavbu kostelů a škol, měli právo vlastnit suché a vodní mlýny... Nejlepší předpoklady pro rozvoj mělo okolí Nadlaku, ze kterého se stalo začátkem 20. století jedno z nejlidnatějších slovenských měst v rámci Uherska.

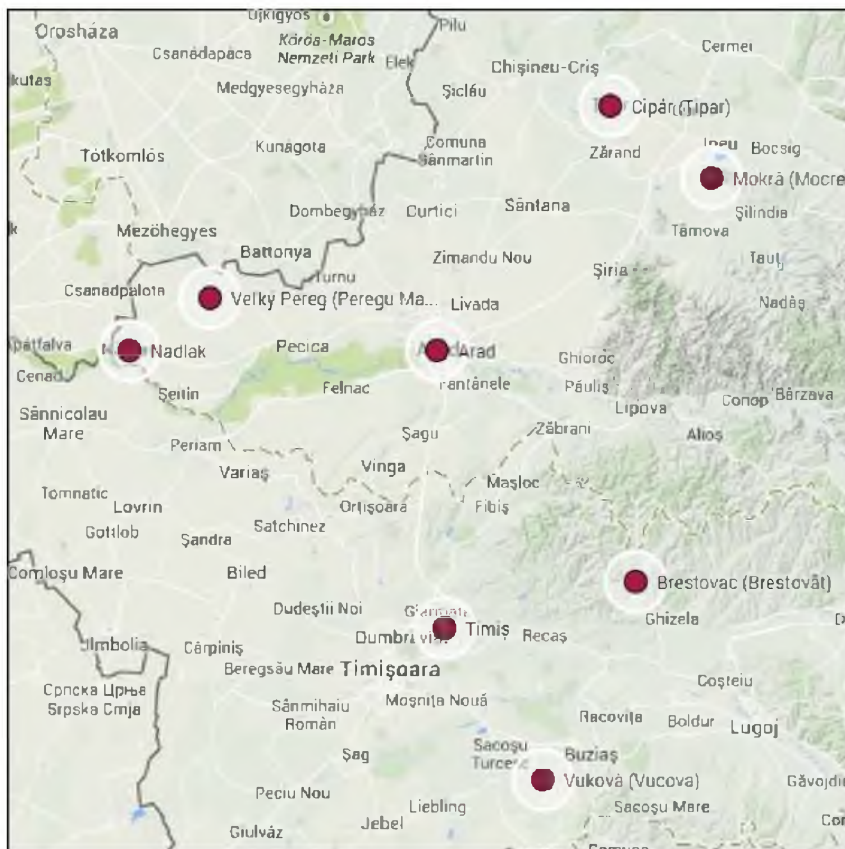
V meziválečném období se počet slovenského obyvatelstva v aradsko-banátské oblasti příliš nezmenšil. K největšímu odchodu obyvatelstva došlo až po 2. světové válce v letech 1946–1948 po nástupu komunismu v rámci repatriace, kdy do Československa odešlo přes 7 000 osob z aradsko-banátské oblasti (tedy třetina všech rumunských Slováků).

V roce 1945 bylo založeno slovenské gymnázium, které do roku 1954 působilo jako učitelství ústav. Ten významnou měrou pomohl slovenskému školství zejména v malých oblastech.

V období komunismu byl zrušen slovenský evangelický seniorát a kulturní spolky. V šedesátých letech 20. století se do aradsko-banátské oblasti stahují Slováci v rámci lepších pracovních příležitostí zejména z bihorskosalažské oblasti, nejvíce do Nadlaku, Vukové a Butin, ale i do mnoha nových obcí – Fantanele, Manastur, Topolovățul Mare a Iosifalău. Také vzrůstá počet slovenských obyvatel velkých měst jako Arad, Temešvár a Rešica.

V osmdesátých letech se rozmáhá se aktivní kulturní činnost a objevují se první slovenští spisovatelé, kteří se prosadili i v celorumunském měřítku.

Další průlom nastal v devadesátých letech, kdy se zakládá Demokratický svaz Slováků a Čechů v Rumunsku v Nadlaku, obnovuje se slovenský evangelický seniorát, začínají se vydávat čtyři slovenské časopisy a někteří Slováci se stávají i místními zastupiteli. Devadesáté roky však způsobují kvůli otevřeným možnostem hranic stále zmenšující se počet příslušníků slovenské enklávy v Rumunsku.

Obrázek 85. Původní slovenské osídlení v aradsko-banátské oblasti.
(Mapový podklad maps.google.com)

Osídlení bihorsko-salažské oblasti

Slovenské osídlení bihorsko-salažské oblasti se od aradsko-banátské oblasti liší především tím, že nově příchozí zakládali nové vesnice a také tím, že se tyto vesnice nenacházely v nížině, ale v horách.

První Slováci do této oblasti přišli na pozvání hraběte Báranyiho, který je sem pozval jako dřevorubce. V roce 1785 založili Slováci z Oravy, Kysuc a Gemery osadu Bodonoš, v roce 1790 zakládají Slováci ze Zemplína a z Gemery obce Varzaľ a Borumlaka. V roce 1811 vzniká Salajka (dnes je částí obce Gemelčička), kterou osidlují opět Slováci z Oravy, Kysuc a Gemery na pozvání hraběte Bánffyho. Do Nové Hutě a Židárny přicházejí první kolonizátoři v roce 1817 ze Šariše, Gemery a Zemplína. Starú Hudu a Sočet zakládají Slováci z Oravy, Zemplína a Slováci ze Zvolenské župy v roce 1830 a v roce 1831 zakládají Bikač.

Obrázek 86. Domky Slováků v Sočetu (30.–40. léta 20. století).

Zdroj: <http://reemigranti.ocelak.cz/historie/acer-image/>

Slováci ze Zvolenské župy přicházejí v roce 1820 do Fegerniku a v roce 1848 zakládají Šarišané obec Bystrá (také nazývanou Černá Hora).

Obrázek 87. Původní slovenské osídlení v bihorsko-salažské oblasti.

(Mapový podklad maps.google.com)

Slováci se sem začali stěhovat kvůli různým výhodám, které získali od místních majitelů půdy. Jednalo se především o zalesněné oblasti, za jejichž odlesnění dostávali Slováci část pozemku a majitelé půdy měli dostatek kvalitního dřeva ke zpracování, zejména do místních skláren.

No naši tam tehdy přišli jen pěšky. S tím, co měli na sobě a s dětmi. S sebou si brali jen sekery, protože tam přišli do velkých bukových lesů. A pak jenom káceli a čistili zem, protože kolik půdy očistili, tolik si ji mohli nechat. Po kop-

*cích stavěli takové kuči, nejdřív jenom z větví, a pak i ze dřeva. V nich byla taková maličká okénka a místo podlahy udusaná zem. Ženy s dětmi dělaly na polích i doma a chlapi chodili do lesa, vypalovali tam salajku (potaš – surovina pro textilní a sklářskou výrobu). No bída tam byla. Lidé dřeli a zem toho moc nedávala. Ani tu zem jim potem nedali, taková velká bída byla. Niž, v rumunských nížinách, tam bylo lepší, i teplo bylo, i zem dobrá a všecko se urodilo. To jsme my u nás neznali. No potom i od nás šli někteří do rumunských nížin, tak jim bylo líp. Ale u nás v horách byla bída. Chlapi chodili na práci až do Maďarska, i dál. Dělalí, co bylo třeba, ale nejmíc se dřevem.*²²⁶

Vnitřní migrace trvala až do roku 1918, kdy se Slováci usazovali i v osadách Bojana Huta, Bojovské, Šastelek, Petriš, Loranta Groš, Lunkšoara, Nižný Lugaš, Siplak, Zaváň, Zaváňské kúpele, Plopiš, Jaz, Tuša, Ciganešt, Čerpotok, Ip, Harasov...

Místní Slováci jsou (na rozdíl od aradsko-banátské oblasti) katolíci.

Hornaté oblasti s těžko přístupným terénem vytvořily zejména na *lazech* (kopcích, kde jednotlivá polička nedávají příliš velkou úrodu) jedinečné izolované kultury, které si zachovaly své tradice, jazyk a kulturu téměř nedotčenou okolními etniky.

S touto nedotčeností ovšem souvisí další charakteristika slovenského osídlení – stále se zvětšující populace žila ve špatných životních podmínkách, kde byla i vysoká negramotnost. Místní biskupství zakládalo kostely a farnosti, které sloužily jako místní kulturní centra, jakož i školy, ve kterých ale často chyběli kvalifikovaní učitelé. Zdejší kněží většinou nebyli Slováci, ale Maďaři.

Po skončení 1. světové války, kdy se oblast stala součástí Rumunska, se situace Slováků příliš nezlepšila. Církevní školy byly zestátněny a došlo i ke změně vzdělávacího systému.

V roce 1936 uzavírá Československá republika s Rumunskem mezinárodní kulturní dohodu. Díky této podpoře a pomoci existují v několika menších obcích dodnes školy – celkem jich bylo postaveno 13. Prostřednictvím této dohody je do Rumunska vyslaných několik učitelů ze Slovenska. V tomto období přibývají i kněží, kteří už pocházejí z místních lokalit. Slovenská populace dosáhla v tomto meziválečném období svého vrcholu. Slovenské školství zůstalo zachované i po vídeňské arbitráži, když bihorské území na několik let připadlo horthyovskému Maďarsku.

Po druhé světové válce dochází k velkému zlomu ve vývoji slovenské menšiny v Rumunsku: jednak odchází vyslaní učitelé ze Slovenska, a také začíná ree-

.....
²²⁶ No naši tam ftedi isli len peši. S tím, čo mali na sebe a s deťmi. Len sekeri si brali zo sebou, lebo tam prišli do veľkích bukovích lesou. A len potom rubali a čistili zem, lebo keďkoľko očisťja, teľko malo busť ich. Také kuče stavjali po kopcoch, najsamprv len z haluzi a potom aj z dreva. Take maličké okienka mali a udupanu zem mjesto dlažki. Ženi s deťjami robili na poli i doma a chlapi choďili do lesa, páľili tam salajku. No bjeda tam bola. Ludia sa sporili a zem sa ňesporila. Aňi tej im potem nedali, no tak veľka bjeda bola. Niššej, dolu na rumuňskej, tam bolo lepšie, aj teplo bolo, aj zem dobra, aj sa fšeckeho urod'ilo. Take mi u nas ňeznali. No potom aj od nas ňekeri išli dolu na rumuňske, tak im bilo lepjej. Ale u nas hore bida bila. Chlapi chodili na pracu až na maďarske, aj d'alej. Robili, čo prišlo, aj najvjacej s drevom.

migrace, při které odchází do Československa přibližně polovina Slováků (14 000 osob) z bihorsko-salažské oblasti.

V období socialismu došlo ke stabilizaci slovenského školství, především díky kvalifikovaným učitelům, kteří už pocházeli z místního obyvatelstva, v místních komunitách působil několik slovenských kněží. Přesto, že v celém Rumunsku „zuří“ znárodnování, bihorských Slováků se nijak nedotýká, dokonce získávají práci v okolních dolech, cihelnách, sklárnách. Izolovaný způsob života způsobil, že se jich bezprostředně nedotýkají problémy režimu Nicolae Ceaușesca.

Obrázek 88. Hřbitov v Bodonoši.

Foto: Pavla Behrová

V šedesátých letech došlo k velké ekonomické migraci bihorských Slováků z kopcovitých oblastí do měst, především do těch v blízkém okolí – Aleșd, Borod, Groși, Luncașoara, Mădăras, Oradea...

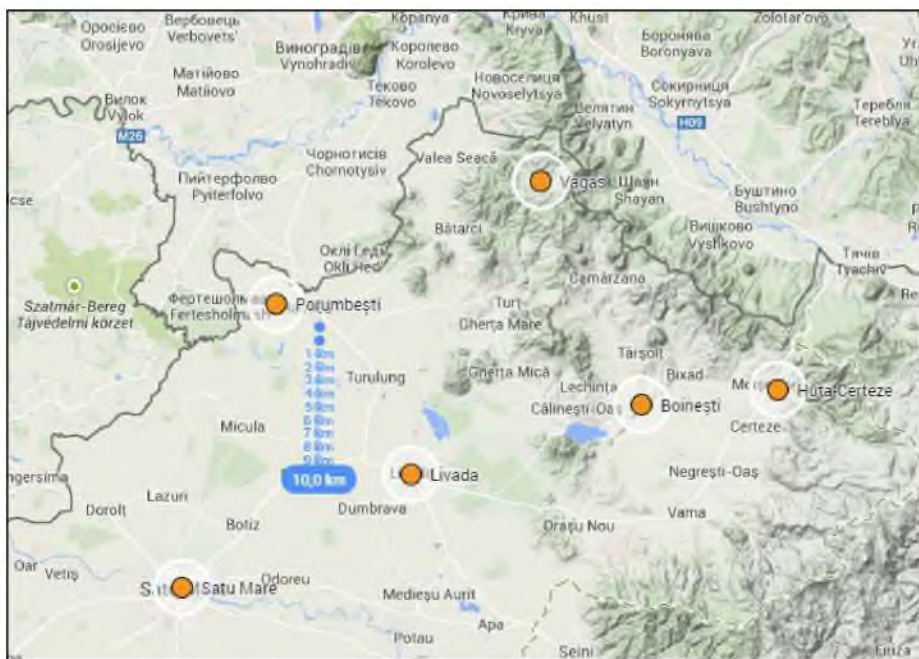
Po revolučním roce 1989 se také bihorským Slovákům otevírají hranice a mnozí využívají tyto možnosti odchodu zejména za prací. Prostřednictvím Demokratického svazu Slováků a Čechů v Rumunsku (DZSČR) se organizuje celá řada kulturních akcí, vydávají se časopisy. Koncem 90. let bylo založeno Teoretické lyceum Jozefa Kozáčka v Bodonoši. V současnosti žije v bihorské oblasti přibližně 10 000 Slováků roztroušených po *lazech*, ve vesničkách pod kopci a okolních městech. Stále je zde živá slovenská kultura a slovenská řeč se svými

krásnými starobylými nárečnými špecifiky²²⁷. Tato oblast je z hlediska počtu Slováků i udržování slovenské kultury v celém Rumunsku nejživější.

Osídlení satmarské a marmarošské oblasti

Satmarská (Satu Mare) a marmarošská župa (u hranic s dnešní Ukrajinou) byla osídlena Slováci ze Zemplínské, Šarišské a Užské stolice, kteří přišli v roce 1787 na výzvu uherských magnátů Vécseyho a Perényiho a usadili se v obcích Livada, Vagas (Văgaș) a Porumbești. Pro potřeby skelných a železných hutí se v roce 1847 přistěhovali do osady Huta Certeze další Slováci ze severního Slovenska.

Současně od konce 18. století až do první poloviny 19. století přicházeli kvalifikovaní horníci ze Spiše do hornických osad (Baia Mare, Baia Sprie, Ocna Șugatag, Băiut, Cavnic, Borșa, Coștiui, Vișeu de Sus). Slováci v Boinești, kteří pocházeli z Jánoviec na Spiši, se přistěhovali v roce 1889.

Obrázek 89. Původní slovenské osídlení v satmarské a marmarošské župě.

(Mapový podklad maps.google.com)

²²⁷ Slováci z Dolných zemí – zhovárajú sa baš pravo po slovensky – peknu mäkkou slovenčinou ako to odporúčajú najnovšie učebnice jazyka slovenského. Charakteristické sú tieto koncovky: ruke, nohe (množný počet). Jakostné prídavné mená: dobro, pekno ... dobre, peknie. V slovesách zase: Ja son bou, dau, jedou, namiesto bol, dal, jedol.... Porekadlá: Kto sa seli, ten sa neveseli. Svoje chleba ješ, a cudziu brigu vodiš. Bez haláta, nemá zanáta. Podle Jána Evina: Kalendár slovenských evanjelikov na rok 1959. Pittsburgh. In BOTÍK, Ján. Dolnozemskí Slováci: tri storočia vystahovaleckých osudov, spôsobu života a identity Slovákov v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku. Vydanie prvé. Nadlak: Ivan Krasko, 2011. ISBN 978-973-107-067-4.

V 19. století žilo v obou župách početné slovenské obyvatelstvo. Pro duchovní potřeby těchto usadlíků byla v roce 1863 založena samostatná farnost Huta Certeze, která zahrnovala i slovenské vesnice v oblasti Oași.

Protože zde neexistovaly slovenské školy, kvůli silným maďarizačním tlakům se toto obyvatelstvo značně asimilovalo. I když existovaly určité pokusy o národní probuzení založením slovenských škol v osadách Huta Certeze a Boienești, výuka v těchto školách trvala velmi krátce a po roce 1945 se velká většina Slováků v těchto župách pomadžarštila (Livada, Porumbești, Baia Sprie, Ocna Șugatag, Băiut), nebo porumunštila (Huta Certeze, Boienești, Cavnic, Borșa, Vișeu de Sus).

V současnosti žije v Huta Certeze asi 150 rodin slovenského původu, ale většina už slovensky mluvit neumí. Ti, kteří ještě ze slovenštiny něco znají, hovoří východoslovenským nářečím.

Osídlení v Bukovině

V roce 1774, když ruské vojsko vyhnalo z Bukoviny Turky, získal území Bukoviny o rozloze 10 445 km² generál baron Gábor Splenyi de Mihalyi ve prospěch své panovnice Marie Terezie, a začlenil ji tak do habsburské monarchie. Země byla téměř liduprázdná.

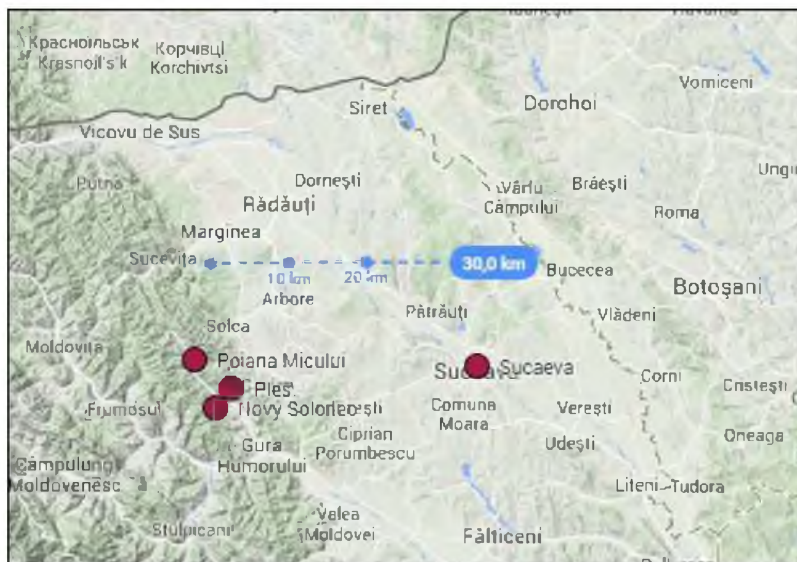
První Slováci přišli do této oblasti z Kysuc na pozvání hraběte Báranyiho koncem 18. století. Místní majitelé půdy je sem zvali jako levnou pracovní sílu.

V roce 1793 v blízkosti řeky Siret dal podnikatel Kiegshaber vybudovat huť na výrobu tabulového skla. Protože neměl dost pracovníků na těžkou práci ve sklárně a při těžbě dřeva z panenských bukovinských pralesů, vyslal v roce 1799 své agenty do Horních Uher. Ti získali 100 lidí, kteří roku 1803 odešli pracovat do „zaslíbené země“, do Bukoviny. Tam, u Staré Hutě, si založili nový domov, který pojmenovali Krasna, možná podle obce Krásno nad Kysucou²²⁸, odkud někteří pocházeli. Byli tam i lidé z Oščadnice, Skalitého, z Ústí nad Oravou a z jiných oblastí Slovenska. Populace nových osídlenců se prudce rozrostla a v polovině devatenáctého století již bylo v Bukovině 25 lokalit, kde žili Slováci, kteří mluvili kysuckým nářečím *tak po našem*, a sami se označovali jako *Slovioki*.²²⁹

Slováci byli původně roztroušeni ve více obcích, až nakonec vytvořili majoritní část obyvatelstva v Novém Solonci (Solonețu Nou), Pleši a v Pojana Malého (rum. Poiana Micului), minoritní část tvořily v obcích Althuta, Davideni, Mold-Banilla, Panca, Petrinoasa, Tereblești. Tady šlo o polsko-rumunsko-německé obyvatelstvo.

.....
²²⁸ Část slovenských vystěhovalců z Kysuce se později přestěhovala do Brazílie, kde založili město Santa Katarina v brazilském státě Paraná.

²²⁹ JURAŠEK, Jozef. *Potomkovia Kysučanov v rumunskej Bukovině*. [online] Slovensko-český klub, 2003 [cit. 16. 10. 2014] Dostupné z: <<http://www.czsk.net/svet/clanky/svet/kysucebukovina.html>>.

Obrázek 90. Původní slovenské obyvatelstvo v Bukovině.

(Mapový podklad maps.google.com)

Na asimilaci měla vliv i církevní správa a polští (později i němečtí) kněží. Protože většina Slováků v Bukovině mluvila goralským²³⁰ nářečím, byla jejich polonizace o to snazší. Proces asimilace zde trval až do roku 1936, kdy byla v obci Pojane Malého založená slovenská škola.

Impulz k založení slovenské školy ovšem nevzešel od místních obyvatel, ale od zástupců Československa.

Rumunský kněz Eugen Breabăn působící v Pojana Malého (Poiana Micului) měl při kontaktu s farníky pochybnosti o oficiálně uváděné variantě o polské národnosti zdejších obyvatel a z tohoto důvodu kontaktoval Československý ústav zahraniční (ČSÚZ), jehož skupinka pracovníků navštívila danou oblast v roce 1935. Anton Granatier ve své zprávě o cestě do Bukoviny otištěné v časopise Nový Svet přímo popisuje, že Slovák mezi obyvatelstvem rozpoznal na první pohled: „V zástupe hned sme zbadali Slovenky, bez toho, že by sme počuli ich rozhovor. Čistý hornotrenčianský typ.“ O rok později se v otázce slovenské národnosti výrazně angažoval kněz Peter Makoš, který ovlivnil, že se řada obyvatel přihlásila ke slovenské národnosti.

Do té doby jednotné obyvatelstvo se vlivem okolností národnostně rozdělilo: asi 30 % sloviocích obyvatel Pojana Malého (Poiana Micului) se přihlásilo ke slovenské národnosti, 45 % zůstalo u národnosti polské a zhruba 25 % se nemohlo zpočátku rozhodnout, k jaké národnosti se přikloní, a nepřihlásilo se ani k jedné z nich. Změna oficiálně deklarované národnosti proběhla v podstatě ze dne na den, což způsobilo mírně řečeno paradoxní situaci. K rozdělení podle národnostního kritéria nedošlo pouze na úrovni obce, ale v některých případech i v rámci jedné rodiny, kdy se jeden ze sourozenců přihlásil k jiné národnosti, než jeho bratr či sestra. Příkladem může být rodina Ballakovců, kde se čtyři bratři přihlásili k jednotlivým národnostem následovně: *Jano bol Slovák, Gregor Poliak, Stacho ten sa nehlásil ani k jedným ni k druhým a Jura sa hlásil za Poliaka.*

²³⁰ Goralé – menší, etnicky ne zcela vyhraněná skupina. Goralské nářečí (goralština) je na pomezí češtiny, slovenštiny a polštiny.

Nové národnostní složení výrazně zkomplikovalo do té doby poklidné soužití a zasáhlo všechny sféry života – od snahy přetáhnout slovenské děti do polské školy, přes provokace proti slovenskému učiteli ze strany polských „výrostků“. Nové národnostní složení ovlivnilo i hospodářskou činnost v obci. V roce 1938 se podle národnostního klíče rozpadlo do té doby společné mlékárenské družstvo Halka, od kterého se oddělilo nové slovenské družstvo Lipka.²³¹

30. dubna 1944 němečtí vojáci obec Pojana Malého vypálili (poprvé byla obec vypálena za 1. světové války) a místní obyvatelstvo se odstěhovalo do vnitrozemí. Po skončení 2. světové války byla slovenská škola zrušena a velká část obyvatel reemigrovala. Reemigrace se odehrávala rovněž podle národnostního rozdělení.

Výběr cílové země, tedy „původní vlasti svých předků“, opět závisel na národní identitě reemigrantů. Z tohoto důvodu se 278 osob slovenské národnosti přestěhovalo do Československa a 385 osob, které se hlásily k polské národnosti, odešlo do Polska. Migrace se nezúčastnilo 209 osob.²³²

Ti „Slováci“, kteří zůstali, byli polonizovaní a dnes se hlásí k polské národnosti – v obci Cacica (župa Suceava) se v roce 2002 přihlásilo k polské národnosti (včetně používání polského jazyka) téměř 1000 osob, což bylo více než 20 % obyvatel, v obci Mănăstirea Humorului to bylo přes 700 osob polské národnosti (téměř 20 % obyvatel obce).²³³

Ve stotisícovém Botoșani se ke slovenské národnosti přihlásilo v roce 2002 pouze 6 Slováků.

Meziválečné období

Po 1. světové válce zaznamenalo Rumunsko největší územní rozmach – v této době byla jeho rozloha (od mezinárodního uznání Rumunského království v roce 1878 až do současnosti) největší.

Zisk nového území, které zahrnovalo především část Uher z bývalého Rakouska-Uherska (kde doposud žili i Slováci) přinesl Rumunsku celou řadu národnostních menšin, z nichž nejpočetnější byli (a doposud jsou) Maďaři, dále Němci, Židé, Ukrajinci, Rusíni, Bulhaři, Turci.²³⁴

Početné obyvatelstvo Transylvánie a Banátu (obě provincie byly přičleněné ze zaniklé rakousko-uherské monarchie) zahrnovalo velký počet Maďarů a Němců, zatímco v Besarábii, bývalé provincii ruské říše, žilo velké množství Židů. Maďaři (Szeklerové a vlastní Maďaři), Němci (Sasové a Švábové), a židovská minorita byli největší a zároveň nejobtížněji začleňovaní do Velkého Rumunska. Ovšem i další národnostní menšiny, jako Bulhaři, Rusové, Ukrajinci

.....
²³¹ Podle: DANIEL, Jan. *Slovenská menšina v Rumunsku*. c. d., s. 34–36

²³² Podle: DANIEL, Jan. *Slovenská menšina v Rumunsku*. c. d., s. 35

²³³ Poláků v Rumunsku žije kolem 2 500 osob v osmi hlavních obcích – Bulai (Bulaj), Cacica (Kaczyka), Maidan (Majdan), Pleșa (Plesza), Poiana Micului (Pojana Mikuli), Runcu (Runk), Solonețu Nou (Nowy Soloniec), Vicșani (Wikszany).

²³⁴ KOKAISL, Petr *Etnické minority v Evropě*. Praha: Provozně ekonomická fakulta ČZU, Katedra psychologie, 2014, s. 321–322.

ci, Tataři, Srbové, Turci a Romové také představovaly pro rumunskou vládu v průběhu meziválečného období značné problémy – v některých případech i po druhé světové válce.²³⁵

O politice rumunského státu vůči národnostním menšinám v meziválečném období rozhodně nelze říci, že by oplývala nějakou vstřícností – rumunský stát totiž prováděl prostřednictvím školské politiky velmi intenzivní rumunizaci.²³⁶

Pro slovenské obyvatelstvo byla typická malá míra vzdělanosti, ale právě v meziválečném období dochází ke značnému zlepšení v oblasti školství (přes prováděnou rumunizaci) – i za pomoci Československé republiky, která financovala na základě mezistátní dohody v Rumunsku menšinové školství.

Obrázek 91. Domek rudohorských Slováků (oblast Nové Huti).

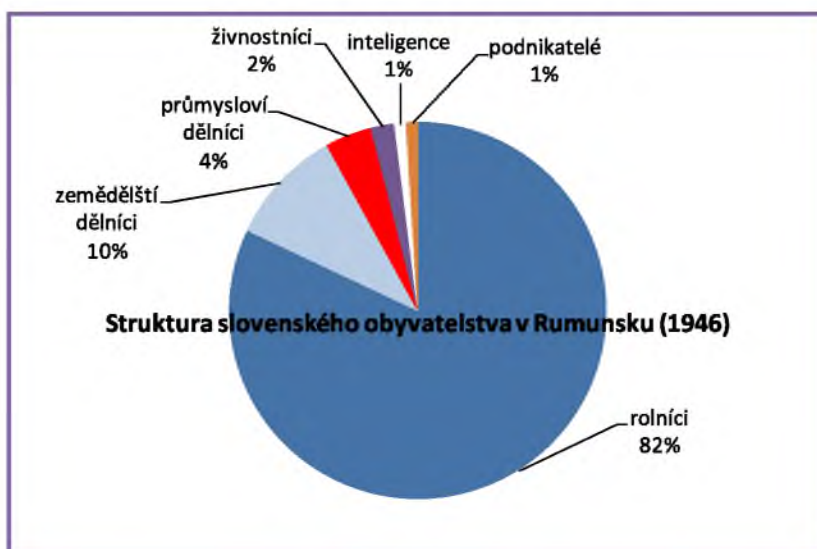
Zdroj: <http://reemigranti.ocelak.cz/historie/foto6/>.

V roce 1930 žilo v Rumunsku celkem 33 897 Slováků a 11 323 Čechů, což byl historický rekord v počtu slovenského a českého obyvatelstva na území dnešního Rumunska.

Slovenské obyvatelstvo v Rumunsku se zabývalo především zemědělstvím, ale protože většina rumunských Slováků žila v málo úrodných oblastech, jednalo se o zemědělskou výrobu s velmi nízkou mírou rentability – to bylo typické především pro bihorsko-salažskou oblast. Naprostá většina rumunských Slováků pracovala jako drobní zemědělci (82 % rolníků), nebo jako málo kvalifikovaná pomocná síla v zemědělství (10 % zemědělských dělníků) nebo průmyslu (4 % průmyslových dělníků). Pouze 2 % mělo vlastní živnost a jen zlomek rumunských Slováků tvořila inteligence a podnikatelé (po 1 %) – viz následující graf:

.....
²³⁵ FISCHER-GALATI, Stephen. *National Minorities in Romania, 1919-1980*. In HORAK, Stephan M. a Richard BLANKE. *Eastern European National Minorities, 1919-1980*. Littleton, Colo.: Libraries Unlimited, 1985, xv, 353 p. ISBN 08-728-7416-8., s. 190.

²³⁶ KOKAISL, Petr *Etnické minority v Evropě*. c. d.

Obrázek 92. Struktura slovenského obyvatelstva v Rumunsku podle způsobu obživy (1946).

Reemigrace

Podobně jako v případě Čechů, docházelo i u Slováků po druhé světové válce k jejich reemigraci, při které chtěl československý stát zaplnit místo po odsunutém německém obyvatelstvu v pohraničí a posílit nedostatek pracovní síly, zatímco krajanům šlo o zlepšení jejich dosavadní ekonomické a sociální situace.²³⁷

O situaci po 2. světové válce vypráví jeden z reemigrantů:

*A za války byla taková bída, že nebylo co jíst. Cukr jsme my ani neznali. To k nám přišla ta komise, abychom jsme se vrátili domů a do každého domu dala pytlík toho cukru. To jsme viděli poprvé v životě. A tak nás zvali, abychom přišli do Československa, že vlast volá. My jsme chtěli jít hned a také jsme se přihlásili na tu reemigraci. Celá rodina, i rodiče, i my děti. Jen nejstarší bratr, co tam byl, ten zůstal. I chalupa mu zůstala. No a my jsme šli.*²³⁸

„Otázka reemigrace rumunských krajanů byla již v říjnu 1945 předmětem jednání československých představitelů s místopředsedou rumunské vlády. Dne 7. 12. 1945 předložilo československé vyslanectví rumunskému ministerstvu zahraničních věcí memorandum, v němž byla obnovena žádost o umožnění ree-

²³⁷ KOKAISL, Petr *Etnické minority v Evropě*. Praha: Provozně ekonomická fakulta ČZU, Katedra psychologie, 2014, s. 320–321.

²³⁸ A vo vojne taka bjeda bola, nijakeho jedla nebolo. Cuker mi ani neznali. To prišla do nas ta komisija, že abi zme sa vrátili do vlasti a dala každemu do domu pitlík toho cukru. To mi viděli prví raz. A tak nas volali, že bi sme mi přišli do Československa, že vlast vola. Mi hñed chceli prisc, aj sme sa prihlasili na tu reemigraciju. Cela rodina, aj rodiče, aj mi děti. Len brat najstarši, čo bol tam, aj zvoztál. Aj chalupa mu zvoztála. No a mi zme šli. (NOSKOVÁ, Helena a Eva TOŠOVSKÁ. *Kapitoly o proměnách pohraničí se zřetelem na Králicko*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2010, 254 s.)

migrace osob české a slovenské národnosti z Rumunska do ČSR. Dne 5. 4. 1946 obdržel ministr zahraniční Rumunské republiky československý návrh o transferu osob české a slovenské národnosti do ČSR. V průběhu následujících měsíců probíhala další intenzivní jednání o různých technických záležitostech reemigrace.

Na základě dohody z let 1945 a 1946 bylo umožněno převést reemigrantům osobní svršky, nábytek, domácí zařízení, osobní skvosty a nejnútnejší náradí pro provozování řemesel. Reemigranti byli povinni likvidovat do data reemigrace své dluhy a závazky pocházející z daní a dávek.

Na pomoc přesunu reemigrantů byl zřízen úřad Československé přesídlovací komise, která mimo jiná centra sídlila také ve Velkém Varadíně (dnešní Oradea Mare). V jarních měsících roku 1946 přijelo z Rumunska do Československa neorganizovaně v nákladních železničních vozech několik tisíc Slováků, většinou pocházejících ze žup Bihor a Salai, kde žili v osadách položených vysoko na chudých půdách.²³⁹

O reemigraci vypráví další z reemigrantů v roce 1979 v Přimdě²⁴⁰:

Byla strašná bída. Odsud brali lidi jako na práci. Nejdřív šli jedni, pak i další, to se tak nabalovalo. Rychtář donesl oznámení z Plopiše, ohlásili to v neděli po kostele, i kdo má dopisy. Pak přišli i nějací lidé z Československa, že by jsme šli do republiky. No já jsem se nikdy nevezla ve vlaku, ale co jsme měli dělat s tou bídou a malými dětmi. Majetek si nikdo nechtěl koupit, tak jsme ho tam nechali zadarmo. Pak chodili, někdy se psalo, že by jsme se odsud mohli pohnout, pak zase že ne, že se zde musí celou dobu dělat. My mladší, poručeno Bohu, jsme šli, tím bohatším se nejdřív nechtělo, ale pak taky museli. V Bihoru jsme seděli v lágru tři týdny, dokud se to všechno nenasbíralo. Vlak, u toho nebyl vidět konec až do Alešdě. V dobytčích vagonoch jsme jeli do Chebu, myslím že čtrnáct dní. Ježišmarja, nevěděli jsme, co se s námi bude dít, vždyť to bylo stejné a zase jsme seděli v lágru.

Jiný reemigrant vzpomíná²⁴¹: *Ty transporty jezdily v roce 1946, 1948. Ten náš přijel koncem srpna. Některé byly také z Bukoviny. Jezdily delegace z Prahy,*

²³⁹ LOUŽENSKÝ, Jiří. *Reemigrace Slováků z Rumunska po r. 1945*. [online] Blog jihočeské historie, 2007. [cit. 1. 12. 2014] Dostupné z: <<http://jirilouzensky.txt.cz/clanky/34112/reemigrace-slovaku-z-rumunska-po-r-1945/>>.

²⁴⁰ *Strašná chudoba bola. To braňi sem ľuďi ako na prácu. Najprv išľi jedňi, potom aj ostatňi, ľen sa tak pobaľovaľi. Richtár doňjesol oznámeňja z Plopiša, vikričaľi to v ňedeľu po kostoľe, aj kdo má dopisi. Potom prišľi aj ňejakí ľuďja z Československa, že bi zme išľi do republ'iki. No ja som sa ňigdi ňeviezla vo vlaku, ale čo s psotou a malými det'mi. Majetek si ňik ňechcel kúpiť, tak že ho tam ňecháme zadarmo. Potom chodili, ňekedi písali, že bi zme sa odt'jal'to pohli, potom zas že ňje, že robiť sa tu musí celí čas. Mí chudši, poručeno Bohu, zme šľi, tím bohatšim sa prvej ňechcelo, aľe potom t'jež museli. V Bihoru zme seďeli v lágri týždňe tri, kím sa to nazbjeralo. Vlak, ňevideľi s'ťe konca jemu do Alešdu. V dobitčích vagonoch zme šľi do Chebu, hadam aj štrnášť dňi. Ježišmarja, ňevedeľi zme, čo sa s nami bude d'jať, vedť to bola jedna bulačka a seďeli zme v lagri zas. (NOSKOVÁ, H. c. d.)*

²⁴¹ *Chod'ili to t'ie transporti v štiridsjatomšjestom, v štiridsjatomosmom. Ten naš prišiel koncom augusta. ňjektoré boľi aj z Bukovini. Chod'ili delegácie z Prahi chod'ili do Rumunska a lákaľi Slovákov do Čiech.*

jezdily do Rumunska a lákaly Slováky do Čech. Nejprv šli svobodní, potom ti, kteří neměli pole, potom ti, co byli chudší, potom i bohatší.

K prvním a nejdůraznějším žadatelům o reemigraci patřili Slováci z Rudohoří, Nadlaku, Bukoviny i Banátu, kteří se chtěli vrátit na Slovensko, zejména do jeho jižních a jihovýchodních oblastí, které se měly uvolnit transferem Maďarů. Nečekali na uzavření dohody a přicházeli hned v roce 1945 načerno. Některé prameny i sami pamětníci uvádějí, že přicházeli ihned na počátku roku po osvobození v květnu a červnu 1945, kdy se živelně usazovali na Slovensku i v českém pohraničí po rovněž živelném odsunu Němců. Všichni hned získali slušný majetek a do Rumunska vzkazovali, aby za nimi přijeli i další. Jakmile byla obnovena železniční doprava, začaly přijíždět celé transporty černé reemigrace Slováků z Rumunska. Její první konečnou stanicí se stala Bratislava, kde čekali na rozhodnutí Osídlovacího úřadu a přidělení domku a pozemku k osídlení.

Úřad předsednictva Sboru pověřenců se tzv. černou reemigrací zabýval v listopadu 1945, když konstatoval, že od počátku září přicházejí na Slovensko transporty slovenských reemigrantů z Francie, Rumunska, Jugoslávie, z Polska a Maďarska. Shromažďují se v Bratislavě, kde však nemají žádné ubytování. Již třetí měsíc čekají na svůj přiděl půdy, který jim v cizině slovenští učitelé slíbili. Podle slibů měli půdu získat ihned. Sbor pověřenců sice rozhodl, aby jim byla ihned vydána půda po Němcích a Maďarech, ale bylo to řešení iluzorní. Půdu po Němcích obsazovali vnitřní kolonizací Slováci z vnitrozemí. Nově zřízený Osídlovací úřad v Bratislavě neměl přehled o dalších volných možnostech umístění. Domky po Němcích s malou výměrou podhorské, většinou neúrodné půdy, se však nacházely ve výše položených podhorských a horských vesnicích na severozápadním a středním Slovensku nebo v dalších podhorských regionech, např. na Spiši. Osídlovací úřad nabídl tyto domky slovenským krajanům k osídlení.

Většina černých slovenských reemigrantů se v podhorských oblastech usadit nechtěla. Čekali tedy radši dál v Bratislavě a okolí i v dalších oblastech jižního Slovenska jako bezdomovci a námezdní pracovní síly, zda se uvolní půda a usedlost v nížinách s příznivými klimatickými podmínkami. Některé krajany Osídlovací úřad skutečně umístil do podhorských a horských vesnic, často tam ale scházelo základní zařízení k bydlení, např. kamna, sporáky, voda apod. Pro větší skupiny reemigrantů nebyly obytné budovy, dostatek potravin ani krmivo pro dobytek. Vznášely obavy, že podvyživené děti onemocní tuberkulózou. Postupem času se rumunští Slováci náležitě seznámili se situací na Slovensku a zjistili, že v dohledné době náprava není možná. Proto odcházeli do českého pohraničí. V českém pohraničí mohli získat usedlost i půdu, avšak pouze za předpokladu, že předloží osvědčení: reemigrační průkaz a doklad o československém občanství, tedy doklad, který je oprávněn k převzetí nemovitosti. V opačném případě mohli být zařazeni jen do námezdního pracovního poměru např. v pastvinářských družstvech, jako dělníci.²⁴²

Rumunští Slováci tedy neodcházeli v rámci reemigrace jen na území dnešního Slovenska, ale osídlovali i české pohraničí. O jejich situaci se diskutovalo i ve Slovenské národní radě. Následující ukázka je z roku 1949:

S rumunskými Slováky jsou v českých zemích například spokojeni natolik, že by jednoho pracujícího rumunského Slováka nevyměnili ani za 4 domácí pracovní síly. U nás jsme zase svědky toho, že přestěhovaný Slováček v létě pracuje na svém statku, v zimě pak jde pracovat do dolů. Ale je třeba i konstatovat, že přesídlení Slováci jsou většinou velmi chudí lidé, kterým se často nedostává ani toho nejnужnějšího. Rolí sice dostali u nás dost, většinou více než měli doma, ale s ubytováním už to není nejlepší a nemají často ani to, co by potřebovali do hospodář-

←.....

Najprv išli slobodní, potom tí, čo nemali pole, potom tí, čo boli chudobnejší, potom aj bohačší. (NOS-KOVÁ, H. c. d.)

²⁴² NOSKOVÁ, H. c. d.

ství. Jsou to především spřežení a jiné hospodářské potřeby, jsou to i koně a domácí zvířectvo vůbec. Naši přesídlení Slováci nejsou často zásobeni ani nejnnutnějšími potřebami, jako jsou postele a povlaky, prádlo a šatstvo. Přimlouvám se, aby se tam, kde je to možné, zahraničním Slovákům všemožně vycházelo vstříc.²⁴³

Reemigrant střední generace vzpomínal (v roce 1979) na příchod do Čech takto: *Přišel jsem v roce 1949 nejdřív do Šlapaného s rodiči. Přišlo nás tam pět rodin z kraje Bihor. Nás bylo pět sourozenců po první matce a s druhou jsme přišli ještě s jedním dítětem. A s otcem. Otec byl zemědělec, měli jsme menší hospodářství, v zimě byl tesař. Dělal trámky na lodě. Na práci chodil až na Slovensko, v zimě. Měli jsme dvě krávy, dva voly, když se šlo do Československa, tak se to prodalo. Dělalí do Československa náборы, nějaký Vocelka z Prahy a Vlasta Krausová, učitelka. Slibovali nám, že tady dostanem dvakrát tolik. Lidi co sem přišli před rokem čtyřidsetsedm, obsadili statky a psali, že je dostatek a práce dost. Nejdříve nás vezli nákladním autem do Aradu. Tam se v lágru čekalo na ostatní lidi z okresu, pak z jiných okresů a teprve potom se jelo vlakem do Chebu.*

Obrázek 93. Reemigrantky s dětmi (50. léta 20. století).

Zdroj: <http://reemigranti.ocelak.cz/historie/foto7/>

.....
²⁴³ Stenografický zápis o priebehu 9. zasadnutia pléna Slovenskej národnej rady, ktoré bolo dna 7. apríla 1949 r Bratislave. [online] Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. [cit. 11. 10. 2014] Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/1948snr/stenprot/009schuz/s009004.htm>>.

Jiný reemigrant popisuje možnost získání práce²⁴⁴: *Potom přišli páni a brali si k sobě své lidi. Jedny brali na pastviny, druhé do fabriky, že tam dostanou i nějaké vybavení, ale naši se báli, že to nezvládnou a že zůstanou hladoví. Tak si to raději nebrali, ale šli do pastvinářského družstva do Starého Rybníka. Každý den tam měli schůzi, jestli se nám neděje nějaká křivda. A jenom nás přesvědčovali, že ať si vezmeme půdu, že nám dají všechno. Ale nechtěli, protože byli negramotní, byli od školy negramotní. V Starém Rybníku nás bylo pět rodin. Tak říkali, že můžeme zasít, ale že to potom musíme dát mimo a potom ještě na dodávku (kontingent), že ví, že jsme hospodáři, ale že nebudeme brát nemocenskou, ani přídavky. Potom říkali, že můžeme zůstat na státním statku nebo v lese. Ale že nás zneužijí, protože neumíme číst a psát. Tam jsme byli sedm roků, potom jsme šli do Jesenice. Tam jsme také byli nějakou dobu, potom jsme šli do Stěbnice, a teď jsme tady v Lažanech.*

Současnost

Vybrané demografické údaje

V celorumunském srovnání tvoří Slováci početně málo významnou menšinu – početně významnou menšinou v Rumunsku ostatně nebyli nikdy. I v době, kdy byla slovenská menšina v Rumunsku nejpočetnější (30. léta 20. století), tvořili Slováci (společně s Čechy, protože do roku 1930 se Slováci a Češi při sčítání neodlišovali) pouze 0,4 % populace celého Rumunska. V roce 2011 už byl podíl Slováků na celkové rumunské populaci jen 0,07 %.

	2011		1930	
Rumuni	16 792 868	83,46 %	11 118 170	77,9 %
Maďaři	1 227 623	6,10 %	1 423 459	10,0 %
Romové (Cikáni)	621 573	3,09 %	242 656	1,7 %
Ukrajinci	50 920	0,25 %	45 875	0,3 %
Němci	36 042	0,18 %	633 488	4,4 %
Turci	27 698	0,12 %	26 080	0,2 %
Rusové-Lipovci	23 487	0,14 %	50 725	0,4 %
Srbové, Chorvati, Slovinci	23 484	0,10 %	50 310	0,4 %

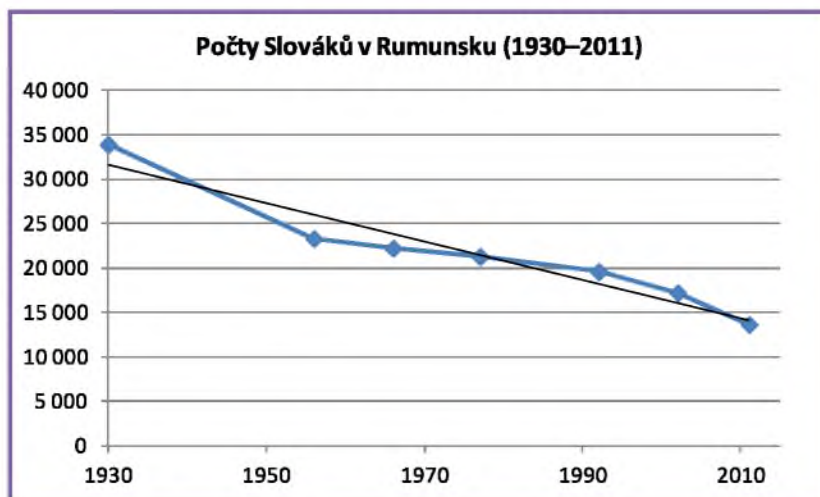
.....
²⁴⁴ Přišli potom páni a volali si svojich lidí k sebe. Jedni volali na pastvinárske, druhí volali do fabriky, či majetok že dajú, ale naši se báli, že to neobrobja a že zstanú hladní. Tak si račej ňebrali, ale šli na pastvinárske družstvo do Starého Rybníka. Každí d'ej tam mali schůzu, že či sa nam kriuda ňed'eje. A len presvjedčali, že ňech si zeme vezmeme, že nam dajú všetko. Ale ňechceli, lebo boli ňegramotní, boli od školi ňegramotní. V Starom Rybníke nas bolo päť rodin. Tak vraveli, že nám dajú zasiat', ale že to potom musíme dať mimo a potom ešče kontigent, že vedja, že zme hospodári, ale že ňebud'eme brať ňemocenské, aňi pridavki. Potom hovorili, že aby zme ostali na štátnom statke či v lese. Ale že nas zneužijú, bo ňevjeme čitať a pisať. Tam sme boli sed'em rokou, potom zme šli do Jeseňice. Tam zme boli t'jež ňejaki čas, potom zme šli do S'tebnice, a včil zme tu v Lažanoch. (NOSKOVÁ, H. c. d.)

Tataři	20 282	0,12 %	15 580	0,1 %
Slováci	13 654	0,07 %	50 772	0,4 %
Bulhaři	7 336	0,04 %	66 348	0,5 %
Řekové	3 668	0,02 %	23 161	0,2 %
Židé	3 271	0,02 %	451 892	3,2 %
Poláci	2 543	0,01 %	15 804	0,1 %
Češi	2 477	0,01%	do roku 1930 společně se Slováky	
Arméni	1 361	0,01%	12 175	0,1 %
ostatní	1 263 354	6,28 %	54 234	0,4 %
Celkem	18 858 287	100,00 %	14 226 495	100,0 %

Tabulka 13. Národnostní složení Rumunska (1930, 2011).

Zdroj dat: *Populația după etnie la recensământele din perioada 1930–2002. c. d.; Evoluția comunităților etnice din România. c. d.*

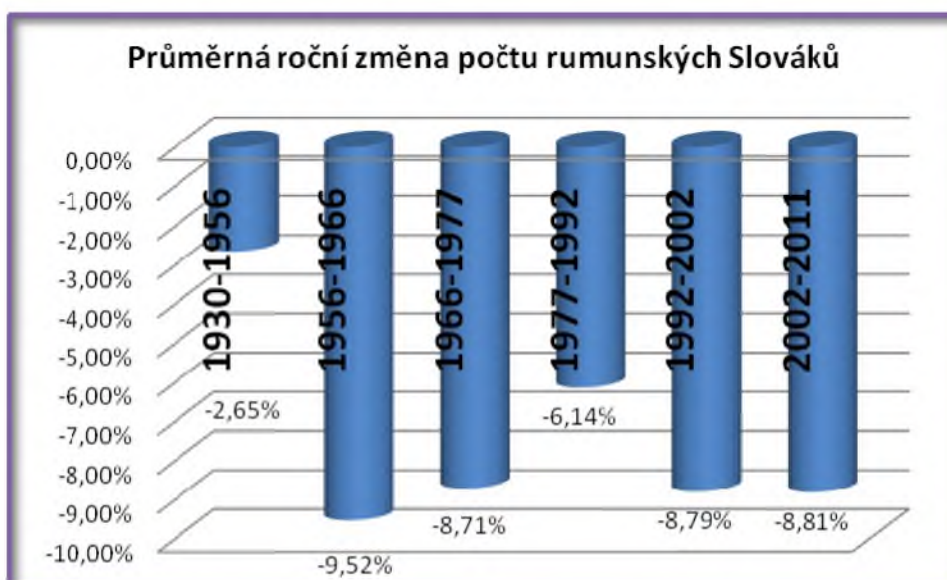
Počet Slováků v Rumunsku se stále zmenšuje – největší propad v počtu přinesla samozřejmě reemigrace obyvatelstva po 2. světové válce. K dalšímu snižování počtu docházelo i v následujících letech. V roce 2002 se hlásilo ke slovenské národnosti v Rumunsku 17 226 lidí²⁴⁵, při dalším sčítání v roce 2011 došlo k dalšímu poklesu o pětinu.

Obrázek 94. Vývoj počtu slovenského obyvatelstva v Rumunsku.

rok	1930	1956	1966	1977	1992	2002	2011
počet Slováků	33 897	23 331	22 221	21 286	19 594	17 226	13 654

²⁴⁵ DOLINAY, V. *Slovenské farnosti a cirkevné zbory*. [online]. Slováci v Rumunsku, 2011. [cit. 20. 2. 2013]. Dostupné z: <<http://www.slovacivrumunsku.sk/01-far.php>>.

Obrázek 95. Graf průměrných ročních změn počtu rumunských Slováků (1930–2011).

Zdroj dat: *Populația după etnie la recensământele din perioada 1930–2002*. [online] © 1998–2014 Institutul National de Statistica – Romania [cit. 15. 9. 2014] Dostupné z: <<http://www.insse.ro/cms/files/RPL2002INS/vol4/tabele/t1.pdf>>;

Evoluția comunităților etnice din România. [online] PRO TV S.A., 2013. [cit. 15. 9. 2014] Dostupné z: <<http://www.incont.ro/infografice/evoluția-comunităților-etnice-in-romania-judetul-unde-sunt-cei-mai-putini-romani-12-6-din-populația-totală.html>>.

I když je Rumunsko považováno za národnostně velice pestrý stát, podíl hlavního etnika – Rumunů – je poměrně vysoký. Pro většinu národnostních menšin v Rumunsku je ovšem typické souvislé osídlení, a tak i když je jejich počet (a podíl) v celostátním měřítku velmi nízký, v dané oblasti je příslušná národnostní menšina poměrně dost výrazná, což platí i pro menšinu slovenskou.

Přestože rumunští Slováci během 18. a 19. století osídlili čtyři hlavní oblasti na území dnešního Rumunska (viz Obrázek 84 na s. 160), dnes žijí souvisle pouze ve dvou oblastech, které jsou navzájem geograficky odděleny.

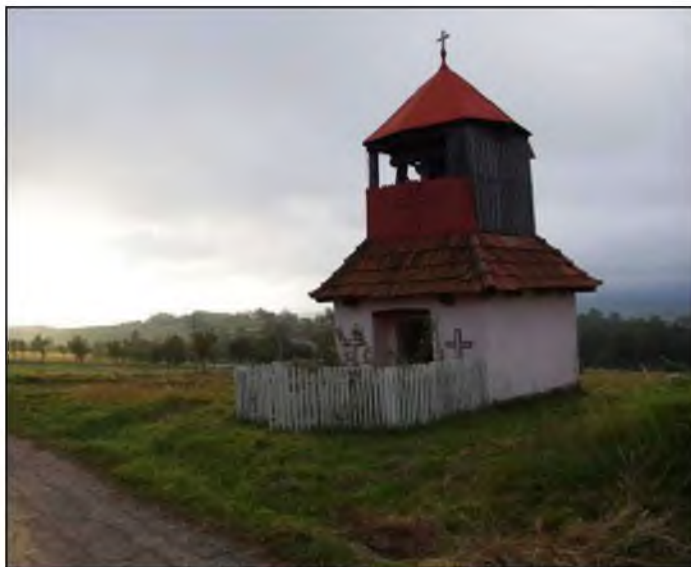
- První oblast je v severní části rumunského Banátu (historický Banát se nachází na území 3 států, jeho východní část patří Rumunsku, západní zasahuje do Srbska a nejmenší severní do Maďarska – viz s. 158) v okolí města **Nadlak** v župě Arad.

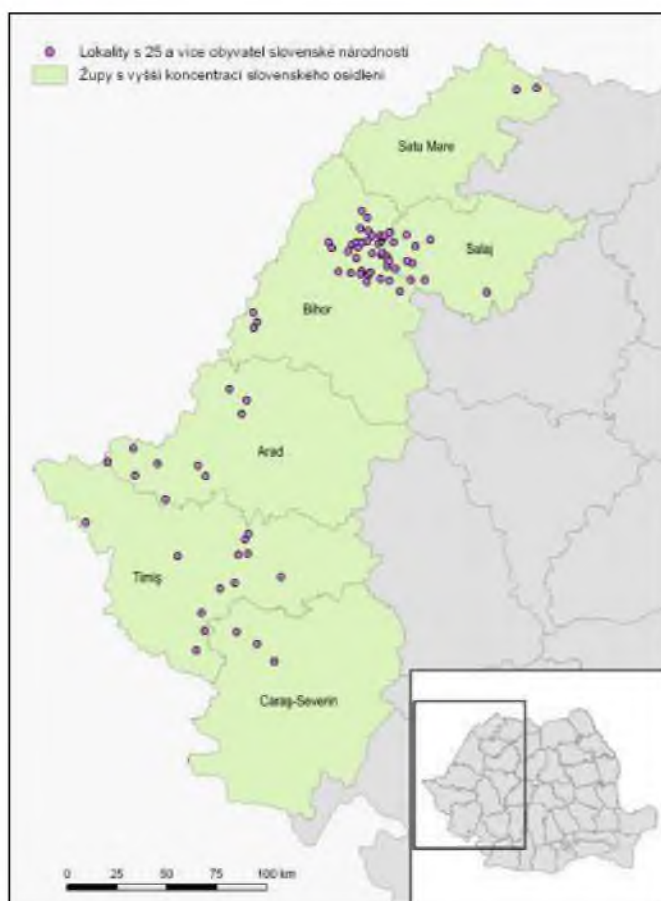
Obrázek 96. Rozdělení Banátu po roce 1919.

Další Slováci z této skupiny žijí v župě Timiș a Caraș-Severin.

- Druhou oblast představuje severozápad Rumunska blízko města **Oradea** na hranicích žup Bihor a Sălaj. Mezi tyto slovenské obce patří například Popešť, Bodonoš, Vojvoz, Nová Huta, Stará Huta, Židáreň, Čerpotok a Gemelčička.

Obrázek 97. Nová Huta
Zdroj:
<http://www.vylety.slovaci.vrumunsku.sk/gal-huta01.php>

Obrázek 98. Mapa současných slovenských obcí v Rumunsku.

Vyobrazené oblasti obývané Slováci v Rumunsku – severně kolem města Oradea, jižně kolem Nadlaku.

Počty Slováků podle jednotlivých žup:²⁴⁶

Župa (okres)	Slováků	Podíl Slováků z celkového obyvatelstva
Bihor	7 370	1,22 %
Arad	5 695	1,23 %
Timiș (Timiș)	1 908	0,28 %
Sălaj (Sălaj)	1 366	0,55 %
Karaș-Severin (Caraș-Severin)	340	0,10 %
Satu Mare	186	0,05 %
Ostatní župy	361	0,05 %

²⁴⁶ Údaje v těchto tabulkách jsou z roku 2002 a jsou převzaty z: *Structura Etno-demografică a României*. [online]. Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2002. [cit. 14. 10. 2014]. Dostupné z: <http://www.edrc.ro/recensamant_criteria.jsp>.

Struktura obyvatel v okresech Bihor a Arad:

	Bihor		Arad	
Rumuni	404 468	67,38 %	379 451	82,16 %
Maďaři	155 829	25,96 %	49 291	10,67 %
Romové (cikáni)	30 089	5,01 %	17 664	3,82 %
Slováci	7 370	1,22 %	5 695	1,23 %
Němci	1 163	0,19 %	4 852	1,05 %

V okrese Bihor patří mezi téměř čistě slovenskou obce Şinteu (Sólyomkö), kde žije 1264 Slováků, kteří tvoří 98,21 % obyvatel celé obce.

Slováci	1264	98,21 %
Rumuni	19	1,47 %
Maďaři	4	0,31 %

Mezi další obce v okrese Bihor s poměrně velkým zastoupením Slováků patří Derna (Felsöderna), kde je podíl Slováků zhruba pětinový.

Rumuni	2 184	72,29 %
Slováci	629	20,82 %
Maďaři	183	6,05 %
Romové (cikáni)	23	0,76 %
Němci	2	0,06 %

Přibližně pětinový podíl tvoří Slováci i v obci Suplacu de Barcău / Beretty-ószéplak.

Rumuni	1587	34,42 %
Maďaři	1578	34,22 %
Slováci	934	20,26 %
Romové (cikáni)	506	10,97 %
Rusové-Lipovci	3	0,06 %
Němci	1	0,02 %
Židé	1	0,02 %

V okrese Arad je obcí s největším počtem Slováků Nadlak (Oraş Nădlac):

Slováci	3844	47,20 %
Rumuni	3696	45,38 %
Maďaři	264	3,24 %
Romové (cikáni)	218	2,67 %

Obcí s druhým největším počtem Slováků v okrese Arad je Peregu Mare:

Maďaři	838	46,55 %
Rumuni	429	23,83 %
Slováci	329	18,27 %
Němci	83	4,61 %
Češi	69	3,83 %
Ukrajinci	65	3,61 %

Seznam slovenských obcí v Rumunsku

slovensky	rumunsky	maďarsky	GPS	oblast	Slováků	%
Alešd'	Aleşd	Élesd	47.057222, 22.396944	Bihor	586	5,62
Aleuš	Aleş	Elyüs	47.146604, 22.629561	Sălaj	7	2,0
Aštileu	Aştileu	Esküllő	47.033333, 22.383333	Bihor	165	10,8
Auše	Auşeu	Kisősi	47.03446, 22.495541	Bihor	196	6,42
Balk	Balc	Bályok	47.299049, 22.532418	Bihor		<1
Bejuš	Beiuş	Belényes	46.668019, 22.351384	Bihor	3	< 0,1%
Bikač	Bicaci	Mezőbikács	46.903841, 21.786758	Bihor	18	3,1
Bodonoš	Budoi	Bodonos	47.207208, 22.360268	Bihor	800	91,1
Bojana Huta	Boianu Mare	Tasnádbajom	47.383459, 22.520814	Bihor		<1
Bojenešti	Boineşti	Bujánháza	47.916108, 23.348179	Satu Mare	39	2,3
Bojovské	Marca Huta	Bulyovszkytelep	47.182946, 22.50515	Sălaj	41	87,2
Borod	Borod	Nagybárd	46.992702, 22.61381	Bihor	498	11,93
Boromolak / Boromlaka	Borumlaca	Baromlak	47.213374, 22.479229	Bihor	146	15,5
Brestovec (Brestovac)	Brestovăţ	Aga	45.873056, 21.681111	Timiş	107	31,8
Butín	Butin	Temesbökény	45.338611, 21.382778	Timiş	338	77,5
Bystrá	Pădurea Neagră	Feketeerdő	47.158852, 22.426357	Bihor	126	16,4
Ciganešt	Ţigăneştii de Criş	Cigányfalva	47.132212, 22.275767	Bihor	19	5,1

Cipár	Țipar	Szapáryliget	46.477002, 21.634923	Arad	242	17,2
Čerpotok	Valea Cerului	Cserpatak	47.237156, 22.495193	Bihor	427	96,2
Derna	Derna	Felsőderna	47.203309, 22.312484	Bihor	288	28,2
Fantanele	Fântânele	Angyalkút	46.124095, 21.382055	Arad	134	6,0
Fed'vernek	Fegernic	Almásfegyvernek	47.207091, 22.130392	Bihor	62	16,9
Fogaș	Foglaș	Fogás	47.247645, 22.477169	Bihor	157	75,1
Gemelčička	Făgetu	Magyarpatak	47.096719, 22.587032	Sălaj	765	99,7
Groș, Groșanské	Groși	Tötös	47.04908, 22.478692	Bihor	33	3,4
Halmașd', Halmoșd'	Halmășd	Halmosd	47.158307, 22.588985	Sălaj	7	0,6
Harasov	Varașu	Varaszótanya	47.162327, 22.268343	Bihor	76	49,7
Huta Bogdana	Bogdana	Kásapatak	47.020598, 23.004062	Sălaj		<1
Huta Čerteza	Huta Certeze	Lajosvölgy	47.926652, 23.486967	Satu Mare	101 (podle jazyka 38)	9,4 (3,5)
Iosifalău		Újjózseffalva / Józseffalva	45.780556, 21.679167	Timiș	40	7,58
Ip		Ipp	47.227427, 22.604767	Sălaj	8	0,5
Jaz	Iaz	Karasznejás	47.119291, 22.687626	Sălaj	81	9,8
Kodrișor	Codrișoru	Szekatura	47.098290, 22.534976	Bihor	77	100
Koložvár	Cluj-Napoca	Kolosvár	46.771042, 23.589390	Kluž		<1
Kuzap	Cuzap	Középes	47.202470, 22.413054	Bihor	17	1,4
Loranta	Loranta	Loránta	47.141111, 22.325556	Bihor	47	46,5
Lugoș (Vyšné a Nižné Lugaše)	Lugașu de Jos, Lugașu de Sus	Lugos (Alsólugos)	47.078733, 22.354984	Bihor	48 130	3,1 15,6
Lunkșora	Luncșoara	Élesdlok	47.036132, 22.541294	Bihor	74	7,1
Madarás	Mădăras	Madarász	46.827418, 21.678772	Bihor	222	7,35

Mănăștiur	Mănăștiur	Bégamonostor	46.006944, 21.133333	Timiș		<1
Margita	Marghita	Margitta	47.35, 22.333333	Bihor	82	0,5
Markasek	Marca	Márkaszék	47.209637, 22.562126	Sălaj	54	3,6
Mokrá	Mocrea	Apatelek	46.388607, 21.819773	Arad	22	2,5
Morava	Șemlacu Mare	Mezősomlyó	45.363709, 21.439734	Timiș	9	2,3
Nadfaluby	Nușfalău	Panagyfalva	47.197639, 22.71723	Sălaj	35	1,1
Nadlak	Nadlăc	Nagylak	46.169966, 20.75018	Arad	3 844	47,2
Negreň	Negreni	Konkolyfalva	47.343003, 23.560052	Sălaj		<1
Nižný Lugaš	Lugașu de Jos	Alsólugos	47.063949, 22.343484	Bihor	257	7,75
Nová Huta	Șinteu	Sólyomköpestes	47.139154, 22.518024	Bihor	1 266	98,36
Nový Solonec	Solonețu Nou		47.655805, 25.851109	Suceava		<1
Nový Šastelek	Sacalasașu Nou	Újsástelek	47.182873, 22.328178	Bihor	305	95,0
Peștiș	Peștiș	Sólyomkővár	47.072169, 22.411856	Bihor	155	10,7
Poľana Malého	Poiana Micului		47.668271, 25.768390	Suceava		<1
Popešť	Popești	Papfalva	47.241432, 22.41427	Bihor	1 299	15,30
Pleš	Pleșa		47.628943, 25.837827	Suceava		<1
Plopiș	Plopiș	Gyümölcsénes	47.1272, 22.6506	Sălaj	901	32,58
Reșica	Reșița	Resicabánya	45.794515, 24.148325	Caraș- Severin	102	0,1
Ritoblaga	Vălcelele	Blágarét	47.230279, 22.482834	Bihor	158	59,2
Salonta	Salonta	Nagyszalonta	46.806961, 21.648054	Bihor	45	0,2
Semlak	Semlac	Szemlak	46.116667, 20.933333	Arad	41	1,1
Sendob	Sâniob	Szentjobb	47.260420, 22.130817	Bihor		<1
Sig	Sâg (Sîg)		47.083333, 22.816667	Sălaj	100	2,9

Siplak	Suplacu de Bărcău	Berettyószéplak	47.257199, 22.529011	Bihor	932	20,21
(Huta) Sočet / Zachotár	Socet	Forduló	47.162830, 22.494507	Bihor	129	100
Stará Huta	Huta Voivozi	Almaszeghuta	47.157578, 22.480516	Bihor	209	98,1
Subčetáte	Sub Cetate	Valkóváraľja	47.104704, 22.701316	Sălaj		<1
Šarany	Șerani	Sárán	47.015821, 22.674751	Bihor	468	68,0
Šastelek	Sacalașau	Sástelek	47.196988, 22.285767	Bihor	26	3,9
Šomľov / Šumľov	Șimleu Silvaniei	Szilágysomlyó	47.23069, 22.80389	Sălaj	39	0,2
Teš	Teș	Tésfalu	45.846389, 21.655556	Timiș	40	25,0
Termezov	Varașău	Varaszótanya	47.162500, 22.268056	Bihor	76	49,7
Tilegda (Telegda)	Tileagd	Mezőtelegd	47.071449, 22.2	Bihor	40	1,0
Topolovac	Topolovătu Mare	Nagytopoly	45.774047, 21.624028	Timiș	45	3,9
Urvinda	Urvind	Örvénd	47.066997, 22.281164	Bihor	73	8,0
Vagaše			47.010329, 22.7108	Bihor	50	
Veľký Varadín (Varad)	Oradea	Nagyvarád	47.071906, 21.905172	Bihor	425	0,21
Varasau	Varașău	Varaszótanya	47.162707, 22.265661	Bihor	76	49,7
Varzal'	Vărzari	Füves	47.201814, 22.455572	Bihor	238	70,4
Veľký Pereg	Peregu Mare	Németpereg	46.233333, 20.9	Arad	327	36,3
Vojvoz	Voivozi	Almaszeg	47.219414, 22.387439	Bihor	171	9,3
Vuková	Vucova	Temesvukovár	45.620278, 21.510278	Timiș	132	34,9
Vyšný Lugaš (Lugoš)	Lugașu de Sus	Felsőlugos	45.688011, 21.9161	Bihor	130	15,6
Zilaj	Zălau	Zilah	47.182739, 23.049295	Sălaj	24	< 0,1
Zalnok	Zalnoc	Zálnok	47.367075, 22.684812	Sălaj		<1

Zavaň (Zavaň)	Zăuan	Szilágyzovány	47.224999, 22.661285	Sălaj		<1
Zavaňské kúpele	Zăuan Băi	Zoványfurdo	47.247633, 22.643032	Sălaj	99	89,2
Židáreň	Valea Târnei	Hármaspatak	47.132036, 22.535942	Bihor	401	98,3

Situace slovenské menšiny

Z provedených rozhovorů vyplývá, že nejméně spokojeni byli obyvatelé v období kolem 90. let, poněvadž byl nedostatek práce a získání nového místa bylo velmi těžké. Došlo k uzavírání dolů, takže spousta lidí ztratilo práci a vyhlídky do budoucna byly velmi nejisté. K velké změně došlo i v rodinném životě – v období před devadesátými léty 20. století si ženy nemusely téměř vůbec hledat zaměstnání a mohly se jen starat o domácnost. Na živobytí a chod domácnosti dokázali vydělat sami muži.

Většina Slováků se shodla, že nejlepší období bylo pro ně za komunismu, protože každý měl práci.

František: *Celkově nejlepší byla situace za komunistů, protože bylo hodně peněz, ale na druhou stranu nebylo co za to koupit. Nebyla svoboda, myslím cestování, ale také nebyli bezdomovci.*

Další příznivou situaci také vidí slovenští obyvatelé mezi léty 2005 až 2008 – o práci nebylo téměř nouzi, vylepšily se technologie, začal se hojně využívat internet a celkově se zlepšila životní úroveň.

Technologické pokroky ale naopak nejméně uvítali lidé pracující v zemědělství, protože je pomalu začaly připravovat o práci.

Peter: *Slováci se měli dobře za komunismu. Byly doly (baně) a každý měl práci.*

Pozitivní názory na současnost jsou spíše ojedinělé:

Jarka: *To je těžké říct, kdy to bylo nejlepší a nejhorší. Já si myslím, že je nejlépe teď. Kdy bylo nejhůř, to nevím. Všichni se snažili, aby si udrželi zaměstnání, aby bylo všeho dost. A teď si myslím, že mi nechybí nic, a že bych toužila po něčem vyšším, já se spokojím s tím, co mám.*

V současnosti je stále nejvíce obyvatel zaměstnaných v zemědělství (týká se to především menších obcí), ale jak bylo již zmíněno, v důsledku modernizace a technologického pokroku, počet lidí zaměstnaných v zemědělství se snižuje. I v menších obcích (vyjma horských obcí) jsou lidé výborně informováni a vybaveni. Téměř každý obyvatel má vůz a žádnou výjimkou není televize ani internet, který spousta lidí také hojně využívá pro komunikaci přes *skype* nebo *facebook*.

Peter: *Ted' tady spokojení nejsme, není práce, musíš jít ven, když chceš pracovat. Ve městě je práce, ale málo se za ni platí. Platy snížili, důchody snížili. Vláda zavedla po krizi nepopulární opatření.*

Alexandra: *Dobré je, že tu máme internet, to teda znamená, že jsme spojení s lidmi.*

Přestože pokles počtu rumunských Slováků trvá bez přestání už od konce 2. světové války, odchody místních obyvatel od 90. let 20. století jsou stále výraznější. Místní Slováci neodcházejí jen do větších měst v Rumunsku nebo na Slovensko, ale míří všude tam, kde je možnost získat práci.

Martin: *Hodně Slováků odešlo za prací do Čech, někteří jsou v zahraničí – např. v Anglii, Španělsku, nebo i Německu, ale tam jdou za určitým povoláním, ale také jsou v Itálii i v Rakousku. Ale musejí tam mít tu práci.*

Alexandr: *Tak máme tu obchody, někteří pracují v Oradei někde na stavbách, nebo jsou na Slovensku a pak se vrátí zpět, brigádníci.*

Milena: *Nejhorší pro nás byly ty devadesáté roky. Tady bylo báňské prostředí a začaly se zavírat baně a lidi neměli práci. A tady oni byli naučeni. To bylo – já si udělám 10 tříd ... a v nejhorším případě skončil v bani. A žena jakože nemusela pracovat, protože muž hodně pracoval na tolik, že jim to stačilo. Muž pracoval tolik, že byli soběstační a oni neměli velké nároky... ten dům a výchova dětí.*

A hned po roce 1990 se tu všechno bouralo. Nebyla jistota. Lidi zůstali bez práce a nevěděli kam. Dřív věděli, že někdo jiný za ně rozmýšlí, kde mají pracovat. Šli jenom na úřad a automaticky dostali práci. To byl, hádám, ten nejkritičtější bod. Tato nová generace už přemýšlí jinak, ví, že když zůstanou bez práce, automaticky musí dělat něco jiného. Něco si hledat sám. Jakože nebude za mě hledat ani někdo jiný, vyšší nade mnou... A oni na to byli zvyklí... Pro Slováky, kteří jsou na huti, na Gemelčičce, ten problém po roce 1990 nebyl, protože oni ani do devadesátého roku neměli stálou práci, museli se snažit a museli vědět, co se dobře prodává, co se vyplatí chovat nebo tak, aby se to dobře prodalo.

Obrázek 99. Gemelčička

Zdroj:

<http://www.vylety.slovacivrumunsku.sk/gal/gemelcicka/gemelcicka05.jpg>

Baně se zavřely – náklady byly větší než zisk. Bylo to tím, že zjistili, že nevynáší, že stát musí hodně podporovat ... ale nevím, jindy ty baně fungují, že vynášejí. Nevím, proč to tu šlo až do hloubky, možné bylo, že to bylo nekvalitní a nedalo se to prodat za tolik.

Nejlepší to bylo v období let, hádám 2005–2008. No to je tím, že už přišli sem investoři, lidé si na to zvykli. Měli jsme tu Taliána nedaleko, všelijak se tu otevřely továrny, samozřejmě že za lacinější peníze, ale lidé měli práci a potom se začali podívat i do zahraničí na Slovensko a do Čech šli pracovat a už věděli jak... Potom zase znovu začala ta krize.

Pro Slováky v Rumunsku (především v bihorsko-salažské oblasti) bylo typické hospodaření ve vyšší nadmořské výšce. Slovenské obyvatelstvo vytvářelo spíše menší obce a mnoho z nich žilo na samotách. Takový způsob života mizí v poslední době nejrychleji.

V kopcích kolem Bodonoše žijí slovenští osadníci i na samotách vzdálených pár hodin chůze. Tuto vzdálenost musí místní děti, které na samotách žijí, absolvovat každý den ráno a večer při cestě do školy a zpět.

Fero Šuba, usměvavý muž ve středních letech, žije na samotě od narození. Nejdříve s rodiči, po pár letech si kousek od nich postavil dům, kde s manželkou žijí dodnes. I on jako mnozí jiní z Bodonoše a okolních vesnic pracoval léta v dole, ale po jeho uzavření zůstal bez práce. Muž těsně po čtyřicítce, je dnes v důchodu. Do vesnice se vypraví jen jednou, dvakrát do týdne – cesta trvá několik hodin. Se svým životem je ale docela spokojený. Má malé hospodářství a vinici, což je se ženou uživí.

Vypráví, jak mu před týdnem zemřel otec a po něm zůstal dům a hospodářství i se zvířaty. Dům by rád prodal, jestli ho však někdo koupí, není vůbec jisté. Zřejmě skončí podobně, jako skončily domy dole ve vesnicích – opuštěný bude pomalu chátrat.

Jeho tři děti žijí na Slovensku, kde mají práci i své rodiny. Do vesnice, či na samotu se už nevrátí a za rodiči přicházejí jen několikrát do roka. V oblasti, kde je práce minimum, se tak tento dům a jemu podobné stávají prakticky neprodejně.²⁴⁷

František: Tady v horách jsem se narodil, na Slovensku mám 4 děti, které mě navštěvují.

U nás v dědině žádné slavnosti nejsou. Nejsou knihy a ani lidí na čtení knih, přičemž tady na dědině je 17 lidí a vedle v dědině 20 lidí. Máme tu televizi, jsou tam slovenské programy, na které se díváme.

²⁴⁷ *Zabudnutí Slováci.* [online] Svetové združenie Slovákov v zahraničí, 22. 2. 2010. [cit. 15. 10. 2014] Dostupné z: <<http://www.slovacivosvete.sk/1356/zabudnuti-slovaci.php>>.

Identita rumunských Slováků

Identita, tedy povědomí o tom, kam člověk patří, vzniká často vyhraňováním se vůči okolí, ať dobrovolným, nebo nedobrovolným. Rumunští Slováci si byli dobře vědomi svých odlišností oproti rumunskému okolí (včetně dalších národnostních menšin, které v oblasti žily – Maďaři, Němci...).

Milena: *V oblečení teď rozdíl není, jedině v kroji. Na huti, tam automaticky rozlišíš, kdo je Slovák a kdo Rumun ... Oni mají takové šátky na hlavě i typické oblečení. Mládež už teďka ne. Mají sukně, bílé šátky, ne jakože vyšívané, mají tam růžičky. Starší chlapi mají černé klobouky. Když jsem tam přišla v roce 1984 učit, tak jsem už věděla, že to je Slovenka a tak, takže když jsem přišla do města, tak se to dalo rozlišit. Teď to není, ale i v kostele se to dalo rozlišit. Tady už ne, nebo velmi malinko. Myslím, že už nechodí ty babky. Některé babky tu chodily a měly ten typický kroj.*

Obrázek 100. Hut'anská děvčata v tradičním oděvu (1955).

Zdroj:

<http://reemigranti.ocelak.cz/historie/foto3>

Po návratu na Slovensko (ať v rámci reemigrace po 2. světové válce, nebo v rámci migrace od 90. let 20. století) se pak setkávali s odmítáním pro své kulturní i jazykové odlišnosti. Toto odmítání bylo pro některé z nich důvodem, aby se vraceli domů, do Rumunska.

Slovenský reemigrant v českém pohraničí (vyprávěl v roce 1977): *Ve vesnici (v Rumunsku) jsme mluvili jenom slovensky, i doma. Jak také jinak. Vždyť my jsme Slováci, žili jsme jenom tam. I ty Rumuni věděli, že my jsme Slováci, a ne*

*Rumuni. Ale jak jsme sem potom přišli, tak si tady lidé mysleli, že jsme Rumuni. Taký nám tak říkali, a říkají. Ale my jsme Slováci. Ani tam v Rumunsku jsme se neučili rumunsky.*²⁴⁸

Milena: Na prvním místě jsem Slovenka a až potom Rumunka. Když jsem byla ale v zahraničí nebo jsem studovala na Slovensku vysokou školu v Banské Bystrici, tak tam jsem byla Rumunka, protože mně velmi vadilo, jak se na Rumunsko útočilo. Měli jsme takovou přednášku a tam také povídali, že si v Rumunsku rodiče prodávají děti. No a to byl pro mě šok, protože jsem tam byla a moji kolegové věděli, že mám dceru. Já jsem tu nechala dceru, tříroční a šla jsem studovat tam na Slovensko. Pro mě to byl šok. Je to pravda, děti se prodávaly. Ale to si prodávali Cikáni, ne vlastně Rumuni.

Jazyk

Pro naprostou většinu rumunských Slováků je nejdůležitějším atributem jejich slovenské identity slovenský jazyk.

Milena: Aby se člověk mohl považovat za Slováka, tak musí samozřejmě ovládat slovenštinu.

Alexandr: Myslím, že mluvit slovensky je na prvním místě. Mateřský jazyk je slovenština. To neznámá, že musíte mluvit spisovně – jsou některé dědiny, kde nejsou školy, tak tam se mluví trochu jinak.

Jarka: Mluvit slovensky je i moje povinnost neboť jsem předsedkyní dědiny Vojvoz pro Slováky žijící tady v oblasti Vojvozu. Takže je to mojí povinností při komunikaci se Slováky, kteří patří do naší organizace. Máme jich pěkný počet.

V Bodonoši umí většina Slováků i rumunsky – někteří se rumunštinu naučili až ve školách. V bodonošské škole se učí slovensky a jako cizí jazyk se tam vyučuje rumunština. Při hovoru je obvyklé směřovat slovenštinu s rumunštinou.

Josif: Mluvím víc slovensky než rumunsky, ve škole se používá slovenština, ale naučil jsem se tam i rumunsky. Míchám slovenštinu s rumunštinou. Pravidelně navštěvuji své sourozence na Slovensku, kterým se v Rumunsku nelíbilo a odešli tam kvůli studiím. S nimi se bavím slovensky.

Slovenský jazyk v Bodonoši pomalu ustupuje, protože obyvatel ubývá, a to kvůli zavřeným dolům a továrnám, ale hlavně kvůli odchodu mladší generace do větších měst za práci v Rumunsku nebo na Slovensko.

Alexandr: Zanikneme, vždyť nás stále ubývá. Je to tím, že ukončili báně, všechny fabriky. Nejsou mladý, nejsou děti.

.....
²⁴⁸ V dědiňe zme hovorili len po slovenski, aj doma. Ved' ako aj inak. Ved' mi zme Slovaci, iba tam čo zme žili. Aj t' Rumuni znať, ze mi Slovaci a ne Rumuňi. Aľe jak zme sem potom prišli, tak si tu ľudé mysleli, že mi Rumuňi. Aj nas tak volať, aj volajú. Aľe mi zme Slováci. Aňi tam v Rumuňsku, mi zme se po rumuňski ňeučili.

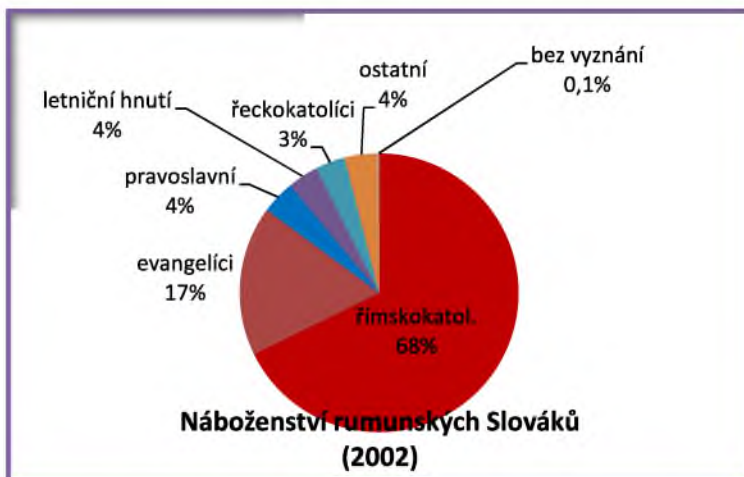
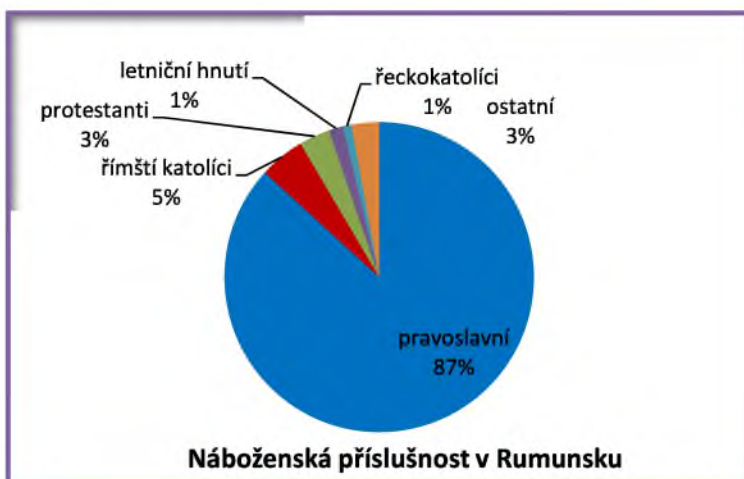
Pro Slováky byla typická pracovitost. Když byly báně, tak se říkalo: Kde jsou tři Rumuni, tam je třeba jednoho Slováka.

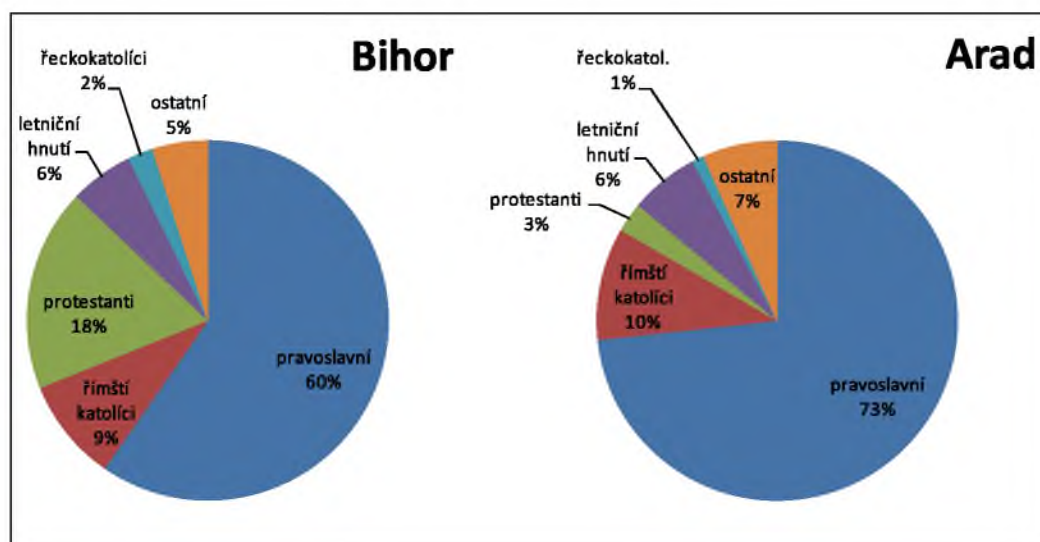
Přestože většina Slováků považuje znalost slovenského jazyka za důležitou, pro jiné stačí mít slovenské předky.

František: *Není třeba ovládat slovenštinu, abych se cítil být Slovákem. Povědomí mám stále. Se svými příbuznými se setkávám, a to jak na Slovensku, tak i tady v Rumunsku, kde mám bratry. Abych byl Slovákem, musím mít slovenské předky.*

Náboženství

Odlíšné náboženství bylo jedním z hlavních odlišujících znaků vůči okolnímu rumunskému – pravoslavnému – obyvatelstvu.

Obrázek 101. Náboženská příslušnost v Rumunsku a v okrese Bihor a Arad (2002).

Zdroj dat: *Populația după etnie la recensământele din perioada 1930–2002*. [online] © 1998–2014 Institutul National de Statistica – Romania [cit. 15. 9. 2014] Dostupné z: <<http://www.insse.ro/cms/files/RPL2002INS/vol4/tabele/t1.pdf>>.

Jednou z příčin migrace Slováků na Dolní zem, kromě ekonomických důvodů, byla větší míra svobody vyznání – to se týkalo především slovenských evangelíků.

Náboženský život rumunských Slováků popisuje Dariusz Żuk-Olszewski z Katolické univerzity v Ružomberku:

Víra je v každodenním životě Slováků v Rumunsku nápadně prožívána jako jeho samozřejmá součást. Není to jakási část volného času odsouvaná pouze do kostela a málo přítomná v životě mimo něj. Uchovali si neporušenou jednoduchou víru svých předků z oravských a kysuckých vesnic, která proniká všechny oblasti jejich každodenního života.

O Bohu, Matce Boží a svatých mluví s neobyčejnou láskou, pokorou a úctou. Hluboký dojem z lidové zbožnosti těchto dobrých lidí umocňuje i způsob jejich vyjadřování. O Bohu mluví v třetí osobě množného čísla, jakoby tím chtěli zdůraznit naši nedostatečnou vděčnost za množství Božích dobrodiní realizované každý den. „Když nám dobrý Pán Bůh ráčí požehnat, bude se nám dobře dařit, i úroda bude dobrá. Kromě Nich nemáme v nikom naděje.“²⁴⁹

Jistě velký význam v udržování této živé víry sehrává práce desítky kněží, kteří se pastorační Slováků v Rumunsku věnují. Kněz zde není pouze duchovním, ale

²⁴⁹ Keď nám dobrý Pán Boh ráčia požehnať, bude sa nám dobre vodiť, aj úroda bude dobrá. Okrem Nich nemáme v nikom nádeje.

i organizátorem společenského života a skutečným otcem pro své věřící, na kterého se obracejí s různými problémy, nejen duchovními. Díky kněžím Slováci v Rumunsku přežili a během těžkých desetiletí se neporumunštili či nepomaďarštili.

Kněží vedou své věřící k hrdosti na svůj slovenský původ a zároveň k úctě k bratrům a sestrám jiných národností. Obrazem skutečné katolicity je fakt, že slovenští kněží mají na starosti smíšené slovensko-maďarské farnosti či farnosti, kde kromě těchto dvou národností žijí ještě i Němci. Vzpomeňme jen slovensko-maďarskou farnost Alešd, kde působí pan děkan Peter Kubalák, jinak předseda Svazu Slováků a Čechů v Rumunsku.

Samozřejmě, ve většině slovenských farností žijí i Rumuni, kteří jsou však většinou pravoslavní. S každým věřícím kněží komunikují v jeho vlastním jazyce.²⁵⁰

To, že kostel je nejen architektonickým, ale i faktickým středem slovenských vesnic a osobnost místního faráře se neomezuje jen na duchovní službu, ukazují i výzkumníci, kteří navštívili oblast v roce 2008²⁵¹:

Život lidí je v těchto oblastech silně orientován na kostel a osobnost faráře. V Gemelčičce působí rovněž sestry sv. Kříže, které pomáhají při výuce dětí, organizují obyčejové obchůzky, jedna sestra se věnuje zdravotnické péči.

Nedělní mše jsou významnou společenskou událostí a řeší se tu i obecné záležitosti každodenního života. Před kostelem se rozdává pošta a přijíždí sem pojízdná prodejna s občerstvením.

Farář sebrává také významnou sociální roli – zaměstnává při pomocných pracích (sbírání jablek, kopání brambor...) chudé sirotky, nebo je podporuje finančně.

V minulosti byla mezi Slováky nejrozšířenější římskokatolická církev, dále církev evangelická a třetí byla řeckokatolická.

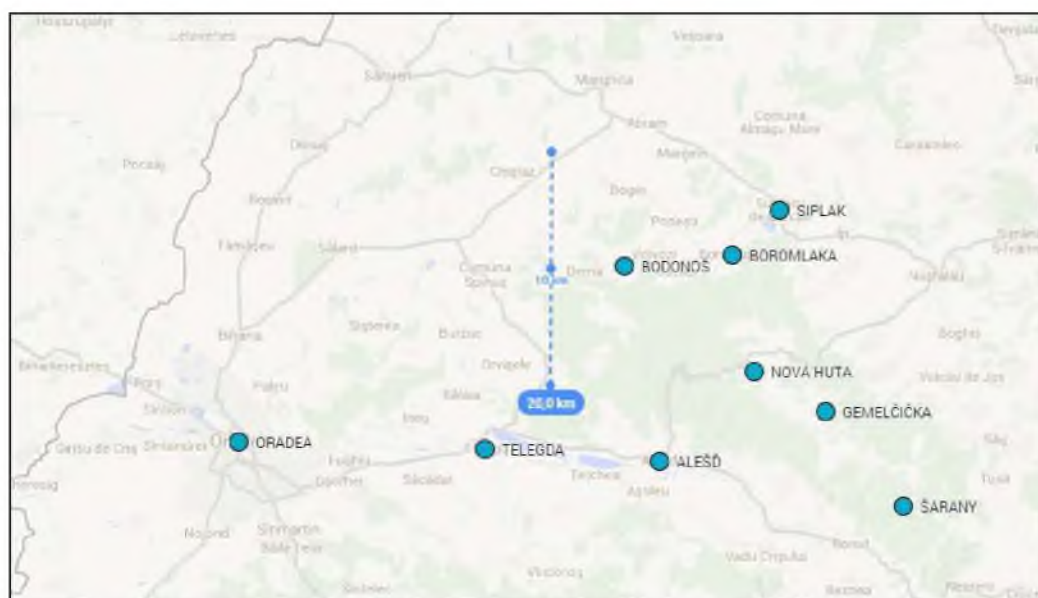
Slovenští katolíci

Nejvíce slovenských římskokatolických věřících žije v župách Bihor a Sălaj, kde představují drtivou většinu zdejšího slovenského obyvatelstva. Římskokatolická církev v bihorské oblasti spadá pod správu biskupského úřadu v Oradei.

Dnes zde vykonává funkci devět slovenských kněží, kteří jsou většinou zdejšími rodáky.

.....
²⁵⁰ ŽUK-OLSZEWSKI, Dariusz. *Takmer zabudnutí Slováci*. [online] 1999 [cit. 16. 10. 2014] Dostupné z: <<http://www.rytier.sk/rytier/1999/4-99/rumunsko.htm>>.

²⁵¹ DUNAJOVÁ, Alena. Slováci v Rumunsku: „Archaická každodennost“. *Národopisná revue* 1/2008, roč. XVIII, s 38–40. ISSN 0862-8351.

Obrázek 102. Katolické farnosti rumunských Slováků.

(Mapový podklad maps.google.com)

Farnost	Filiální kostel
Alešď' (Alešď)	Ciganešt Harasov Peštiš Bystrá
Bodonoš (Budoj)	Nový Šastelek Derna Vojvoz Popeš'ť Loranta
Boromlak – Varzal'	Kuzap Ritoblaga Popuri (Ritoblaga) Markasek Zavaňské kúpele Fogaš
Gemelčička Nová Huta	Stará Huta Židáreň Sočet Bojovské
Nadlak Oradea Siplak	Veľký Pereg Madarás Čerpotok Fogaš Ip
Šarany Telegda	

Seznam popisuje oficiální stav, který je v určitých ohledech poněkud odlišný od skutečného fungování. V některých případech totiž věřící navštěvují, z důvodu snadnější dostupnosti, kostely v jiných farnostech, než do které spadají a v oficiální farnosti jsou vykonávány pouze hlavní církevní úkony. Jedná se o filiálky Ritoblaga, Popuri a částečně i Fogáš, z kterých věřící navštěvují slovenské mše v Čerpotoku, a ne ve farnosti Boromlak – Varzál. Zvláštním případem je vesnice Fogáš, která je rozdělena mezi dvě farnosti. Původně celá připadala pod správu farnosti Boromlak – Varzál, ale z důvodu jejího částečného přesunutí z důvodu těžby ropy v jejím okolí, byla jižní část lokality přičleněna k farnosti Siplak.

Původně se samostatné slovenské farnosti nacházely jen v lokalitách Bodoň, Nová Huta a Gemelčička, kde vznikly již v průběhu 19. století (1829, 1844 a 1891) a až postupem času k nim přibýly další. Nejnověji byla zřízena slovenská farnost v Oradei, kde většinu farníků tvoří Slováci, kteří se sem stěhovali v rámci ekonomické migrace od šedesátých let 20. století a postupem času vytvořili poměrně početnou komunitu.

Část výše jmenovaných farností je národnostně smíšená, čemuž se přizpůsobuje – především z jazykových důvodů – konání obřadů i celkový chod farnosti. Situaci si můžeme blíže přiblížit na fungování farnosti Siplak, do které patří slovenské filiálky Čerpotok, Fogáš, maďarské filiálky Dolja (Dolea), Balk (Balc) a maďarsko-slovenská filiálka Ip.

V Siplacu, Balku a na Dolji se bohoslužby slouží v maďarštině a v Čerpotoku ve slovenštině. Jelikož je filiálka Ip národnostně smíšená, je zde část mše vedena ve slovenštině a část v maďarštině, přičemž některé fáze bohoslužby se opakují v obou jazycích.

V lokalitách Gemelčička a Nová Huta působí vedle slovenských farářů i řeholní sestry Svatého kříže ze Slovenska, jejichž hlavním posláním je zdravotnická a charitativní činnost.²⁵²

*Slovenští evangelíci*²⁵³

Podle evangelického faráře Ludovíta Bobčoka byla pro slovenské evangelíky nepříznivější situace v období mezi dvěma světovými válkami:

Moje mínění je, že asi nejlepší situace slovenských evangelíků v Rumunsku byla v meziválečném období. Církev se začala lépe organizovat, církevní školy byly na lepší úrovni, církevní sbory se začaly zapojovat i do národní a osvětové práce, zakládaly se čtenářské spolky.

Naopak nejhorší doba pro slovenské evangelíky byla v období komunismu:

²⁵² Podle: DANIEL, Jan. *Slovenská menšina v Rumunsku*. Olomouc, 2009. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta. Vedoucí práce: Miloš Fňukal, s. 60–62.

²⁵³ Podle: *Seniorát*. [online] Evanjelický luteránský církevní zbor v Nadlaku, 2011. [cit. 20. 10. 2014] Dostupné z: <<http://www.seniorat-nadlak.ro>>.

Jako nejhorší dobu pro církev obecně hodnotíme dobu během let komunismu. Církev byla pouze tolerována, svou činnost mohla vyvíjet pouze mezi stěnami chrámu. Mnozí představení církve museli spolupracovat s režimem, aby mohli „zachránit“ církev. Mnohé kostely byly zbořeny.

Vesnice se nesměly rozvíjet, neboť také měly být zbourány a lid přemístěn do okolních měst. Na vesnicích nebyly vytvořeny žádné pracovní možnosti, kromě práce v zemědělství a práce spojené s chovem dobytka. Mládež šla do měst za prací, kde postupně ztrácela svou náboženskou a národní identitu.

Církev neměla možnost zakládat nové církevní sbory, kde začala být potřeba kvůli přestěhování svých členů. Přestal fungovat Slovenský seniorát, do kterého slovenské církevní sbory patřily. Němečtí evangelíci z Rumunska začali hromadně opouštět Rumunsko. Mnohé církevní sbory zanikly, a které zůstaly, byly značně menší.

Slovenští evangelíci museli přejít ze Saské evangelické církve augsburského vyznání do Maďarské. Takže i církev se musela organizačně podvolit totalitní vládě. Mnozí faráři byli zbaveni úřadu a mnozí i zatčeni (jako například Richard Wurmbbrand). V takových poměrech se nacházely i Slovenské evangelické církevní sbory v Rumunsku.

Mezi lety 1947 a 1949 se více než polovina členů našeho církevního sboru vystěhovala do Československa v rámci poválečné výměny obyvatelstva. Toto značně zmenšilo a oslabilo církevní sbor. Kromě toho, jak jsem prve zmínil, mládež šla do okolních měst za prací. Byly zavřené církevní školy. Přestala výuka v slovenském jazyce.

Nadlak

Slovenští evangelíci v Rumunsku jsou součástí *Slovenského evanjelického lutheránského cirkevního zboru v Nadlaku*. Evangelický kostel pro Slováky byl postavený už v roce 1803, tedy bezprostředně po příchodu prvních Slováků na území dnešního Rumunska. Jednalo se o tzv. první (malý) kostel.

V roce 1804 vystavěl církevní sbor první evangelickou církevní školu na místě pozdější nové fary. Je to počátek výstavby budoucích devíti církevních škol. V roce 1812 byl položen základní kámen dnešního (velkého) kostela, který byl vysvěcený na slavnost Nanebevstoupení (deň Vstúpenia) v roce 1922.

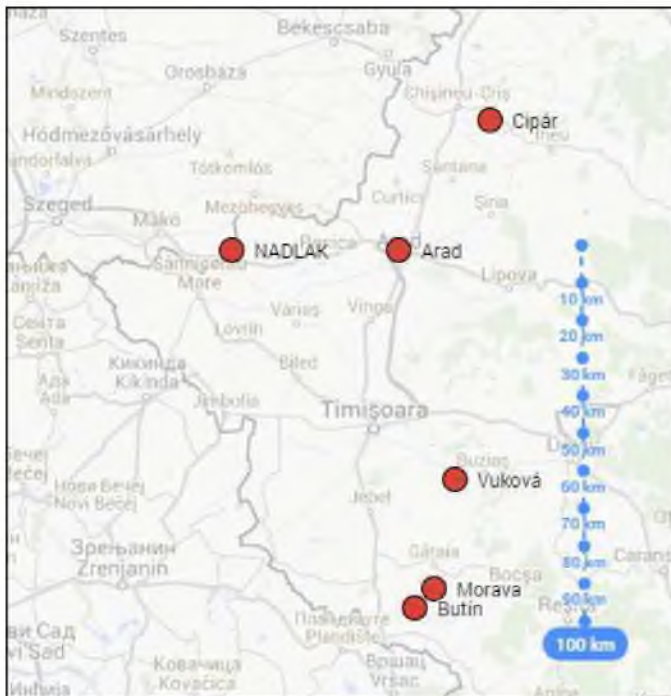
V letech 1846 a 1859 byly postaveny dvě farní budovy a počet slovenských evangelíků narůstal až do 9000. Hlavním zaměstnáním slovenských evangelíků bylo zemědělství. Většina z nich bydlela na salaších postavených v nadlackém katastru, ale tyto budovy dnes již neexistují.

V letech 1946–1948 se přesídlilo téměř 4000 slovenských evangelíků do Československa. Podle sčítání obyvatelstva z roku 2002 se v Nadlaku přihlásilo ke slovenským evangelíkům 3004 osob.

Slovenští evangelíci v Rumunsku jsou podporováni evangelíky ze Slovenska – pomoc má mnoho forem (materiální vybavení slovenských škol, nákup slo-

venské beletrie i odborné literatury, map, počítačů) a realizuje se i ve spolupráci s Maticí slovenskou, případně s Demokratickým svazem Slováků a Čechů.

Slovenská evangelická luteránská církev v Rumunsku má jediný seniorát v Nadlaku s dalším církevním sborem v Cipáru, Butině a Vukové a církevní diasporou v Aradu. Slovenský evangelický seniorát byl založený v roce 1933, v roce 1951 byl zrušený a v roce 1994 byl znovu založený.

Obrázek 103. Centra slovenských evangeliků v Rumunsku.
(Mapový podklad maps.google.com)

Ve slovenských školách v Nadlaku se od 1. do 12. ročníku vyučuje evangelické náboženství ve slovenštině. Bohoslužby se v nadlackém kostele konají každý den, v adventu a půstu jsou navíc i večerní.

Pohřby se v minulosti konaly v domě zesnulého, ale dnes většinou v Domě smutku, který byl postaven na hřbitově. Při tom se zachovává starý liturgický obřad: kázání a tzv. *odobierka*, při které se vzpomíná na zemřelého a pozůstalí se s ním loučí – na té velmi záleží pozůstalým i dnes. Zpívají se pohřební písně z *funerálu*. Večer před pohřbem (nebo i po dva večery) se koná u zesnulého tzv. *vyrastovanie*, sestávající z modliteb a pohřebních písní, které vedou stařešinové.

Při slavnostních i nedělních bohoslužbách se používá nový slovenský evangelický zpěvník. Na každodenních ranních službách Božích, především kvůli starším členům sboru, se používá někdejší zpěvník *Tranoscius*.

Sbor pořádá biblické hodiny pro starší a mladší, aktivní je i Nedělní školka. Kromě toho byl založen Evangelický klub důchodců, pěvecký kroužek (*spevokol*) pro dospělé nazvaný Generace, *spevokol* pro mládež a školní *spevokol*. Všechny bohoslužby se konají ve slovenském jazyce, ale pokud je potřeba, mohou se konat i rumunsky, německy nebo maďarsky.

Slovenská evangelická církev v Nadlaku získala všechny dříve zestátněné budovy. Z pronájmu těchto budov bylo možné opravit dvě školky, kostel, faru a církevní dům.

V Nadlaku byla v roce 1991 zřízená i Evangelická diakonie, která od roku 1998 spravuje i domov důchodců. Hlavním cílem diakonie je poskytování pomoci chudým, starým, tělesně postiženým a dětem z rozpadlých manželských dvojic, bez ohledu na jejich vyznání a národnost. Jídlna diakonie poskytuje teplou stravu (obědy se slevou) osobám v tísní nebo s velmi malým platem a důchodcům. V jídelně diakonie se ještě konají pohoštění při příležitosti pohoštění při pohřbech, nebo při jiných příležitostech jako jsou křtiny nebo svatby – získané prostředky slouží k financování dalších činností diakonie.

Cipár

Evangelický farář z Nadlaku navštěvuje měsíčně sbor ve vesničce Cipár. Tato obec byla založena roku 1833 blízko města Chisineu Cris a blízko vesnice Mokrá (Mocrea). Slovenské evangelické bohoslužby jsou každý týden už jen v Cipáru, kde je vede místní učitelka.

Arad

V Aradu jsou bohoslužby pro slovenské evangelíky jen jednou za měsíc a konají se v maďarsko-německém evangelickém kostele.

Butín

Evangelický luteránský církevní sbor v Butínu vznikl v roce 1813, kdy přišlo (po zrušení vojenské hranice) do těchto končin několik evangelických rodin z Oravské a Nitranské župy. Většina butínských Slováků ale pochází až z druhé kolonizace. V roce 1816 se přestěhovalo sem více rodin z Báčky (Hložany a Petrovec); o rok později – z Kovačice a Padiny, Antalfalvy, Lajosfalvy, v roce 1818 i z Malého Kereše, takže ve vesničce bylo už 450 slovenských obyvatel. Počet slovenského obyvatelstva v Butínu narůstal, takže na konci 19. a začátkem 20. století zde Slováci představovali asi polovinu obyvatelstva z celkového počtu přibližně tisíc obyvatel. Ve třicátých letech dvacátého století slovenský evangelický sbor tvořil už kolem 600 osob.

O prvních obyvatelích slovenské národnosti v Butínu víme jen to, že navzdory skromným materiálním poměrům krátce po svém příchodu (v roce 1818) si evangelíci postavili z vlastních prostředků modlitebnu, pak následovala v roce 1820 i stavba první evangelické církevní školy. Slovenská konfesní škola byla poté zrušena v roce 1886, aby se po dlouhých a těžkých zápasech zdejších evangelíků znovu založila slovenská škola v roce 1930.

Současný evangelický kostel postavili butínští Slováci až v druhé polovině 19. století a vysvěcen byl 11. listopadu roku 1862. Na počest tohoto významného dne světí od té doby každoročně obyvatelé Butínu svůj *Kirchweih* (posvícení), tzn. slavnost památky posvěcení chrámu, jako svou největší sborovou slavnost. Faru si butínští evangelíci postavili až v posledním desetiletí 19. století.

V roce 1927 zde založili místní Slováci pobočku nadlackého Slovenského kulturního spolku. O devět let postavili obyvatelé Butínu i budovu Slovenského spolku, která se za necelá dvě desetiletí stala střediskem kulturního a společenského života v této vesnici. Rumunské komunistické úřady rozhodovaly o mnohostranném využití této budovy – nejdéle sloužila jako zdravotní středisko vesnice, ale v současnosti zde zařizuje církevní sbor svůj sborový dům.

Přelomovým bodem v dějinách tohoto církevního sboru se staly (podobně i v případě dalších slovenských sborů) roky 1947–1949, kdy Butín opustila polovina obyvatel slovenské národnosti, kteří emigrovali do Československa. V šedesátých a sedmdesátých letech 20. století mládež opouštěla své rodiště kvůli hledání práce a lepších životních podmínek v nejbližších městech. Na uprázdněná místa sem přicházeli a natrvalo se usadili Slováci římsko-katolického vyznání z žup Bihor a Salaž (Sălaj), kteří tvoří v současnosti většinu obyvatelstva vesnice.

Morava

Morava je považována za jednu z nejstarších osad Timišké župy – první písemná zmínka o této obci (jako Moraviskos) je z roku 1018 ze Zlaté buly byzantského císaře Basilea II. Bulgaroktonose.

Hrad Somlyo v okolí Moravy měl strategický význam, protože svou vyvýšenou polohou (205 m n. m.) dominoval celému okolí. V roce 1343 se stará osada stala městem a administrativním střediskem, v 15. století má i městská práva. Hrad Somlyo byl během osmanských nájездů úplně zničen Turky a na jeho místě a někdejšího slavného města zůstala malá vesnička Morava, označovaná také jako Schemluk.

Do této vesničky přijeli slovenští kolonisté na počátku 19. století v rámci kolonizace Butínu a v první polovině 20. století zde už žilo přes 120 Slováků-evangelíků.

Svůj první kostel (nižší než současný a bez věže) si Moravané postavili v roce 1868. V roce 1930 došlo k přestavbě starého kostel, jeho zvýšení a dostavění věže, čímž získal tento chrám svou nynější podobu. Památku posvěcení svého chrámu světí Moravané každoročně poslední listopadovou nedělí. Patnáct let po této rekonstrukci chrámu, když po reemigraci velké části členů slovenských sborů v celém slovenském seniorátu zůstal pouze jeden farář, byli ve všech církevních sborech vysvěceni jáhni. Tehdy se z Moravy stal samostatný církevní sbor.

Nepříznivé okolnosti, které negativně působily na všechny menší sbory – reemigrace Slováků v letech 1947–1949 a pozdější odchod mládeže do rumun-

ských měst za prací a lepšími životními podmínkami – se nevyhnuly ani Moravě. Dnes čítá moravský církevní sbor pouze 24 členů, z toho tři děti v předkonfirmačním věku; slovenštinu však ovládá už jen polovina členů sboru.

Vuková

První zmínka o Vukové je mezi lety 1690 a 1700 v *Conscriptio Banatum*, kde se píše, že Vuková patří do distriktu Lugož (Districtus Lugos). Byla to původně malá rumunská osada, v níž bylo při příchodu Slováků v roce 1824 pouze 25 domů.

Slovenští evangelíci žijící ve Vukové pocházejí z Novohradské stolice (Veľký Krtíš, Veľké Straciny, Žihľava a Pôtor). Odtud odešli v roce 1811, kdy pan Ludvík Ambrózy, císařský poradce, zdědil v Banátu pozemky a oslovil své rodáky z Velkého Krtíše a okolí, aby se sem na Dolní zem vystěhovali. Na jeho náklady přišlo prvních dvacet vystěhovalců do Ďarmôt v Temešskej stolici (Garmata), kde byli dočasně ubytováni u místních Švábů, a pracovali tam do roku 1812, kdy přišlo dalších 22 osob. Pak už byli všichni přestěhovaní na Lukínskou pustinu, východně od Ďarmôt. Tam měli kácet lesy a vysazovat vinnou révu. Postupně sem přicházeli i další. V roce 1820 mezi ně přišel první učitel Matěj Kupec, který vyučoval prvních 12 dětí, vykonával bohoslužby a křtil. Odešel v roce 1823 a na jeho místo přišel učitel Pavel Darula. V tomto roce začali stavět i školu, kterou ale nedokončili, protože došlo k výrazným změnám.

Zeměpán L. Ambrózy pozemky pronajal a pozemky, na kterých hospodařili Slováci, a které s velkou námahou zúrodnili, jim chtěl odebrat. Místo nich měli dostat jiné, které bylo třeba nejdříve vykloučit a zúrodnit. Slováci začali být nespokojení, a protože se dozvěděli, že ve Vukové je volný státní pozemek, požádali, aby se tam směli přesídlit. Na jaře 1825 roku se přestěhovali – větší část šla do Vukové a menší do Dragšiny (Dragšina).

Slováci si v roce 1828 vystavěli školu, kde slavili i bohoslužby. Do roku 1832 ale neměli svého faráře. Učitelé kázali Slovo Boží, křtili, ale Večeři Páně jim zjednával dvakrát v roce farář Jestřebíni z Tejče (Teş). První farář přišel do Vukové v roce 1832 a roce v 1839 vystavěli slovenští osadníci první faru. Kostel (modlitebna) byl vystavěn v roce 1858 a vedle něj dřevěná zvonice se dvěma zvony. Tato modlitebna byla přestavěna (včetně výstavby věže) v roce 1944, během působení učitele Františka Zatkálíka který byl vyslán z Československa na Vukovou jako učitel. Tuto podobu má kostel dodnes. Nová fara byla vystavěna v roce 1924. V roce 1920 farář Ladislav Turčan a učitel Tomáš Kováč založili *Vzdelávací spolok a spevokol slovenský*. Během působení faráře Ladislava Ponického byl vystavěn pro spolek i kulturní dům.

Evangelický církevní sbor Vuková měl dříve dvě *filie*, Dragšinu a Tejč (Teş), ty však už zanikly. Dnes církevní sbor Vuková tvoří *matkocirkvu* Vuková, *filii* Temešvár a *diasporu* Buziaš.

V roce 1862 měl církevní sbor Vuková kolem 500 členů, a před rokem 1946 kolem 800 členů. V letech 1946 a 1947 se tento evangelický církevní sbor znač-

ně zmenšil kvůli reemigraci do Československa. V roce 1948, protože už nebylo dost slovenských dětí, se přestalo ve škole vyučovat ve slovenštině.

Obyvatelé Vukové zvali do prázdných domů po slovenských evangelících, kteří reemigrovali do Československa, Slováky z bihorské oblasti, kteří byli (a jsou) římskokatolíci. Vukovští evangelíci s nimi žijí ve velmi dobrých vztazích. I když se jejich příchodem počet Slováků zvětšil, bylo to jen dočasně, protože většina mladých odcházela a odchází za prací do blízkého Temešváru.

V posledních letech zaujala mezi rumunskými Slováky početně třetí místo pravoslavná církev, a to vlivem smíšených manželství mezi Slováky a Rumuny.

Právě uzavírání mezietnických a mezináboženských sňatků má velký vliv na kompaktnost slovenské komunity v Rumunsku.

Milena: Svatby mezi Slováky a Rumuny jsou už pro nás vlastně obvyklé ... Do revoluce to byla rarita, ale teď se otevřely hranice, i hory se nám otevřely ... Slováci, aby se zachovali, si to během těch 200 roků museli udržovat, museli se brát mezi sebou.

Byli to obyčejní lidé, se základním vzděláním, ale měli ten pud sebezáchovy, věděli, že jak si Slovák bude chtít vzít Rumunku nebo Slovenka Rumuna, tak jim to rodiče nedovolí. Mohli se brát i z jiné dědiny, ale muselo to být mezi Slováky. Měli zdravý selský rozum a v tom je velmi obdivuji, že oni měli ten pud sebezáchovy, aby se zachovali.

Alexandr: Sňatky s Rumuny nejsou zas tak obvyklé, anebo spíše nebyly do revoluce do doby komunismu. To byly dědiny dost kompaktní a méně se to míchalo, ale potom se odcházelo do měst za prací, tak až potom.

Uzavírání sňatků s Rumuny nemuselo vždycky vést ke ztrátě slovenského povědomí – v některých případech jeden z manželů mohl přijmout slovenskou národnost.

Jarka: Nedá se říct jednoznačně, že znalost slovenštiny je nutná, aby se někdo mohl považovat za Slováka. Například já mám švagra, on byl Rumun, vůbec neovládal slovenský jazyk. Jeho manželka je Slovenka, jenom přes ni to má v rodině. A on se považoval za Slováka. A až časem, za šest nebo sedm let se naučil slovensky.

Téměř každá obec, ve které žije výraznější počet Slováků, má svoji farnost se slovenským knězem. Římští katolíci žijí ve vesnicích Alešď, Bodoňoš, Boromlak – Varzaľ, Gemelčička, Nová Huta, Nadlak, Oradea, Siplak, Šarany a Teleгда.

Obrázek 104. Škola v Šaranech.

Převzato z:

<http://www.vylety.slovacivrumunsku.sk/gal/sarany/sarany06.jpg>

Evangelíci obývají obce Nadlak, Butín, Vuková a Cipár. V této oblasti mělo náboženství silné kořeny a hrálo velmi důležitou úlohu při formování národní identity, která byla přímo ztotožňovaná s evangelickou příslušností. Spolu s jazykem, tvořila příslušnost k církvi podstatné znaky, kterými se Slováci odlišovali od „těch druhých“.

Náboženství a víra ovlivňují do značné míry život Čechů a Slováků v Rumunsku, tvoří neoddelitelnou součást místní kultury. Příslušnost k církvi je naprosto samozřejmým projevem a patří i k jednomu z faktorů, který udává jejich národní identitu.

Milena: To, co nás hodně odlišuje od Rumunů, je náboženství. Slováci jsou katolíci a Rumuni jsou pravoslavní. V tom jsou rozdíly, máme Velkou noc a tak. Tady na dědině náboženský život převládá ve velkém, tím se to liší. Další odlišnosti jsou i v jídle, v životním stylu a tak.

Přiznávám se, že se tu necítím, že bych byla méně než Rumun. Ale na Slovensku jsem se cítila méně než oni. Oni si stále představovali Rumunsko z toho, co viděli v televizi. Po devadesátém jsem začala na Slovensku studovat a oni v Rumunsku jenom viděli cikány, co měli dluhy, byli černí, kradli a nepustili je přes hranici a tak. Tak si představovali, že toto je Rumunsko. A když přišel nějaký novinář, tak chtěl vidět jenom senzaci a každému se podávalo – toto je Rumunsko. Přiznávám se, že jsem se tam necítila tak, jako tady ... Necítila jsem se tam dobře. Tady jsem se cítila lépe, doma. Sice se nedá porovnat ta životní úroveň, co byla tam a tady, ale mně se líbí tady. Potřebuju kousek štěstí a mně to stačí.

Školství

Výuka ve slovenských školách byla zpočátku výrazně spjatá s náboženstvím. Slovenští evangelíci považovali za spisovnou formu slovenského jazyka biblickou češtinu (podle Bible Kralické) a v aradsko-banátské oblasti (kde tito evangelíci žili především) se alespoň část předmětů vyučovala v biblické češtině –

v liturgickém jazyce evangelíků, jemuž Slováci rozuměli. I proto církevní školy ve slovenských evangelických komunitách nepodlehly maďarizačním tlakům a od jejich založení (v roce 1776 v Mokré, v roce 1803 v Nadlaku, v období 1820–1910 v Butínu a v roce 1827 ve Vukové) neustále působily na slovenskou komunitu.

Slovenské obyvatelstvo bihorsko-salažské oblasti v 19. století a ještě v prvních desetiletích 20. století byly většinou negramotní rolníci a zemědělci. Bylo to dáno vlivem nepříznivých těžkých životních podmínek slovenských osad. Situace se částečně zlepšila koncem poloviny druhé poloviny 19. století díky rozvoji vinařství, později i průmyslu, který zde představovali lignitové a asfaltové doly, ale systematické a organizované vzdělávání slovenského obyvatelstva bylo stále nedostatečné. I v katolických osadách byly první slovenské školy církevní. V obci Gemelčička byla postavena první církevní škola za pomoci místního biskupství v roce 1872. Šlo o velkou budovu, kde se přes týden učilo a v neděli přicházel kněz z Nové Hutě sloužit mši svatou.

V roce 1922 byly církevní školy v Rumunsku zestátněné. V rámci rumunizačních snah na územích anektovaných Rumunským královstvím po roce 1918, se museli všichni učitelé na národnostních školách v průběhu jednoho roku naučit rumunsky a z rumunštiny udělat i zkoušky. Následoval nátlak na omezení počtu národnostních škol.

Protože v té době byly existující slovenské školy pouze na úrovni prvního stupně (jen místy existovaly i další dva vyšší ročníky) a vládní opatření byly zaměřeny zejména na vyšší stupně národnostních škol, tyto rumunizující nátlaky v slovenských komunitách nezapůsobily naplno. Dokonce, přestože v první etapě bylo zakázáno používání jakýchkoliv učebnic ze zahraničí, se mohly objevit první slovenské učebnice, které napsali domácí autoři – v roce 1925 v Gemelčičce učitel Domokoš a hospodský Hummil vydali obrázkový slabikář (Obrazni abecedár), Samule Kubica v Nadlaku v roce 1927 vydal Obrázkový slabikář (Obrázkový šlabikár a čítanka pre slovenské ľudové školy v Rumunsku) a v roce 1929 Přírodopis a fyziku (Prírodopis a silozpyt).

Oživení a rozmach slovenského školství nastává po podepsání československo-rumunské kulturní dohody v roce 1936, na jejímž základě bylo z československých prostředků v bihorsko-salažské oblasti vystavěno 13 školních budov a do Rumunska začaly být vysílány kvalifikované učitelské síly z Československé republiky. Za to Rumunsko recipročně vystavělo několik školních budov pro Rumuny v Zakarpatské Rusi a vyslalo tam také rumunské učitele. Velmi důležitou roli sehrál i zákon o organizaci a činnosti lidového školství a učitelských ústavů z roku 1939, který umožnil vyučování v mateřské řeči u všech předmětů kromě rumunského jazyka, zeměpisu, dějepisu Rumunska a občanské výchovy.²⁵⁴

.....
²⁵⁴ ŠTEFANKO, Ondrej. *Sprievodca o Slovákoch v Rumunsku*. Nadlak: Vydavateľstvo Kultúrnej a vedeckej spoločnosti Ivana Krasku, 1998. ISBN 97-392-9230-5. In DOLINAY, Vladimír. *Slovenské školstvo*. [on-

Hodně rumunských Slováků ovšem do školy vůbec nechodilo a nenaučili se číst a psát.

Slovenská reemigrantka v českém pohraničí (vyprávěla v roce 1977) popisuje situaci za 2. světové války: *Ve škole učitel vykládal maďarsky, a tak mu nikdo nerozuměl. To bylo proto, že za války jsme zas patřili Maďarsku. I farář byl Maďar. Tak se děti do školy neposílaly, bylo to daleko, a ani ze zákona se nemusely učit, když bydlely daleko. No a doma bylo práce vždycky dost. Jako děti jsme musely celý den něco dělat. Pást, dělat kolem domu, kopat, nosit, pořád něco bylo. Na jaře jsme chodili na pole, vybírat kameny. A potom nosit hlínu na pole. Do kopce, nahoru. A potom, jak přšelo, hlína byla zas dole; a zase ji v koši nosit nahoru na pole. Aby byla. Aby se urodilo. Já jsem do školy nechodila, číst, ani psát neumím. Tady otec umí číst, také maďarsky, i trochu rumunsky. Děti se potom učily v českých školách. Tak to oni umí.*²⁵⁵

V roce 1930 existovalo v Rumunsku 11 slovenských škol, v roce 1939, kdy v Rumunsku působili i učitelé ze Slovenska, jich bylo 26. V letech 1940–1944 jejich počet vzrostl na 32, po roce 1945 začal klesat, až jich v roce 1948 zbylo jen 16. V roce 1955 je jich znovu 32, v roce 1978 až 37. V letech 1979–1989 začíná nový pokles. Po roce 1989 zaznamenáváme nakrátko rozvoj slovenského školství, ale pokles počtu slovenského obyvatelstva brzy poznamenal i počet škol. V roce 2012 bylo slovenských škol v Rumunsku 26, ale na některých místech školy navštěvovalo jen velmi málo žáků: v prvním ročníku v Zilaji byli 3 žáci a v 8 ročníku 4 žáci.²⁵⁶

V roce 1945 došlo k založení slovenského gymnázia v Nadlaku v budově nadlackské evangelické církve. Gymnázium začalo později fungovat i jako pedagogická škola.

O významu tohoto gymnázia (v životě rumunských Slováků i Čechů) v Rumunsku svědčí i fakt, že na něm odmaturovalo do roku 2003 192 učitelů pro první stupeň základních škol a vychovatelek (76,96 % je z jiných lokalit než z Nadlaku) a do roku 2003 ještě dalších 914 absolventů (z nichž je 7,65 % z jiných lokalit než z Nadlaku). Existence této školy rozhodně zapůsobila na rozvoj slovenských škol v Rumunsku i tím, že zde působící profesori jsou autoři a pře-

←.....

line] Slovinci v Rumunsku. [cit. 23. 10. 2014] Dostupné z: <<http://www.slovacivrumunsku.sk/01-skol.php>>.

²⁵⁵ V škole učitel vipraval po maďarski, nič mu nerozumel. Lebo vjeťe, to potem ve vojne zas patrilo že Maďarsku. Aj farar bol maďarski. Tak sa d'et'i do školi ňeposílaľi, bolo d'aľeko, a aňi zo zakona sa ňemuselo, kdo bidľel d'aľeko. No a doma bolo vždi dost' roboti. Mi museli jak det'i robiť celi deň. Aj pást', aj kolo domu, aj kopať, aj nosiť, furtem furt čosi bilo. Na jar sme choďil'i na poľe, vibirať skali. A potom nosiť hl'ínu na pole. Do kopce, hore. A potom, jak pršalo, hl'ína bola zas dolu; a zasej v koši nosiť hore na poľe. Abi bola. Abi sa urodil'o. Ved ja som aňi do školi ňechodila, čitať, aňi pisať ňevjem. Tuto oťec vje čitať, aj po maďarski, aj trocha po rumuňski. Deťi sa potom učili v českich školach. Tak oňi znaju. (NO-SKOVÁ, Helena a Eva TOŠOVSKÁ. *Kapitoly o proměňách pohraničí se zřetelem na Králicko*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2010, 254 s. ISBN 80-728-5121-7.)

²⁵⁶ ANOCA, Dagmar Mária. Slovenčina v Rumunsku. In *Slovenčina vo svete – súčasny stav a perspektivy*, s. 245–252. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Univerzita Komenského v Bratislave, 2013, ISBN 978-80-223-3490-7.

kladatelé skoro všech učebnic, které se na slovenských školách v Rumunsku používaly a používají. Je to dohromady více než 110 titulů původních učebnic slovenského jazyka a literatury a 159 titulů učebnic přeložených z rumunštiny.²⁵⁷

V Bodoňoši sídlí od roku 1995 slovenské Teoretické lyceum Jozefa Kozáčka, kam chodí děti z blízkého i dalekého okolí, vozí je školní autobusy, ale jsou i místa kam autobus nemůže, a tak někteří žáci chodí denně pěšky i několik kilometrů.

Alexandr: *Do škol jezdí asi čtyři školní autobusy. Před pár lety se koupily mikrobusesy, to financovalo ministerstvo školství, ale to je jen tam, kam se dá ject. Máme pár žáků, kteří chodí denně 16 kilometrů.*

Ve škole v Bodoňoši bylo v roce 2011 celkem 317 dětí a její součástí je i školka.

Milena: *My jsme na tom dobře, jako na gymnáziu – máme maximální počet, teď už 30 dětí v jedné třídě. Ale problém je v 1.–4. třídě, jakože na prvním stupni. Tam máme málo dětí, protože na gymnázium přijdou z okolí těch dědin, ale na jeden stupeň ne. To máme 10, 12 dětí.*

Všude máme po jedné třídě, jedna třída v ročníku. Je to velmi dobré, ale například v těch větších třídách je větší konkurence. Tady nemají děti s kým ani bojovat – jen jeden je takový dobrý nebo dva tři jsou velmi dobří, tamti jsou zase slabí ... Pro učitele to je lepší, když jsou menší třídy, ale pro žáky je to lepší ve větších třídách.

Je rozdíl v disciplíně u nás a na Slovensku. U nás převládá systém, že učitel je učitel a žák je žák. Ne že má s sebou palici, ale má autoritu.

Martin: *Když je ve třídě 13 žáků, to je normální, minimum je deset. Jsou slabší žáci, ale jsou i výborní. Naše nejvyšší známka je 10, propadají se čtyřkou, zatím ale nepropadnul ani jeden. Mám nejlepšího žáka, který byl dokonce i na matematické olympiádě a vyhrál druhé místo. Matku i otce má čistokrevné Slováky.*

První stupeň je 1.–4. třída, druhý stupeň pak 5.–10. a 11.–12. třída je gymnázium. Pokud tedy student zakončí studium v desátém roce, má základní vzdělání bez maturity.

Výuka je ve slovenském jazyce, ale podle rumunských osnov. To obnáší větší časovou zátěž pro učitele, jelikož se musí rumunské učebnice překládat do mateřského jazyka, slovenštiny. Student si může vybrat, jestli chce maturitní zkoušku složit ve slovenském nebo v rumunském jazyce.

Milena: *U nás máme nejkratší školní docházku. Žáci začínají 15. září, teď to ale vyjde už 12. září. My, jako učitelé, začínáme od 1. září a skončíme 15. června. Samozřejmě, my se na to nehněváme. Kromě toho máme prázdniny – na Vel-*

.....
²⁵⁷ Slovenské školstvo. c. d.

kou noc i na Vánoce, to máme 2 týdny na Vánoce, týden na Velkou noc. Vánoce nám musí vyjít na 2 týdny. Potom máme pololetní prázdniny, to je týden...

A 1. stupeň má ještě navíc jeden týden, ale je to jen 1. stupeň, v prvním listopadovém týdnu, chodí pálit svíčky na hroby mrtvých, mše na Vše svatých.

Chtěli to už změnit, jenže to zůstalo tak. Má to výhody – turistika při moři, rodiče si berou děti v září, a to už není vrchol sezony.

I když máme hodně prázdnin, myslím si, že na vyučování to stačí. Naše látka je o mnoho náročnější jako než vaše – i v Čechách i na Slovensku. To co se my učíme z matematiky v 5. ročníku, vy se učíte někdy až v 7. či 8. ročníku.

Jsme krajina extrémů. Ale jdeme tam i tam, takže už by se nemělo, měli bychom se zastavit. Na začátku toho bylo strašně hodně, memorování vědomostí, ale něco ses naučil. Teď se upouští od biflování, ale abychom neznali naše největší spisovatele... České spisovatele neznám, slovenské – Kollár no, přesně, Slávy dcera... Studenti měli maturity a nevěděli, kdo byl Eminescu a tak. Nějaké vědomosti by se měly nasbírat, přeci jenom abychom měli trošku té historie. Neříkám, že obyčejný člověk by to měl vědět, ale když už mám určité vzdělání, měl bych mít povědomí, takové všeobecné.

V letech 2007 a 2009 se v Bodonoši hodně investovalo do školství, což je vidět i na budově, která je nově vymalovaná a je zařízena novým nábytkem. Především se vybavila učebna informatiky, která se zřídila místo knihovny a byl zaveden internet. K dispozici jsou i mikroskopy pro výuku biologie, ale žáci nemají specializované učebny na pokusy, jak jsme zvyklí u nás.

Milena: Ve škole vydáváme ve slovenštině časopis Prameň – měsíčník, když se to autorům podaří – jsou to studenti z předposledního ročníku. Poslední ročník už ne. U nás je to 11. třída. 12. třída je poslední ročník. Obyčejně to je 11., kde je šéfredaktor a tak. Profesor slovenštiny je jejich koordinátor, jakože vedoucí. Prameň je financovaný Demokratickým svazem, u nás se to pošle elektronickou poštou a oni nám to pošlou vytištěné. Jsou tam dětské příspěvky a ještě co najdou po internetu, co je zajímavá.

Obrázek 105. Dvojjazyčný nápis na základní škole v Gemelčičce.

Foto: Lenka Chocholoušková

Povědomí o historii

Ve slovenských školách v Rumunsku jsou v učebních osnovách zařazena témata týkající se slovenské historie a příchodu Slováků na území dnešního Rumunsku.

Martin: *Jsem zaměstnaný na lyceu a učím humanitní vědy, dále dějepis, filozofii – to je můj obor, filozofie i historie, také učím občanskou výchovu, dějiny menšin, výchovu pro společnost... dějiny menšin se učí na základní škole, konkrétně od 5. do 8. třídy.*

Pro většinu rumunských Slováků ale povědomí o historii a dění na Slovensku není podstatné pro to, aby někdo mohl být označen za skutečného Slováka. Znalost historie slovenského národa není nutná. Někdo si povědomí udržuje tím, že navštěvuje Slovensko a má zájem o informace týkající se této země. Slovenská národní strana nebo strana Velké Rumunsko, která se angažuje v Rumunsku, si zakládají na znalostech o Slovensku.

Milena: *To, že někdo ovládá vědomosti z historie, to ho netvoří Slovákem. Vlastně se má cítit být Slovákem.*

Organizace, spolky

O životaschopnosti slovenské menšiny v Rumunsku nevyovídá jen poměrně velké množství uchovávaných tradic, ale i institucionalizovaný systém slovenské minority. Několik z nich má klíčový význam při organizování slovenského minoritního života v Rumunsku. Nejznámější je již zmiňovaná organizace Demokratického svazu Slováků a Čechů v Rumunsku, která vznikla v roce 1990 v Nadlaku. Mezi její poslání například patří:

- zachovávat a rozvíjet národní a kulturní svébytnost Slováků a Čechů v Rumunsku
- reprezentovat tyto dvě národnosti
- obhajovat a zasazovat se za demokratická práva a svobody
- organizování kulturních, společenských a vydavatelských aktivit atd.²⁵⁸

Milena: *Po roce 1990 se tady založil svaz Demokratický svaz Slováků a Čechů z Rumunsku, tak se jmenuje... Každá dědina má svojí organizaci a potom máme poslance, co je v Bukurešti, v národní radě.*

Mezi významné a uznávané spolky můžeme zařadit folklórní soubory, které má téměř každá obec. V Bodonoši je nejznámějším folklórním souborem Lipka, mezi další známé folklórní soubory patří například soubor Salašan (v Nadlaku), Cerovina (v Černopotoku), Salajka aj.

.....
²⁵⁸ *Demokratický svaz Slováků a Čechů v Rumunsku (DSSČR)*. [online] Krajané v českých vesnicích rumunského Banátu. [cit. 12. 9. 2011]. Dostupné z: <<http://www.svata-helena.eu/svaz.htm>>.

Josif: *V naší folklórní skupině je nás 25, před dvěma měsíci jsme vystupovali i na Slovensku, většinou ale vystupujeme v Rumunsku. Vystupujeme na slavnostech (vinobraní, výročí souboru, sousední dědiny). Tanec je v párech i samostatný. Trénují nás dva choreografové, kteří jsou ze Slovenska, platí to svaz. Každý má vlastní kroj, který také platí svaz, po skončení se musí vrátit.*

Významnou kulturní událostí je hudební festival Cez Nadlak, který si získal dobré jméno i za hranicemi Rumunska. Nejde o jen tak ledajaký festival, ale jedná se spíše o přehlídku mezinárodních sólistů slovenské lidové písně. Pořádá se jednou do roka koncem prázdnin.²⁵⁹

Velice populární jsou také slovenské a české časopisy. Mezi nejznámější patří časopis Naše snahy, který byl obnovený v roce 1990. Je to měsíčník psaný v českém a slovenském jazyce, jenž informuje o historii minorit v Rumunsku a o současném dění Demokratického svazu Slováků a Čechů. Časopis Pramen zase patří mezi nejznámější školní časopisy, který informuje o školních událostech a má dokonce i své webové stránky.²⁶⁰

Slavnosti a svátky

Slavení v minulosti

Hlavní svátky se odvíjely v závislosti na kalendářním a liturgickém roce. Původní slavnosti a svátky rumunských Slováků zaznamenala na základě vyprávění reemigrantů ze 70. a 80. let 20. století Helena Nosková již v jejich nových domovech v českém pohraničí. Zde je z jejího výzkumu uveden roční cyklus²⁶¹:

Zima. S tímto obdobím se pojilo nejvíce svátků a zvyklostí.

Slováci ze sedmihradského Rudohoří považovali za začátek zimního období den sv. Ondřeje, tj. 30. listopad. Od tohoto dne se začínají krátit dny, ubývá světla, začínají dlouhé večery a všechno živé, lidé i dobytek, se stěhuje pod střechu. *To všad'e u nas na Rumuňsku bolo tak, že na Ondreja začínali parački (draní peří), aj v kuďelnej izbe sa prjadol lan. Aj tu tak najsamprv bolo, len už sme neprjadli, nebolo čoho, ale parački boli. Najprvej u jedňich, potom u druhich, to tak malo busť. Najsamprvej sa u jedňich popradlo, čo mali d'jeuki, potom u druhich.*

Prásky v Rumunsku byly veselé, scházela se tu děvčata s chlapci, do půlnoci dívky předly a chlapci hráli karty. O půlnoci se práce ukončila a tancovalo se při muzice. *To už jak se kerí muzikanti zešli, tak hráli. Na Barboru, na také husle, potom tu aj na harmonike. A mládež tancovala len chvíľu a potom šli domov.*

²⁵⁹ FSK Likava na festivale v Bodonoši – Rumunsko. [online] Oficiální stránka obce Likavka. [cit. 13. 10. 2011]. Dostupné z: <<http://www.likavka.sk/content/fsk-likava-na-festivale-v-bodono-i-rumunsko>>.

²⁶⁰ Časopis Prameň. [online]. [cit. 12. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://pramen.pa-zoa.eu/>>.

²⁶¹ NOSKOVÁ, Helena. *Slováci a čeští reemigranti z Rumunska v Českých zemích letech 1948–1950*. Brno: 1998. (Částečně upraveno, kráceno).

Mezi rudohorskými Slováci bylo a je zajímavé pojetí mikulášských obchůzek. Část pamětníků tvrdí, že obchůzky v rudohorských vesnicích nebyly, protože nebylo co dávat. Část pamětníků hovoří o nadělování do dětských botiček postavených za dveře nebo na okna. Jiní pamětníci tvrdí, že v rudohorských vesnicích se každoročně konaly mikulášské obchůzky, popisují oděv Mikuláše, čertů a anděla, který se v ničem neliší od oděvu a atributů mikulášského průvodu v českém pohraničí. Mikuláš v rudohorských vesnicích nosil dětem sladkosti a hračky, někdy i oblečení, zatímco do botiček se dávalo jen sušené ovoce, případně cukr. Je zřejmé, že ve větších vesnicích se mikulášské průvody konaly (Valea Ungurului, Borod, Stará Huta, Nová Huta) a církve také dbala na jejich zachování, zatímco ve vzdálenějších osadách a v kopanicích se dětem nadělovalo do botiček.

V Rudohoří dodržovali Slováci obchůzky s Lucií, ale zřejmě opět ne ve všech vesnicích. O tomto zvyku se zmiňovali pamětníci z Borodu, Bodonoše i z některých dalších menších osad. V prvních letech po přesídlení jej udržovali v některých nově osídlených chebských lokalitách, především tam, kde společně žili slovenští reemigranti ze Sedmihradského rudohoří z uvedených lokalit a Slováci ze severozápadního a východního Slovenska. *Lucki chodjevali aj tuná, jak sme sem prišli, aj nejaké te roky potom. Lucki, to boli také bjele ženi, do bjeleho sa zabalili, zamúčili, či dajak zabjelili a tak chodili po d'ed'iňe. Vošli do domu, to tri boli. Jedna mala v ruke take husace krídlo, a tym všetko ometala. Te dve len tak stali. Ometala a čosi pri tem hovorila, ale že čo, už nejvem.*

Zvyk strašení na den sv. Lucie s hlavou vyřezanou z dýně, do které se vložila hořící svíčka, dodržovali hlavně Slováci z Maďarska, ale znali ho i rudohorští Slováci. Známa byla také výroba *Lucinho stolčeka*. Vyráběli ho dospělí muži. Od Lucie do Štědrého dne bylo nutné zhotovit každý den nějakou část stolečku, aby byl dokončen přesně na Štědrý den. Pak si ho měl muž, vzít s sebou na půlnoční mši do kostela, usednout na něj, aby viděl *keré ženi su bosorki*.

Dny od sv. Lucie do sv. Tomáše měly ve společenství rudohorských Slováků také jiný význam. V těchto dnech chodili chlapci po vesnici se železem a navštěvovali domy, ve kterých byla děvčata na vdávání. V takovém domě poseděli a domácí je pohostili kořalkou.

Na svatou Lucii nesměla děvčata ani ženy příst a šít. Věřilo se, že kdyby zákaz porušily, přišla by v noci *Lucka* a vypíchala jim oči.

Na den sv. Tomáše, tj. 21. prosince, se konaly obchůzky *s ocelou*. Na tyto obchůzky chodili chlapci ve věku od deseti do čtrnácti let. Obcházeli domy po trojicích i po čtveřicích a přitom odřikávali následující vinš: *Doniesli sme vám ocele. Aby sa vám hrnce nebili A taniere neštiepali. Kolko máte v plote kolov, Tol'ko vám do maštale volov. Kolko máte v dome lyžičiek, Tol'ko vám do maštale teličiek. Kolko máte na polici tanierov, Tol'ko vašej dievke frajerov.*

K nejvýznamnějším kalendářním svátkům patřily a patří Vánoce. Slováci z Rumunska dodnes nazývají Štědrý večer *Vileja (Vilija)* nebo také poetic-

ky *Dohviezdný večer*. Po Štědrém dnu následuje Boží narození a svátek sv. Štěpána.

K samotnému Štědrému dnu a večeru se vázala celá řada zvyků, které se měly dodržovat, aby byla v následujícím roce zachována prosperita rodiny a jejího hospodářství.

Ženy a děvčata v tento den nepředly, netkaly, nešily. Jejich hlavní povinností bylo připravit dům na svátky, během nichž mohly vykonávat jen ty nejnnutnější práce: udržovat oheň v peci, ohřívát již připravená jídla a dávat je na stůl, zaopatřit dobytek. Jiné práce jako uklízení, zametání, umývání nádobí, vaření se musely udělat před zasednutím k štědrovečerní večeři a potom až po Štěpánu.

Na Štědrý den ženy a dívky vstávaly brzo ráno, kolem páté hodiny. Opatřily dobytek tak, aby mu během svátků mohly dávat jen to nejnnutnější, a potom se daly do vaření. V některých rodinách těsně před Štědrým dnem, tzn. na Tomáše, se zabíjelo prase, aby měly (a také ostatní příbuzné a sousední rodiny) na Vánoce v domě čerstvé maso. Hned ráno ženy mlely maso a připravovaly *zakrúcanú kapustu* (zelňačku), která byla jedním z vánočních jídel. Připravovala se na Štědrý den, ale jíst se mohla až po skončení přísného půstu, tzn. po návratu z půlnoční bohoslužby, nazývané *utiereň*.

Její příprava byla následující: mleté maso, osolené a okořeněné se zabalilo do zelných listů. Závitky se dusily na tuku, potom se k nim přidala zápražka, červená paprika, domácí rajčatový protlak a kyselá smetana. Totéž jídlo připravovali místní Rumuni (pod názvem *sarma*), Rusíni (pod názvem *golubčiky*), Slováci z východního Slovenska a další. K závitkům se podával chléb.

Těsto na chléb se zadělávalo a vypracovávalo den před Štědrým dnem, aby přes noc dobře vykynulo. Pecny chleba se sázely do pece na Štědrý den ráno. Po chlebu se v peci pekly koláče. Těsto na kynuté koláče se většinou vypracovalo brzo ráno a peklo se pak během dne. Obvykle to byly makové koláče *makovníky*, někdy i koláče s ořechovou nádivkou, *orechovníky*. Každoročně se v každé rodině připravovaly *bobarky*, buchtičky z kynutého těsta, které se přes den upekly a těsně před štědrovečerní večeří se polévaly vařícím mlékem a posypaly mákem a cukrem.

Přes den ženy připravovaly také *póstnu kapustnicu* bez masa, ale často s houbami. Vařily se *fazole na husto*, těsně před večeří i rýže, a bylo zvykem vařit i krupicovou kaši, která se před jídlem polévala medem. *Fazole na husto* byla v podstatě fazolová kaše, která se k štědrovečerní večeří vařila v celém slovenském Sedmihradském rudohoří. Vařivala se i rýže. Fazole a rýže měly rodinám zajistit hojnost v příštím roce.

Během Štědrého dne se dodržoval přísný půst. Nejedly ani děti. Dospělí jim říkali, že když budou ten den jíst, narostou jim do večera po celém těle bodliny.

Před usednutím ke stolu bylo nutné zamést místnost, ve které se vařilo a pak i stolovalo. Zametalo se vždy směrem od vstupních dveří ke sporáku, tedy vždy dovnitř domu, aby se nevymetlo štěstí. Většinou zametaly svobodné dívky, které potom vynášely smetí na dvůr a tam poslouchaly, z které strany zašteká pes,

zarehtá kůň, zabučí vůl. Podle zvuku hádaly, na který konec vesnice se provdají. Platilo to i tehdy, jestliže se z té které strany ozval mužský hlas. Jedna z pamětnic vzpomínala, že takhle jednou zaslechla hlas svého budoucího manžela, který přišel z jiné obce na návštěvu do jejich vesnice právě na Štědrý den a do roka se za něj provdala.

Zároveň se dívky dívaly na večerní oblohu, jestli už vyšla večernice, protože po východu večernice se obvykle zasedalo k štědrovečerní večeři. Mezitím chlapi nosili na zametenou podlahu v pokoji slámu, *na pamiatku toho, že Ježiško sa narodil na slame*. Sláma zůstala na podlaze po celé vánoční svátky, po jejich skončení se odnášela do maštale kravám. Rudohorští Slováci z některých osad v Rudohoří obtáčeli nohy stolu řetězem, o který si všichni členové rodiny museli opřít nohy, aby je po celý rok nebolely.

Stůl byl slavnostně prostřený ubrusem vyšíváním pouze pro tento účel a bylo na něm podáno od každého jídla, které se mělo během svátků jíst. Jídel mělo být sedmero, devatero, dvanáctero, u chudších patero nebo jen troje. Podle počtu chodů se odhadovala hojnost v příštím roce.

Vjanoce sa u nas začínali Vilijou. Držal sa post, to z prikázaňja našho pana farára. Ešťa aj teraz ňekeri tu post držja. Na Viliju sa z každého jedla varil kusok, aj d'esatoraké jedlo muselo busť.

No d'evať jedál muselo busť na pevno. To bola kapušnica posna, ryža, zakrucané mäso, to sa jedlo na Boží hod, no pripravilo sa na Viliju, potom te bobalky, aj s makom, aj s cukrom, fazula sa robela na husto, no aj ine volačo, už ňepamatam. Po večeri chodili betlehemci. Boli poobljekani, and'el mal dlhu, bjelu košeľu, palice mali fšetci s plješkami, aj buchali, aj cengali. Na Viliju chodili djeučata spjevať pod obloky. Na Božje narodzeňja sa chodilo do kostela. Jedla sa kapušnica, zakrucane mäso. Stromek sa robil na Viliju, taki slameni, prepletani, visel tak dolu z povali. Na Štefana sa nič ňerobilo. Mlad'atka sa oslavovali, išlo sa do kostela. Rano o'ec šibal tel'jatko, aj jalovičku. Traja králi chod'jevali, vinšovali. Dostavali za odmenu koruni, to bolo aj na kostel.

Nad stolem visel od stropu dolů ze slámy pletený vánoční stromek ve tvaru betlémské hvězdy. Zdobily ho růže z barevného (červeného, růžového, žlutého, zeleného) krepového papíru. Zřejmě symbolizoval rajský strom. Pod ním se rodina scházela k štědrovečerní večeři, která začínala společnou modlitbou.

Prvním chodem štědrovečerní večeře byl stroužek česneku a kousek chleba se solí. Česnek měl chránit před nemocemi, nečistými silami a kousek chleba měl zaručit hojnost chleba po celý příští rok. Následoval med nebo oplatky s medem, v pohraničí však pouze med bez tohoto tradičního vánočního pečiva. Otec všem členům rodiny dával do úst lžičku medu a dívkám a dětem dělal medem křížek na čelo, aby byly celý rok milé a sladké jako med. Po medu se nalévala *kapustnice*, po ní se nabírala fazolová kaše. Potom se jedly *bobal'ki* s mákem; *pri nich d'jeuki strjehli na otca, kedi si naberje a kerá mu prvú ližicu uchmatla a sama ju zedla, tak ta sa do roka vidala. Počas celej večere ňesmela*

gazdina vstanúť od stola, bo jak by stala, tak bi sa jej celý rok sljepke, huse poschod'ili. To musela tak pripraviť a sa merkovať, abi ňestala. Po bobal'kách se jedla rýže a kaše politá medem, aby i v budúcom roku bolo všetkého dost' a aby bou život sladký jak ten med.

Na závěr večere se pojídaly makovníky, ořechové záviny, sušené švestky, jablka, ořechy. Ořechy otec posbíral do ruky a házel je do čtyř koutů pokoje se slovy *baba na orechi*. Děti hledaly ořechy, roztloukaly je a jedly. Tomuto zvyku říkali *štědré kúty*.

Po večeři přicházeli do rodiny *betlémc*i předvést svoji pastýřskou hru. Postupovali z jednoho konce vesnice na druhý a ve stejnou dobu, v podstatě v protisměru z druhého konce vesnice, chodily dívky a pod okny zpívaly náboženské písně. V některých vesnicích zase dívky obcházely o něco dříve, *když se stmívalo, před východem večernice*, tzn. před štědrovečerní večeří. Zpívaly *Od Moravy hviezda, Narodil sa Kristus pán, Vyšla hviezda, Išla Maria, Se nám stalo, nepridalo, Pásli ovce Valaši* a další.

Dívky chodily *po spievankách* po skupinkách (čtyři až osm). Do domu nevstupovaly, domácí vycházeli na práh a obdarovávali je nejčastěji sušeným ovocem, jablíčky. Jedna z vynikajících vypravěček, paní Rosálie Ráčková žijící v Horních Lažanech v chebském okrese, popsala zvyk slovy: *Vjeťe to bolo take pekne, take vjanočne. To už začínal byť večer, stmjevalo sa, ale bolo ešte trocha vidno a to začali chodit te d'jefčata akože po tich spjevankách. To sa zobrala, jedna, išla ku druhej, tam jej pod okénkum zaspjevala, a tá už vyšla ven a zaspjevala s ňu. A potom šli ke treťej, aj tam pod oknom zaspjevali, aj ta k nim prišla a už boli partija. A potom ke štvrtej a zase spjevali A k ďalšej. A stále se spevem. A to sa raz približovalo, potom zase stracelo, potom zase približovalo, potom to bolo pod okny. To nam zrobelo taku vjanočnú náladu, to ňišť taku ňezrobí jak tu te dječata. A spjevali oňi také pekne nabožne pjesne, no počekajce, ja vám zaspjevam, abi s'je znali.*

Aj tu tak chodili. Potem už nebolo divek, keré bi znali, tak choďili ženi, aj pod okna zaspjevat, aj do domu na posjedke na ten Sťedrí deň. Tu tak zme robili. To jedna ke druhej prišla, aj treťa, aj štvrťá, zme si sedli ku peci, aj zme si zaspjevali tu te nábožne pisne. Bo te už včil ňik ňezna.

V jiných rudohorských slovenských vesnicích se dochoval také další obdobný zvyk. Na Štědrý den odpoledne, asi kolem třetí hodiny, ženy končily s přípravami svátku a sešly se z blízkého sousedství u některé z nich, aby si za soumraku, v neosvětlené kuchyni zaspívaly *nábožné kostelné pjesne* a připravily se tak na velký svátek. K *spjevanji* se scházely ženy na Tachovsku ještě na počátku osmdesátých let. Někdy jich bylo pět, jindy tři a za tichého zpěvu duchovních písní očekávaly příchod děvčat se zpívánkami.

Představitelé pastýřů si půjčovali u svého duchovního ministrantské komže, duchovní přezkoušel text i zpěvy, svěřil jim uzamčenou pokladničku, do které (právě tak jako na Tři krále), vybírali příspěvky na kostel.

Když nastal čas půlnoční mše, všichni rudohorští Slováci se odebrali do kostela. Betlémcí přerušili obchůzku a šli také do kostela, kde stáli hned pod kazatelnu v první řadě. Druhý den ráno opět přišli do kostela na *Božje narodenie*. Po ukončení ranní mše pokračovali v obchůzkové hře.

Stávalo se, pokud bylo ve vesnicích hodně domácností, že v obchůzkovém divadle pokračovali až do Nového roku. Předvádění obchůzkové hry trvalo 1–2 hodiny, také podle reakcí domácích, pohoštění apod. Při odchodu pastýři také vybírali peněžní příspěvek na kostel. Domáci jej vkládali do uzamčené pokladničky umístěné ve vyřezávaném kostelíčku, který jeden z pastýřů nosil s sebou. Klíče od pokladničky měl duchovní, který pak z příspěvku vyplácel chlapcům odměnu za celou obchůzku.

Boží hod vánoční začínal ranní bohoslužbou v kostele. Poté pokračovaly obchůzky betlémců po domácnostech a začalo koledování dětí. Děti obcházely s několika přáními. Mezi nejčastější patřil vinš:

Pan Boh daj vam dobri deň, skorěj vod i jak oheň.

Anebo:

Vinšujem vam ščasne svjatki, daj vam boh šťastja, zdravja, božského požehnaňja, na statečku rozchovaňja, hojnosti, prajnosti, aby sce boli veselí, tak jak v ňebi aňjeli. Pan Boh daj dobri deň. Domáci odměňovali děti ořechy, jablíčky, koláči, drobnými mincemi V pohraničí je pak obdarovali hlavně čokoládou, vánočním cukrovím a penězi.

Slavnostní oběd býval obdobou štedrovečerní večeře, ale bez postních omezení. Jedla se zelňačka s masem a klobásami, závitky ze zelných listů plněné mletým masem v rajské omáče, rýže s masem, koláče, louskaly se ořechy, pilo se víno a alkohol. Později tato jídla nahradila jídla české kuchyně: hovězí polévka s nudlemi, smažená ryba se salátem, svíčková pečeně s knedlíkem, vánoční cukroví.

V domácnosti se muselo po celý den zachovávat ticho a klid, *aby sa d'it'atko ňebudilo*. Po obědě domácí tiše seděli kolem stolu a hráli karty nebo odpočívali. K večeři se dávalo zbylé studené jídlo a opět byl dodržován klid v celé domácnosti. Na Štěpána se chodilo již od rána koledovat. Chodili malí i starší chlapci po domácnostech a odříkávali různá přání, za která dostávali odměnu; koláče, kořalku, drobné peníze. V tento den také hospodáři vypláceli své čeledíny a sjednávala se služba čeledínů a pacholků v příštím roce.

Nebylo zvykem, aby na *Štefana* ženy a dívky vycházely ze svých domácností. Opouštěly je až navečer, kdy se buď v místní hospodě, nebo u někoho doma konala *š'ťefanská zábava*. Většinou však tato zábava bývala mužskou záležitostí a ženy se jí neúčastnily.

Ženy si zákaz vycházení vynahradily hned následující den – na sv. Jana Evangelistu, kdy naopak po skupinkách ve dvou, čtyřech i šesti obcházely odpoledne celou vesnici. Pozorovaly počasí, obhlížely ovocné stromy, protože jejich obchůzka měla zajistit dobrou úrodu ovoce po celý rok. K dalším zvykům tohoto *babského odpoledne* patřilo ochutnávání vína, údajně na paměť toho, že sv.

Jan Evangelista byl vínem otráven. Ženy byly při obchůzce zvány do domů a všude dostávaly ochutnat skleničku vína.

Následující den na Mládátka vyhnala matka děti z postele a švihla je několikrát proutkem, aby jim připomněla Herodesovo vraždění nemluvňat v Betlémě. Pak měly vyběhnout ven a obrat preclíky, které pro ně matka zavěsila na blízký strom. Tímto stromem měla být dle lidové víry jabloň.

K svátečním dnům patřil Silvestr. V domácnostech se připravovala stejná jídla jako na Štědrý den a Boží hod, avšak opět bez postních omezení. Naopak, masa mělo být co nejvíce. Nesměly chybět zelné závitky v rajské omáčece ani zelňačka s masem, klobásy a vepřová huspenina. Po večeři celá rodina odcházela na večerní bohoslužbu v místním kostele. Poté část rodiny, případně celá rodina šla na místní silvestrovskou zábavu, anebo se vrátila domů. Doma se bavila karetními hrami, vyprávěním, posloucháním rozhlasu a později sledováním televizních silvestrovských programů.

Na Nový rok všichni brzo vstávali. Říkalo se *jak na Nový rok, tak po celý rok*. Celá rodina šla na ranní bohoslužby. Po návratu z kostela očekávali příchod koledníků, kteří chodili přát do nového roku:

Vinšujem vám na nový rok, aby vám odpadol z pece bok. A z komína trúba, nech ostane vaša mladá hrubá.

Často se opakovala i přání odříkávaná na Boží hod. Odpoledne a večer se rodina scházela u společného stolu.

Na Tři krále končily vánoční svátky. Hospodyně brzo ráno uklidily celý dvůr a upekly *na plechu pletený koláč z kysnutého cesta, sypaný tlčeným hřebíčkem. To muselo busť, aby celý dom pekne voňal*. Pak čekaly na příchod Tří králů – Kašpara, Melichara a Baltazara.

Tříkrálovou obchůzku připravoval místní duchovní a představiteli Tří králů byli jeho ministranti, kteří si k tomuto účelu půjčovali ministrantské košile. Sami si zhotovili bílé papírové čepice ve tvaru mitry, označené křížem. Jeden z nich si načernil obličej. Farář dal Kašparovi svěcenou vodou, Melicharovi svěcenou křídou a Baltazarovi kadidlo. Jeden z nich současně nesl uzamčenou pokladničku, do které vybírali příspěvek domácností na údržbu kostela. Obchůzku začínali těmito rýmy:

*My traja královia ideme k vám,
zdravie, šťastie vinšujeme vám.
Zdravie, šťastie, dlhé letá,
my prišli sme k vám zďaleka.
A ty čierny ty tam vzadu,
vystrkuješ na nás bradu.
Zďaleka vedie nás cesta naša...*

Po zazpívání úvodních veršů vstupovali do domu, vykrápěli ho svěcenou vodou, kterou také odlévali domácím do připravené svěcené kropenky, vysvěcovali kadidlem a na závěr Melichar napsal na dveře svěcenou křídou K+M+B a le-

topočet. Tak byl dům vysvěcen na celý nový rok. Domáci přispěli do pokladničky na kostel, pohostili a obdarovali koledníky drobnými penězi. V Rumunsku se občůzky účastnili také duchovní.

Předjarní období. Pro Slováky z rumunského Rudohoří v Sedmihradsku byl přirozeným ukončením zimních obřadů svátek Tří králů, kterým také končí vánoční obřadnost. Další výroční svátky a v jejich spojitosti tradované zvyky již znamenaly očekávání jara s předzvěstí vzkříšení nového života. Náleží sem významné obyčeje spjaté s liturgickým rokem a ochranou zdraví – např. doposud tradované Hromnice, sv. Blažej a období půstu s Popeleční středou. Další původně liturgické svátky více poznamenala lidová víra a vlastní životní potřeby rudohorských Slováků. Takovými svátky byl sv. Pavel, sv. Dorota a sv. Matěj.

Všemi svátky předjarní obřadnosti prolíná masopust – fašiang, jeden z nejstarších tzv. pohanských svátků, jehož původ nalezneme již ve starověkém Sumeru a Babylonu.

25. leden – den sv. Pavla. Tento den byl pro rudohorské Slováky významný, protože sv. Pavel byl jejich oblíbený světec a Pavel také často používané křestní jméno. Ve většině slovenských vesnic v Sedmihradsku byla právě v tento den zabíjena prasata; z praktických důvodů, vždyť maso z předvánočních zabijaček se již spotřebovalo a počasí bylo stále velmi chladné. Proto byl, kromě zabijaček, tento den považován za střed zimy.

Rudohorští Slováci říkali, že v tento den se medvěd obrací na druhý bok, aby ještě setrval v zimním spánku. Každý hospodář věděl, že musí mít polovinu zásob krmiva pro dobytek i polovinu úrody pro rodinu. Na Pavla také někdy připadl masopust, který se pak slavil pavelskou zábavou. I pokud nebyl právě masopust, slavili rudohorští Slováci svátek Pavla dobrým jídlem ze zabijačky. Místním Pavlům přáli vše dobré žertovnými slovy: *nech Pánboh všetkých živí, aj tých Paľov*. Odměnou byl připitek a něco dobrého k zakousnutí z čerstvé zabijačky.

2. únor – Hromnice. K Hromnicím, dle liturgického kalendáře v den uvedení Páně do chrámu, se pojila i v Sedmihradsku řada zvyků. Všichni Slováci přicházeli do místních kostelů světit hromniční svíčky. V každém domě musela být posvěcená svíce. Ochraňovala celý dům již pouhou přítomností. Chránila před požárem a úderem blesku; proto jedna ze svící byla umístěna také na půdu. Ve světnici stála hromniční svíce v rohu světnice, vedle svatých obrázků a modlitebních knížek. Při bouři ji hospodář nebo hospodyně zapálili, aby ochraňovala celý dům a jeho obyvatele včetně hospodářských zvířat. Věřilo se, že má léčivou a očišťující moc. Pokud někdo umíral, zapalovala se u něj hromniční svíčka; podle lidové víry mu měla ulehčit umírání. Zůstávala hořet i u rakve mrtvého, dokud nebyl vynesena z domu.

Slováci v Sedmihradsku tento den spojovali s některými pranostikami. Tvrdilo se, že na Hromnice *pije vtáčik vodu z koľaje a deň sa predlžuje o celú hodinu*. Hromnice měly být první předzvěstí předjaří. Říkalo se, že *na Hromnice Cigán*

nemá už zimu rád a všichni čekali oteplení. Přitom v Rudohoří naopak vítali i velkou *fujavicu* (vichřici): *To už ste tak aj cítili vo vzduchu, to iné povetrie. Aj keď bola chujava, ale už to bolo iné.*

Pokud masopust připadl na Hromnice, děvčata pořádala zábavu k ukončení přástek. Při tanci vysoko vyskakovala, aby konopí a len narostly dlouhé. Z téhož důvodu se dívky chodily klouzat na skluzavku a hospodyně vařily dlouhé bramborové šišky anebo nudle sypané mákem.

3. únor – sv. Blažej. V tento den se opět chodilo do kostela na mši, kde kněz přikládal věřícím k hrdlu dvě zkřížené zapálené svíce. Společně s modlitbou měly ochránit před bolestí krku po celý rok.

6. únor – sv. Dorota. Rudohorští Slováci mají dosud v nejasné paměti obchůzkovou hru s Dorotou, na jejíž tradování se v Rudohoří podíleli místní duchovní. Sami rudohorští Slováci již nedovedli přesně určit čas jejího konání. Většinou ji řadili mezi vánoční hry. Ani text, tradovaný v Sedmíhradsku, již nelze rekonstruovat. Rumunští Slováci v západních Čechách si pamatují pouze obsah hry a do jisté míry i oblečení postav. Vzpomínají, že hru hráli jen muži a chlapi (ženy nesměly hrát společně s muži, mohly se účastnit jenom ryze ženských obchůzek, jako byly *Lucie* a *chodenie po spievankách*). Podle zlidovělé tradice byla Dorota křesťanka, kterou přemlouvaly na příkaz krále dvě pohanky, aby se zřekla víry. Dorota odmítala a měla být sřata. Když ji vedli na popravu, vysmíval se jí soudce Theofil, jestlipak mu pošle ovoce a květiny z rajské zahrady. Stal se zázrak a objevilo se dítě s košíčkem jablek a květin, který Teofilovi podalo. Dorota sice byla sřata a stala se mučednicí, ale její smrt nebyla marná. Teofil uvěřil zázraku a stal se křesťanem. Dorota byla v lidové hře oděna do bílých dlouhých šatů, na hlavě měla věnec z umělých barevných květin a v ruce nesla proutěný košíček plný jablek.

Masopust (fašiang). Rudohorští Slováci dodržovali původní slovenské masopustní obyčeje přenesené ze svých původních slovenských regionů po celou dobu života v Rumunsku. Muži a mládenci se přestrojovali za cikánky, báby, svatební průvod a další maškary, které doprovázela lidová hudba. *Hralo sa na husle a na barbore* (*barbora* byl smyčcový hudební nástroj rudohorských Slováků, větší než housle a menší než violoncello, dnes již neužívaný). Masky obcházely domy, tropily žerty, tančily a rozhazovaly zrní. Věřilo se, že hojnost masopustního zrní zajistí dobrou úrodu. Chlapi vybírali naturálie na večerní tancovačku se slovy: *Fašiangy, Turíce, Veľká noc ide, kdo nemá periny, zima mu bude. Ja nemám periny, len sa tak trasiem, dajte mi slaninky, nech sa vypa-siem.*

Podle vzpomínek jedné z pamětnic se v některých rudohorských vesnicích masopust slavil takto: *Fašiangy sa svätili v stred týždňa. Chodili maškary, cigánky a v dome rozhadzovali obilie, aby bola úroda. Potom večer bola tancovačka u toho, kto bol bohatší. Pohostenie, aj na muzikantov sa vybralo poobede. Aj hudba bola len naša. Učiteľ hráli na husle a jeden na barboru. Tancovalo sa moc, že na ľan a na konope.*

V ďalších vesnicích *maškary* chodili v ten utorok po domoch aj s muzikou a vybrali na večer *poživeň*. S každým vo dvore *potancovali*, že na ľan a na konope aj na brambory. Večer bola zábava. To sa *napiekli* také dlhé šišky, aby boli dlhé klasy. Večer sa pri muzike *spievalo*: *Sejem, sejem konopice, nech narostú jak jedlice. Včil' už sa tak nedrží. Ani nie v utorok, ale v sobotu maškary chodia. Majú muziku, hrá sa na harmonike. Vyberajú naturálie na večer, čo býva zábava v hoteli. Každý dačo dá. Fľašku, klobásy, zavárané huby, peniaze. A tam kde ich nepustia, vysadia dvere a odnesú ich preč. Masky bývajú všelijaké: Smrtka, Rumcajs, medveď na reťazi a jeden ho vodí, ženich s nevestou, kovboji, holič, doktor, cigánky, černošky, indiáni. V domoch nič neberu, len to čo im dajú. Holič píše pňou na dvere otazník a ostatní vytancujú gazdinu.*

V niektorých oblastiach ovšem masopustní maškary nechodily:

Fašiangi sa držali pondelok, uterok, streda. Maškari nechodili. Mladi si urobili muziku, tancovalo sa len na konope. Tak sa vravelo: Sejem, sejem konopice, nech narostú jak jedlice. Aj sa varili dlhe slíže. Na škaredu stredu už nesmeli bust' muziki, zabavi.

Po poslední masopustní zábavě nasledovala popeleční streda a po ní čtyřicetidenní předvelikonocní půst. Rudohorští Slováci přijímali od kněze v kostele na čelo znamení popelce, které nesmazávali a nosili jej na znak pokání do druhého dne.

Jarní období

Květná neděle. Pro rudohorské Slováky je začátkem Velikonoc Květná neděle, spjatá s církevní obřadností. V Rumunsku i zde svítily v tento den v kostele *kočičky* – *bahniatka, vjaburiatka, maňušky*. Po návratu z kostela je hospodyně umístila do svátečního rohu jizby mezi obrázky svatých, k hromniční svíčce. Bahniatka chránila po celý rok stavení před živelnými pohromami. Za bouře se současně se zapálením hromničky házelo do ohně několik větviček posvěcených kočiček, což mělo ochránit stavení před bleskem. Svazečky posvěcených kočiček zapichoval hospodář do pole – *to ako na ochranu, včil' sa to už nerobí*. Svěcené kočičky se také polykaly jako lék proti bolení v krku.

Zelený čtvrtek. Tento den je významným církevním svátkem, kterým začínají vlastní Velikonoce. *Na Zelený štvrtok sa zvony zaviažu a nesmie sa zvonit'. Chodilo sa s klapačkami. Chodili chlapci, miništranti od pán farára. Aj v kostole stáli pod oltárom a klapali na klapačkách. Aj kostol sa upratoval. Na jedenie muselo byť niečo zeleného, špenát, alebo šalátová polievka.*

Velký pátek má velmi významné místo v liturgickém roce i v lidové víře. Na Velký pátek se všichni chodili obřadně mýt do potoka. *Chodilo sa hned' na brieždenie umývať na potok, že aby sme boli celý rok zdrávi. Najsamprv sa odriekala modlitbička a potom sa poumývalo.* Dnes tento zvyk dodržují někteří reemigranti hlavně na Tachovsku.

Na Velký pátek museli rumunští Slováci vykonávat různé těžké nepříjemné práce v *pamäť Ježiša, ktorý v tento deň veľmo trpel*. Každý si měl tyto práce ještě více znesnadňovat, např. při těžké práci si hospodář dával do bot hřebíky nebo kamínky, aby byl při práci zraňován. Po celý den se zachovával přísný půst. Tento den se značkoval dobytek, aby také trpěl.

Bílá sobota. Na Bílou sobotu se uklízelo, připravovalo se sváteční jídlo a přírodními barvami se barvila vajíčka – na zeleno, žluto, na hnědo a na červeno. Děvčata na ně vyškrabovala ornamenty a soutěžila mezi sebou, která je bude mít nejhezčí. Přiletěly zvony zpět z Říma a poprvé zvonily v každé k obci k večerní bohoslužbě. Odpoledne tudíž přestali chodit ministranti s řehtačkami.

Většinou zapalovali ohně u kostela a spalovali na nich starý olej z věčných lamp, předchozí výzdobu kostela z vánočního a předvelikonočního období, atd. Oheň symbolizoval Kristovo vzkříšení. Kněz od něj zapaloval velikonoční svíci, která pak hořela v kostele. Dívky a hospodyně si od něj zapalovaly své velikonoční svíce, které odnášely do svých domovů jako symbol nového, čistého ohně, nadcházejícího vzkříšení.

Na Bílou sobotu večer se chodilo do kostela na mši a k Božímu hrobu. Slováci si vzpomínají, že v tento večer kladli také do oken zapálené svíce. Ženy a dívky po návratu z bohoslužeb dokončily přípravu velikonočních pokrmů. Vařilo se uzené maso na posvěcení a sbíral se omastek z vychladlé uzené polévky. Tato *mast* se také nechávala posvětit a měla pak léčivé, hojivé účinky. Mazaly se jí rány, také rány dobytka při značkování na Velký pátek, které se pak rychleji hojily. Velikonoční masti se někde říkalo *konkavica*.

Velikonoční neděle. Jídlo (chléb, uzené maso, klobásy, kynuté koláče), vajíčka a mast na rány se nesly posvětit o Velikonoční neděli ráno do kostela. Svěcení předcházela mše oslavující vzkříšení Ježíše Krista.

To muselo byť predom schystane, ráno sa svätilo v kostole, čo už bolo pripravené, aj mäso údené, klobáska, čo bolo napečené, aj koláče aj vajíčka. Dalo sa to do kosa a oviazalo obrúskom. Koše sa pokládli pred oltár a pan farár posvätil. Každý musel zesť posvätené.

Velikonoční pondělí. Velikonoční pondělí patřilo „oblievačkám“. *To u nás v Rumunsku chodili hned zrána chlapci po domoch, kde boli dievčatá a hned ich na potok hádzali, tak ako boli, v šatách. Alebo chodili s kýbľom, niekoľko ich prišlo, celá kuča bola mokrá. Ale tak sa patrilo.*

24. duben – sv. Juraj. V tento den se v Rudohoří vyháněl dobytek na pastvu. Pastýři odcházeli na několik měsíců, prakticky až do října, mimo vesnici, kde pásli krávy a ovce na vzdálených pastvinách. Hospodyně hladila každé dobytče odcházející z maštale vajíčkem, aby se na podzim vrátilo tak zaoblené, jako je vajíčko. Hospodyně pastevcům dávaly s sebou na pastvu vejce a slaninu. Někde je švihaly proutkem, aby byli ostražití a dobře hlídali stádo. Jinde je za stejným účelem polily vědrem vody, *to aby se dobre zobudili a stádo merkovali*.

25. duben – sv. Marek. Starší generace si vzpomíná, že na den sv. Marka chodili v Rumunsku s procesím do polí a kněz žehnal budoucí úrodě. *Na*

sv. Marka, to už bolo u nás obilie vysoké, pán farár aj ľudia z dediny chodili do polí svätiť žito. Aby mu nič nepoškodilo.

Slováci z Rumunska neznali pálení čarodějnic o filipojakubské noci.

Máje. V Sedmihradsku se máje stavěly společně pro celou vesnici a pod nimi bývala první májová tancovačka pod širým nebem.

Svatodušní svátky – Turíce. Z posledních zvyků jarního cyklu kalendářní obřadnosti si starší vzpomínají na *Turíce*, nazývané též *zelené sviatky*, či *rusadlá*. Společně s Vánoce a Velikonocemi tvořily trojici nejvýznamnějších kalendářních svátků, výrazně spjatých s církevní liturgií. Slavily se padesátý den po Velikonocích – prvním svátkem byla neděle, druhým pondělí. Církevní stavby i obytná stavění se zdobily zelenými větvíčkami. Muži a mládenci nasekali malé, zelené stromky a větve v lese, přivezli je do vesnice, kde z nich stavěli zelené *oltáriky*. Dívky přinášely kvítí a společně se ženami dokončovaly výzdobu *oltárikov*. Kostel zdobily zelenými stromečky, větvemi a květy zvenku i zevnitř. Vstup do kostela vždy lemovalo několik zelených stromečků, zpravidla březek.

Každá rodina ve vesnici také ozdobila svůj dům zelenými větvemi. Byly zapichovány kolem střechy a před vchod domu, vystýlala se s nimi podlaha. Na větve u střechy a kolem domu děvčata věšela věnečky uvité z kvítí. Kytice květů byly stavěny také na stůl a do parádního kouta světnice, kde byly umístěny obrázky svatých, modlitební knížky a hromniční svíčka.

Svatá Trojice. První neděle po Svatodušních svátcích je zasvěcena svaté Trojici. Slováci jak v Rudohoří ponechali k tomuto svátku zelenou a květinovou výzdobu ze svatodušních svátků. Účastnili se bohoslužby v kostele.

Svátek Božího těla. Konal se deset dnů po Svatodušních svátcích. V některých rudohorských vesnicích se chodilo s procesím.

Léto a podzim

Letní období začínalo v Rudohoří bezprostředně po procesí Božího těla. Jeho začátek byl pohyblivý a závisel na datu Velikonoc a Svatodušních svátků. Někdy byl prvním dnem letního obřadního cyklu sv. Medard, ale za skutečný příchod léta rudohorští Slováci považovali den sv. Jana Křtitele.

Obřadnost k oběma obdobím se zachovala ve velmi skromné míře. Z letního období lze uvést pouze návštěvu poutních míst v okolí.

24. červen – sv. Jana Křtitele. V tento den začínalo právě léto i podle Slováků žijících v Rudohoří v Sedmihradsku. Podle lidové víry byl tento den spojen s čarodějnicemi a kromě ranní bohoslužby nebyl nijak výrazněji spjat s liturgickým rokem.

Slováci v rudohorských vesnicích nepálili *janské ohne*, zvyk tolik známý v mnoha slovenských regionech. Snažili se ubránit působení čarodějnic jinak.

Za svítání přinášeli z lesa zelené lískové větvičky, které zapichovali na vrata a pod okap. Ve světnici je kladli za svaté obrázky, mezi trámy kolem světnice. Větvičky měly chránit obydlí před nečistými silami.

Svatojánské ohně podle slovenské tradice, donedávna živé ještě na Kysucích a na Oravě (odkud právě v 18. a 19. století odcházely hlavní proudy slovenských kolonistů do Sedmihradska), neměly chránit jen před nečistými silami. Podle tradice měla svatojánský oheň přeskočit pouze dvojice, které rodiče bránili v sňatku. Přeskočením ohně před zraky celé vesnice se od zákazu osvobodila a mohla pak sňatek uzavřít i proti vůli rodičů. Vesničané takovéto manželství přijali stejně jako manželství uzavřené se souhlasem rodičů. V Sedmihradsku se nesouhlas rodičů se sňatkem řešil podle tamních zvyků spíše únosem nevěsty, a tak zřejmě nebylo třeba zapalovat svatojánské ohně ani za tímto účelem.

Ženy a děvčata chodily v tento den sbírat léčivé rostliny a hledaly květ kapradí, který jim měl přinést bohatství. Ačkoliv svátek sv. Jana Křtitele byl prvním pevným dnem letní obřadnosti, podle rudohorských Slováků byla již polovina léta tento den nenávratně pryč. Dny se přestaly prodlužovat a začaly se spíše poznenáhlu krátit.

V letních měsících se v každé rudohorské vesnici pořádaly tancovačky pod širým nebem.

Dožínky. Zvláštní lidovou slavností byly dožínky (obžínky). V podstatě také náležejí do kalendářní obřadnosti. Nejsou však spjaty s liturgickým rokem.

*U nas v Rumunsku tak bolo, že dožiňki sa držali tím väčším hospodárom. Nosil sa veňjec, hospodarovi sa dačo hovorilo, už ňepametam čo. Chlapi stáli vza-
du s kosami a spjevali.*

1. a 2. listopad – Všech svatých a Dušičky. V Rudohoří se v každém kostele konala bohoslužba na svátek Všech svatých. Odpoledne se na místním hřbitově upravovaly hroby.

Druhý den ráno na Dušičky (Památka zesnulých) sloužil kněz v kostele bohoslužbu za všechny zesulé. Odpoledne přišel na hřbitov a sloužil mši za zesulé tam. Rudohorští Slováci věřili, že na Dušičky v noci mrtví předkové navštěvují příbytky svých živých příbuzných. V rudohorských vesnicích bylo zvykem postavit již v podvečer do okna rozžehnutou svíci, aby mrtví našli lépe cestu domů. Na stole zůstávalo prostřeno po celou noc, aby se přítomné duše předků mohly najíst a napít. Na stole nesměl chybět chléb, kořalka a voda. Ráno se všichni členové rodiny snažili uhodnout, zda mrtví předkové navštívili jejich příbytek a pojedli u jejich stolu. Přijetí potravy bylo zárukou, že duše zemřelých předků budou dům ochraňovat po celý příští rok.

Slavení v současnosti

S tím, jak se bezprostřední závislost na kalendářním a liturgickém roce zmenšovala (například zimní období přestalo být časem, kdy je mnohem méně práce, protože se do zaměstnání – které nesouviselo se zemědělstvím – muselo chodit stejně bez ohledu na roční dobu), mizely i tyto svátky.

V souvislosti s mizením původních spontánních oslav svátků se objevují nové organizované slavnosti.

Jako příklad lze uvést obec Nová Huta: *No a až po päťdesiatych rokoch minulého storočia, zde začala, tuna v dedine, začala taková viacmenej organizovaná kultúrna činnosť, a osvetová. Roku asi 1952 bola tu predstavená prvá divadelná hra napríklad. Počátky organizovaného kultúrneho života jsou spojeny především s činností učitelů na místních základních školách, například v Nové Hutě stojí učitelé nejen za prvním divadelním představením, byli také zakladateli první organizované cimbálové muziky v této obci. Nejčastějším typem nových kulturních akcí byly zpočátku taneční zábavy, které se pořádaly téměř každou neděli, a ochotnické divadlo. Velmi důležitou, ne-li nejdůležitější, funkcí těchto akcí však bylo společné setkávání Slováků, kteří se zde scházeli nejen z jedné obce, ale i z blízkého okolí.*

Klesající počty Slováků od 90. let 20. století společně se stále častějším narůstáním rumunských vlivů měly za následek snahu o semknutí slovenské komunity a zároveň o zřetelnější prezentaci slovenské lidové kultury. Bylo důležité ukázat, že i když se slovenské obce vyliďňují, slovenská kultura je v Bihoru stále živá. Proto se také postupně měnil charakter výše zmíněných akcí. Nebyly to již jen taneční zábavy, které dnes často nahradily diskotéky určené především mládeži, ale byly organizovány i náročnější, celodenní, kulturní a společenské události, které jsou většinou složeny ze dvou částí. První tvoří kulturní program, nejčastěji jde o vystoupení místních slovenských folklórních souborů, po němž následuje večerní taneční zábava. Organizace těchto událostí pak již není jen záležitostí jednotlivců, ale jsou pořádány nejčastěji obecním úřadem, školou nebo Demokratickým svazem Slováků a Čechů v Rumunsku (DSSČR).²⁶²

Velké množství svátků se doposud zachovalo především díky církevním slavnostem.

Ľudovít Bobčok: *Církev ta byla, kdo držel i Slováci z Vukové při určitých zvykoch a obyčejoch, ktoré jsou při svatbách, křtinách, pohřbech, při tradičných jídlach v prípade kazuálii (zvláštni situace – např. svatba, pohřeb). Ty se dnes již značně zmenily. Je ale jeden zvyk, který je stále živý především u starších, a to: ve čtvrtou neděli postní, kdy se v chrámu Božím čte z Ev. Jana, 6,1-15. o nasycení zástupu, když pán Ježíš s pěti ječnými chleby a dvěma rybičkami nasytil kolem 5000 mužů, Slováci z Vukové vaří kynuté halušky a s trochu kynutého těsta také nasytí mnohé. Této neděli říkají „chlebová neděle“.*

Dalším zvykem bylo mít na den Seslání Ducha svatého na apoštoly před kostelem postaven „máj“ který mládež připravila a o týden později ho mládenci s hudebním doprovodem „vyvalili“. I v kostele bylo všechno ozdobené mnoha květinami a stuhami. Dnes už z toho všeho zůstalo pouze možná více květů na oltáři.

Jeden ze zvyků byl každý jeden rok světit památku posvěcení chrámu, tento svátek se jmenoval hostina. V našem církevním sboru se světila tato památka v den památky reformace (tedy 31. 10.). Dnes se ještě světila památka posvěcení chrámu, ale v poslední říjnovou neděli, ale už ne až v takové míře jako někdy. I k této změně došlo během let komunismu, kdy nebylo možné slavit svátek během týdne, protože se muselo jít do práce.

²⁶² ŠUBA, Josef. *Slováci v Bihoru*. c. d., s. 60.

V Bodonoši patří mezi nejvýznamnější události vinobraní, které se koná vždy první říjnovou nedělí.

Alexandr: *Oslavy jsou financované přes svaz Čechů a Slováků v Rumunsku (Demokratický svaz Slováků a Čechů v Rumunsku). Financují se kulturní akce. To znamená, že se zvolí nějaké téma v jedné lokalitě. My například tu máme vinobraní, ale mohou to být i jiné kulturní akce, kde se sejdou soubory z okolí, případně ze Slovenska. Na ty akce chodí i Rumuni. Všechno záleží na počtu obyvatel v té lokalitě.*

V Nové Hutě se v říjnu koná tradiční Slavnost brambor, tzv. Oslavy zemiaka, která se v roce 2008 uskutečnila již po osmé. O pořádání slavnosti se dělí několik skupin: místní organizace DSSČR, zastupitelstvo, obecní úřad a základní škola.

Z taneční zábavy (zemiaková zábava) během několika let vznikla celodenní kulturní akce s bohatým programem. V dopoledních hodinách se koná sympozium, o které však mezi lidmi příliš velký zájem není. V roce 2008 bylo sympozium dokonce zrušeno a nahrazeno praktickou ukázkou moderních postupů při sběru brambor. Odpoledne pak vystupují folklórní soubory z blízkého okolí.

V roce 2008 to byly soubory ze Staré a Nové Huti, Gemelčičky, Šarian, Bodonoše, Varzalu, Čerpotoku a také německý soubor z Oradei. Slovenské folklórní soubory se mezi lidmi těší mimořádné oblibě: *Aj keď folklórné súbory slovenských pesničiek a tancov zo spomenutých lokalít vystupujú na Hute každý rok aspoň raz, huťanský divák si nenechá ujst' príležitosť pozrieť si to znovu a znovu.* K festivalu patří i tradiční pokrmy z brambor, oblíbená je především *točňa*. Konají se i nejrůznější soutěže, které jsou s bramborami spojeny, například soutěž o největší brambor. Udělováno je několik cen, mimo jiné cena starosty obce, cena poslance DSSČR v rumunském parlamentu, cena MO DSSČR nebo cena gazdiniiek. Folklórní soubory poté večer střídá taneční zábava, která je oblíbená především u mladých.²⁶³

Do dalších významných události můžeme zařadit školní oslavy, které jsou také financovány Demokratickým svazem. Průběh začíná slavnostním otevřením kulturních a sportovních činností, jež trvají po celý den.

Milena: *Každý rok máme ve škole oslavu, je to 7. května a to financuje Demokratický svaz, protože bychom si to nemohli dovolit, hodně nám pomáhá, že dostaneme finance. To se pozvou všechny školy, máme také projekty, tak to máme i z jiných států, ze Slovenska a tak, tak ty všechny přijdou. I rumunské i maďarské školy.*

Hrají se šachy, fotbal, ten má největší zastoupení. Dále tenis, u nás stolní tenis a my máme karaoke i běh v pytli, potom máme přetahování lana, mlýneček. To je starodávné, hrávalo se, jsme si to zavedli, je to typické pro nás. Mlýneček,

²⁶³ KARKUŠ, Michal. Oslavy zemiaka – Nová Huta 2008. *Naše snahy*, 11, 2008, s. 18. In ŠUBA, Josef. *Slováci v Bihoru*. Diplomová práce. Vedoucí práce Miroslav Válka. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2010 s. 64.

u nás se to tak jmenuje, když máš 4 v řadě, hrálo se to s fazolkami i kukuřicí a tak to hrajeme i tu. Desková hra je to a má to takové pravidla jednoduché, je to na rozmyšlení jakože šach, ale o mnoho jednodušší.

Vždy prvního června se pořádají školní výlety do větších měst, např. Oradea (město poblíž Bodoňoše). Některé děti chodí, ale některé ne. Potom tam mají zaplacený oběd, to všechno financuje Demokratický svaz. Jinak my tu máme strašně hodně aktivit. U nás se každý měsíc něco děje. Nikdy to není takové jednoduché, ale to je ze všech stran.

Obrázek 106. Římsko-katolický kostel a typické pěstování vína, Bodoňoš

Foto: Lenka Chocholoušková

Dalším tradičním svátkem je Den žen, který se slaví osmého března a Den matek. Děti pro své matky připravují zábavný program a závěr dne je zakončen nějakým dárečkem, který dítě samo vyrobí.

Do dalších oblíbených zvyků patří páračky, oběračky a zabijačky, což jsou události, u kterých se schází celá rodina a přátelé. Oběračky – tj. například událost vinobraní, páračky – draní husího peří, které se už dodržuje málokdy a zabijačky – víkendové události, kde nesmí chybět spousta jídla, pití a zábavy.

Velice významná a dodnes zachovávaná tradice je odpust (hody). Je to svátek na den patrona kostela. Odpustovou bohoslužbu slaví téměř všichni kněží, kteří působí v dané oblasti. Na tuto událost se sjíždějí i lidé, jenž dříve odešli za hranice.

Během dalších významných církevních svátků (Velikonoce, Vánoce) vystupují školní děti se svým programem.

Jarka: *Slovenské divadlo je jenom v Nadlaku, my tu máme, jenom co si nacvičíme. To se pak hraje na Velkou noc, Vánoce...*

Obrázek 107. Gemelčička

Foto: Pavla Behrová

Kuchyně

Kuchyně rumunských Slováků si zachovala svá výrazná specifika, ale nutně muselo dojít i k jejímu výraznému ovlivnění kuchyní rumunskou a v poslední době se stále více projevují i další mezinárodní vlivy.

Milena: Oproti Rumunům máme víc brambory, bramborové halušky a tak, co my děláme. U nás jsme dělali jídla takové zahuštěné – do oleje se dá mouka a zaleje se to mlékem, aby se to zahustilo, tak se dělají polévky. To by byly takové slovenské.

Rumuni například nedělají bramborové halušky. My máme brynzové halušky a tak. Rumuni zase mají víc všelijaké takové placky, plněné placky s brambory, se zelím... Oni to mají jako kaši. Jako přílohu, mohou to s mlékem a tak. Takže to jsme od nich přebrali. Nebo mají takové čuerbos, to jsou takové zeleninové polévky zahuštěné smetanou, je v nich maso nakrájené na kousky, nemůže to být jako guláš. A potom se tam dá všelijaká zelenina i kapusta a vše co existuje, na kostičky a zahuštěné smetanou.

Přiznávám se, že víc mi chutná slovenská kuchyně i teď ta taliánská, jako pizza, špagety. I když jsem byla dítě, měla jsem radši slovenskou kuchyni, ne rumunskou. I když ty všelijaké placky, ty rumunské, ty jsem měla ráda, ty mi dělávali denně. Přesně tak se i jmenovaly, že to jsou rumunské placky a tyto slovenské...

Jarka: My tady v Rumunsku si udržujeme odlišné tradice, což jsou i jídla – halušky (ať s brynzou nebo zelné), pak třeba točně – zemňakové placky. To jsou má oblíbená jídla. Na zabijačku se dělá toroška, to také Rumuni nemají.

Jedny z nejoblíbenějších jídel mezi rumunskými Slováky jsou klobásy. Jde o tradiční jídla, které jedí téměř v kteroukoli hodinu (na snídani, oběd i večeři). Vyrábí se výhradně podle vlastních receptur a na místních zabijačkách z vlastních vykrmených zvířat. Nadlaccé klobásy a salámy mají specifickou pikantní příchuť díky koření, ale také kvůli sušení. Tyto „dolnozemské“ klobásy se později dostaly i na Slovensko – původně zřejmě nejsou slovenské (ani maďarské), ale přinesli je pravděpodobně Turci během svých vpádů do Uher. Slovo klobása je totiž tureckého původu.

Média a ostatní sdělovací prostředky

V současné době zájem o slovenská periodika klesá, protože se snižujícím se počtem rumunských Slováků ubývá logicky i počet výtisků. Mnoho publikací vychází na Slovensku v Matici Slovenské, ale absolutní většinu sborníků a publikací nalezneme v Nadlaku, kde vydavatelství Ivan Krasko vydává celou řadu publikací pro osvětu slovenské komunity v Rumunsku. Mezi ně patří díla *Naše snahy*, *My*, *Rovnoběžná zrkadlá*, *Dolnozemský Slovák*.

Převážná část literárních artefaktů v Bodoňosi je soustředěna do místní školy, která je vedle fary s kostelem kulturním a intelektuálním centrem celé obce a blízkého okolí. V knihovně nalezneme vedle rumunských autorů i velikány slovenské literární scény jako je Ján Kollár, Ľudovít Štúr a další.

Slovenská literatura se získává většinou darem od přátel ze Slovenska nebo od partnerských škol sídlící přímo na Slovensku.

Milena: Ve škole jsme měli knihovnu, ale byla to jenom místnost s knihami, tam se nedalo číst, jen si žák půjčil knihu a šel domů. Knižky byly slovenské i rumunské. Měli jsme celkem dobrou knihovnu... Beletrii, a samozřejmě nikdy se to nechtělo číst, co bylo povinné, ale i to co bylo nepovinné. I teď se méně čte. O hodně méně. Oni jsou více na tom facebooku a tak... Do tohoto roku 1990 roku se četlo, teď už méně.

Tady na dědině máme kabelovku a dřív jsme měli i slovenské programy. To zajišťovala taková menší firma, ta nám dávala Markízu i STV1, STV2, byla i JOJka. Pak to zrušili, my jsme protestovali, že chceme slovenské programy, nebo že se všichni odpojíme. Nám ale dali internet, tak přes internet do archívů a tak se díváme.

Knihy a časopisy přicházely na školu po dobu komunismu o mnoho lépe než teď. Teď přijdou od ambasadora, a když někdo přijde sem ze Slovenska, tak nějaké donáší, dávají.

Alexandr: V každé škole máme svoji knihovnu. Bohužel po revoluci dostáváme knihy méně, před tím chodily pravidelně časopisy ze Slovenska a občas i knihy. Teď přijdou jen s nějakou pomocí.

Doma mám v knihovně i slovenské i rumunské knížky, možná těch slovenských mám víc.

Politika

Rumunská ústava národnostním menšinám zaručuje a garantuje právo na sebeurčení, rozvoj etnické, kulturní, jazykové a náboženské identity. Na příslušníky národnostních menšin se nahlíží podle zásad rovnosti a zákazu diskriminace ve vztahu k jiným rumunským občanům. Rumunská ústava v článku 62 zajišťuje málo početným národnostním skupinám, které by nemohly získat při volbách žádný poslanecký mandát, jistotu alespoň jednoho poslance.²⁶⁴

Menšiny mají svoji zastupitelskou organizaci, která může delegovat své kandidáty do dolní komory rumunského parlamentu. Pro užívání svého mateřského jazyka v úředním styku musí mít komunita v administrativní jednotce nejméně 20 % obyvatel. Tato kvóta platí i pro používání dvojjazyčného názvů obcí a názvů označující veřejné instituce.

Zodpovědnost za dodržování práv menšin a řešení jejich problémů a postavení má více institucí. Nejvýznamnější je Rada národnostních menšin (Consiliul minorităților naționale), která zastupuje dvacet státem uznaných historických menšin. Rada je poradním orgánem vlády a nemá právní subjektivitu. Zabezpečuje především přerozdělování finančních prostředků ze státního rozpočtu určených menšinovým organizacím, ale prostřednictvím svých odborných komisí řeší celou řadu otázek týkajících se národnostních menšin (kultura, média, sport, vzdělávání...)²⁶⁵

Významnou institucí, která vznikla bezprostředně po pádu komunistického režimu v roce 1989, je Demokratický svaz Slováků a Čechů v Rumunsku (DSSČR), jejímž hlavním úkolem je hájit základní práva obou menšin. Svaz také vysílá svého zástupce (poslance) do rumunského parlamentu.

Organizace chce také pomáhat při rozvíjení národní identity a při zachování kulturních hodnot slovenské a české menšiny. Členem organizace se může stát každý občan Rumunska hlásící se k české nebo slovenské národnosti. Organizace je financována ze státního rozpočtu Rumunska. Část finančních prostředků získává z členských příspěvků, nezanedbatelnou částkou podporuje organizaci formou peněžních darů i Slovensko a Česká republika.²⁶⁶

Od roku 2004 až do současnosti zastupuje Čechy a Slováky v Rumunsku v dolní komoře rumunského parlamentu Adrian Miroslav Merka.

.....
²⁶⁴ *Constitution of Romania*. [online] Palatul Parlamentului. [cit. 2012-09-12]. Dostupné z: <<http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=371>>.

²⁶⁵ *Consiliul minorităților naționale*. [online] Cancelaria Primului-Ministru. [cit. 11. 11. 2014] Dostupné z: <<http://www.dri.gov.ro/consiliul-minoritatilor-nationale/>>.

²⁶⁶ *Demokratický svaz Slováků a Čechů v Rumunsku (DSSČR)*. [online] Krajané v českých vesnicích rumunského Banátu. [cit. 12. 9. 2011]. Dostupné z: <<http://www.svata-helena.eu/svaz.htm>>.

Shrnutí a závěr

Důvodem příchodu Slováků do Rumunska od 17. století byla především jejich špatná hospodářská situace. Slováci se stěhovali především kvůli novým pracovním příležitostem, dále utíkali před hladem, vykořisťováním, dokonce i kvůli víře. Jednalo se o několik postupných migračních vln především přes oblast dnešního Maďarska, kde našli velmi úrodnou půdu, ale protože se nové osady rychle zalidnily, postupovala část Slováků dále. Území dnešního Rumunska začali osidlovat v průběhu 18. a 19. století. Nejvíce osídlenou oblastí se stala severozápadní část země – župy Arad, Bihor a Timiș.

V době kolonizace se Sedmihradsko stalo kvůli dobrým podmínkám k usazení novým domovem Slováků hlavně z jižního a východního Slovenska.

Obrázek 108. Sedmihradsko.

Sedmihradské pohorie neboli Transylvánie je historická země nacházející se v centrální části dnešního Rumunska. Do Sedmihradska patří okrajově župa Bihor, kam spadá i slovenská obec Bodonoš. Pohorie může dosahovat výšky až 2 500 m. n. m., nicméně na snímku jsou kopce vysoké kolem 600 m. n. m.

Nejvíce Slováků žilo v Rumunsku v meziválečném období – ve 30. letech 20. století se ke slovenské národnosti v Rumunsku hlásilo přes 50 tisíc osob.

K neprudšímu poklesu došlo po 2. světové válce, kdy v rámci řízené (a částečně i neřízené) reemigrace odešlo mnoho Slováků do Československa.

Od té doby jejich počet klesl ke zhruba 14 tisícům, což je sice nepatrný podíl obyvatel v Rumunsku (0,07 %), ale protože žijí kompaktně v souvislé oblasti, je jejich přítomnost stále významná.

Náboženské vyznání Slováků je převážně římskokatolické a v okolí Nadlaku je početně významné evangelické obyvatelstvo.

Bodonoš, nacházející se v Sedmihradsku, je původní oblastí obývanou Slováků, ale mnoho jejich příbuzných už žije na Slovensku a vzájemně se navštěvují. Na prvním místě se Slováci cítí být Slováci, poté Rumuny. Slováci a Rumuny odlišuje jejich životní styl vycházející i z odlišného náboženství oproti většinovým – pravoslavným – Rumunům. V dnešní době dochází stále více k manželství mezi Slováci a Rumuny, tím i mezi římskými katolíky a pravoslavnými.

Někdy je požadováno přestoupení k římskokatolické víře, ale není to podmínkou.

Slovenský jazyk je jedním z nejdůležitějších atributů, který vytváří slovenskou identitu v rumunských Slováců. Občanství mají Slováci spíše rumunské nebo dvoji – rumunské a slovenské.

Slovenská menšina byla nejméně spokojená v období 90. let, kdy byl nedostatek práce. Nejlépe se jim, dle jejich slov, žilo za komunismu, kdy měli všichni práci. To platí i pro roky 2005–2008, byl dostatek práce, lepší technologie a zlepšila se životní úroveň. Nyní počet lidí zaměstnaných v zemědělství upadá kvůli modernizaci. Panuje dobrá informovanost, zlepšilo se vybavení a rozvíjí se technologie. Celková situace je na velmi dobré úrovni a životní situace je velmi příznivá. Z politického hlediska je Rumunsko k menšinám velmi liberální.

Kulturní život Slováků v Rumunsku je velmi pestrý. Významnou organizací je Demokratický svaz Slováků a Čechů v Rumunsku. Ten financuje některá kulturní dění. Skoro v každé obci existují folklórní soubory. Mezi další kulturní prvky patří hudební festival v Nadlaku, časopisy Naše snahy a Prameň. V Bodonošské škole je soustředěno mnoho knih nejen slovenské, ale i rumunské scény. Do slavností se řadí podzimní vinobraní, školní oslavy, jarní svátky Den žen a Den matek. Další události spojené se slovenskou menšinou v Rumunsku se nazývají oběračky, páračky a zabijačky, nesmí se zapomenout také na hody. Bodonoš se může pyšnit Teoretickým lyceem Josefa Kozáčka, kde se učí přes 300 dětí. Součástí lycea je i školka. Upřednostňuje se učení ve slovenském jazyce – maturita může být buď ve slovenštině, nebo v rumunštině. Škola je nově zařízena. Největším problémem je klesající počet žáků, protože Slováci odcházejí do zahraničí za prací. Důsledkem tohoto dění je zavírání menších škol.

Slovenská menšina v Rumunsku si stále udržuje národní identitu. Mezi výrazný prvek vyčleňující slovenskou menšinu v Rumunsku je kultura. Ať už se jedná o slavnosti nebo svátky, organizace a spolky, média, náboženství či odlišný životní styl – udržují si svoji specifickou slovenskou kuchyni. Římskokatolická víra jako atribut slovenské menšiny, hlavně v Bodonoši, ovlivňuje život Slováků v Rumunsku, kde příslušnost k církvi je běžným projevem, který menšinu spojuje, a je nositelkou národní identity. Dalším důležitým prvkem této menšiny je jazyk – slovenština, kterou Slováci v Rumunsku považují za svůj mateřský jazyk. Avšak dochází k jejímu úpadku, který je zapříčiněn migrací slovenských obyvatel do jiných států, kde se snaží sehnat práci. Historické povědomí v identitě této menšiny hraje nepatrnou roli. Celkově se počet Slováků stále snižuje – příčinou je odchod mladých z Rumunska za prací.

SLOVÁCI V ZEMÍCH BÝVALÉ JUGOSLÁVIE

Velké množství Slováků se v průběhu 18. století rozhodlo opustit svojí domovinu a vydat se hledat nový a lepší domov. Většina z nich se z jihu Slovenska a severu Maďarska vydala dále na jih do tehdejších Dolních Uher, kde jejich potomky můžeme najít i dnes.

Určit jednoznačné datum, odkdy trvá slovenská přítomnost na území bývalé Jugoslávie, není dost dobře možné. Za určitý mezník můžeme považovat rok 1745, kdy na futockém panství v jižní Báčce ve Vojvodině založili slovenští poddaní první slovenskou obec Petrovec. Od té doby v průběhu 18., 19. a 20. století vzniklo několik desítek dalších slovenských obcí.²⁶⁷

V další části Vojvodiny, ve Srijemu, jsou počátky slovenského osídlení spojeny s velmi specifickými podmínkami existence Vojenské hranice. Sem přichází v roce 1770 přibližně 1000 slovenských kolonistů, kteří dávají základ pozdějšímu slovenskému osídlení. Jejich existenční podmínky byly mnohem obtížnější ve srovnání s životem v dalších oblastech, a to nejen kvůli vojenské službě v pohraniční oblasti.

Obrázek 109. Tradiční slovenské oblečení, Pivnica (Srbsko).

Foto: Eva Bosáková

V srbské Vojvodině dnes nalezneme velmi aktivní spolky, které dokonce vyvážejí slovenskou kulturu zpět na Slovensko, kde se na mnohé ze starých tradic

²⁶⁷ *Zahraniční Slováci a národné kultúrne dedičstvo*. Martin: Matica slovenská, 1984, s. 160.

rychle zapomíná. Jedná se o celosvětově nejaktivnější a nejpočetnější skupinu Slováků žijících mimo Slovensko. O něco méně početné spolky jsou i v severním Chorvatsku²⁶⁸ kolem města Ilok. Nejméně početná je pak skupina Slováků žijících v Černé Hoře.

Hlavním cílem práce je zmapovat usídlení lidí se slovenskými kulturními kořeny na území nástupnických států po bývalé Jugoslávii – Srbsku, Chorvatsku a Černé Hory. Mezi klíčové otázky se tedy bude řadit ukázka současného života enkláv Slováků žijících v této oblasti.

O této menšině již existuje celá řada studií, materiálů a knih a stále vznikají další. Přesto je zde ještě jedno prázdné pole působnosti, na které se tato práce snaží svojí trochou přispět – pohledu badatelů mimo zkoumaný národ. Proto zde prezentovaný pohled nebude ovlivněn národní hrdostí, výchovou, atp. Tímto je snaha dosáhnout vyšší objektivit dat.

Literární rešerše

*Srbsko*²⁶⁹

Ke zkoumané menšině existuje celá řada pramenů, některé jsou i poměrně velmi obsáhlé. Tato kapitola by měla stručně shrnout významné tituly s touto tematikou a podat k nim drobný komentář co se týče výhod, či nevýhod využití těchto pramenů.

Pro lepší přehlednost jsou dostupné materiály rozděleny do dvou skupin: na knižní tituly vydávané Slováky ve Vojvodině a na místní časopisy. Zahraniční práce zde nebudou zmiňovány, jelikož jich je velmi málo a téměř všechny vychází právě z literatury, která by spadala do skupin výše vymezených.

Do první skupiny můžeme zařadit knihu *Slováci v Srbsku: z aspektu kultúry*²⁷⁰, která byla vydána v roce 2012. Kniha je graficky i obsahově velmi pěkně zpracována, obsahuje mnoho fotografií a obrázků. Díky své komplexnosti a dobrému zpracování byla označena jako počín roku v rámci celého Srbska. Tým autorů z *Ústavu pre kultúru Vojvodinských Slovákov* nás v knize postupně seznamuje s jednotlivými vesnicemi a městečky, kde Slováci v Srbsku sídlí. Stručně nás seznamuje s historií, zvyky, architekturou a základními demografickými údaji. Kniha ovšem trpí i některými faktografickými nedostatky, a proto se

²⁶⁸ Chorvatsko a Černá Hora jsou zpracovány na základě výzkumu v rámci projektu „Pestrá Evropa“, z osobních rozhovorů s autory výzkumu a ze společné cesty do zkoumané lokality. Zdrojové články: SATARYOVÁ, Kristýna, Linda KOLÁŘOVÁ a Jana BREJCHOVÁ. *Slováci v Černé Hoře*. [online]. Hospodářská a kulturní studia, Provozně ekonomická fakulta ČZU v Praze, 2013 [cit. 10. 11. 2014]. Dostupné z: <<http://www.hks.re/wiki/montenegro>>. SATARYOVÁ, Kristýna, Linda KOLÁŘOVÁ a Jana BREJCHOVÁ. *Slováci v Chorvatsku*. [online]. 2013 [cit. 24. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.hks.re/wiki/slovaci_v_cerne_hore>.

²⁶⁹ HANUŠ Pavel. *Kulturní specifika slovenské národnostní menšiny v Srbsku*. Praha, 2013. Bakalářská práce. Česká zemědělská univerzita. Vedoucí práce doc. Ing. PhDr. Petr Kokaisl, Ph.D.

²⁷⁰ SKLABINSKÁ, Milina; Katarína MOSNÁKOVÁ. *Slováci v Srbsku: z aspektu kultúry*. Nový Sad: Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, 2012. ISBN 86-879-4706-2.

připravuje druhé opravené vydání. Tato kniha může velmi dobře posloužit k vytvoření si přehledu o místní komunitě. K hlubšímu pochopení je ovšem potřeba zaměřit se především na konkrétní monografie jednotlivých vesnic a danou oblast navštívit. Tato kniha totiž ukazuje vše v lepším světle, než je skutečná situace.

Monografie jednotlivých vesnic nám poskytují komplexní a podrobný pohled na život v dané vesnici. Někdy jsou tyto podrobnosti až neuvěřitelné, například v monografii „*Lug, dedinka v údolí*“ se můžeme dočíst i celý soupis obyvatel a jejich adresy z roku, kdy kniha vyšla, co dříve hrávaly děti za lidové hry či o výletu místních obyvatel na Slovensko. V této knize je velmi pěkně popsána i historie příchodu Slováků na „*Dolní zem*“ s názornou ukázkou na přiložených mapách. Tuto monografii ovšem stejně jako ostatní trápí to, že do ní ve značné míře přispívali místní a díky tomu se situace může jevit lépe, než je skutečná realita.

Mezi dalšími monografiemi lze zmínit „*Padina: 1806–1996*“²⁷¹, „*Padina 1806–2006*“²⁷², „*Kovačica: 1802–2002*“²⁷³ a „*Selenča: 1758–1998*“²⁷⁴. Všechny tyto knihy nás shodně informují o historii a kulturní situaci popisovaných vesnic.

Ve sborníku „*Selenča: 1758–1998*“ se autoři rozepisují především o zvláštnosti toho, že tato vesnice je rozdělena na dvě poloviny mezi katolíky a evangelíky. Můžeme se zde tedy dočíst mnoho zajímavostí o rozdílech mezi zvyky těchto rozdílných směrů křesťanství. Jistě není bez zajímavosti ani rozbor jmen. Na tomto rozboru autoři jasně ukazují rodovou strukturu, a také po dlouhá léta neporušitelné rozdělení vesnice.

Sborník „*Kovačica: 1802–2002*“ je naproti tomu zajímavý především články o umění. Dočteme se zde, že Kovačica²⁷⁵ je centrem umělecké tvorby vojvodinských Slováků. Především početně zastoupený je tu směr naivního umění.

Knihy nám podává i informaci, že se zde vyrábí housle. V pracích „*Padina: 1806–1996*“ a „*Padina 1806–2006*“ se naproti tomu setkáváme s popisem Vojenské hranice. V neposlední řadě je potřeba zmínit podrobné a rozsáhlé informace o studních v Padině, které dříve byly společné pro celou vesnici. S tím souvisí i zajímavé informace o hospodaření s vodou.

Všechny tyto monografie nám mohou poskytnout velmi hluboký vhled do zkoumané problematiky a to zejména díky tomu, že jejich autoři jsou místní

.....
²⁷¹ *Padina 1806–1996. Miestny odbor Matice slovenskej v Padine*. Nový Sad: Biroelectronic, 1996. ISBN 86-901823-1-4.

²⁷² *Padina 1806–2006: zborník prác II*. Padina: Miestne spoločenstvo a Miestny odbor Matice slovenskej v Padine, 2010. ISBN 978-86-901823-3-6.

²⁷³ *Kovačica 1802–2002: Zborník prác pri dvestoročnici mesta*. Miestne spoločenstvo Kovačica. Báčsky Petrovec: AST Kultúra, 2002. ISBN 86-903911-0-X.

²⁷⁴ GAŠPAROVSKÝ, Jozef. *Selenča: 1758–1998*. Báčsky Petrovec (Republika Srbsko): Slovan-Progres, 1998. ISBN 86-7103-134-9.

²⁷⁵ Obecněji celý Vojvodinský Banát.

Slováci. To ovšem s sebou nese i jednu obrovskou nevýhodu. Situace je v těchto knihách ukazována v lepším světle, než je skutečnost.

Obrázek 110. Naivní umění v Kovačici.

Foto: Eva Bosáková

Dalším cenným zdrojem jak poznat místní kulturu jsou časopisy, kterých zde vychází velké množství – například „*Národnostný kalendár*“²⁷⁶ a „*Dolnozemský Slováč*“²⁷⁷. V prvně zmíněném se můžeme vždy dočíst, jaký byl právě uběhlý rok této menšiny, a tím získat představu o aktuálním dění. Jelikož tento časopis má již několik desítek ročníků, je zde možné pozorovat vývoj situace aktuálním náhledem na věc.

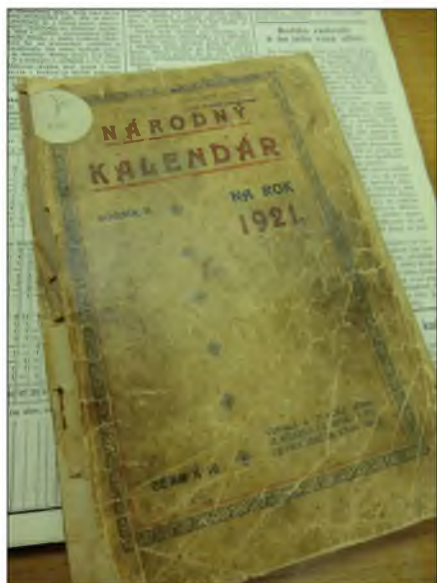
Pro ilustraci je zde možné představit alespoň jeden ročník.²⁷⁸ V první části je na dvanácti stránkách kalendář následujícího roku s popisem některých zajímavých dat a jejich událostí. Poté se zde dočteme drobné shrnutí hlavních událostí ve světě. Za touto částí už přichází články k nejdůležitějšímu dění mezi srbskými Slováky. Zde je touto událostí historicky první volba do „*Národnostnej rady*

²⁷⁶ Např. *Národný kalendár obyčajný rok 2010*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum, 2009, roč. 89. ISSN 0354-1029.

²⁷⁷ Např. *Dolnozemský Slováč*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum v Báčskom Petrovci, 2012, 17 (32), č. 3. ISSN 1454-5489.

²⁷⁸ *Národný kalendár na obyčajný rok 2011*. Báčsky Petrovec (Republika Srbsko): Slovenské vydavateľské centrum Bačski Petrovec, 2010, roč. 90. ISSN 0354- 1029.

slovenskej národnostnej menšiny“. Na dalších stránkách se seznámíme i s dalšími událostmi uplynulého roku. Předposlední část kalendáře je věnována článkům o zemědělství, kuchařským receptům a dalším různým radám. Na úplném závěru je každoročně myšleno i na ty nejmenší, pro které je zde kapitola „*Detský kútik*“.

Obrázek 111. Nejstarší číslo Národního Kalendáře (1921).

Časopis „*Dolnozemský Slovák*“ nás naproti tomu seznamuje více odborně s kulturou Slováků na „*Dolní zemi*“.

Obrázek 112. Časopis Dolnozemský Slovák.

Tento časopis je společně vydáván v Srbsku, Maďarsku a Rumunsku. Z posledního ročníku by stály za připomínku zejména články o Slovenské svatbě v Padině, kde je tato událost detailně popisována a článek k 80. výročí „*Maticе slovenskej v Srbsku*“.²⁷⁹

Například v roce 2009 vyšel článek s novými informacemi o počátcích osidlování obce Hložany.²⁸⁰ V tom nás autor seznamuje se svým úspěšným pátráním po „*urbariálních súpisoch*“ a jejich významu. Hned následující článek o sběratelství písní Slováků v Srbsku nás seznamuje s historií této sběratelské činnosti, která podle mnohých místních obyvatel pomáhá uchovat tradiční slovenskou píseň, kterou považují za základ uchování vlastní identity. Třetí číslo z roku 2010²⁸¹ je věnováno kulturním institucím Slováků v zemích, které se účastní na vydávání tohoto časopisu. Zde se můžeme rychle a stručně dočíst informace o těchto jednotlivých společnostech. Díky tomu, že jsou tyto údaje shrnuty v jednom díle, není obtížné si udělat představu o jednotlivých institucích. Tyto časopisy, tím že vycházejí pravidelně, jsou hodnotným nositelem aktuálních informací. Nevýhody mohou spočívat v tom, že na nové informace, které přináší, není nahlíženo s odstupem. Omezená délka článků nutí autory některá obsáhlá témata zjednodušit, což může být pro úplné porozumění určitý problém.

Chorvatsko

Množství publikací napsané v o Slováciích v Chorvatsku je výrazně menší než v případě Srbska, ale i zde je o co se opřít.

Obraz o situaci Slováků v Chorvatsku pěkně ukazuje kniha *15 rokov Zväzu Slovákov v Chorvátskej republike* od Adriji Kurice a Branky Baksové.²⁸² Publikace je dvojjazyčná, takže si v ní mohou počít jak Slováci (respektive Češi), tak i Chorvaté. Věnuje se například kultuře, příchodu Slováků na území Chorvatska, školství, kultuře a dává přehled všech slovenských Matic v Chorvatsku.

Svaz Slováků v Chorvatsku vydal téměř všechny dostupné publikace týkající se slovenské menšiny žijící v Chorvatsku. Ušák²⁸³ se zaměřuje na historii příchodu Slováků do Slavonie. Rozděluje toto území na: Našickou, Djakovskou, Pakrackou, Požežskou oblast a na východní Slavonii. V každé z těchto oblastí se nachází několik slovenských obcí. To znamená, že tam žije významný počet Slováků a ve zdejších základních školách existuje možnost učit se fakultativně (jako nepovinný předmět) slovenský jazyk.

²⁷⁹ *Dolnozemskej Slováka*. Báčky Petrovec: Slovenské vydavačské centrum v Báčskom Petrovci, 2012, 17 (32), č. 3. ISSN 1454-5489.

²⁸⁰ *Dolnozemskej Slováka*. Báčky Petrovec: Slovenské vydavačské centrum v Báčskom Petrovci, 2009, 14 (29), č. 1. ISSN 1454-5489.

²⁸¹ *Dolnozemskej Slováka*. Báčky Petrovec: Slovenské vydavačské centrum v Báčskom Petrovci, 2010, 15 (30), č. 3. ISSN 1454-5489.

²⁸² KURIC, Andrija a Branka BAKSA. *15 rokov Zväzu Slovákov v Chorvátskej republike: Slováci v Chorvátsku včera, dnes, zajtra*. Našice: Zväz Slovákov v Chorvátskej republike, 2007. 194 s. ISBN 978-953-7277-10-0.

²⁸³ UŠÁK, V. *Slováci v Chorvátsku: Historický náčrt*. 1. vyd. Cleveland: Slov. ústav, 1978. 231 s.

Jednotlivé slovenské matice v Chorvatsku vydávají publikace, které se zaměřují na historii obcí a místní spolky, geografickou polohu, místní kulturu, svatební obyčeje, školství, folklórní sdružení atd. Knihy jsou zpravidla dvojjazyčné, z jedné poloviny v chorvatštině, z druhé ve slovenštině. Z. Brnjik²⁸⁴ sepsal takovou publikaci o obci Jelisavec (chorvatsky Jelisavac). Text zaznamenává sedmdesát let existence obce, popisuje historii příchodu prvních Slováků do Jelisavce. Slovenská minorita tvoří v obci Jelisavec majoritu, jelikož zde žije více Slováků než Chorvatů. Tato dědina je specifická tím, že všechny nápisy v obci jsou dvojjazyčné.

V roce 2005 byla nově publikovaná knížka od Vesny Baksové²⁸⁵, která popisuje jednotlivé události příchodu Slováků do našického kraje přes jejich život v Markovci, o životních podmínkách v nové zemi a o místních obyčejích z pohledu každodenního života. Publikace vyšla na základě informací o původu slovenské menšiny a má ukázat vztah k rodnému Markovci, kde se aktivně účastní činností v SKUS „*Fraňo Strapač*“. Publikace dále poukazuje na život a jednotlivé zvyky Slováků, kteří se usídlili v našickém kraji ve vesnici Markovec.

Příchod slovenského obyvatelstva do dnešního Chorvatska je velice propojen nejen se zvyklostmi a tradicemi, ale také s rodným slovenským jazykem. Pro udržení jazyka se Slováci snaží vydávat nejrůznější publikace ve slovenštině nejen pro starší či dospělou generaci, ale i pro malé děti. Snaha o udržení jazyka je velice důležitý prvek při konstruování vlastní identity a snaží se dětem pomoci se zachováním slovenského jazyka. Publikace s názvem *Zlaté perá*²⁸⁶ se skládá z příspěvků dětí (jejich zážitků a každodenních postřehů ze života). Autor Josip Kvasnovski vydal nejen *Zlaté perá*, ale mnoho dalších publikací. Jednou z nich je *Slovník oravsko-kysuckého nářečia a Slovákov v Josipovci*²⁸⁷, který je určen k posílení jazyka, ochraně jejich řeči a ukázce krásy řeči jejich předků.

„*Sme svedkami šťastia človeka, ktorý ovládne cudzí jazyk, ale aj nešťastia, keď pohŕda svojím materinským.*“²⁸⁸

V článku *Statistiky a odhady*²⁸⁹ na stránkách *Slovenské zahraničie* (<http://www.slovenskezahranicie.sk/sk/portal>) autor popisuje migraci ze Slovenska do jiných států Evropy i do dalších zemí celého světa v 18. století. Zabývá se také problematikou určení počtu Slováků v daných zemích a zmiňuje i zlepšení situace v posledních letech. V článku jsou uvedeny i tabulky sledující jak

²⁸⁴ BRNJIK, Ž. *Jelisavac: slovenská rodná dedina*. 1. vyd. Jelisavac: Savez Slovaka RH i MS Jelisavac, 2007. 152 s. ISBN 978-953-7277-10-9.

²⁸⁵ BAKSOVÁ, Vesna. *O životě a zvykocho Slovákov v Markovci Našickom*. 2005., s. 3–7. ISBN 953-7277-02-X.

²⁸⁶ KVASNOVSKI, Josip a Štefánia CHOVANCOVÁ. *Zlaté perá*. 2010., s. 5, ISBN 978-953-95327-0-2.

²⁸⁷ KVASNOVSKI, Josip. *Slovník oravsko-kysuckého nářečia Slovákov v Josipovci*. Josipovac: Matica Slovenská, 2006. 92 s. ISBN 953-95327-0-1.

²⁸⁸ KVASNOVSKI, Josip. *Slovník... c. d.*, s. 5–11.

²⁸⁹ *Štatistiky a odhady*. [online] © 2011–2012 USZZ Bratislava. [cit. 30. 10. 2012] Dostupné z: <http://www.slovenskezahranicie.sk/sk/stranka/7/statistiky-a-odhady>.

odhadnutý počet Slováků v dané zemi, tak i jejich přesný počet, za předpokladu, že země provádí sčítání lidu i u národnostních menšin.

Ratko Sudecký²⁹⁰ se v článku *O Ilockých Slovákoch* zaměřuje na slovenskou komunitu přímo ve městě Iloku. Popisuje zde historii i současnou situaci města, dotýká se kultury a školství, hovoří o slovenském rozhlasovém vysílání, divadle i Matici. Také se věnuje popisu zvyků a obyčejů tamních obyvatel.

V dílech *90 rokov slovenského divadelníctva v Iloku Andreje Kurice*²⁹¹ a *Slovenské divadlo v Iloku 1914–2008* od skupiny autorů Sudecký, Černí a Mikšad²⁹² se pojednává o vývoji slovenského ochotnického divadla v Iloku. Kniha se zabývá autory divadelních her, protagonisty jednotlivých rolí a v neposlední řadě i postojem slovenských obyvatel Iloku k divadlu hraném v jejich rodné řeči.

Černá Hora²⁹³

V této zemi je nejmenší počet Slováků ze zemí, na které se zde zaměřujeme. S pouze malou nadsázkou se dá říci, že vše stojí na jednom aktivním slovenském krajanovi.²⁹⁴ Všechny níže popsané knížky jsou jeho dílo.

Čiernohorsko-slovenské priateľstvo vydalo čtyři publikace: *Slováci v Čiernej Hore – kto sme, čo sme a kam ideme* (2008), *Spievajme spolu* (2008), *Pod' so mnou farbit'* (2010).

Nejnovější publikace *Prvé tri (k)roky*, která byla vydána v roce 2010 v Podgorici, je výsledkem činnosti předsedy správní rady pro Čiernohorsko slovenské priateľstvo pana Mira. Tato publikace je bilingvní – jedna část je napsaná v černohorštině a druhá ve slovenštině. V první části knížky se čtenáři dozví mnoho informací o vzniku Čiernohorsko slovenského priateľstva a o snaze více oslovit slovenské obyvatelstvo, které z různých důvodů přišlo do Černé Hory. Jsou zde uvedeny inzeráty, které byly vydávány v místních černohorských novinách nejen v černohorštině, ale i ve slovenštině. Pomocí těchto inzerátů se pan Spevák snažil oslovit ostatní Slováky, kteří se pomocí této inzerce mohli zaregistrovat do Čiernohorsko slovenského priateľstva a navázat nové kontakty mezi sebou. Dále v této části se nachází informace o různých kulturních akcích, které byly uskutečněny od roku svého založení do roku 2010.

²⁹⁰ SUDECKÝ, Ratko. *O Ilockých Slovákoch*. [online] Slováček v exilu, 6. března 200. [cit. 30. 10. 2012]. Dostupné z <http://www.exil.sk/?id=512&tree_id=99800>.

²⁹¹ KURIC, Andrej. *140 rokov slovenskej školy v Iloku/90 rokov slovenského divadelníctva v Iloku*. 1. vyd. Osijek: Grafika, 2004. (87 s.) ISBN: 935-98927-7-5.

²⁹² ČERNÍ, Ružica; MIKŠAD, Vlatko; SUDECKÝ, Ratko. *Slovenské divadlo v Iloku 1914–2008*. Bratislava: Matica Slovenská, 2008. ISBN 978-953-283-015-6.

²⁹³ SATARYOVÁ, Kristýna, Linda KOLÁŘOVÁ a Jana BREJCHOVÁ. *Slováci v Černé Hoře*. [online]. Hospodářská a kulturní studia, Provozně ekonomická fakulta ČZU v Praze, 2013 [cit. 10. 11. 2014]. Dostupné z: <<http://www.hks.re/wiki/montenegro>>.

²⁹⁴ Tím je zakladatel slovenského spolku v Černé Hoře pan Michal Spevák.

V druhé části publikace jsou zachyceny životní příběhy o tom, jak se jednotliví slovenští migranti dostali do Černé Hory a z jakého důvodu sem přišli. U jednotlivců je přidán i stručný životopis s fotkou daného Slováka.

Historie příchodu Slováků na Dolní zem

Evropské války (nejen) v 17. a 18. století ovlivnily osudy mnoha lidí, mezi něž se bezesporu řadí i slovensky hovořící obyvatelé dnešního jižního Slovenska a severního Maďarska. Doba nebyla lidem z těchto končin příznivě nakloněna, turecká armáda²⁹⁵ se dostávala hluboko na území Uher. Turecké nájezdy se opakovaly po bitvě u Moháče v roce 1526, v 17. století Turci ovládali značnou část Uherska a v roce 1663 se jim podařilo dobýt Nové Zámky. Posílení vítězstvím pokračovali přes Hlohovec, Nitrú a Levici až do údolí řeky Váh. I přes to, že se s Turky podařilo uzavřít mír, byly jeho podmínky pro Habsburskou monarchii nevýhodné. Leopold I.²⁹⁶ tuto smlouvu podepisuje s datem 10. října 1663. Tímto dokumentem Turkům zůstaly Nové Zámky, což jim pomohlo drancovat slovenské vesnice.

V roce 1683, po porážce Turků u Vídně, to pro obyvatele Horního Uherska vypadalo, že se situace obrátí k lepšímu. To se nestalo ani přes to, že Turci byli o dva roky později nuceni stáhnout se z Nových Zámek a rok na to i z Budína.²⁹⁷ I když byla v roce 1718 turecká nadvláda Uherska definitivně ukončena, místním obyvatelům se neulevilo, spíše naopak. Většina tehdejší uherské šlechty se nacházela na území dnešního Slovenska. Tito páni neváhali pro sebe a pro své jednotky bránící se Turkům zajistit dostatek ze zásob a práce svých poddaných.

*„Preč odtiaľto! Preč z toho prekliateho miesta, kde ťa zem nevládze uživiť, kde z teba zdierajú kožu, kde žijeme horšie ako dobytok, ako psy... Preč odtiaľto, kamkoľvek, len preč... Ďaleko, veľmi ďaleko, čo najďalej, hoci na koniec sveta...“*²⁹⁸

Obyvatelstvo si těžko obstarávalo obživu na obhospodařované půdě. Odchod Slováků byl tedy jedinou možnou obranou proti útlaku. Zrychlení odchodu evangelických Slováků pomohla i tehdejší velmi tvrdá rekatolizace.²⁹⁹

Už v této době se setkáváme s prouděním ze severu na jih, kdy slovenští sezónní pracovníci chodili na uherskou nížinu na žatvy.³⁰⁰

V této uherské nížině býval hlavní obživou obyvatelstva extenzivní chov dobytka na rozsáhlých *pustách*. Zájem o zalidnění široké pustiny měl jednak stát,

.....
²⁹⁵ Nejednalo se ještě o armádu Turecka v dnešním slova smyslu, ale o jednotky Osmanské říše.

²⁹⁶ Habsburský císař Svaté říše římské národa německého a český a uherský král.

²⁹⁷ Pravobřežní část dnešního města Budapešť, které vzniklo 1. ledna 1873 spojením Budína, Starého Budína a Pešti.

²⁹⁸ BORGUEA, M., ŠVIHRAN, L. *Tu sa usadíme*. Tatran Bratislava 1979, s. 12–13.

²⁹⁹ Zpracováno dle: *Slováci v Srbsku*, c. d., *Dôvody sťahovania sa Slovákov na Dolnú zem*. [online] exil.sk, 5. 9. 2005 [cit. 12. 12. 2014] Dostupné z: <http://www.exil.sk/?id=827&tree_id=99800>.

³⁰⁰ *Dôvody sťahovania sa Slovákov na Dolnú zem*. c. d.

ale také zeměpání. Otevíraly se zde možnosti využití pro velké množství úrodné půdy a také bylo potřeba hlídat vojenskou hranici proti Turkům. Slováci byli lákáni k odchodu do těchto krajů různými sliby – například nařízení Leopolda I. z roku 1701 slibovalo osídlencům osvobození od daní po dobu tří let. Na Dolní zem proudily především rolnické poddanské masy s vidinou lepšího života.³⁰¹

„Tak sa Slovák v prvých desaťročiach 18. storočia dostal kopcami a údoliami, čo od slovenskej strechy – Tatier – vedú na juh, vždy nižšie a nižšie. Potom už pred ním stála ako dľaň rovná, miestami močaristá, zdivočená a úhorom ležiaca Panónska nížina. Slovák na chvíľku zaváhal.“³⁰²

Tuto cestu slovensky hovořících obyvatel lze poměrně jasně rozdělit do dvou etap. První z nich je přesun obyvatelstva do jižních částí Novohradské stolice³⁰³ a do okolí Bekéše³⁰⁴. Tito lidé opustili své domovy především v Oravské, Spišské a Liptovské stolici, o něco později odešli ze stolic Trenčianské a Nitrianské. Toto stěhování probíhá v době konce 17. a první třetině 18. století.

Zde se cesty Slováků rozcházejí na vícero světových stran. Největší část z nich pokračuje do Srbska a do Chorvatska. V případě Černé Hory se bude jednat převážně o druhotnou migraci ze Srbska až o mnoho let později.

Bylo by také chybou domnívat se, že se tehdy stěhovali pouze Slováci, přemísťovali se i příslušníci jiných národností, například Maďaři, Němci, Chorvati, Češi aj.

Geografická situace Slováků na Dolní zemi

Vzhledem k možnostem moderního cestování ztrácí geografické pozadí země mnoho ze své původní důležitosti. O to více je ale třeba uvědomit si důsledky umístění velkých a v minulosti obtížně překročitelných vodních toků, hor a nížin pro historický vývoj stěhování slovenského národa na Dolní zem.

Označení „Dolná zem“

Když Slováci mluví o pojmu „Dolná zem“, obvykle tím myslí někdejší jih Uherska. Jedná se o zemi, kterou Slováci s jinými národy kolonizovali v rámci habsburské monarchie³⁰⁵. Podle dnešních hranic připadá toto historické území pěti státům – Chorvatsku, Rumunsku, Srbsku, Maďarsku a Bulharsku. Komplementárně k tomu se používá výraz „Horniaky“ či „Horná zem“, kterým se míní území dnešního Slovenska a severního Maďarska. Někdy se můžeme setkat i s označením „Stará vlast“.³⁰⁶

³⁰¹ *Dôvody sťahovania sa Slovákov na Dolnú zem.* c. d.

³⁰² URBAN, Kristián, Samko KUKUČKA a Miloslav KOLÁR-FICO. *Lug Dédinka v údolí: Prvých 105 rokov 1902–2007.* Stará Pazova (Republika Srbsko): GKP SavPO, 2008, s. 16.

³⁰³ Dnes je toto území součástí jižního Slovenska a severního Maďarska

³⁰⁴ Zde je v současné době „centrum“ Slováků v Maďarsku.

³⁰⁵ Od roku 1804 hovoříme o Rakouském císařství. V roce 1867 se kvůli rakousko-uherskému vyrovnání tento státní útvar transformuje do Rakouska-Uherska.

³⁰⁶ ČÁP, Peter. *Slováci ve Vojvodině.* Plzeň, 2005, s. 8. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická. Vedoucí práce Mgr. Filip Tesař.

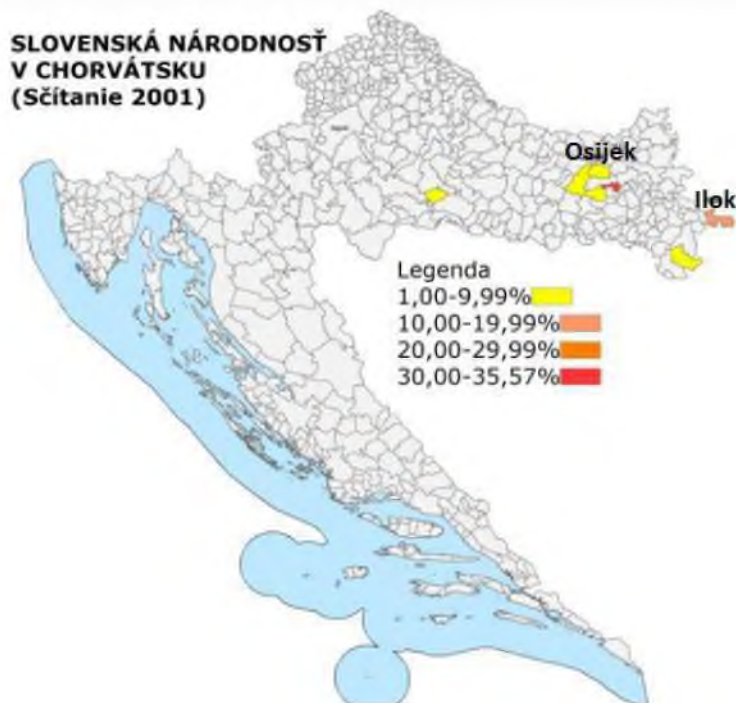

Obrázek 113. Dům s typickou modrou barvou.

Modrá barva je pro Slováky na „Dolní zemi“ charakteristická.
Foto: Pavel Hanuš.

Chorvatsko

Většina Slováků přicházejících na území dnešního Chorvatska se usadila na území zvaném Slavonie. Tam také dodnes nalezneme největší a nepočetnější skupiny Slováků. Existuje zde i pár nepočetných výjimek – města s Maticí slovenskou mimo Slavonii jsou Jurjevac (ostrov Hvar), Rijeka a Zagreb.

Obrázek 114. Slovenské osídlení v Chorvatsku.

Zdroj: KURIC, A. *15 rokov Zväzu Slovákov v Chorvátskej repulike... c. d.*, s. 6.

Slavonie se dnes rozkládá na území dvou států, Srbska a Chorvatska. V Chorvatsku bychom toto území mohli nejlépe vymezit jeho západní a jižní hranicí, řekou Sávou. Zbylé hranice tvoří řeky Dunaj a Dráva. Takto pevně vymezené historické území v sobě zahrnuje i srbský Srijem, který Vojvodinaští Slovinci obvykle (i když ne zcela zeměpisně správně) považují jako součást Vojvodiny.

Celé území dnešní Chorvatské Slavonie patří mezi jednu z nejúrodnějších velkých nížin v Evropě. To celkem jednoznačně určuje převážně zemědělský způsob života Slovinců.

Centrem tohoto území jsou města Osijek a Ilok, která zároveň jsou i centrem Slovinců ve Slavonii.

Srbsko

Geografická situace

Území dnešního Srbska, které se rozkládá ve vnitrozemí Balkánu, je poměrně jasně rozděleno na jižní hornatou část oproti výrazně rovinaté části na severu země. Naprostá většina Slovinců v Srbsku žije právě v této rovinaté části. Tento severní, převážně zemědělský kraj, je znám pod jménem Vojvodina.³⁰⁷

„Geograficky se dělí do tří částí: na severozápadě Báčka (západní severní a jižní), v západní části od severu až k jihu Banát (severní, střední, jižní) a na východě Srijem.“

Obrázek 115. Rozdělení Vojvodiny

³⁰⁷ Některé slovenské vesnice se nachází na jih od Vojvodiny, všechny jsou ale v rovinaté části Srbska. Nejjižnější (Boljevci, Ašanja) zasahují zhruba po úroveň Bělehradu.

Přirozenou hranici oddělující tato tři území tvoří tři významné vodní toky – Dunaj (oddělující Srijem od Báčky a Banátu), Tisa (odděluje Báčku a Banát) a Sáva (dělí na jihu Srijem od zbytku Srbska)“.³⁰⁸

V dobách, kdy ještě přes Dunaj nevedly mosty, tvořila tato řeka přírodní hranici mezi územím pod správou habsburského rodu³⁰⁹ a Osmanskou říší. Jelikož byla Vojvodina na samém okraji monarchie, nepodařilo se ji uchránit nájezdu osmanských Turků. Vzhledem k této politické situaci byl tento kraj velmi řídko obydlen, a proto zde bylo k hospodaření mnoho volné půdy. Tato oblast patří díky vysokému podílu slunečních dní a podmínkám středního klimatického pásu k jedněm z nejúrodnějších v celé Evropě.

Když se Habsburkům podařilo v roce 1718 z těchto území vytlačit Turky, vznikly zde ideální podmínky pro nové osídlení ze severu monarchie. Vystěhovalectví do této oblasti, která měla význam i kvůli zemědělské produkci a také jako nárazníkové pásmo s Osmanskou říší, bylo proto formou nejruznějších příslibů a daňových úlev, značně podporováno. Nově příchozím byly poskytovány pozemky a materiál na stavbu výměnou za práci, kterou zde odvedou. I přes překážky stěhování se do neznámého, vypáleného kraje s minimem infrastruktury sem přichází mnoho národnostních skupin, které zde vytvářejí vlastní osady. Tím vznikly do určité míry samostatné kulturní ostrovy, což je pro tento kraj typické. Usazování jednotlivých národů ve vlastních vesnicích a městech se udrželo do dneška.

„Pátrajúc za skyvu chleba, za zaobstarávaním základných podmienok žiobytia pre svoju rodinu, náš človek sa ocitol ďaleko od vlasti svojich predkov. Bol vystavený novým okolnostiam života. Nezdravá voda, záplavy, sucho, epidémie, požiare, zemetrasenia, vpády cudzích vojsk, rabovanie a bieda boli každodennou súčasťou života. Ťažké fyzické práce, často i hlad a veľká úmrtnosť dielok a obyvateľstva, boli každodennosťou našich prisťahovalcov.“³¹⁰

Osídlení zde vypadá úplně jinak než u nás, či na Slovensku. Vytvářely se zde větší obce, v řádech stovek až tisíců obyvatel, které jsou však od sebe poměrně vzdálené. Kvůli tomu, že v době znovuosídlování tohoto kraje zde byla plánovitě nově budována kompletní infrastruktura, setkáváme se zde s převážně pravoúhlým systémem ulic. Jelikož dříve nebyl přesun krajinou tak rychlý a jsou zde poměrně velké vzdálenosti, uprostřed polí vznikla jednotlivá stavení, ve kterých pracovníci přebývali přes léto, aby nemuseli každý den chodit mnoho kilometrů domů. Tyto stavení místní nazývají *sálašemi* (viz s. 115).³¹¹

³⁰⁸ ČÁP, Peter. *Slováci ve Vojvodině*. c. d., s. 4–5.

³⁰⁹ V roce 1780 Habsburkové vymřeli po přeslici. Jejich místo zaujala habsbursko-lotrinská dynastie.

³¹⁰ BĀĀĀNSKÝ, Miroslav. *Úloha ľudovej hudobnej a folkórnej tvorby pri zachovaní identity Slovákov vo Vojvodine*. s. 27, Báčsky Petrovec, 2009. Diplomová práce. Univerzita v Novom Sade Pedagogická fakulta v Sombore. Vedoucí práce Dr. Milovan Miškov.

³¹¹ Sálaš s dlouhým „á“ je trochu jiná než Slovenská salaš, která je domečkem pro pastýře. V případě sálaše se jedná o samostatné stavení uprostřed velkých ploch polí. Tyto sálaše obývali lidé přes léto, čímž ušetřili mnoho času důležitého pro sklizeň.

Geografické rozmístění obyvatelstva, společně s jeho velkou pestroostí v jednom kraji jistě nemalou měrou přispělo k tomu, že se zde slovenská kultura udržela na tak vysoké úrovni. Místní se neustále museli snažit, aby si udrželi svojí identitu. Zároveň ale nebylo jejich společenství rozdrobováno příslušníky jiných etnických menšin, právě díky tomu, že se zde vytvořily samostatné slovenské dědiny, kde dřív žili výhradně Slováci. I dnes můžeme říct, že je zde poměrně velké množství čistě slovenských obcí (statistické údaje blíže na s. 256).

Lug, který se nachází na pravém břehu Dunaje, má oproti jiným vesnicím svá geografická specifika. Mezi nejvýraznější z nich patří to, že se nachází v kopcovité krajině a je také obklopen lesy. Díky tomu je svým charakterem více podobný vesnicím na Slovensku. Společně s jeho izolovaností od okolí tvoří tyto faktory jeho jedinečnou atmosféru v rámci celé minority. Ve většině ostatních vesnic najdeme podobnou strukturu – pravoúhlé ulice s centrálním náměstím. Centrem těchto vesnic (výrazně větších než například v Čechách) obvykle bývá náměstí s kostelem.

Obrázek 116. Starší obyvatelé Lugu.

Foto: Eva Bosáková.

Příchod Slováků do Srbska. Po několika letech usídlení na území dnešního Maďarska se mnohé rodiny rozhodly pro migraci dále na jih. Tím zahájili druhou etapu stěhování na „Dolnú zem“.

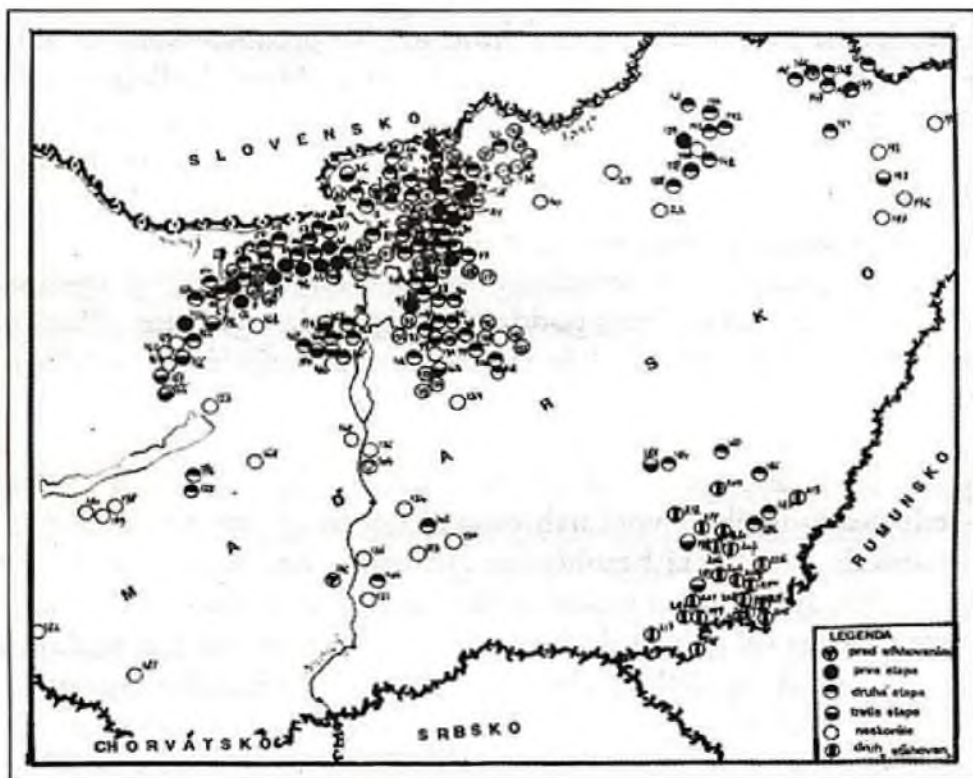

Schéma slovenského osídľovania na území dnešného Maďarska

Obrázek 117. Slovenské osídlení v Maďarsku.

Zdroj: *Lug – dedinka v údolí. Prvých 105 rokov 1902–2007*. c. d., s. 14.

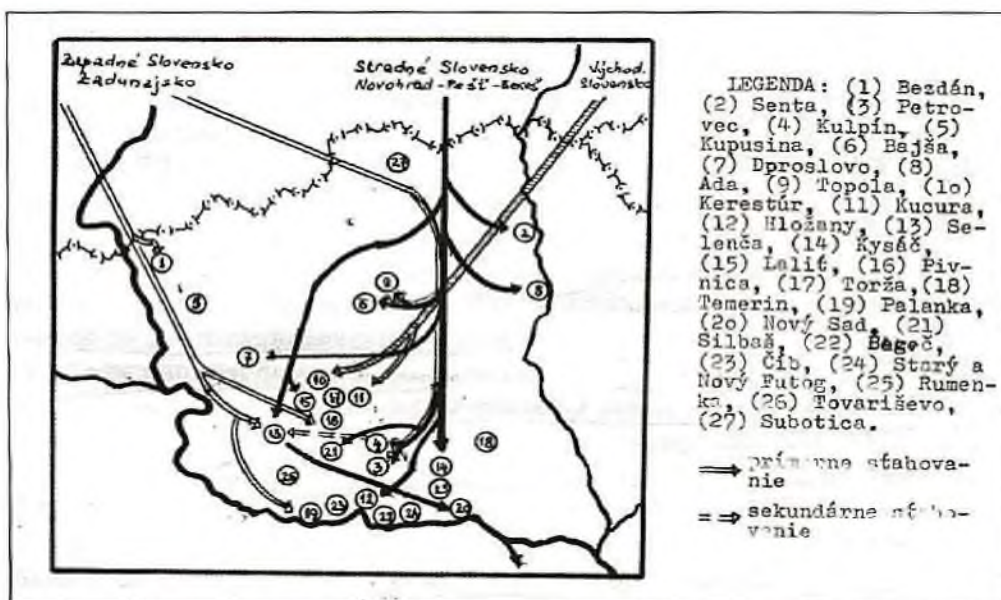
Po roce 1718, kdy Turci definitivně opustili Uhersko, se uvolnilo velké množství velmi úrodné, ale zpustošené země – Vojvodina. Jednou z částí Vojvodiny je i Báčka (pro slovenskou menšinu nejdůležitější), kterou osvobodil od turecké nadvlády Evžen Savojský. Roku 1697 se mu podařilo v bitvě u Zenty drtivě porazit sultána Mustafu II., velitele osmanských vojsk. Turci byli o rok později nuceni vyjednat o míru, což vyústilo až v podepsání míru v Srijemských Karlovcích roku 1699. Tímto podpisem se stává Báčka nejjižnější částí Uherska.

Slováci v Báčce

Po roce 1745 začíná usazování Slováků v Báčce, Srijemu a Banátu. Uzavřený mír v Srijemských Karlovcích roku 1699 navrátil území Báčky Uhersku po dlouhotrvající turecké okupaci, ale jako zpustošený kraj. Podle soupisů z roku 1715 žilo v Báčce pouze 1202 srbských, 35 maďarských a 30 německých rodin.

Dohromady jejich počet byl 30 868 obyvatel. Půda patřila královské komoře, která ji vložila do rukou zeměpánů.³¹²

Největším a také nejvýznamnějším zeměpanským majetkem bylo futocké panství³¹³, kde vznikaly osady s nejvyšším počtem Slováků. Toto panství získali roku 1744 bratři Čarnojevičovci, kteří se potýkali s nedostatkem pracovní síly. Svobodník Martin Čáni, původem z Málince, se nějakým pro nás neznámým způsobem dostal do těchto krajů a přislíbil Čarnojevičovcům, že přivede slovenské poddané do vylidněného města. Při návratu domů do Peštianskej stolice rozhlášoval v každé vesnici, že půjde s Novohradčany do Báčky. Kdo chtěl, mohl se přidat.³¹⁴

Osady so slovenským žilom v Báčke v rokoch sťahovania

Obrázek 118. Osídlování Báčky.

Zdroj: *Lug – dedinka v údolí. Prvých 105 rokov 1902–2007*. Stará Pazova: GKP SavPO, 2008. ISBN 978-86-903775-4-1, s. 25.

Na jaře 1745 přivedl Čáni první osadníky, kteří se usadili v srbské dědině Báčsky Petrovec. Dědina Petrovec, ve které žilo 19 srbských rodin, pro ně vyčlenila část svého *chotára* (pozemky patřící obci). Smlouvu o osídlení Báčského Petrovce podepsali 25. května 1747 původní (srbské) obyvatelé a poddaní (Slováci) pro bezpečnější a stálejší usazení. Více než 90 % obyvatelstva bylo slo-

³¹² *Novohrad kolískou sťahovania Slovákov na Dolnú zem*. [online]. KULPÍN, © 2013 [cit. 19. 2. 2013]. Dostupné z: <<http://www.kulpin.net/aktuality/novohrad-koliskou-stahovania-slovakov-na-dolnu-zem.html>>.

³¹³ Futocké panství se skládalo z dědin Futog, Begeč, Kysáč, Hložany, Petrovec a Rumenka.

³¹⁴ *Lug – dedinka v údolí. Prvých 105 rokov 1902–2007*. Stará Pazova: GKP SavPO, 2008, s. 26.

venské národnosti. V současné době zde žije přes 80 % Slováků³¹⁵ a obec je považovaná za centrum všech vojvodinských Slováků.

Slovenští osadníci přicházeli především z Novohradu, část z Hontu a po cestě se přidávali osadníci z Peštianskej stolice (Cinkora, Gedel'ov, Boldog, Piliš, Demrov ad.). Následovali je osadníci ze severnějších krajů Slovenska (Liptov, Orava, Turiec). Po vydání Tolerančního patentu v roce 1781 za vlády Josefa II. se počty odcházejících zvyšovaly.

Další vlna přicházela v letech 1773–1804 do obce Kysáč. Z Piešťanské stolice odešlo kolem 70 rodin z 16 obcí, z Novohradské stolice přišlo více než 180 slovenských rodin z 25 obcí. Postupem času Slováci osidlovali v Báčce i další obce.³¹⁶

Kulpín vznikl tak, že bratři Stratimirovičové získali pozemek od 4 km vzdáleného Petrovce. Po roce 1745 sem začali přicházet první obyvatelé pravděpodobně z Petrovce a slovenští obyvatelé z Novohradské, Hontianské, Zvolenské a Nitrianské stolice. Kulpín je od svého vzniku až do současnosti slovensko-srbskou osadou.

Založení Hložan je datováno do roku 1756. Sem přicházeli Slováci ze stolice Zvolenské, Gemerské, Nitrianské, ale také z Novohradu, Hontu a Peštianské stolice. Osadnickou smlouvu uzavřeli r. 1759. Nejvyšší počet Slováků přišel v roce 1770.

Vedle srbské osady Pivnice si Slováci v roce 1790 postavili osadu a nazvali ji Nová Pivnice. Přistěhovalo se sem kolem 500 slovenských přistěhovalců z oblasti používání západoslovenského nářečí. Společně s nimi přišlo i několik maďarských rodin. Pivničané se od ostatních vojvodinských Slováků liší právě odlišnou mluvou vycházející ze západoslovenských nářečí.

Do Báčské Palanky se přistěhovalo 30 slovenských rodin v roce 1792 z Nitrianské stolice. Jednotlivě Slováci odcházeli do Nového Sadu, kde si v roce 1811 založili církevní sbor a o osm let později si postavili kostel. O další slovenské dědině Silbaši se píše od roku 1814.³¹⁷

Slováci v Banátu

Srbská část Banátu se rozprostírá v severovýchodní části této historické oblasti.³¹⁸ Území historického Banátu, území mezi Dunajem a Tisou, bylo území plné močálů a pro lidi velmi nezdravé. Rumunské a srbské obyvatelstvo často umíralo na malárii.³¹⁹

.....
³¹⁵ *Národnostná rada slovenskej narodnostnej menšiny*. [online]. Novi Sad, 29. 10. 2012 [cit. 19. 11. 2012]. Dostupné z: <<http://www.rada.org.rs/>>.

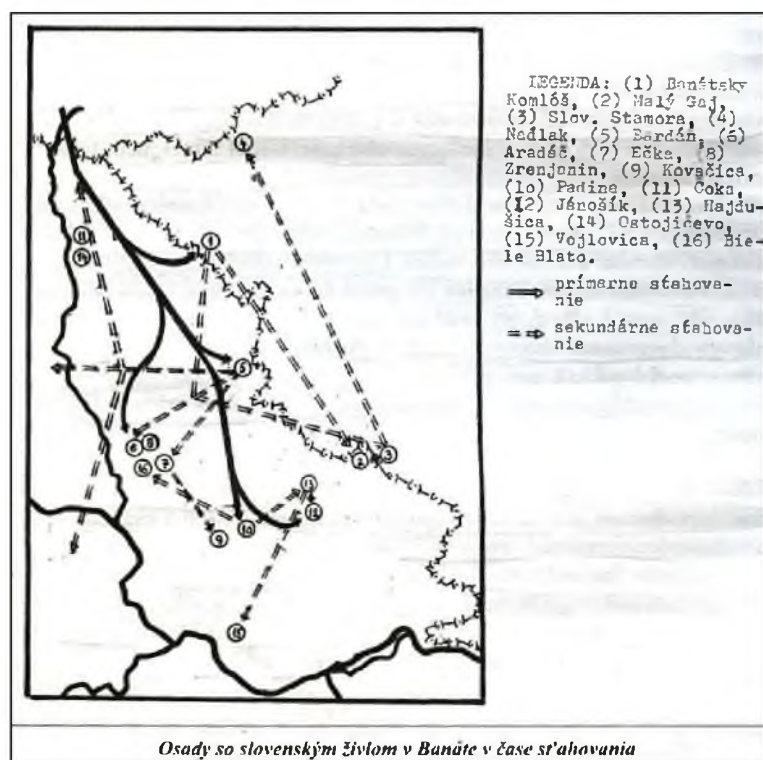
³¹⁶ *Novohrad kolískou stahovania Slovákov na Dolnú zem*. [online]. KULPÍN, © 2013 [cit. 19. 2. 2013]. Dostupné z: <<http://www.kulpin.net/aktuality/novohrad-koliskou-stahovania-slovakov-na-dolnu-zem.html>>.

³¹⁷ *Lug – dedinka v údolí. Prvých 105 rokov 1902–2007*. Stará Pazova: GKP SavPO, 2008, s. 26.

³¹⁸ Banát se dělí na tři části: východní v Rumunsku, západní v Srbsku a menší severní část v Maďarsku.

³¹⁹ *Novohrad kolískou stahovania Slovákov na Dolnú zem*. c. d.

Za období osmanské nadvlády se území takřka vylidnilo. Soupisy z roku 1717 uvádějí, že se zde nacházelo 56 obydlených a 135 opuštěných osad. Císařské úřady měly zájem na zalidnění území kvůli neobdělávané půdě, ale také proto, že území bylo součástí Vojenské hranice, kterou bylo potřeba střežit. Úřad se pokusil osídlit území Němci, Italy a Španěly, kteří ale ze strachu před stálým osmanským nebezpečím tento kraj opustili. Potom začínalo přicházet obyvatelstvo z Uherska. Josef II. vydal v roce 1781 toleranční patent, na jehož základě odcházeli do zpustošených a neobývaných osad slovenští evangelíci. Na konci 18. století bylo pro Banát charakteristické pestré národnostní složení – žili zde Srbové, Rumuni, Bulhaři, Slováci, Češi, Maďaři, Italové, Španělé, Romové...

Obrázek 119. Osídlování Banátu.

Zdroj: Lug Dedinka v údolí: prvních 105 roků 1902–2007. c. d., s. 30.

První slovenskou osadou se stal v roce 1782 Banátsky Komlôš, nazývaný Nový Komlôš, osídlený Slováci z Novohradu, Hontu, Peštianské a Békešské stolice. Následujícího roku si Slováci povolali prvního evangelického faráře na tomto území Matěje Barániho z Potra. Ten po svém příchodu založil první slovenský evangelický sbor v Banátu a inicioval stavbu kostela. To se nelíbilo představiteli královské komory a místním zeměpánům, kteří byli na straně rumunského pravoslavného obyvatelstva. Po výhrůžkách se Matěj Baráni přestěhoval na nedaleký Bardán.

Z Bardáně odešlo srbské obyvatelstvo kvůli nevhodným podmínkám. Při příchodu bylo garantováno Matějovi Baránimu, že budou mít slovenští poddaní

určité výhody a výsady jako závazné podmínky na usazení. Kontrakt se 14 podmínkami byl podepsán mezi hrabětem Gabrielem Buttlerem a farářem Matejem Baránim 30. 9. 1784, a tak začal organizovaný příchod Slováků do Bardánu a dalších osad.³²⁰

„... počítal so Slovákmi – prist’ahovalcami, o ktorých sa rozchýrilo, že vedia zo zeme vyt’aziť to zlato, čo hlad uspokojuje a my ho chlebom voláme.“³²¹

V roce 1786 se přestěhovalo do Aradáče 52 slovenských rodin. Slováci z Aradáče a z Novohradské, Peštianské a Gemerské stolice pak osídlili Kovačici. Roku 1802 si založili školu a vykopali studnu. Kovačici vedla Vojenská hranice proti Turkům. Následující rok se všichni, kteří se přihlásili do služby ve Vojenské hranici, dostali pozemek a další dva roky se věnovali výstavbě osady.

Nedaleko Kovačice na Vojenské hranici leží dědina Padina, která byla znovuosídlena v roce 1806. Od svého založení až do roku 1972 trpěla Padina nedostatkem vody. První roky si museli lidé chodit pro vodu až do sousední Kovačice. Obyvatelstvo nebylo spokojené a chtělo se odstěhovat, protože nedostatek vody přinášel značné nepříjemnosti. Velitelé hranic nechali postavit první studnu v roce 1806, ale nestačilo to. V roce 1808 na příkaz arcivévod Ludovíta se mělo přistěhovat dalších 80 rodin a mělo být postaveno 5 studní. Studny byly dokončené do roku 1820. Od tohoto roku si obyvatelé v Padině kopou studny na vlastní náklady. Do roku 1972 se vykopalo ještě 10 studní. Mimo těchto studní mají tři vrtané studně (jedna ve středu vesnice, jedna v kraji nazvaný Čaba a třetí na konci pole Šulov).³²²

Obrázek 120. Studna v Padině.

Foto: Pavel Hanuš.

³²⁰ Novohrad kolískou sťahovania Slovákov na Dolnú zem. c. d.

³²¹ URBAN, Kristián, Samko KUKUČKA a Miloslav KOLÁR-FICO. *Lug – dedinka v údolí. Prvých 105 rokov 1902–2007*. Stará Pazova: GKP SavPO, 2008, s. 22.

³²² *Padina 1806–2006: zborník prác II*. Padina: Miestne spoločenstvo a Miestny odbor Matice slovenskej v Padine, 2010, s. 105. ISBN 978-86-901823-3-6.

V Jánošíku (dřívější název Slovenský Alexandrovec), se usazovali Slováci od roku 1824. V následujícím období můžeme mluvit o sekundární migraci – Slováci se stěhovali v rámci vesnic v Banátu, Báčce a Sriemu. Z Padiny se část Slováků přestěhovala do dědiny Hajdušice, ve které se sžívali s Bulhary a Maďary. Z Hajdušice odešlo slovenské a německé obyvatelstvo v roce 1869 do Vojlovic. Do Bieleho Blata se slovenští poddaní dostali z Padiny, ze Slovenského Aradáče a z Kovačice.

V dědině Ostojičevo (dřívější název Potiský Sv. Mikuláš), se usadilo evangelické obyvatelstvo z Polska, které se postupem času poslovenštilo. Na začátku 20. století sem přicházelo obyvatelstvo z Liptova a některých slovenských osad v Banátu.

Slováci v Sriemu

Sriem byl po dlouhá léta pod nadvládou Turků. Turci dobyli Bělehrad v roce 1690 a dostali se až k Sriemu. Generál Csáky utekl bez boje do Pomorišia a srbské obyvatelstvo se ze strachu před Turky rozuteklo do Báčky a Banátu.

Změnu přinesla bitva u Siente, po které si Sriem mohl konečně oddechnout. Mír v Karlovicích podepsaný 26. ledna 1699 rozdělil oblast mezi Dunajem a Sávou na rakouský a turecký Sriem. Hranice vedla od Slankamenu na jihozápad vedle Srieenské Mitrovice.

Dvorská komora ve Vídni poslala do Sriemu v roce 1700 Otu Christofora Volera pro upravení poměrů. Jeho úkolem byla evidence osady, majetku a poddaných, a tak se vytvořily základy Vojenské hranice. Téhož roku sem přišli vysocí uherští představitelé v čele s Františkem Nádasdym kvůli zřízení samostatné stolice.

Evžen Savojský porazil Turky v říjnu 1716 v Petrovaradině, v říjnu stejného roku v Temešváru a 16. října 1717 v Bělehradě. Turci se vzdali všech území severně od Dunaje a Sávy. Turecký Sriem se dostal pod správu Petrovaradinského provizorátu.

Ján Bón, profesor na srbském gymnáziu v Novém Sadu, získal povolení od vojenského velitelství k usazení evangelických Slováků na Vojenské hranici Sriemu na vlastní náklady. Do Staré Pazovy přicházeli první obyvatelé ze Selenče. V roce 1773 si postavili jednoduchý kostel.

*„Títo Slováci mnohé protivenstvá so Srbi mali, ktorí ich trýznili, prenasledovali, ba ani za kresťanov nepovažovali. Istý Ján Neumann, Sas, veľmi sa za zdejších Slovákov zaujímal a ich zastával. Aj vojenské veliteľstvo sa za týchto Slovákov, v každom ohľade, zaujímal a im priaznivé bolo. Turecké a francúzske nepokoje boli tejto cirkvi veľmi škodlivé.“*³²³

Slováci ve Staré Pazově nebyli tak spokojeni s úrodností půdy, a proto se část z nich přestěhovala v roce 1791 do Starého Slankamenu. Ve 20. a 30. letech

.....
³²³ KUTLÍK, Félix. *Báč-srieenská Slováci*. Báčsky Petrovec: ÚST Kultúra, 1998, s. 69. ISBN 86-7103-135-7.

19. století Slováci přicházeli na panství Cerovača pri Neštine, které vlastnil hrabě Chotek. Slovenská chudina si kupovala pozemky a v roce 1825 si postavila stálou slovenskou římskokatolickou školu – v této oblasti žilo slovenských evangelíků málo.

The image shows a handwritten church register page from Staré Pazové. The page is titled 'Dobro utro' and 'Pag. 7'. It contains a list of families with columns for names, birth dates, and other details. The families listed include: 1. Matej Čerba, 2. Janko Čerba, 3. Janko Čerba, 4. Janko Čerba, 5. Janko Čerba, 6. Janko Čerba, 7. Janko Čerba, 8. Janko Čerba, 9. Janko Čerba, 10. Janko Čerba, 11. Janko Čerba, 12. Janko Čerba, 13. Janko Čerba, 14. Janko Čerba, 15. Janko Čerba, 16. Janko Čerba, 17. Janko Čerba, 18. Janko Čerba, 19. Janko Čerba, 20. Janko Čerba. The page is filled with handwritten entries in a cursive script, with some entries having multiple lines of text. The columns are clearly defined by vertical lines, and the text is written in a dark ink on aged paper.

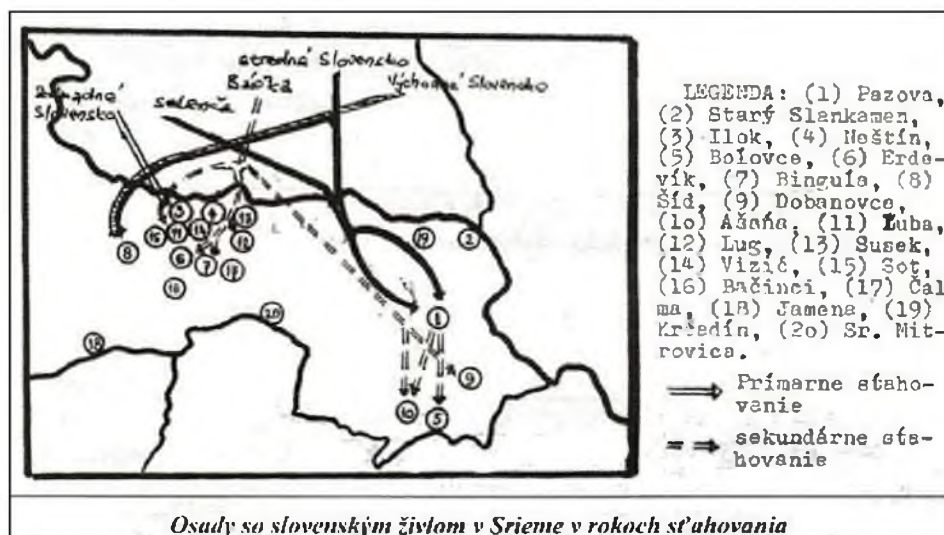
Obrázek 121.
Nejstarší stránky
matriky ve Staré
Pazově

Slováci přicházeli i do dalších osad Sriemu. Do Boľovic přišlo 40 slovenských rodin z Pazovy v letech 1847–1848.

V Dobanovicích se o prvních Slovácích mluví od roku 1861. Jako první sem zavítala rodina Krajčova z Kysáče, další roky se sem stěhují rodiny z Kysáče, Petrovce, ale i dalších osad.

Další osadou, kde žili Slováci, byla osada Bingul'a. První Slováci jsou zde zapsáni v roce 1818. Pět kilometrů odsud leží osada Erdevík, kam přišli Slováci v 60. letech 19. století především z Lalite, Petrovce, Kulpína, Selenče, Hložan, Pivnice a Kysáče.

Těžko se určuje přesný rok příchodu do osady Šíd. První evangelické rodiny Adama a Juraje Olejárovcov se usadily v Šídu asi kolem roku 1860. Sekundárním stěhováním se Slováci dostali i do Ľuby. Do osady Ašanta přišly slovenské rodiny roku 1892 z Pazovy, v dalších letech se sem přestěhovali Slováci z Petrovce, Selenče, Silbaše, Kysáče a Lalite. Od roku 1895 žijí v osadě Slankamenské Vinohrady slovenské rodiny z Pazovy.

Obrázek 122. Osidlování Srijemu.

Zdroj: *Lug Dedinka v údolí: prvých 105 rokov 1902 – 2007*. c. d., s. 38.

Založení Lugu. Na začátku 20. století začínali slovenští muži, v době po sklizni, kdy už nebylo tolik práce v hospodářství, chodit pracovat na pozemky knížete Odescalchiho, kde na severním svahu *Frušky hory* rubali dřevo. Jelikož jsou tyto pozemky odděleny Dunajem od nejjihnějších slovenských osad, odkud Slováci pocházeli, byl pro ně problém vracet se domů, zejména v dobách kdy nebyla řeka úplně zamrzlá. Málokdy se proto vraceli domů a žili nedaleko dnešní vesnice v dřevěných stavebách pro dočasné ubytování. Pro svoji tvrdou práci si Slováci udělali u vrchnosti dobré jméno. Kníže Odescalchi se proto rozhodl, že si zkusí tyto pracovitě lidi udržet. Začal proto připravovat založení nové osady, která měla vyrůst nedaleko dočasných dřevěných staveb.

„Tak by noví osadníci mali horu pod nosom a svoju rodinu tu, vedľa seba, a nemuseli by sa ani v snehových závejoch brodit“.

Podle plánu se mělo údolí, které místní nazývali Lug (slovensky znamená Háj, odtud název obce) nejdříve vykácet. Na nově vzniklém volném prostranství

se vyměřily dvě ulice (severo-jihní a východo-západní). V místě styku obou ulic se ještě vyměřily pozemky pro školu, kostel, obecní dům a hostinec.

Když byly tyto přípravy v plném proudu, zbývalo ještě nalákat nové osadníky. Kníže proto nechal ve všech okolních slovenských osadách na buben vyhlásit:

*„Kto chce ísť do novej dediny, ktorá sa zakladá v suseckom chotári v Srieme, na území Odescalchiho panstva bývať, aby sa hlásil u obecného predstavenstva vo svojej obci a aby si vybral vysvedčenie. S týmto vysvedčením nech sa hlási u pána „oberferštera“ v Suseku kvôli dodelenia zeme“.*³²⁴

Roku 1902 přichází do Lugu noví osadníci, jejichž původním domovem byly převážně vesnice Hložany, Petrovec a Kulpín³²⁵. O těchto nově přichozích máme dokonce kompletní záznamy. Jedná se o seznamy, ve kterých se uvádí jména a místa, odkud noví osadníci přišli.³²⁶

První rok byl pro obyvatele velmi těžký. Domy ani pozemky ještě neměli a kromě práce na kácení dřeva si museli ještě obstarat, co budou jíst. Z toho co si vypěstovali, ještě odevzdávali pánovi. Tento první rok byla postavena Koliba, velké a dočasné ubytování pro osadníky.

Po skončení těchto prací se mohla každá rodina ještě jednou rozmyslet a rozhodnout, zda zůstane, nebo odejde. Těm, kteří se rozhodli zůstat, byl vyměřen pozemek na stavbu domů. Tyto pozemky měli Slováci splatit do pěti let. Až poté si je mohli nechat napsat na své jméno.

V roce 1903 přibýlo ještě několik rodin, a tak osada po prvním roce měla 73 domovních čísel. Život tu byl ze začátku velmi těžký, Slováci si ale tvrdou prací na polích a v zimě v lese začínají postupně vydělávat. Vrchnost se proto v roce 1905 rozhodla, že sem pošle stavební komisi, aby zaevidovala majetek. To ovšem znamenalo, že majetky si lidé museli vykoupit dřív, než bylo dohodnuto.

*„Nebol to malý groš, ale vypli sa našinci a zdolali aj tú prekážku“.*³²⁷

Na začátku bylo v Lugu 34 školou povinných dětí, a proto místní provizorní škola vyrostla hned po tom, co se Lužané přistěhovali. Prvním vyučujícím byl pan Ďuro Širka, který ale nebyl povoláním učitel. Profesionálního učitele se Lug dočkal až později.

V roce 1910, kdy se Lužané začínali vzmáhat, zahájili stavbu kostela. Po dvou letech usilovných prací se podařilo kostel dokončit. V tomto kostele se i vyučovalo, což si dodnes někteří místní pamatují. První kapitola života Lugu se uzavírá až s první světovou válkou, která se nevyhnula ani této dědině.³²⁸

³²⁴ VEREŠ, A. N. N. LUG. Báčski Petrovec: Kníhtlačiareň úč. spol. Petrovec, 1930, s. 207.

³²⁵ Nachází se cca 10 km severně od Lugu, 3 km za Dunajem

³²⁶ Všechny tyto záznamy jsou k nahlédnutí v: VEREŠ, A. N. N. LUG. Báčski Petrovec: Kníhtlačiareň úč. spol. Petrovec, 1930, s. 207.

³²⁷ URBAN, Kristián, Samko KUKUČKA a Miloslav KOLÁR-FICO. Lug – dedinka v údolí. Prvých 105 rokov 1902–2007. Stará Pazova: GKP SavPO, 2008, s. 42.

³²⁸ Lug – dedinka v údolí. Prvých 105 rokov 1902–2007. Stará Pazova: GKP SavPO, 2008, s. 42.

20. století nedělalo příliš velký rozdíl v historii jednotlivých slovenských vesnic v Srbsku. V tomto odstavci se proto bude pojednávat o této etapě dějin z hlediska celé slovenské enklávy.

S posledními výbuchy první světové války se mohutné základy Rakouska-Uherska otřásají v základech. Jen pár dní před podepsáním míru mezi státy na straně Dohody a Rakouskem-Uherskem³²⁹ se osamostatňuje velká část Uherska – 29. října 1918 a další oblasti, ze kterých vznikl nový státní útvar známý pod jménem Stát Slovinců, Chorvatů a Srbů (dále jen SHS).³³⁰ O téměř měsíc později – 24. listopadu 1918 se oblasti Báčka a Banát, obývané Slováky³³¹, připojily k Srbsku. Tak se stalo, že se všechny slovenské vesnice ve Vojvodině ocitly pod správou SHS.³³²

Obrázek 123. Geopolitická situace 1. listopadu 1918.

Banátská republika – vyhlášení nezávislosti 31. 10. 1918

Stát Slovinců, Chorvatů a Srbů – vyhlášení nezávislosti 29. 10. 1918

Maďarsko – vyhlášení nezávislosti 1. 11. 1918

³²⁹ 3. Listopadu 1918, Villa Giusti

³³⁰ V této době ovšem není součástí SHS oblast Banátu a Báčky.

³³¹ Část Banátu, který byl obydlen Slováky, se stal součástí Rumunska.

³³² The collapse of Austria-Hungary. In: *Britannica: fact matter* [online]. 2013 [cit. 13. 12. 2013]. Dostupné z: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/648646/World-War-I/53168/The-collapse-of-Austria-Hungary>>.

Vojvodinské vesnice byly po Velké válce³³³ ve velmi zbídačeném stavu. Jeli-kož se ale přestal projevovat nacionální útlak, mohl společenský život opět začít ožívat. Zakládalo se velké množství spolků, knihoven a jiných institucí.³³⁴

2. světová válka. V průběhu II. světové války dopadla i na oblast Vojvodiny bída hubených válečných let. Například starší obyvatelé Lugu vzpomínají na to, jak jim Němci brali domácí zvířata i část úrody. Vyprávějí i o tom, že ač se u nich přímo nebojovalo, do války zapojeni byli. Pomáhali a ukrývali partyzány, které nechávali žít ve svých domech v lidových krojích. Němci, kteří měli moc ve svých rukou, nutili obyvatele pracovat ve „švábských“ (německých) vesni-cích. Zakázána byla také spousta činností, například zabijačky. Tyto zákazy ovšem uměli místní Slováci obejít.³³⁵

„Kovačičania sa však vynašli a zabijačky robili aj na povale.“³³⁶

Období po 2. světové válce. Německý útlak během války bylo příčinou odsunu Němců z Vojvodiny. Jejich majetek byl znárodněn, nebo zůstal ležet ladem.

Z pohledu místních přichází po druhé světové válce ta nejlepší léta. Všichni měli slušnou práci, nikdo neodcházal za hranice z ekonomických důvodů a menšiny nebyly utlačovány. Práva menšin, tedy i Slováků, byla posílena ústavou Socialistické federativní republiky Jugoslávie (SFRJ) z roku 1974. Autonomní oblasti měly pravomoci republiky.³³⁷ Na tuto dobu vzpomínal každý, s kým jsme při terénních výzkumech mluvili. Lidé vyprávějí, jak si mohli koupit, co chtěli, cestovali každý rok k moři, že by si nikdo nekoupil ojeté auto, a že v bývalém Československu jim přišly ceny neuvěřitelně nízké. Žádný zlatý věk ovšem nemůže trvat věčně.

Přichází devadesátá léta a na celý Balkán se řítí katastrofa v podobě války a rozpadu Jugoslávie³³⁸. Když se k moci dostává Slobodan Milošević, který silně útočí na ústavu z roku 1974, jež zajišťovala práva menšin, nastávají krušné časy i pro Slováky. Mezinárodní blokáda a válka vyvolávají hyperinflaci.

Obrázek 124. Peníze z doby hyperinflace.

Převzato z:

<http://piranacafe.com/2010/04/24/blinded-by-zeros/>

³³³ Do roku 1939 bylo toto označení vžité pro 1. světovou válku

³³⁴ *Padina 1806–1996*. Nový Sad: Biroelectronic, 1996, s. 50. ISBN 86-901823-1-4.

³³⁵ Pavel HANUŠ, Eva BOŠÁKOVÁ a Kristýna SATARYOVÁ. *Slováci v Srbsku*. [online] Pestrá Evropa, 2011. [cit. 29. 10. 2012]. Dostupné z: <http://www.hks.re/wiki/slovaci_v_srbsku>.

³³⁶ *Kovačica 1802–2002: Zbornik prác pri dvestoročnici mesta*. Báčsky Petrovec: AST Kultúra, 2002, s. 79. ISBN 86-903911-0-X.

³³⁷ Pavel HANUŠ, Eva BOŠÁKOVÁ a Kristýna SATARYOVÁ. *Slováci v Srbsku*. c. d.

³³⁸ Místní říkají, že to byla malá Amerika.

Slováci, ač se jich ani tato válka přímo nedotkla, se museli opět postarat sami o sebe. Peníze, které jeden den vydělali, byly druhý den už jen bezcennými kusy papíru. Místní vyprávějí, jak válku přežili díky tomu, že jako Slováci vždy drželi pospolu a vzájemně si pomáhali. Slováci jen velmi neradi na toto období vzpomínají.

Například obyvatelům Lugu přinesla válka nejen ekonomické těžkosti. Život se ztížil i z geopolitického hlediska. Vyhlášením Chorvatska 25. června 1991 jim vznikla hned vedle vesnice překážka v podobě státní hranice. Od té doby mají mnohem dále do úřadů, do jiných slovenských vesnic, v některých případech za hranicí zůstali i příbuzní. Zajímavostí může být, že dnes mají místní speciální pas na překračování srbsko-chorvatské hranice.

Od ukončení bojů se Srbsko a s nimi i slovenská menšina nikdy plně nevzpamatovala. Dnes je zde vysoká nezaměstnanost a nízké platy. To společně s tím, že „Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí“ poskytuje vysoká stipendia srbským Slováckům, kteří se rozhodnou studovat na Slovensku, je hlavní důvod proč dnes většina mladých odchází za hranice. Jelikož je jejich rodnou řečí slovenština, nemají problém uchytit se na Slovensku. To jsou hlavní důvody, proč se většina z nich do rodné Vojvodiny nevrátí.

„Ekonomická situace je to, co nás přinutilo se sem přestěhovat, ekonomika bude i to, co nás odtud vystěhuje.“³³⁹

Statistické údaje

V roce 2002 byl počet Slováků v Srbsku 59 021, z toho 56 637 ve Vojvodině. Nejvíce Slováků se nachází v Báčce 29 274 (51,68 %), v Banátu 18 013 (31,8 %) a v Sriemu 9 350 (16,51 %). (K rozdělení Vojvodiny na Báčku, Banát a Sriem – viz Obrázek 115 na s. 239).

V roce 1991 bylo Slováků v Srbsku 66 863, z toho ve Vojvodině 63 941. Řečí absolutních čísel je patrný pokles počtu obyvatel o 7 842. V případě procentuálního vyjádření je tento úbytek roven 11,78 %.

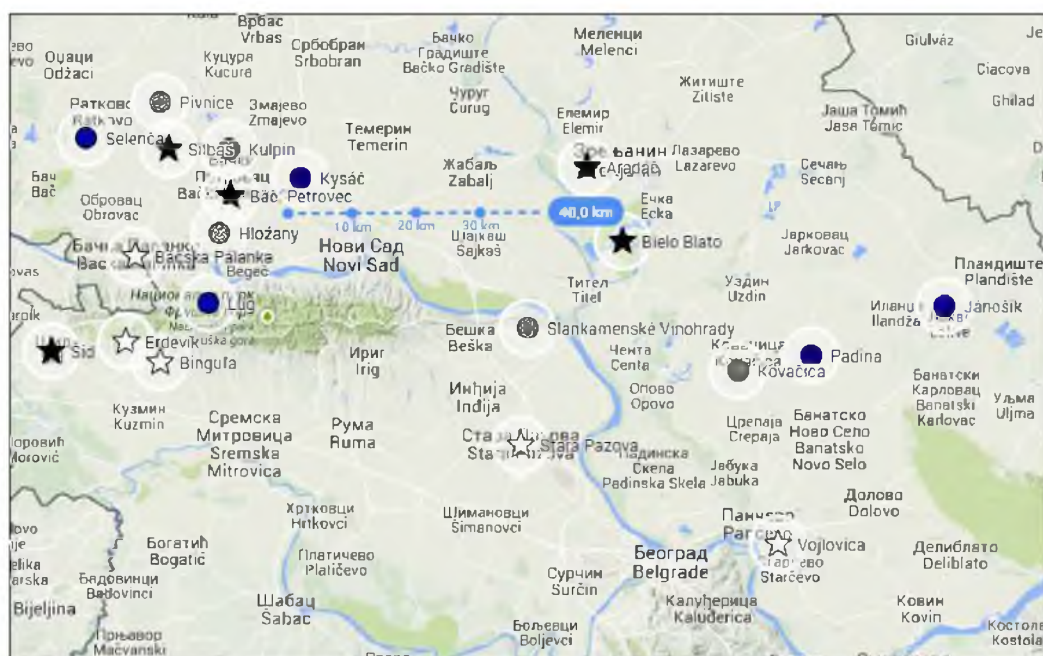
Rozmístění a počty Slováků názorně ukazují následující tabulky a mapky. Údaje opět pochází z cenzu v roce 2002.

Tabulka 14. Přehled hlavních slovenských obcí v Srbsku.

Obec	Slováků	podíl Slováků	obyv. celkem
Stará Pazova	5 848	31 %	18 645
Báčska Palanka	5 837	20 %	29 449
Kovačica	5 697	84 %	6 764
Padina	5 575	97 %	5 760

³³⁹ Ján Brna, ředitel základní školy v Báčky Petrovci, září 2012.

Obec	Slováků	podíl Slováků	obyv. celkem
Kysáč	4 956	91 %	5 471
Báčsky Petrovec	4 711	66 %	7 093
Selenča	3 276	91 %	3 600
Pivnice	2 938	77 %	3 835
Kulpín	2 116	71 %	2 976
Hložany	1 985	87 %	2 283
Aradáč	1 722	48 %	3 593
Vojlovica	1 407	17 %	8 500
Jánošík	1 073	92 %	1 171
Šid	1 053	6 %	16 301
Silbaš	1 018	36 %	2 849
Erdevík	846	26 %	3 316
Lug	772	96 %	801
Bielo Blato	591	39 %	1 514
Binguľa	306	34 %	905
Slankamenské Vinohrady	199	75 %	266

Obrázek 125. Slovenské osídlení v Srbsku (ve Vojvodině).

Mapa zachycuje podíl Slováků v jednotlivých obcích.

Mapový podklad: google.com, data jsou ze sčítání obyvatel v roce 2002.

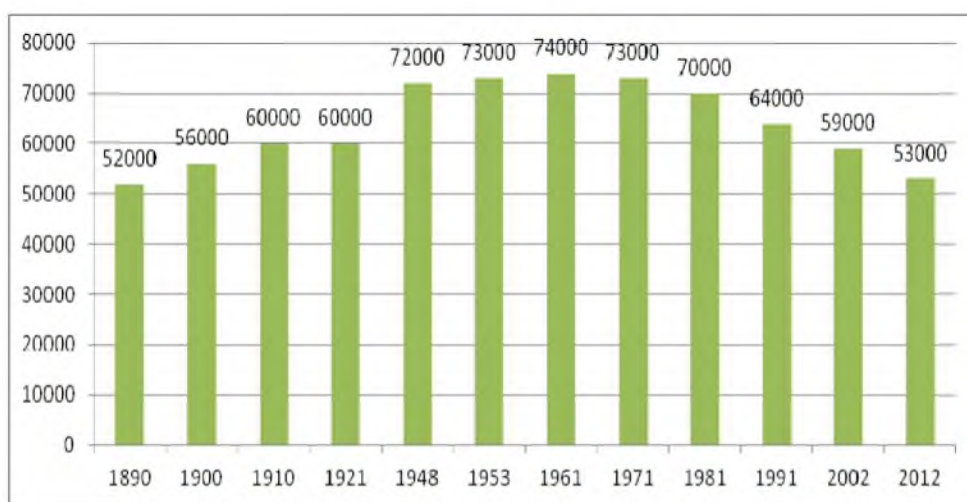
- ☆ 17% - 34%
- ★ 35% - 70%
- 71% - 90%
- 91% - 97%

K většímu poklesu počtu Slováků dochází od 70. let 20. století. Ještě výraznější pokles během posledních 20 let je poznamenán především balkánskou válkou. Ta ač se Slováků nedotkla přímo, ovlivnila jejich ekonomickou situaci. To společně s tím, že mají cestu zpátky na Slovensko stále otevřenou, působí výrazný pokles jejich počtu.

Ke stálému poklesu počtu Slováků v Srbsku přispívá především velmi malá šance najít si zde práci. To způsobuje vážný problém, protože odchází velká část mladé generace.

„Ako národnosť sme čoraz starší. 90-te roky spôsobili, že mladí ľudia v produktívnom veku sa vysťahovali do zámoria a do Európy.“³⁴⁰

„Všetci majú právo slobodne sa hýbať a hľadať kvalitnejší život aj krajší život. Nájsť krajinu, ktorá ti umožní sa po štúdiách hneď zamestnať. Mladí odchádzajú študovať a potom aj keby sa chceli vrátiť, tak je u nás situácia tak zlá, že sa ich nedá zamestnať.“

Obrázek 126. Počty Slováků v Srbsku.

Data převzata z: FILADELFI, Samuel. Slovenská menšina v krajinách bývalého Uhorska v období 1711–1918. *Klaudyán*, 8–9/2012, č. 1, s. 26–42. a NAGY, Peter. *Vymrú Slováci vo Vojvodine?* [online] áno! magazín, 2011. [cit. 6. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.anomagazin.sk/vydanie/30/?page=3>>.

Jazyk

Jazyk je jeden z prvků, který pro většinu lidí představuje základní stavební kámen kultury. To do značné míry platí i pro Slováky v zahraničí. Všichni Slováci se snaží udržet si svůj rodný jazyk, i když ho ve skutečnosti všichni nepoužívají. V tomto je situace v Srbsku velmi odlišná od Chorvatska a Černé Hory –

³⁴⁰ NAGY, Peter. *Vymrú Slováci vo Vojvodine?* [online] áno! magazín, 2011. [cit. 6. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.anomagazin.sk/vydanie/30/?page=3>>.

v Srbsku Slováci mezi sebou běžně mluví slovensky. Není problém tento jazyk slyšet na ulicích i v rodinách. Všichni bez výjimky také hovoří jazykem většiny obyvatelstva.

„Materinská moje reč taká si mi milá, akoby ma moja mať menom oslovila. Materinská moja reč poklad môj v cudzine... Keď sme v cudzine, vtedy si najviac to svoje vážiť vieme.“³⁴¹

Slovenština, kterou zde mluví prakticky úplně všichni srbští Slováci, je zde na velmi vysoké úrovni. V slovenských obcích dokonce dochází k situaci, kdy se srbská majorita stává menšinou. Pokud se například nějaká Srbka vdá za Slováka a žijí v jedné ze slovenských dědin, většinou se naučí slovensky. Pokud je ovšem problém v nějaké větě či slovíčku, místním nedělá žádný problém plynule přejít do srbštiny. Z tohoto pohledu jsou plně bilingvní.

Toho bylo a je možné dosáhnout pouze neustálou péčí a každodenním užíváním rodného jazyka. Ač se ale místní snaží sebevíc, některá slova mohou Slovákům ze Slovenska připadat zastaralá. Je to dáno tím, že slovenština srbských Slováků byla více než 200 let odříznuta od vývoje jazyka na Slovensku. Příbuznost srbského jazyka je také výrazným faktorem. Místní někdy dokonce záměrně používají srbské výrazy. Sami nám vysvětlovali, že některé slovenské výrazy nemají tu správnou údernost, expresivitu.³⁴²

Díky podobnosti těchto jazyků se posunuly významy některých slov. V článku, který vysvětluje významy těchto posunutých slov, jsou autorem nazývány jako slova *klamivá*. Tyto rozdílné významy jsou vysvětlovány na názorných ukázkách:

„Sloveso prať patrí k celkom bežným slovenským slovám. V podmienkach bilingvizmu aj toto slovo používame však aj ako treba, aj ako netreba. Slovenské sloveso prať sa používa v súvislosti s odstraňovaním špiny z nejakej tkaniny, napr. prať košele, prať sveter, prať záclony. Tak isto sa používajú aj slovesá oprat', vyprat', zaprat'. Srbské slovesá prati, oprati majú však širšie použitie. Používajú sa nielen v súvislosti so špinavými textilnými predmetmi, ale aj omnoho širšie.

Takto sa podľa srbčiny u nás už vyskytujú aj spojenia, ako sú napr. „prať obloky“, „oprat' si zuby“, „oprat' riad“, „oprat' ovocie, zeleninu“, „odporúčať časté pranie rúk“, „prať auto“. V slovenčine uvedené spojenia sú na zasmiatie, pretože vo vzťahu na odstraňovanie nečistoty z uvedených a aj iných predmetov

.....
³⁴¹ *Národný kalendár obyčajný rok 2010*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum, 2009, roč. 89, s. 138. ISSN 0354-1029.

³⁴² Jako příklad může posloužit srbské *zdravo!* Tento pozdrav ve velké míře nahrazuje pozdravy slovenské.

*alebo i častí tela použitím vody a čistiacich prípravkov alebo mydla sa v slovenčine používajú slovesá umyť a umývať.*³⁴³

Slovensky se tedy mluví v rodinách, na slavnostech, mezi přáteli, mezi spolky a samozřejmě i ve školách. Právě díky vyučování slovenštiny na školách se jazyk tak silně udržuje i u mladé generace, která tak přebírá štafetu při uchování národní identity Slováků v Srbsku, jejíž nedílnou část tvoří právě schopnost mluvit slovensky.

Bylo zde zmíněno, že srbská slovenština se v určitých ohledech od spisovné slovenštiny liší. Je ale nutno zmínit, že ani v rámci Srbska slovenština nemusí být vždy všude úplně stejná. Všimli jsme si toho ve vesnici Pivnice, kde na rozdíl od ostatních obcí mluví záposlovanským nářečím. Například „*nerozprávajú*“ ale „*hovoriť*“ či místo „*paradajek*“³⁴⁴ říkají „*rajčiny*“.

S další jazykovou zajímavostí se můžeme setkat v Selenči, která je rozdělena na katolickou a evangelickou část.³⁴⁵ Podle příjmení místní dokážou rozpoznat jakého vyznání člověk je a většinou i v které části dědiny bydlí.

Jazyk jako jeden z nejdůležitějších aspektů, na základě kterého se vymezuje většina etnických minorit, se zde udržel zejména proto, že zde vždy bylo Slovákům umožněno mít vlastní školy a kostely. Později si mohli založit i vlastní církve – slovenskou evangelickou církev augsburského vyznání v Srbsku. Díky nim se může slovenština předávat na vysoké úrovni.

Třetím velmi důležitým faktorem, je homogennost obyvatelstva. V městečkách a vesnicích, kde Slováci žijí, obvykle tvoří velmi silnou majoritu, v některých jich je hodně přes 90 %. Jsou zde proto jen malé tlaky na používání většinového (srbského) jazyka. V neposlední řadě je potřeba zmínit politiku Srbska, potažmo autonomní oblasti Vojvodina, která je velmi příznivě nakloněna národnostním menšinám.

Ve Vojvodině jsou důvody tohoto stavu zejména historické. Na rozdíl od Srbska se oblast Vojvodiny stala od 10. století součástí Uher. V 16. století sice byla Vojvodina (po bitvě u Moháče) rovněž začleněna do Osmanské říše, ale už na přelomu 17. a 18. století se stala součástí habsburské říše.

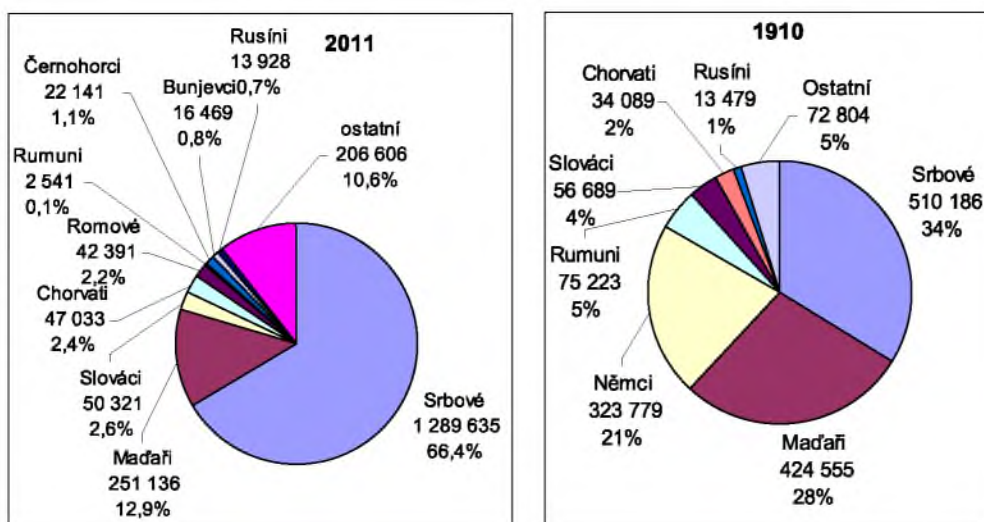
Tato oblast je kvůli systematickému doosidlování v 18. stol. velmi národnostně pestrá. Díky tomu je zde možné pozorovat vysokou míru respektu mezi jednotlivými kulturami.

Ve Vojvodině je slovenština i jedním z šesti úředních jazyků. Kromě slovenštiny je zde úředním jazykem ještě srbština, maďarština, rumunština, chorvatština a rusínština.

³⁴³ *Národný kalendár 2011*. Slovenské vydavateľské centrum Báčsky Petrovec. Zostavovateľ: Vladimír Valentík. ISSN 0354-1029, s. 328.

³⁴⁴ Rajčata.

³⁴⁵ Pavel HANUŠ, Eva BOSÁKOVÁ a Kristýna SATARYOVÁ. *Slováci v Srbsku*. [online] Pestrá Evropa, 2011. [cit. 29. 10. 2012]. Dostupné z: <http://www.hks.re/wiki/slovaci_v_srbsku>.

Obrázek 127. Obyvatelstvo Vojvodiny v roce 1910 a 2011.

Zdroj dat: DJURIĆ, Vladimir; ČURČIĆ, Slobodan, KICOŠEV, Saša. *The Ethnic Structure of the Population in Vojvodina*. [online] The Serbian Questions in The Balkans, University of Belgrade. Faculty of Geography, Belgrade 1995. [cit. 26. 9. 2014] Dostupné z:

<<http://www.rastko.rs/istorija/srbi-balkan/djuric-curcic-kicosev-vojvodina.html>>; *Popis stanovništva (2011)*.

Školství

Možnost vzdělávat se v mateřském jazyce mají Slováci v každé vesnici nebo městu, kde mají výraznější zastoupení (např. Padina, Kulpín, Hložany, Báčská Palanka, Lug...). Buď je tam přímo slovenská škola, nebo se v srbské škole nachází slovenská třída. Do slovenské třídy mohou chodit i děti jiné národnosti než slovenské.

Ve školním roce 2010/2011 nalezneme speciální třídy (slovenské) pouze na ZŠ v Selenči, B. Petrovci, Hložanech a Padině. Celkový počet žáků činí 39. Lepší je situace u žáků (tříd), na které se vztahuje pouze vyučovací jazyk slovenský. Jedná se o 3 122 dětí. Nejvíce dětí chodí do ZŠ Maršala Tita v Padině (593 dětí), dále ZŠ Jana Čajaka v B. Petrovci (434), ZŠ Mladých pokolení v Kovačici (414).³⁴⁶

Slovenská gymnázia, kde veškerá výuka probíhá ve slovenštině, se nachází v Báčském Petrovci a v Kovačici.³⁴⁷

„Gymnázium Jána Kolára v Báčském Petrovci je naším největším gymnáziem. Potom máme Gymnázium v Kovačici, ale to je už... není slovenské, mají jen některé předměty slovensky, zatímco v Petrovci je vyučování plně slovensky,

³⁴⁶ Pavel HANUŠ, Eva BOSÁKOVÁ a Kristýna SATARYOVÁ. *Slováci v Srbsku*. [online] Pestrá Evropa, 2011. [cit. 29. 10. 2012]. Dostupné z: <http://www.hks.re/wiki/slovaci_v_srbsku>.

³⁴⁷ Existují zde jak třídy čistě slovenské, tak i srbské s některými předměty ve slovenštině.

všechny předměty. Ve Staré Pazově je také gymnázium. Některé další školy jsou zařízeny podle toho, kolik je žáků, myslím si, že i na gymnáziu v Šídě je také výuka slovenského jazyka.³⁴⁸

V rámci vysokoškolského vzdělání je možné studovat slovenštinu v hlavním městě Vojvodiny na oddělení slovakistiky Filozofické fakulty Univerzity v Novém Sadu.

„Máme i vysoké školy v tom smyslu, že v Novém Sadu je katedra slovenského jazyka a literatury na filozofické fakultě. V Bělehradě je také slovakistika a máme pedagogickou fakultu, na které studují budoucí učitelé slovenských škol.“³⁴⁹

Většina mladých lidí ale odchází studovat do zahraničí, především na Slovensko. Z 30 lidí zůstává v Srbsku pouze kolem 7.³⁵⁰ Jedním z důvodů je poskytování vysokých stipendií na univerzitách na Slovensku.³⁵¹ Slovenská vláda touto „podporou“ do značné míry tuto slovenskou menšinu spíše likviduje, než že by jí pomáhala. Většina mladých totiž zůstává na Slovensku i po dokončení studií.

Tento stav je důsledkem toho, že ekonomická situace je v Srbsku po válkách v 90. letech horší než na Slovensku. Otázka jazyka s tím úzce souvisí. Mezi starší generací je jednoznačně rozlišitelná skupina, která delší dobu studovala či pracovala na Slovensku³⁵² a skupina, která celý život trávila v Srbsku. U prvně jmenovaných je na poslech slyšet, že používají slovenštinu výrazně čistší. I ve slovní zásobě se ukazují jisté odlišnosti.

Ti, kteří žili celý život v Srbsku, používají více výrazů ze srbštiny a slov vzniklých postupným prolínáním těchto dvou jazyků. U mladé generace se druhá skupina postupně vytrácí.

Tato situace bude mít do budoucna ještě závažné důsledky, a to nejen z hlediska jazyka, ale i z hlediska celé menšiny. Bude velmi těžké překonat situaci, kdy velká část jedné generace odešla. Obtížné je to i kvůli tomu, že ti co odchází, se obvykle řadí mezi lidi, kteří dosáhnou vyššího vzdělání.

Dalším závažným problémem je nedostatek učitelů, kteří mohou vyučovat ve slovenském jazyce. Tento problém vzniká jednak kvůli předpisům a také kvůli tomu, že je málo absolventů pedagogických oborů. Od roku 2014 platí v Srbsku zákon, že každý nově vystudovaný učitel musí odpracovat rok jako praxi. Za tu ovšem nedostává žádné peníze.³⁵³

³⁴⁸ Rozhovory s představiteli Národnostní rady slovenskej národnostnej menšiny, léto 2010.

³⁴⁹ Rozhovory s představiteli Národnostní rady slovenskej národnostnej menšiny, léto 2010.

³⁵⁰ Zde se nejedná o statistické údaje, ale o čísla, která nezávisle na sobě sdělilo několik respondentů.

³⁵¹ Pavel HANUŠ, Eva BOSÁKOVÁ a Kristýna SATARYOVÁ. *Slováci v Srbsku*. [online] Pestrá Evropa, 2011. [cit. 29. 10. 2012]. Dostupné z: <http://www.hks.re/wiki/slovaci_v_srbsku>.

³⁵² Tito lidé se dříve vraceli do Jugoslávie, protože tam podle jejich vlastních slov byla lepší politická i ekonomická situace.

³⁵³ Z rozhovorů s učitelem Miroslavem Bád'onským, Lug, září 2013.

Obrázek 128. Maturitní tabla – slovenská škola v Padině.

Foto: Eva Bosáková.

Náboženství

Církev dříve měla pro dolnozemske Slováky společně se školou zásadní význam pro uchování jazyka, tradic a kultury. I díky příznivé politice, která byla v silném kontrastu s nepřítelstím tolerantní politikou v jejich původní domovině, se můžeme v této kapitole bavit o víře, kterou si místní přinesli a uchovali.

Obrázek 129. Evangelický kostel v Kulpíně.

Foto: Eva Bosáková.

Náboženství mezi Slováky najdeme hned několik. Všichni jsou sice křesťané, ale je zde několik směrů této víry. Oproti srbské pravoslavné většině u Slováků převládá evangelické³⁵⁴ vyznání, které vyznává kolem 80 % obyvatel. Druhou nejsilnější skupinu zde tvoří katolíci. Zejména v posledních letech se tu můžeme setkat i s dalšími směry (i když i některé méně početné církve vyvíjí svou činnost již mnoho desetiletí) – baptisté, Kristova duchovní církev, Kristova církev bratov, Nazaretská a Nestoriánská církev.

První slovenští evangelíci přišli na území Vojvodiny už kolem roku 1745 a právě u nich hrálo náboženství jednu z hlavních rolí. To, že sem přichází Slováci-evangelíci, není náhodou. V „*Horniakach*“ (viz s. 237) byli evangelíci podle principu *cuius regio, eius religio*³⁵⁵ často pronásledováni.

Obrázek 130. Interiér evangelického kostela v Hložianech.

Foto: Eva Bosáková

³⁵⁴ Jedná se o slovenskou evangelickou církev augsburského vyznání v Srbsku.

³⁵⁵ V překladu *čí vláda, toho náboženství*. Augšpurský náboženský mír 1555.

Situace na „Dolní zemi“ byla o něco klidnější, proto sem mnozí z nich odešli. I přes to, že si již tehdy ve své nové domovině zakládali vlastní kostely, byla jejich církev osamostatněna až v roce 1921 ve Staré Pazově³⁵⁶. Až do tohoto roku byla podřízena uherské církevní správě. V letech 1918–1921 se stala součástí Slovenské Evangelické církve na Slovensku.³⁵⁷ Z rozhovorů³⁵⁸ v *Národnostnej rade slovenskej národnostnej menšiny* ovšem vyplývá, že se sem nestěhovali jen evangelíci, ale i katolíci. Ti se ale již asimilovali.

„V té době... Teďka se to chybně interpretuje, že jen evangelíci se stěhovali a že to byl vlastně projev toho útlaku evangelíků, neboť nesměli... Říkám, bylo to ještě před tolerančním patentem. Takže nemohli stavět kostely a tak dále. Možná že tam byl i nějaký tento důvod přítomný při stěhování.

Stěhovali se i katolíci, ale ti se stěhovalo do smíšených prostření, kde většinou obyvatelstvo bylo katolického vyznání. Byli to Maďaři nebo Chorvati a v důsledku toho se všichni asimilovali. Takže dnes víme, že v některých obcích původně žili slovenští obyvatelé. Vidíme to podle jmen na hřbitovech a v matrikách. Oni se ale už první, druhá generace asimilovali, Bud' se přihlásili k maďarské národnostní menšině, nebo se přiklonili k chorvatské národnostní menšině.“

Ve Vojvodině žije kolem 2 milionů obyvatel, z čehož je 8 % protestantů. Evangelická církev má kolem 50 000 členů. Je rozdělena na senioráty Báčský, Banátský, Srijemský a od roku 2008 nově založený Německý seniorát. Rozsáhlá diecéze má 28 církevních a 13 filiálních sborů. V současnosti má církev ve službě 27 farářů (z toho 6 farárek), v čele stojí biskup, kterým je nyní Mgr. Samuel Vrbovský.³⁵⁹

V roce 1946 byl odebrán církvi majetek. Některé církevní sbory vlastní obhospodařovanou půdu s maximální plochou 10 ha. Církev je financována z dobrovolných příspěvků a milodarů svých členů. I díky takto vybraným penězům se daří pravidelně vydávat měsíčník „Evanjelický hlásník“, „Ročenku“ a „Evanjelický kalendář“ s počtem výtisků 17 000. Každou neděli se také vysílá relace „Pohlady k výšinám“, kterou si můžete poslechnout v rádiu Nový Sad.³⁶⁰

Z hlediska víry je jistě nejvíce zajímavá obec Selenča. Tato dědina je totiž téměř přesně napůl rozdělena na část katolickou a část evangelickou. Můžeme zde najít kostely a fary obou církví. Podle místních bylo dříve rozdělení poměrně striktní. Oba tábory vedle sebe žily v poklidu, ale i přes to občas docházelo k různým šarvátkám. Dodnes jen velmi málo katolíků bydlí v evangelické části a naopak. I se stavbou Kalvárie se místní vypořádali svérázným způsobem. Jeli-

.....
³⁵⁶ Slovenská evangelická církev augsburského vyznání v Srbsku.

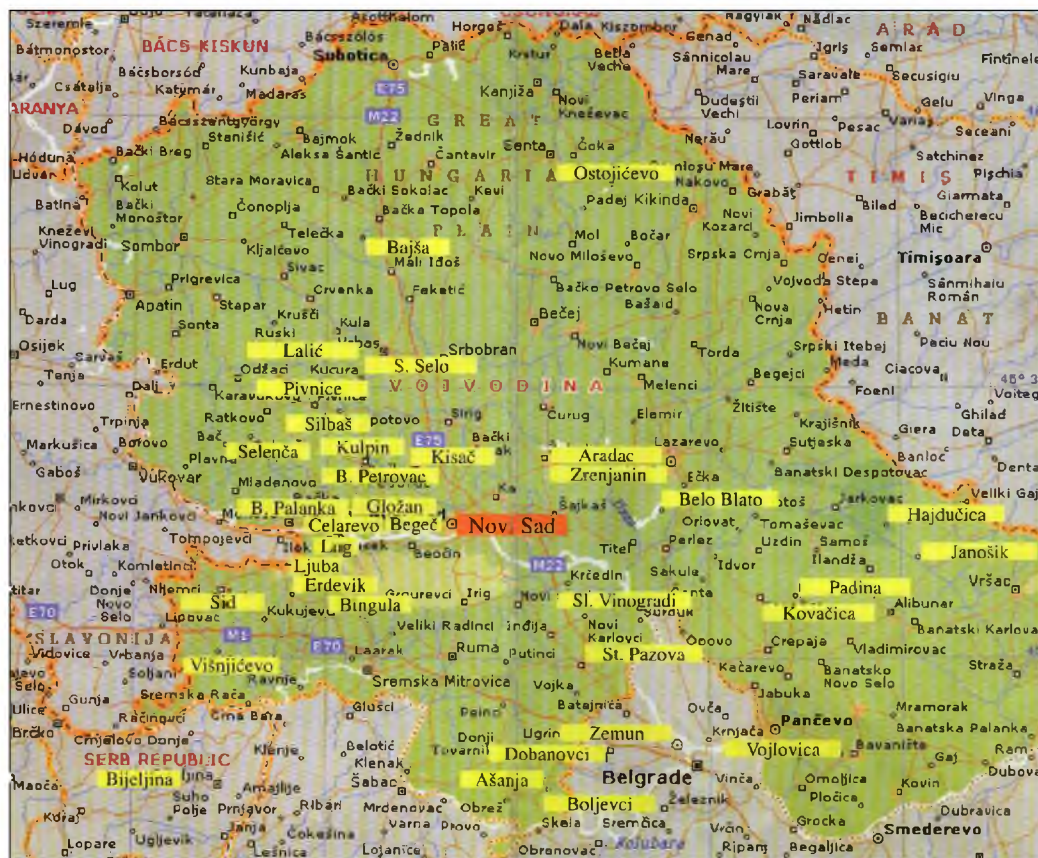
³⁵⁷ ČÁP, Peter. *Slováci ve Vojvodině*. Plzeň, 2005. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická. Vedoucí práce Mgr. Filip Tesař, s. 39.

³⁵⁸ Tyto rozhovory proběhly v létě 2010.

³⁵⁹ Pavel HANUŠ, Eva BOSÁKOVÁ a Kristýna SATARYOVÁ. *Slováci v Srbsku*. [online] Pestrá Evropa, 2011. [cit. 29. 10. 2012]. Dostupné z: <http://www.hks.re/wiki/slovaci_v_srbsku>.

³⁶⁰ *Slovenská evangelická a. v. cirkev v Srbsku*. [online]. [cit. 22. 1. 2013]. Dostupné z: <<http://www.ecavyu.com/indexp.html>>.

kož by měla být na svahu kopce, které ovšem v této krajině vůbec nejsou, rozhodli se místní, že si navrší svůj malý kopeček. Jednotlivá zastavení jsou sice na rovině, ale ke Kristovu kříži musíte vystoupat po několika schodech.

Obrázek 131. Zbory Slovenské evangelické církve a. v. v Srbsku.

Leták, archiv autora.

Valná většina Lužanů je příslušníky Evangelické církve augsburského vyznání. Ve středu vesnice stojí nově opravený modrý kostel a fara, které jsou pečlivě udržovány. Pravidelně se zde slouží mše, na kterou se obvykle schází především starší lidé.

Když nemůže přijet farář ze sousední obce, zaujme jeho místo někdo z místních. Obvykle je to předsedkyně oltářního ženského kroužku. V zimě, aby nemuseli vytápět celý kostel, se věřící schází na faře ve společenské místnosti, kde pak probíhají mše.

Slavnosti a svátky³⁶¹

Tradice slovenských lidových zvyků ve Vojvodině je velmi rozšířená a bohatá. Existují zde zvyky a tradice, které jsou společné pro všechny slovenské lokality, ale téměř všechny mají v jednotlivých místech svá specifika.

Mikuláš. Ve většině slovenských obcí obchází večer 5. prosince Mikuláš domy a hodným dětem nechává dárky v botách. Následující ráno každé poslušné dítě něco dobrého dostane, neposlušné pak jenom cibuli nebo proutky.

V některých lokalitách (Selenča, Pivnica) existuje i zvyk, že se 5. prosince večer mladí chlapi převléknou za Mikuláše, kteří pak po vesnici obcházejí domy, kde jsou malé děti. Je přesně určeno, jak má Mikuláš vypadat. Na hlavě má čepici, oblečený je do kožešiny, tváře má zakryté a v některých vesnicích za sebou táhne dlouhý řetěz nebo cinká velkým zvonem, aby se dalo poznat, že už přichází. Dnes se již vyskytují i další varianty mikulášské masky.

Obrázek 132. Mikuláš v Selenče.

Foto: Janko Merník

Děti v domě, do kterého Mikuláš přijde, musí být poslušné a pomodlit se Otčenáš, nebo nějakou jinou modlitbu. Když to správně udělají, Mikuláš je obdaruje sladkostmi nebo ovocem. Zlobivé děti pak dostanou prutem, který má Mikuláš stále při sobě.

.....
³⁶¹ Podle: *Zvyky a obyčaje*. [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov © 2014. [cit. 13. 12. 2014] Dostupné z: <<http://www.slovackizavod.org.rs/narodna-kultura/narodni-obicaji>> a MARIČOVÁ, Anna. *Vianočné zvyky v Starej Pazove*. [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov © 2014. [cit. 13. 12. 2014] Dostupné z: <<http://www.slovackizavod.org.rs/narodna-kultura/narodni-obicaji/10262>>.

Na Mikuláše se říkala tato říkanka:

*Mi, mi Mikuláš
čo to v kapsi skovávaš?
Dobrym deťom koláče
a zlým deťom korbáče!*

V některých slovenských lokalitách (Jánošík) chodí Mikuláš na Štědrý večer – tento zvyk existoval už začátkem 20. století. V ten den si v Jánošíkovi mnozí mládenci obléknou naruby bundy z beraní kůže, beranici, udělají si velké vousy, do jedné ruky vezmou zvonec a do druhé prut a chodí kontrolovat, zda se děti umí pomodlit. Pokud ano, dostanou sladkosti, pokud ne, tak dostanou prutem. Mnozí měli přichystaný hmoždíř, do kterého se bušilo.

Obrázek 133. Mikuláš v Jánošíku (60. léta 20. století).

Sv. Lucie. Podle počasí v jednotlivých dnech od sv. Lucie se předpovídalo počasí na další rok. Každému dni od 13. do 24. prosince odpovídal daný měsíc v příštím roce.

Nejvíce zvyků se však týkalo kouzel zaměřených na lásku, manželského partnera a sňatek (za pomoci snů, vaření halušek s kartičkami se jmény mládenců apod.).

Podobně jako na svátek svatého Mikuláše, i na Lucii existuje lidový zvyk obdarovat děti drobnými dárky. Noc před samotným svátkem (už 12. prosince) se děti snaží být co nejhodnější, neboť v noci Lucka přesně vidí, které dítě bylo poslušné a které ne, obchází domy a těm dětem, které si to zasloužily, nechává dárky v botách. Proto mají děti za úkol vyčistit si boty a večer je postavit na okenní římsu. Následující ráno tam každé poslušné dítě najde něco – sladkosti,

oříšky, ovoce, dokonce i peníze. Tím neposlušným boty zaplní cibule, brambory, ale i proutky.

V některých slovenských lokalitách ve Vojvodině existuje i zvyk oblékání se za Lucii večer 12. prosince. Lucie jsou ženy oblečené do bílých šatů nebo obtočené plachtou, s tvářemi zakrytými bílým šátkem nebo obílenými moukou. V ruce drží husí křídlo nebo štětku. Když přijdou do domu, v kterém je malé dítě, chtějí, aby se pomodlilo. Pokud to dítě správně udělá, obdaruje ho, pokud ne, dostane husím křídlem na zadek.

Obrázek 134. Lucky.

Foto: Svetlana Častvanová.

Například ve Staré Pazové nebyly žádné zvyky spojené se svatým Mikulášem, ale zato Lucka chodila s husím křídlem a bila po prstech zejména dívky, které neměly něco hotové, například vyšitý ubrus, upletené *kapce* (válenky), *opštrikaňe pantuške* (obuv s pleteným – štrikovaným – vrchem).

Říkalo se, že chodila v bílém prostěradle a těm, kteří byli *vrédni* (pilní), něco přinesla. Od Lucky až do Tří králů se nevařil *buob* i *gel'éd'iňe* (bramborové knedlíky), aby lidé neměli vředy. Bylo dobré, když na Lucku přišel první do domu muž, protože se věřilo, že muž přináší ocel, aby se nerozbíjely hrnce.

Vánoce. Těsně před večerí na *Posiaci večer* (Štědrý večer) přicházel do každého domu, ve kterém byly děti, Ježíšek a do *preňej chiži* přinášel *krizbám* (vánoční stromeček). *Preňia* nebo také *stajáca chiža* byla v Pazově svátečně zařízená místnost, která měla okna do ulice, nebyla obydlená a bylo v ní pěkně vyskládané ložní prádlo, šifonér (velká skříň), stůl, kredenc, věšák, velké zrcadlo. Tento pokoj měl i svou zvláštní vůni. *Krizbám* stál na stole až do Tří králů a děti si ho často chodily prohlížet, ale nesměly se ho dotýkat. Vánoční stromek byl *opra-veňi* (ozdobený). Ti majetnější mívali ozdobenou jedličku, zatímco chudší pouze borovičku.

Ježíšek býval oblečený v bílém a do tváře mu děti neviděly. Ježíškem býval obvykle člen rodiny s přehozeným prostěradlem na hlavě. Vůbec nebylo důležité, kdo to je, ale co přináší. Děti byly rády, že přinesl *krizbám*.

Pod *krizbámem* stál na stole v *stajácej chiži* talíř se žitem, které bylo ovázané červenou stužkou. Žito se vysévalo ještě na Lucku, aby do Vánoc narostlo, a zůstávalo tam do Tří králů. *Krizbám* připomínal cosi zázračného. Bylo na něm několik koulí z jemného postříbřeného skla, pár mandarinek se zvláštní vůní, ořechy v pozlátku (ve staniolu), který zůstal z loňských bonbónů, a bonbóny (*cukrové salonky*) – červené, bílé, průsvitné, zelené. Úplně na vršku byla většinou doma udělaná hvězda ze staniolu a vaty a dolů u kořene byla drátem připevněná červená houba s bílými puntíky. Na stromečku probělávaly chomáčky z vaty. Dříve Ježíšek nepřinášel pod stromeček dárky, jak je to nyní zvykem, ale stačil *krizbám*.

Do Tří králů si děti chodily stromeček pouze ohlížet a těšit se z něj, a když ten den přišel, *krizbám* očesaly. Ozdoby se odkládaly do krabice a pak na *šifonér* a mandarinky, ořechy a bonbóny se rozdělily na stejné části, které každé dítě mohlo sníst.

Na *Posiaci večer* se dopoledne *rostahuvalo* a peklo *slatkuo réjteša* (závin), aby bylo co na oběd. Večer šel z každé domácnosti alespoň někdo ze starších do kostela, obvykle babička, ale i děti, které měly jít ke zpovědi, nebo mladší, které chodily na faru, kde dostaly veršičky, které pak v kostele po službách odříkaly.

Když zvonily zvony, byla už příprava pokrmů na slavnostní večeři u konce. Na Vánoce se nevařilo v každé domácnosti stejně. Někde se na *Posiaci večer* vařila *s'lepečia supa* (slepičí polévka), *hlavina* (vepřová nasolená hlava, která se nejprv ovařila) upečená na řapši s krumplámi (na pekáči s nakrájenými bramborami), pak bývala vařená klobása s křenem. Obyčejně se připravovala pouze polovina hlavy, přičemž ucho se odkrojilo a dalo na brambory, aby neshořelo. Děti měly nejraději ucho a maso, které jim starší vybírali z vnitřní části upečené hlavy.

Obrázek 135. Petrovská klobása, typická pro Slováky v Srbsku.

Foto: Eva Bosáková.

Někde se k večeři vařila zelná polévka a připravovalo slepičí nebo vepřové maso. V mnoha rodinách se vařily i makové nebo ořechové nudle. Ryby se v Staré Pazově na Vánoce nepřipravovaly a i jindy se konzumovaly jen zřídka.

Po večeři se jedly i koláčky – oplatkové, lepené s *pekmezom* (hustý sirup podobný marmeládě vzniklý odpařováním šťávy) a *posipaňie z meukin cukrem* (práškovým cukrem) nebo *kifličke* (kynuté koláčky) s *pekmezom*.

Před večeří se pod stůl přinesla sláma, kukuřice a *korpienka* (koš z proutí, zdrobnělina srbského slova *korpa*), v které byly ořechy a jablka, aby byla hojná úroda a dostatek všeho. Po večeři se všichni postavili ke dveřím a babička házela ořechy do koutů, děti je chytaly a dávali si je do *keténki* (zástěry). Pak babička nahlas četla z kostelní knížky a ostatní loupali ořechy. Pokud byl ořech nezkažený, znamenalo to zdraví, ale pokud byl červivý, nemoc.

Děti se pak obyčejně vytratily ven, kde se celý večer střílelo s podomácku vyráběnými výbušninami (z karbidu, z hlaviček ze sirek, ze střelného prachu).

Po večeři mladší manželské páry chodily *po rodině* – k příbuzným zpívat nábožné písně a zpívalo se takto:

*Narod'iu sa nán Spasiteľ,
všeho sveta Vikupiteľ,
z jeho príchodu šťastného
radujme sa, veselme sa
tonto Novom roku.*

Někde se zpívalo pouze pod oknem, ale obyčejně *spevárou* zavolali dovnitř a pak je i pohostili večeří, nápoji a koláči. Ti se trochu pobavili a šli dál. Domů se někdy vraceli až po půlnoci. Nejčastěji jich chodilo více dohromady nebo se u někoho potkali a pak šli společně dál zpívat, a tak se trochu pobavit.

V první den Vánoc se nevařilo, jedlo se to, co zbylo od večere, a ženy obvykle šly do kostela, nebo odpočívaly. Mladší manželské páry chodili s dětmi k ženiným rodičům na oběd.

Děti měly v první den Vánoc svůj svátek, protože chodili *polazuvat'* (vinšovat) k sousedům a k příbuzným, kteří je předem pozvali. *Polazuvári* dostávali do *batošťoka* jablka, ořechy, koláče, někdy i pomeranče, fíky, švestky nebo nějaké *dinárike* (drobné peníze). Nosili si i poskládané šátky, do kterých se výslužka zavázala. Ten, kdo se chystal *polazuvat'*, musel se naučit odříkat nějaké veršičky – ti mladší kratší a starší delší.

Nový rok se nevítal tak slavnostně jako Vánoce. V první den po Silvestru dospělí *vinšovali* při návštěvě:

*Vinšujen vám Noví rok,
vipadóu ván s peci bok,
a zo šafl'a ucho, a z gazďiňe brucho,
gazďina sa opila, čepci vodu nosila,
kapusta jěj zňila, že si ňeumila.*

Dnes se již na velmi málo místech *polazuje* nebo *vinšuje*. Na tyto zvyky si pamatují jen ti starší, kteří rádi vzpomínají, jak to kdysi bylo. Díky těmto vzpomínkám stále lze zachytit a zapsat mnohé pěkné, ale zapomenuté zvyky.

Spolkový život a kulturní akce

Bez možnosti se sdružovat a pořádat kulturní akce by každá menšina byla velmi brzy asimilována většinovým obyvatelstvem. Toto je forma, kterou se mohou vymezit a udržet si svojí identitu. I díky tomu, že se menšiny dennodenně setkávají (a do určité míry i vymezují) s majoritní populací, je zde mnohem vyšší ochota se sdružovat a udržovat tradiční kulturu než v mateřské zemi.

Slováci v Srbsku se sdružují do mnoha různých spolků a organizací. Mezi těmito institucemi můžeme najít seskupení čistě profesní, politické či zájmové. Jelikož je těchto spolků skoro až nepřehledné množství, jsou zde proto uvedeny jen některé – z každé kategorie je vybráno několik zástupců, které nám danou problematiku přiblíží.

První skupinu tvoří profesní spolky. Rozmanitost těchto spolků je možné ukázat na centru vojvodinských Slováků, městu Bački Petrovac (Báčsky Petrovec). Zde se nalézá velké množství různých uskupení, jakými jsou například:

- **Sdružení řemeslníků.** Vznik tohoto sdružení je datován již roku 1842. Postupem času ale mnoho řemesel zanikalo a bylo nahrazováno jinými a současně se zvyšoval význam vzdělání. V Báčském Petrovci bohužel nebyla a není žádná odborná škola. Studenti proto jezdili do škol v okolí. Mnoho z nich pak začalo pracovat v místních firmách a později někteří založili i vlastní podniky. V současné době zde můžeme nalézt například zedníky, zámečníky, soustružníky, klempíře, holiče, řezníky, kadeřníky, krejčí, elektrikáře, obuvníky a mnoho dalších. V roce 1992 toto sdružení slavilo již 150 výročí a v této době bylo v obci evidováno 148 řemesel.³⁶²
- **Farmářský klub.** Klub mladých zemědělců byl založen v roce 1956. Skládal se z 51 členů, které tvořila převážně mládež z obce se zájmem o chov zvířat, především drůbeže. Tento klub se účastnil mnoha výstav a pořádal na toto téma mnoho vzdělávacích přednášek. Klub si po celá léta udržuje svoji tradici. Významně přispěl k vývoji a zlepšování života v Báčském Petrovci.³⁶³
- Nalezneme zde i mnohé další profesní spolky, např. pol'ovnícky³⁶⁴, svaz rybářů...

.....
³⁶² SEDLÁKOVÁ, Zuzana. *Slováci nebo Srbové? Historie a současnost slovenské enklávy v srbské Vojvodině*. Praha, 31. 3. 2010. Bakalářská práce. ČZU. Vedoucí práce doc. Ing. PhDr. Petr Kokaisl, Ph.D.

³⁶³ SEDLÁKOVÁ, Zuzana. *Slováci nebo Srbové? Historie a současnost slovenské enklávy v srbské Vojvodině*. Praha, 31. 3. 2010. Bakalářská práce. ČZU. Vedoucí práce doc. Ing. PhDr. Petr Kokaisl, Ph.D.

³⁶⁴ Myslivecký.

Druhou skupinou jsou politické organizace. Mimo lokálních politických uskupení, která působí v téměř každé dědině, je zde NRSNM (Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny).

- *Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny*. Tato instituce, která byla založená roku 2003 na základě Zákona o ochraně práv a svobod národnostních menšin³⁶⁵, je hlavní institucí, která zastupuje Slováky v rámci Republiky Srbsko. Národnostní rada je dělena do 4 výborů, které mají za úkol pokrýt všechny aspekty života Slováků. Tyto výbory jsou:
 - Výbor pre informovanie
 - Výbor pre vzdelávanie
 - Výbor pre kultúru
 - Výbor pre úradné používanie jazyka a písma³⁶⁶

Vízia NRSNM: „Ako legálna, legitímna a zastupujúca inštitúcia slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku a inštitúcia menšinovej samosprávy z oblasti kultúrnej autonómie zakladať sa pre udržateľnosť úrovne získaných práv a kolektívnych práv slovenskej národnostnej menšiny, účinnú účasť príslušníkov menšiny vo verejnej činnosti podstatnej pre zachovanie osobitostí a rozvoj a zveľaďovanie práv slovenskej národnostnej menšiny v oblastiach kultúry, informovania, vzdelávania a úradného používania jazyka a písma.“³⁶⁷

Poslední a jednoznačně nejpočetnější skupinu tvoří zájmové spolky. Sem bychom zařadili všechna sdružení zabývající se především tradiční slovenskou kulturou (tanec, hudba, výtvarné umění...) Pro jejich velké množství budou představeni jen někteří zástupci.

- **Slovenské vojvodinské divadlo**

„*Slovenské vojvodinské divadlo (SVD) vzniklo ako špičková inštitúcia vojvodinských Slovákov, ktorej poslaním a náplňou je rozvíjanie divadelnej kultúry na profesionálnej úrovni. SVD bolo založené na základe uznesenia Výkonnej rady Zhromaždenia Autonómnej pokrajiny Vojvodiny – zakladateľské práva a povinnosti následne prebralo na seba Zhromaždenie Obce Báčsky Petrovec uznesením zo dňa 14. 4. 2003. Repertoárové a umelecké smerovanie kreuje Umelecká rada SVD. Divadlo riadi riaditeľ, ktorý je, rovnako ako manažment divadla, interným zamestnancom SVD. Na riaditeľskom poste zatiaľ sa vystriedali Vladimír Valentík, Ján Čáni a v súčasnosti funkciu riaditeľa zastáva Pavel Čáni.*“³⁶⁸

.....
³⁶⁵ Republika Srbsko. ZÁKON O NÁRODNOSTNÝCH RADÁCH NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN. In: *Službeni glasnik Republike Srbije*. 2003. Dostupné z: <http://www.slovackizavod.org.rs/sites/slovackizavod.org.rs/files/Zakononarodnostnychradachnarodnostnychmensin.pdf>

³⁶⁶ *Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny* [online]. [cit. 19. 2. 2013]. Dostupné z: <http://www.rada.org.rs/>.

³⁶⁷ *Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny*. [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov. [cit. 10. 2. 2012]. Dostupné z: <http://slovackizavod.org.rs/zavod/osnivaci/nacionalni-savet-slovacke-nacionalne-manjine>.

³⁶⁸ BABIAK, Michal. *Slovenské vojvodinské divadlo*. [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov. [cit. 10. 2. 2012]. Dostupné z: <http://slovackizavod.org.rs/pozoriste/slovacko-vojvodjansko-pozoriste>.

- **SKUS P. J. Šafárik**³⁶⁹

Slovenský Kulturno-Umelecký Spolek jakožto nástupce Československé besedy, která vznikla v roce 1920³⁷⁰ je v současnosti vedoucím spolkem, co se týká udržování tradic v Novém Sadě. Tento spolek s 92. narozeninami ovšem nefungoval kontinuálně po celou dobu. Jeho činnost byla přerušena zejména druhou světovou válkou. Toto odmlčení přišlo už v roce 1939. V letech po druhé světové válce se navázalo na předchozí činnost, a ta byla plně vyvíjena až do let šedesátých, kdy činnost trochu polevila. V letech 1973–1974 se ovšem činnost, díky chuti a zapojení studentů, opět rozběhla naplno. V rámci SKUS Šafárik je několik oddělení, které se věnují různým činnostem:

- Folklórny súbor
- Detská folklórna skupina
- Spevácke skupiny a sóloví speváci
- Divadelné skupiny³⁷¹

V neposlední řadě je třeba se zmínit o dvou velmi významných organizacích pro život Slováků v Srbsku. Jelikož je nelze jednoznačně zařadit do vymezených kategorií, budou zde popsány samostatně.

- **Matica slovenská v Srbsku**

*„Zakladajúce valné zhromaždenie bolo na Národne slávnosti v Petrovci v dňoch 14. a 15. augusta 1932 na nádvorí Slovenského gymnázia. Zhromaždenie zahájil Dr. Ján Bulík, predseda Pripravného výboru.“*³⁷²

I působení této organizace bylo těžce poznamenáno během dějin. Činnost byla zakázána už v roce 1941, aby mohla být roku 1945 opět obnovena. Tíživá situace doby to ovšem povolila pouze na 3 roky, tedy do roku 1948.

*„Veľkolepé a masové obnovovacie zhromaždenie MSJ (Matica slovenská v Juhoslávii – dnes premenovaná na maticu slovenskou v Srbsku) bolo 5. augusta 1990 v Petrovci. Odvtedy sa začína budovať nová matičná tradícia a kontinuita. Založená bola ako nepolitická celonárodnostná inštitúcia, ktorá ma za cieľ usmerňovať celkový národnostný život.“*³⁷³

V současné době má 29 místních odborů, kterým předsedá Katarína Melegová Melichová.

³⁶⁹ Slovenský jazykovedec a etnograf 19. století, celým jménem Pavel Josef Šafárik (Česky Šafařík)

³⁷⁰ Oficiálně byla registrována až v roce 1948, což ovšem nikterak nebránilo předchozí bohaté kulturní činnosti.

³⁷¹ BRTKOVÁ, Anna. *Slovenský kultúrno-umelecký spolok P. J. Šafárika, Nový Sad*. [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov Novi Sad, © 2013 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z: <<http://slovackizavod.org.rs/narodna-kultura/kulturno-umetnicka-drustva/2834>>.

³⁷² BOLDOCKA, Annamaria. *Matica slovenská v Srbsku*. [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov. [cit. 10. 2. 2012]. Dostupné z: <<http://slovackizavod.org.rs/kultura-i-sira-javnost/matica-slovacka-u-srbiji>>.

³⁷³ BOLDOCKA, Annamaria. *Matica slovenská v Srbsku*. c. d.

- **Ústav pre kultúru Vojvodinských Slovákov**

Tento profesionální ústav s velice krátkou historií, která se začala psát teprve od roku 2008 (tehdy ho založilo Zhromaždenie Autonómnej pokrajiny Vojvodiny a Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny), si za tuto velmi krátkou dobu vydobyl důležité místo mezi slovenskými organizacemi v Srbsku. Tohoto dosáhl především díky pečlivému plnění cílů. Mezi tyto cíle se řadí: zachovávaní, zvelebování a rozvíjení kultury vojvodinských Slováků.³⁷⁴

Spolkový život v Lugu. I přes to, že je to nejmenší čistě slovenská vesnice ve Vojvodině, je třeba i zde zmínit některé místní spolky – například kulturně-umělecký spolek *Mladost*, který svojí práci rozvíjí již od roku 1971, mezi další spolky patří i Místní odbor Matice slovenské v Lugu, který zorganizoval zájezd místních obyvatel na Slovensko.³⁷⁵

- **Festivally**

„Slováci neslaví každý den, ale obden.“³⁷⁶

Obrázek 136. Soutěž ve vaření kotlíkového guláše v Kulpíně.

Foto: Eva Bosáková.

.....
³⁷⁴ *Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov* [online]. Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, 2013. [cit. 19. 2. 2013]. Dostupné z: <<http://www.slovackizavod.org.rs/>>.

³⁷⁵ URBAN, Kristián, Samko KUKUČKA a Miloslav KOLÁR-FICO. *Lug – dedinka v údolí. Prvých 105 rokov 1902–2007*. Stará Pazova: GKP SavPO, 2008, s. 143.

³⁷⁶ Jeden z oslavujících, Kulpínský festival vaření guláše – 2011.

Vojvodinští Slováci milují hudbu, tanec a divadlo. V průběhu roku se konají nejrůznější festivaly pro podporu kultury, umění, tradic a života srbských Slováků. Na festivaly přijíždějí kulturně-umělecké spolky, instituce a jednotlivci ze Srbska a okolních států. Festival *Stretnutí v pivnickom poli* otevírá dveře do nového roku. První festival se konal v Pivnici v roce 1966. Každoročně probíhá do současnosti v druhé polovině ledna v Pivnici. V posledních dvou letech se festivalu účastní zpěváci z Rumunska, Chorvatska a Maďarska. Před festivalem probíhají výběrové koncerty ve slovenských dědinách v Srbsku (Kysáč, B. Petrovec, Kovačica, Padina, Stará Pazova, Pivnica...), na základě jejich hodnocení se poté mohou zúčastnit *Stretnutí*. Po ukončení festivalu si zpěváci mohou za odměnu nahrát píseň ve studiu za doprovodu lidového orchestru.³⁷⁷

Největší festival ochotnického divadla Slováků v Srbsku se koná každoročně od roku 1970 na přelomu března a dubna. Festival se pořádá střídavě v Báčskom Petrovci, Starej Pazove a Kovačici či jiné obci. Od roku 2010 se festival nazývá *Divadelny vavrin*.³⁷⁸

Od roku 1995 se začal pravidelně pořádat divadelní festival DIDA (Divadelné Inscenácie Dolnozemských Autorov). Festival chtěl obnovit divadelní činnost v Pivnici, povzbudit zájem domácího publika a veřejnosti o dramatické umění a také zachovat památku pivnického rodáka, slovenského vojvodinského prozaika a dramatika Janka Čemana. Festivalu se účastnily nejen vojvodinské spolky, ale i spolky ze zahraničí.³⁷⁹

Na jaře se v Pivnici setkávají mladí interpreti klasických hudebních žánrů na festivalu *Jarné noty*. S májem přichází největší festival lidových tanečních a pěveckých skupin a orchestrů *Tancuj, tancuj* v Hložanech. Kulturně-osvětový spolek Jednota Hložany inicioval vznik festivalu, který poprvé probíhal 5. dubna 1970. V průběhu dějin se změnil i názvy festivalu: *Prehliadka ľudových tancov juhoslovanských Slovákov*, *Prehliadka slovenských folklórnych skupín Vojvodiny*, *Festival slovenskej hudobnej a tanečno-folklórnej tvorby SAP Vojvodiny*, *Prehliadka slovenských ochotníckych tanečných, speváckych, nástrojových skupín*, *Festival slovenskej hudobnej a tanečno-folklórnej tvorby Tancuj, tancuj*. Festival se nejčastěji konal v Hložanech, ovšem může se konat i v jiných obcích (např. při výročí dědiny). Součástí festivalu jsou i etno výstavy, výstavy umělců, soutěže rybářů, šachistů a myslivců.³⁸⁰

V červenci se děti těší na *Detský folklórny festival Zlatá brána* v Kysáči. Při 220. výročí příchodu slovenských obyvatel do osady Kysáč v roce 1993 usku-

.....
³⁷⁷ *Stretnutie v pivnickom poli*. [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Novi Sad, © 2013 [cit. 19. 2. 2013]. Dostupné z: <<http://slovackizavod.org.rs/manifestacije/muzicko-folklorni-festivali/1503>>.

³⁷⁸ *Prehliadka slovenskej ochotníckej divadelnej tvorby – Divadelný vavrin*. [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Novi Sad, © 2013 [cit. 19. 2. 2013]. Dostupné z: <<http://slovackizavod.org.rs/manifestacije/pozorisne-smotre/psds>>.

³⁷⁹ *Divadelný festival DIDA*. [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Novi Sad, © 2013 [cit. 19. 2. 2013]. Dostupné z: <<http://slovackizavod.org.rs/manifestacije/pozorisne-smotre/dida>>.

³⁸⁰ *Tancuj-tancuj*. [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Novi Sad, © 2013 [cit. 19. 2. 2013]. Dostupné z: <<http://slovackizavod.org.rs/manifestacije/muzicko-folklorni-festivali/tancuj-tancuj>>.

tečnili Slováci poprvé Zlatou bránu, kde se děti věnují tanci, zpěvu, říkankám, rozpočítadlům... a tímto způsobem je jim předáváno bohatství národa – tradiční kultura.³⁸¹

První víkend v srpnu se konají největší slovenské slavnosti v Petrovci – Slovenské národní slavnosti.

Obrázek 137. Vystoupení v rámci Slovenských národných slavností.

Foto: Eva Bosáková.

První národní slavnosti proběhly 28. srpna 1919. Slavnosti se konaly do roku 1953 i navzdory zrušení Matice Slovenskej v Juhoslávii. SNS (Slovenské národní slavnosti) se obnovily společně s obnovením Matice v roce 1990. V roce 2011 oslavily SNS výročí 50 let.

Obrázek 138. Holčička v tradičním kroji na Slovenských národných slavnostech.

Foto: Eva Bosáková, 2011.

.....
³⁸¹ *Zlatá brána*. [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Novi Sad, © 2013 [cit. 19. 2. 2013]
Dostupné z: <http://slovackizavod.org.rs/manifestacije/muzicko-folklorni-festivali/1507>

Během Národních slavností se schází Slováci nejen z Vojvodiny, ale i dalších států, především ze Slovenska, Maďarska a Rumunska. Program slavností je kulturně-umělecký, konají se výstavy slovenských autorů, sportovní soutěže (fotbal, tenis) i zasedání spolků jak místního, tak vyššího stupně. Slavnosti organizují obec Báčský Petrovec (myšleno kraj), Matice slovenská v Srbsku a Národnostní rada Slovenské národní menšiny.³⁸²

Obrázek 139. Vystoupení na Slovenských národních slavnostech.

Foto: Eva Bosáková, 2011.

S obdobím podzimu, kdy se sklízí úroda, venku se ochladí, začne padat listí, přichází festival Zlatý klíč v Selenče. Festival slovenskej populárnej hudby Zlatý klíč se snaží podporovat tvořivý potenciál Slováků v Srbsku. Setkává se zde velký počet hudebníků, skladatelů a textařů. Festival od svého založení v roce 1970 vyprodukoval více jak 700 nových slovenských skladeb.³⁸³

Dětské festivaly se konají na podzim – Slovenská prehliedka detskej divadelnej tvorivosti 3xĎ v Staré Pazově a Festival slovenskej hudobnej tvorby pre deti Letí pieseň, letí v Kovačici. Oba festivaly vznikly v 90. letech (3xĎ v roce 1993,

.....
³⁸² *Slovenské národné slávnosti*. [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Novi Sad, © 2013 [cit. 19. 2. 2013] Dostupné z: <<http://slovackizavod.org.rs/manifestacije/slovacke-narodne-svecanosti>>.

³⁸³ *Zlatý klíč*. [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Novi Sad, © 2013 [cit. 19. 2. 2013]. Dostupné z: <<http://slovackizavod.org.rs/manifestacije/muzicko-folklorni-festivali/zlatni-kljuc>>

Letí pieseň, letí v roce 1991). Festivaly podporují a rozvíjejí dětskou tvořivost a lásku k divadlu i hudbě.^{384, 385}

Jedním z nejvýznamnějších výtvarnických festivalů je Bienále slovenských výtvarníků v Srbsku, který se koná na přelomu listopadu a prosince v Báčském Petrovci již od roku 1991. Festival seskupuje akademicky vzdělané malíře, grafiky, sochaře – členy profesionálního sdružení výtvarníků Vojvodiny a Srbska. Jedná se o výstavu současné výtvarné tvorby slovenských výtvarníků v Srbsku. Na Bienale jsou udělovány dvě ceny. První je Cena K. M. Lehotského za nejlepší samostatnou výstavu v dvouletém období, druhou udělovanou cenou je Cena Cyrila Kutlíka za životní dílo. Výstavu organizuje Galéria Zuzky Medvedovej v dědině Báčsky Petrovec.³⁸⁶

Rok se uzavírá festivalem lyrických písní, který je nemladším festivalem. Je podporovaný veřejnoprávní stanicí Rádio Vojvodina. Festival pořádá Štúdio M novosadského rozhlasu.³⁸⁷

Na základě množství spolků a organizací je vidět, že jsou Slováci v Srbsku opravdu živou menšinou.

Respondent: „*Já bych řekl, že až příliš, že až příliš. Nejen festivaly, ale i různé oslavy. Je toho přespříliš, neboť je to potřeba všechno zorganizovat.*“³⁸⁸

Média³⁸⁹

Média, jako jedna z nejdůležitějších forem dnešní kultury rychlého šíření informací, je důležitá i mezi zahraničními Slováky. Počet různých televizí, rádií, novin či časopisu je v Srbsku až překvapivý. Jejich význam v dnešní době je především osvětový – pomáhá udržovat jazyk, rozšiřovat nové informace o tom, co se v této komunitě děje. Také ale pomáhá posilovat uvědomění si vlastní jedinečné identity. V neposlední řadě tato média upozorňují na různé problémy a potřeby, čímž pomáhají k tomu, aby se mohly řešit.

V současné době dokonce dochází k situaci, kdy Vojvodinští Slováci pomáhají s tvorbou mediálních zpráv i v ostatních zemích, kde Slováci tvoří národnostní menšinu.

³⁸⁴ *Prehliadka slovenskej detskej divadelnej tvorivosti 3xĎ*. [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Novi Sad, © 2013 [cit. 19. 2. 2013]. Dostupné z: <<http://slovackizavod.org.rs/manifestacije/1946>>.

³⁸⁵ *Letí pieseň, letí*. [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Novi Sad, © 2013 [cit. 19. 2. 2013]. Dostupné z: <<http://slovackizavod.org.rs/manifestacije/1943>>.

³⁸⁶ *Výtvarné*. [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Novi Sad, © 2013 [cit. 19. 2. 2013]. Dostupné z: <<http://slovackizavod.org.rs/manifestacije/likovne-manifestacije>>.

³⁸⁷ *Manifestácie, festivaly a celomenšinové podujatia*. [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Novi Sad, © 2013 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z: <<http://slovackizavod.org.rs/manifestacije>>.

³⁸⁸ Rozhovory s představiteli Národnostní rady slovenskej národnostnej menšiny, léto 2010.

³⁸⁹ Zpracováno podle: HANUŠ Pavel. *Kulturní specifika slovenské národnostní menšiny v Srbsku*. Praha, 2013. Bakalářská práce. Česká zemědělská univerzita. Vedoucí práce doc. Ing. PhDr. Petr Kokaisl, Ph.D.

Rozhlas

Novosadský Rozhlas (Radio Novi Sad) vysílá kromě srbštiny ve všech šesti úředních jazycích ve Vojvodině (v maďarském, slovenském, rumunském, rusínském, ukrajinském a romském). Slovenská redakce novosadského rozhlasu existuje již od roku 1949. V současnosti probíhá vysílání ve slovenském jazyce na novosadské frekvenci 90.5 MHz denně ve třech časových blocích: ráno 7:00 až 9:30, v odpoledním bloku od 15:00 do 18:00 a v noci od 22:00 do 24:00.³⁹⁰

Dramaturgie ranních relací má všeobecně informativní charakter, v odpoledních, resp. nočních blocích je rozšířena o tematicky zaměřené pořady. Kromě státního existují ještě regionální rozhlasové stanice vysílající ve slovenštině, a to Rádio Bačka a dále rádia v Báčském Petrovci, Kovačici, Staré Pazově, Báci, Šidu, Zrenjaninu, Odžaci a v Bačské Palance.³⁹¹

Tisk

Tisková media jsou co do počtu zdaleka nejvíce rozvinutou skupinou médií vojvodinských Slováků. Mimo mnoha knih, které zde vycházejí, je zde i celá řada časopisů, které vycházejí pravidelně. Tyto časopisy bychom mohli rozdělit na náboženské a světské.

Mezi skupinu náboženských časopisů vydávaných ve Vojvodině patří (kromě dalších) zejména měsíčník „*Evanjelický hlásník*“ (založen 1926) a dvouměsíčník „*Cesta života*“ (založen 1972). Jsou tu ovšem i další: v Selenče vychází občasník „*Evanjelické slovo*“, v Kisáči měsíčník „*Úsvit*“, v Báčském Petrovci čtvrtletník „*Otvorené dvere*“ a v Padině čtvrtletník „*Padinské zvony*“.³⁹²

Z druhé skupiny, tedy z oblasti světských časopisů, je možné zmínit především „*Hlas ľudu*“ jehož náklad pravidelně dosahuje více než 6000 ks a „*Dolnozemský Slováč*“, který je vydavateli zamýšlen jako politicky zaměřený časopis. Tento časopis se nevydává pouze v Srbsku, ale podle svého podtitulu: „*Časopis Slovákov v Maďarsku, Rumunsku a Srbsku*“ vychází na celé „*Dolní zemi*“.³⁹³ Už v roce 1864 začal vycházet časopis pouze pro nejmenší „*Zornička*“ – tento časopis vychází dodnes. Když tito malí čtenáři dospějí, mohou odebrat studentský časopis „*Index*“.

Existuje zde ovšem i mnoho menších titulů. Z regionálních je to například „*Bubeník aneb Kovačicko-Padinské zvony*“ a „*Kisácké noviny*“, ze speciálně zaměřených jsou to například literární časopisy „*Klasy*“ a „*Nový život*“ nebo rodinný časopis „*Rovina*“, který vychází pravidelně každý měsíc.

.....
³⁹⁰ Možnost poslouchat i online: <http://tunein.com/radio/Radio- Novi-Sad-2-905-s86579/>

³⁹¹ ČÁP, Peter. *Slováci ve Vojvodině*. Plzeň, 2005. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická. Vedoucí práce Mgr. Filip Tesař, s. 37.

³⁹² ČÁP, Peter. *c. d.*, s. 35.

³⁹³ Časopis byl založen roku 1902, vycházel až do roku 1920, znovuobnoven byl až v roce 1996.

„Takovou zajímavostí je, že například první časopisy, dětské časopisy pro děti a mládež ve slovenštině vyšly tady v Novém Sadě. Ne v Bratislavě, ani v Martině, ani v Bystrici, ale tady. Slávik a Zornička.“³⁹⁴

Obrázek 140. Časopis Zornička.

Televize

Televize, jako dnešní hlavní nositel zpráv je nesmírně důležitý i ve Vojvodině. Někteří místní obyvatelé mají prostřednictvím kabelové televize k dispozici televizní kanály ze Slovenska.³⁹⁵ Ke kabelové televizi ale nemají přístup zdaleka všichni. Funguje zde ovšem i několik menšinových televizí. Jednou z nich je

.....
³⁹⁴ Rozhovory s představiteli Národnostní rady slovenskej národnostnej menšiny, léto 2010.

³⁹⁵ Např. Markýzu, televizi Joj a další.

například televize v Báčském Petrovci.³⁹⁶ K ní se řadí ještě televize v Kovačici³⁹⁷ spojená v jedné instituci s rádiem.³⁹⁸ Jako další je potřeba zmínit televizi ve Staré Pazově³⁹⁹. Tuto televizi je jako ostatní možno sledovat i v online prostoru.⁴⁰⁰

Obrázek 141. Televizní vysílání (Radio TV Stara Pazova).

Největší televizní společností, která má také část vysílání ve slovenském jazyce, je televize „Radio Televizija Vojvodine“⁴⁰¹ v Novém Sadu.

Chorvatsko

Stěhování Slováků do Chorvatska probíhalo v delším časovém rozmezí. První slovenští přistěhovalci přicházejí do Slavonie⁴⁰² již koncem 17. století jako obchodníci, sezónní dělníci a vojáci. Rozsáhlejší příliv Slováků do Slavonie nastal ve 2. polovině 19. stol. a pokračoval až do začátku 20. stol.

Migraci Slováků do Chorvatska lze rozdělit na dvě migrační vlny:

- ze severního Slovenska do východní Slavonie od konce 17. stol. (katolíci)
- z Vojvodiny do Iloku až ve 2. polovině 19. stol. (evangelíci)⁴⁰³

Slováci přicházeli do východní Slavonie z přelidněného a chudého severu Slovenska nejprve do našické oblasti. Našice se nacházejí v Panónské nížině, kde je údolí řeky Drávy nejširší. Počet obyvatel Našic je dnes kolem osmi tisíc. Toto území bylo ještě v 19. stol. velmi zalesněné a patřilo šlechtické rodině Pejačevićů, která koupila našické majetky v roce 1732 a zůstala v těchto místech asi 200 let.⁴⁰⁴

³⁹⁶ Tuto televizi je možno sledovat online na stránkách: <http://www.tvpetrovec.com/>

³⁹⁷ Vesnice v Banátu.

³⁹⁸ Možnost sledovat na stránkách: <http://www.rtvok.com/>

³⁹⁹ Autor tuto televizi osobně navštívil a udělal pro ni rozhovor, který je dostupný na: http://www.youtube.com/watch?v=h_G-FU-0C3E&feature=youtu.be&noredirect=1

⁴⁰⁰ Dostupná z: <http://rtvstarapazova.rs/sr/vesti.php>

⁴⁰¹ Dostupné z: <http://www.rtv.rs/>

⁴⁰² Historické území ležící mezi řekami Drávou, Sávou a Dunajem. V současnosti je rozdělena mezi Chorvatsko a Srbsko.

⁴⁰³ UŠÁK, V. *Slováci v Chorvátsku: Historický náčrt*, s. 9–6.

⁴⁰⁴ UŠÁK, V. *Slováci v Chorvátsku: Historický náčrt*, s. 9–26.

V roce 1889 hrabě Ladislav Pejačević pozval na svoje velké lesní pozemky slovenské rodiny, protože chtěl větší zisk z prodeje kvalitního dřeva. Starousedlíci o rubání a kácení dřeva nestáli, proto pozval Slováky.

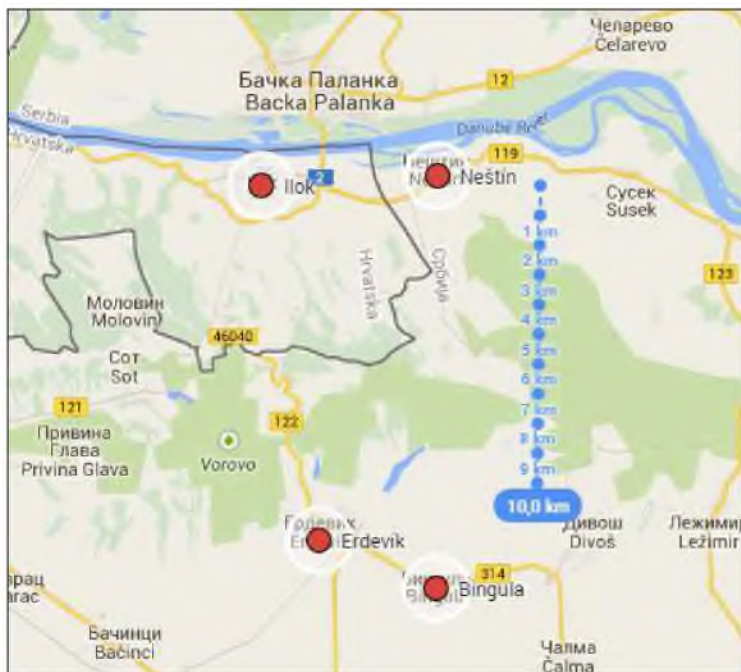
Slováci pracovali také na církevních pozemcích biskupa Josefa Jiřího Strossmayera. Na panských i církevních statcích vytvářeli rozptýlené a početně malé osídlení. Přistěhovalci přišli hlavně z oblasti severního, hornatého Slovenska; z Trenčínského kraje a Kysuckého kraje, z míst, které se nacházejí na řece Bystrici: Stará a Nová Bystrica, Klubina, Radostka, Zborov nad Bystricou. Kromě slovenských rodin sem přišlo i několik polských rodin z Haliče.

Cesta ze Slovenska na území dnešního Chorvatska trvala až několik měsíců. Cestovalo se na naložených vozech, které tahali koně, anebo se šlo pěšky.

Rodiny dostaly pozemky, aby si mohly postavit stavení. Nejprve však museli Slováci vykácet stromy, aby měli kde stavět, což byla velice náročná práce. Přistěhovalci byli římskokatolického vyznání a víru důkladně dodržovali.

Slováci-evangelíci přišli druhotnou migrací ze sousední Vojvodiny.

S Vojvodinou je část slovenského osídlení v dnešním Chorvatsku spjata i tím, že okresy Ruma a Ilok byly po zrušení historické Vojvodiny v roce 1860 později připojeny k Chorvatsku⁴⁰⁵ (Ruma je dnes v Srbsku).

Obrázek 142. Slovenské obce v bývalém ilockém okrese.

⁴⁰⁵ *Zahraniční Slováci a národní kulturné dědictví*. Martin: Matica slovenská, 1984, s. 176.

Ještě v roce 1900 tvořilo slovenské osídlení v celém ilockém okrese zhruba 10% podíl obyvatel (Z 24 250 osob bylo 2 480 Slováků – v Bingule to bylo 461 Slováků z 1672 obyvatel / 27 %, v Erdeviku 918 Slováků z 4618 obyvatel / 19 %, v Iloku 517 Slováků z 4387 obyvatel / 12 % a v Neštínu 252 Slováků z 2268 osob / 11 %) ⁴⁰⁶.

První Slováci se sice přistěhovali do Iloku už začátkem 18. století, ale jednalo se o ojedinělé případy a vlivem přirozené asimilace byli rychle pohlceni tak, že jen jejich příjmení prozrazují slovenský původ mnohých chorvatských rodin žijících v Iloku dnes.

Obrázek 143. Slovenský hřbitov v Iloku.

Nejstarší hroby jsou z přelomu 19. a 20. století.

Masovější stěhování začalo po roce 1859, kdy bylo povoleno přistěhování i Slováků evangelického vyznání. Levná zem a možnost výdělku v ilockých vinařstvech přispěly k tomu, že se počet Slováků v Iloku stále zvětšoval.

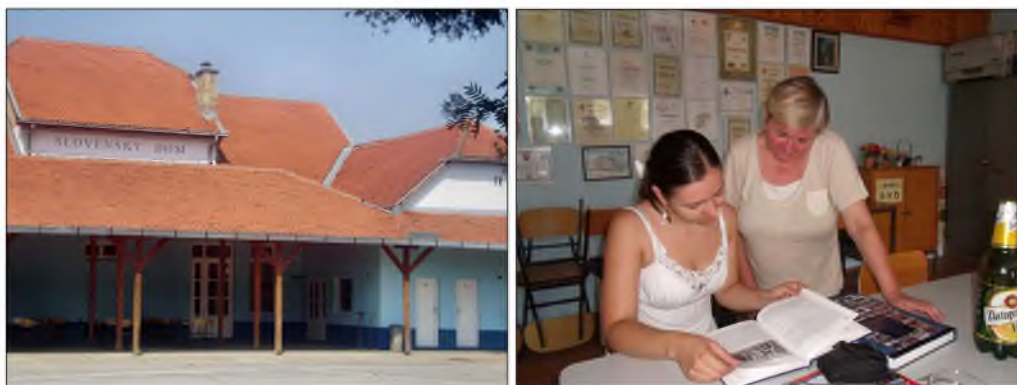

Obrázek 144. Většina obyvatel Iloku se dodnes zabývá vinařstvím.

Foto: Kateřina Šedivá (7. 8. 2012).

⁴⁰⁶ NIEDERLE, L. *Národopisná mapa uherských Slováků na základě sčítání lidu z roku 1900*. Praha: Nákladem Národopisné společnosti Československé, 1903, s. 120.

Přicházeli ti nejchudší z oblasti Báčky, kteří když prodali jitro⁴⁰⁷ nebo dvě, mohli za získané peníze koupit v Iloku čtyři až pět jiter půdy. Postupem času mohli Slováci přikoupit další pozemky a časem se z nich stali vynikající hospodáři. Už v roce 1864 si iločtí Slováci založili slovenskou církevní školu, která sehrála velkou roli při udržování slovenského národního povědomí.⁴⁰⁸

Obrázek 145, 146. Slovenský dům v Iloku. S předsedkyní Matice slovenské v Iloku.

Foto: Kateřina Šedivá (6. 8. 2012).

Kvůli těžkým životním podmínkám a chudobě odešlo v první polovině 20. století několik obyvatel do Brazílie a do Severní Ameriky. Později v 60. letech ještě emigrovalo pár Slováků do Austrálie.⁴⁰⁹

Z generace na generaci se přenáší příběh o migraci Slováků z Chorvatska do Brazílie. Jejich předci nebyli spokojeni v nově osídlené krajině Slavonie, která byla plná bažin a močálů. Někteří se nechali zvládnout vidinou lepšího života v Brazílii. Realita však byla jiná a v Brazílii se měli ještě hůře než ve Slavonii, a proto se jich většina vrátila zase zpět. To dokládá Miro Bizik:⁴¹⁰

„Moje prabába, když jí bylo 7 let, odcestovala s rodinou do Brazílie, protože si mysleli, že tam všechno padá zadarmo z nebe. A když tam přišli, čekala je jen dřina na kávových plantážích. Bydleli v chatrči, pod kterou se usídlili pralesní hadi, kteří měli tak velká těla, že zvedali podlahu v domě.“

Respondenti mají povědomí o své historii, která není v rozporu s odbornou literaturou. Předsedkyně Kulturního centra nám stejně jako jiní respondenti vyprávěla o historii příchodu do Chorvatska:

„Slováci přišli z Kysucké oblasti (Čadca, Žilina), tehdy to bylo Rakousko-Uhersko, protože bylo těžké tam žít. Maďarští grófové je povolali, aby káceli lesy, protože Slováci byli pracovití. V prvních pěti letech přišlo 5 chlapů, kteří když viděli, že tam je práce, tak si koupili pozemky a postavili baráky. Prodávali

.....
⁴⁰⁷ 1 rakouské jitro = 0,575 hektarů.

⁴⁰⁸ *Zahraniční Slováci a národné kulturné dedičstvo*. Martin: Matica slovenská, 1984, s. 157.

⁴⁰⁹ KURIC, A. *História Slovákov v Chorvátsku*. [online] Savez Slovaka Hrvatske, 2010 [cit. 27. 10. 2012].

Dostupné z: <<http://www.savez-slovaka.hr/sk/o-nama/historia-slovakov-v-chorvatsku>>.

⁴¹⁰ Rozhovor 16. 9. 2012 s Miro Bizikem, majitelem ZOO v Našicích.

dřevo. Postavili si domky a rodiny za nimi putovaly, to byl rok 1889 nebo 1912.“

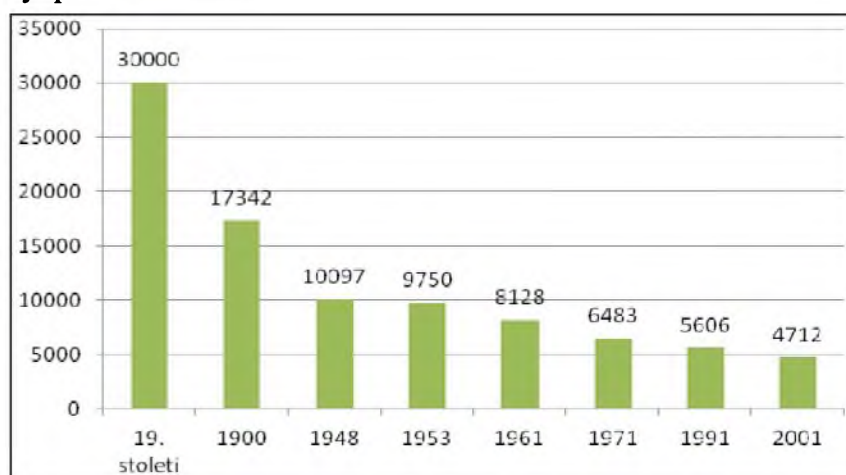
Za nejtěžší období v historii slovenské menšiny choreograf a hudebník z Jelisavce považuje první roky v historii Slováků na území Chorvatska:

„Příchod byl nejtěžší. Děda vyprávěl o svém dědovi, tenkrát tu byly jen lesy, bažiny. Lidé měli hodně malárii a umírali.“

Zvláštní skupinu vytvořili příslušníci slovenské národnosti, kteří se z pracovních, ale zejména z rodinných důvodů – ženy vdané za Chorvaty – v průběhu posledních 20–40 let přistěhovali na území dnešního Chorvatska (především do Rijeky a okolí). Tito Slováci si založili Matici v roce 1995, a přestože jich není mnoho, usilovně pracují na prezentování a popularizaci slovenské kultury.⁴¹¹

Statistické údaje

Při sčítání lidu v Chorvatsku v roce 2011 bylo evidováno 4 753 Slováků. Oproti minulému sčítání lidu v roce 2001 byl sice zaznamenán nárůst slovenské minority, ale jen o 41 osob.⁴¹² Snad jediným obdobím, kdy počet Slováků výrazně stoupal, bylo 17. a 18. století, tedy doba, kdy se na území dnešního Chorvatska Slováci stěhovali. Od dob kdy máme k dispozici první údaje o jejich počtech, tedy od 19. století, je jejich počet více než 6x nižší – tato menšina tedy začíná být přímo ohrožena.

Obrázek 147. Počty Slováků v Chorvatsku.

Zdroj dat: KURIC, Andrija a Branka BAKSA. *15 rokov Zväzu Slovákov v Chorvátskej republike; Slováci v Chorvátsku včera, dnes, zajtra*. Našice: Zväz Slovákov v Chorvátskej republike, 2007. 67 s. ISBN 953-7277-10-0.

⁴¹¹ KURIC, A. *História Slovákov v Chorvátsku*. [online] Savez Slovaka RH, 8. 10. 2010. [cit. 12. 12. 2014] Dostupné z: <<http://www.savez-slovaka.hr/sk/o-nama/historia-slovakov-v-chorvatsku>>.

⁴¹² *Državni zavod za statistiku*. [online]. 2006 [cit. 2013-04-28]. Dostupné z: <http://www.dzs.hr/>.

Tabulka 15. Přehled hlavních slovenských obcí v Chorvatsku.

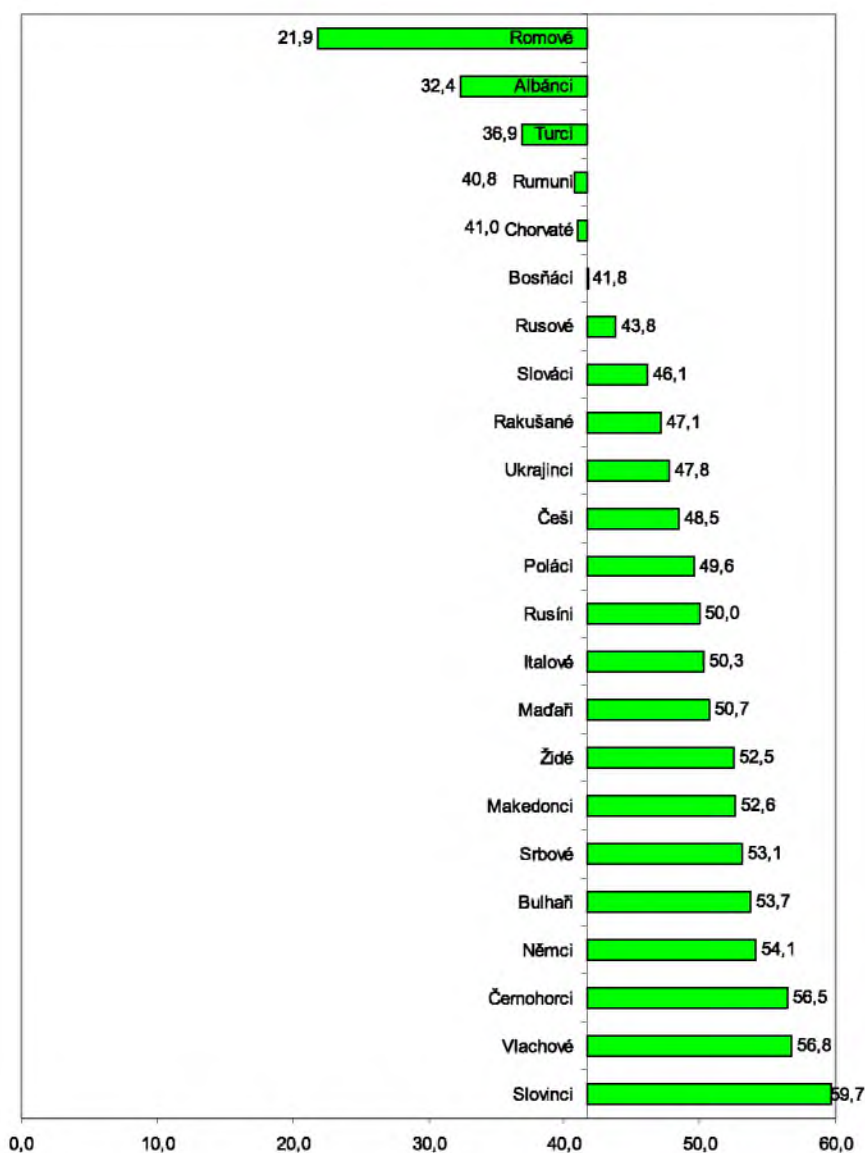
Obec / župa	Slováků	podíl Slováků	obyv. celkem
Osijecko-baranjská župa:	2 293	0,8 %	305 032
Našice	1 078	6,6 %	16 224
Punitovci	666	36,9 %	1 803
Osijek	261	0,2 %	108 048
Koška	55	1,4 %	3 980
Vukovarsko-sriemska župa:	1 185	0,7 %	179 521
Ilok	935	13,8 %	6 767
Vrbanja	69	1,8 %	3 940
Sisacko-moslavinská župa:	212	0,1 %	172 439
Lipovljani	106	3,1 %	3 455
Kutina	79	0,3 %	22 760

Zdroj dat: *Population by ethnicity, by towns/municipalities, 2011 census*. [online] Državni zavod za statistiku, Republika Hrvatska [cit. 13. 12. 2014] Dostupné z: <http://www.dzs.hr/Eng/censuses/census2011/results/htm/E01_01_04/e01_01_04_RH.html>.

Co se týká věkové struktury slovenského obyvatelstva v Chorvatsku, patří celkově Slováci do mírného nadprůměru. Průměrný věk všech občanů Chorvatska je (podle údajů z roku 2011) 41,7 let. Mezi etnika, která mají jako celek nižší průměrný věk než je celorepublikový průměr patří s velkým odstupem Romové (21,9 let), následovaní Albánci, Turky, Rumuny a Chorvaty. Všechna ostatní etnika v Chorvatsku už mají průměrný věk vyšší než celorepublikový průměr.⁴¹³

.....
⁴¹³ KOKAISL, Petr, Lucie CHUDLAŘSKÁ a kol. *Češi v Chorvatsku*. Praha: Nostalgie, 2012, s. 14–15.

Průměrný věk populace v Chorvatsku podle národnosti (2011)

Obrázek 148. Průměrný věk populace v Chorvatsku podle národnosti (2011).

Zdroj: *Population by ethnicity. 2011 Census*. [online] Republika Hrvatska – Državni zavod za statistiku, 2012. [cit. 18. 12. 2012] Dostupný z: <<http://www.dzs.hr>>.

U Slováků lze, jako jeden z ukazatelů kde se nacházejí a kde jsou ještě alespoň minimálně aktivní, použít rozmístění Matic slovenských. V Chorvatsku se jich v současnosti nachází 16.

Obrázek 149. Matice slovenské v Chorvatsku.

Zdroj: *Počty a odhady*. [online] Úrad pro Slovákov žijúcich v zahraničí, 2011. [cit. 28. 12. 2012]. Dostupné z: <http://www.uszz.sk/pocty-a-odhady/>.

Jazyk

Slovenská menšina v Chorvatsku mluví především oravsko-kysuckým a jiho-středoslovenským nářečím. U mladé a střední generace ale můžeme vysledovat míchání slovenštiny s chorvatštinou, a také to, že se slovenština dostává spíše na vedlejší kolej hlavně ve městech a ve smíšených manželstvích.

K jazykové asimilaci přispívá absence slovenského školství a v nemalé míře také jazyková blízkost slovenštiny a chorvatštiny a stejné náboženské vyznání.⁴¹⁴

„Dnes už se slovensky mluví jen v Iloku a Jelisavaci“.⁴¹⁵

⁴¹⁴ KURIC, Andrija a Branka BAKSA. *15 rokov Zväzu Slovákov v Chorvátskej republike: Slováci v Chorvátsku včera, dnes, zajtra*. Našice: Zväz Slovákov v Chorvátskej republike, 2007, s. 89.

⁴¹⁵ Rozhovor 18. 9. 2012 s panem Hulakem, Jelisavec

Jazyková situace, jako je v Josipovaci, je do jisté míry podobná i v dalších slovenských oblastech v Chorvatsku.

Josipovac založili koncem 19. století Slováci, kteří přišli z Kysúc na Slovensku na pozvání biskupa J. J. Strossmayera (více v části historie).

V roce 2006 vznikl Slovník oravsko-kysuckého nářečia Slovákov v Josipovci, který napsal Josip Kvasnovski⁴¹⁶. Autor se stal spoluzakladatelem slovenské kultury a národnostní společnosti Matice slovenské v Chorvatsku, prvním mandátním předsedou (10 let) a založil kulturně-společenský časopis Slovákov v Chorvátsku, který se jmenuje Prameň.⁴¹⁷

Tento slovník autor vydává pro slovenské obyvatelstvo, aby si v paměti udržovali svůj mateřský jazyk.

„Najmä u starších obyvateľov sa aj dnes môžu nájsť staršie slovenské pomenovania, kým u mladších badať väčší vplyv jazyka, prostredia a asimilácie.“

V jejich řeči se dají najít i slova, které jsou původem německého, latinského, francouzského, maďarského a jiného původu, jako např. blic = blesk, špajza = komora, avion = letadlo, fiš = rybia polievka, omelet = omeleta...

„Hovorová slovenčina Slovákov v Josipovci má pod vplyvom chorvátskeho jazyka určité odchýlky v morfolologickej a syntaktickej rovine.“⁴¹⁸

Koncovka **-ov** je nahrazena **-och** (ženoch, deckoch, chlapoch,...)

Koncovka **-ou** je nahrazena **-u** (př. s mamu a sestru som sa dohovorel,...)

Minulý čas: robil = robel, robeli; učil sa = učel, učeli

Předložka **pre** s účelem: **pre** zlepšenie, **pre** leto

Předložka **po, o** je nahrazena **za, na** (po prvé= **za** prvé, **o** hodinu = **na** hodinu...)

Spojka **aby** se nahrazuje chorvatskou spojkou **da** (Posielam ti priateľa **da** ti pomôže)

Přídavné jméno: **tlstý** = tlustý, **dlhý** = dlouhý

U některých sloves se **zkracuje**: stretnúť sa = sretnúť sa

Ukázka ze Slovníku oravsko-kysuckého nářečia Slovákov v Josipovci:⁴¹⁹

⁴¹⁶ KVASNOVSKI, Josip. *Slovník oravsko-kysuckého nářečia Slovákov v Josipovci*. Josipovac: Matica Slovenská, 2006, s. 5–9.

⁴¹⁷ *Prameň*. [online] Svaz Slovačka Hrvatske. [cit. 28. 3. 2013]. Dostupné z: <<http://www.savez-slovačka.hr/sk/pramen>>.

⁴¹⁸ KVASNOVSKI, Josip. *c. d.*, s. 5–9.

⁴¹⁹ SATARYOVÁ, Kristýna, Linda KOLÁŘOVÁ a Jana BREJCHOVÁ. *Slováci v Černé Hoře*. [online]. Hospodářská a kulturní studia, Provozně ekonomická fakulta ČZU v Praze, 2013 [cit. 10. 11. 2014]. Dostupné z: <<http://www.hks.re/wiki/montenegro>>.

A

advent	advent, adventný veniec
aerodrom	letisko
akumulator	batéria
ambrcla, kišobran	dáždnik
amortizer	pružina
ancug	oblek
and'el	anjel
aplaudirať	tlieskať
apostol	apoštol
apoteka	lekáreň
apotekar	lekárnik
arenda	prenájom
Austrijaňec	Rakúšan
aut	aut, vhadzovanie
auto prikolica	príves
autocesta	diaľnica
avion	lietadlo

B

babica	pôrodná asistentka
babrač	nešikovný človek, babrák
bacač kugli	guliar
badem	mandľa
badminton	bedminton
Badňak	Štédry deň
bagande	zimná obuv
bager	(lyžicové) rýpadlo, bager
babka	stará matka, babka
bakalar	treska
balerina	baletka
balon	vzducholoď
banovať	ľutovať
bar	aspoň
barem	aspoň (aspoň deň)
bardzo	silno
barut	prachová náplň
batek	stehno
batoh	batožina
bebka	bábika
bezodbitku	bez/ bezo zvyšku
biber	čierne korene
bik	býk
bi'ar	biliard
bi'ežnica	zošit
bi'ki	rastliny
biser	perla
bista	busta
bjelko	bielok
bjelouška	užovka
bjesniť	zúriť
blagajna	pokladnica
blagajnica	pokladnička

Školství

Slovenská menšina v Chorvatsku nebudovala své školství systematicky s výjimkou Iloku, kde si Slováci už v roce 1864 založili slovenskou evangelickou školu. V obcích střední Slavonie byly otvírány s podporou Československa

v místních školách československá oddělení až ve třicátých letech dvacátého století. Slovenské oddělení fungovalo jen sporadicky.

„Už 10 let se tu může vyučovat na školách slovensky, ale naši toho plně nevyužívají.“⁴²⁰

Obrázek 150. Hodina slovenštiny (Markovac).

Foto: Kristýna Sataryová (18. 9. 2012).

Například v Jelisavci, což je obec s jedním z nejvyšších podílů Slováků (90 %), začalo vyučování slovenského jazyka v roce 1936, kde bylo jedno slovenské oddělení s dvaceti žáky. V roce 2007 to bylo 151 žáků. V době našeho výzkumu se slovenštinu učilo, jak nám prozradila ředitelka školy v Jelisavci, 120 žáků. Od roku 2003 se slovenština na všech základních školách vyučuje 2 hodiny týdně. Ve školním roce 2006/2007 se na základních školách učilo slovenštinu a slovenskou kulturu celkem 505 žáků. Toto vyučování se uskutečňuje na sedmi základních školách (Ivana Brníka-Slováka v Jelisavci, ZŠ Ilok, Josipa Kozarca Josipovec v Jurjevci, Banova Jaruga v Međuriči, Kráľa Tomislava v Našicích, Josipa Kozarca Lipovčany a Jospia Kozarca Sol'any). Žáci, kteří se učí slovenský jazyk, se mohou od roku 1993 zúčastnit literárně recitační přehlídky, která si klade za cíl pěstování mateřské řeči a pokus o vlastní literární projev.

Obrovský význam pro Slováky v Chorvatsku má otevření Katedry slovakistiky na Univerzitě v Záhřebu, kde od roku 1997 mohou zájemci studovat slovenský jazyk a literaturu. O rok později byla na Pedagogické fakultě na Univerzitě J. J. Strossmayera v Osijeku zpřístupněna slovenština jako volitelný předmět. Bohužel, při přechodu na Boloňský systém v roce 2005 předmět zanikl.⁴²¹

Ve Slavonii nenajdete vyloženě slovenskou školu, ale existují slovenské třídy, kde se zájemci mohou slovensky učit v rámci volitelného předmětu. Paní ředitelka základní školy ve slovenské vesnici Jelisavec nám řekla:

⁴²⁰ Rozhovor 16. 9. 2012 s Miro Bizikem, majitelem ZOO v Našicích.

⁴²¹ KURIC, Andrija a Branka BAKSA. *15 rokov Zväzu Slovákov v Chorvátskej republike: Slováci v Chorvátsku včera, dnes, zajtra*. Našice: Zväz Slovákov v Chorvátskej republike, 2007, s. 84–88

„Slovenských žáků je ve škole 120 z celkových 198. Děti se slovenštinu učí 2 hodiny týdně. Dále si mohou zvolit angličtinu či němčinu jako volitelný předmět. Kdo chce, může se učit slovensky. Chorvatské ministerstvo školství financuje učebnice, ale ze začátku posílali kolegové učebnice ze Slovenska. Teď už byla vydána i metodika pro učitele. Na škole je jen jedna paní učitelka slovenštiny. Vede i recitátorskou skupinu, což znamená další dvě hodiny slovenštiny navíc.“

Náboženství

Většina Slováků žijících v Chorvatsku se hlásí k římskokatolické církvi. Menšinu na východní a jihovýchodní hranici Chorvatska, v Iloku a Soljanech tvoří evangelíci. Díky podobnosti slovenštiny a chorvatštiny nebyla jazyková bariéra překážkou katolické liturgii v chorvatštině, proto Slováci ani nežádali o příchod slovenských kněží.

I kněží, kteří pocházeli ze slovenských rodin, odcházeli na jiná místa, kde sloužili mše v chorvatštině. K integraci s majoritním chorvatským národem tak přispěla i katolická církev, která nepovažovala za potřebné zabezpečit Slovákům bohoslužby v mateřském jazyce.

V 60. letech 20. stol. začal podporovat Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoděje v Římě zachování identity katolických Slováků. Ústav také umožnil několika tamějším slovenským chlapcům v rámci výchovy kněžského dorostu absolvovat studium na slovenském gymnáziu v Římě. Někteří z nich po návratu do Chorvatska začali působit jako učitelé slovenštiny a zapojovali se naplno do kulturně-osvětového a společenského života slovenské národnostní menšiny v Chorvatsku.

„Náboženství je tu dobrovolný předmět, ale z těchto hodin se odepsalo jen pár žáků.“⁴²²

Slováci evangelického vyznání, kteří přišli z Vojvodiny (Srbsko) a usadili se ve východní a jihovýchodní Slavonii, nadále udržovali kontakty se slovenskými evangelickými sbory ve Vojvodině. Měli však své kněze. V církevních sborech se kázalo ve slovenském jazyce a i příprava na konfirmaci byla ve slovenštině. V důsledku toho evangelická slovenská minorita lépe odolávala asimilaci.

Slováci římskokatolického vyznání při zakládání své osady stavěli i malé dřevěné kapličky, ve kterých se modlili, a které se později změnily na pěkné kostely. V kapličkách a v kostelících se ze začátku modlily slovensky, ale bohoslužby, které se v nich konaly několikrát do roka, byly v chorvatštině. Jen v 70. letech minulého století, když přišli slovenští kněží z Říma, mohli sloužit mši ve slovenštině.⁴²³

.....
⁴²² Rozhovor v létě 2012 s učitelem ve škole v Našicích.

⁴²³ KURIC, Andrej. *História Slovákov v Chorvátsku*. [online] Savez Slovaka Hrvatske, 2010 [cit. 27. 10. 2012]. Dostupné z: <<http://www.savez-slovaka.hr/sk/o-nama/historia-slovakov-v-chorvatsku>>.

Respondenti potvrdili, že většina Slováků v Chorvatsku, včetně jich samotných, vyznává katolickou víru. Na otázku, proč v sousedním Srbsku jsou naopak ve většině evangelíci, odpověděl folklórní tanečník a muzikant z Jelisavce:

„Do Vojvodiny dříve chodili evangelíci a museli se vymezovat vůči pravoslavným Srbům – přicházel s nimi evangelický farář. V Chorvatsku byli chorvatští katolíci a přicházeli sem slovenští katolíci zhruba před 130 lety, takže tuto potřebu – nábožensky se vymezovat – neměli.“

Spolkový život a kulturní akce

Kvůli nedostatku slovenské inteligence se kulturní život Slováků v Chorvatsku, zejména ve střední Slavonii, formoval velmi pomalu. Když v roce 1918 vzniklo samostatné Československo, byli Slováci organizováni v československých kulturně-uměleckých spolcích a besedách. V roce 1921 byl v Osijeku založen Československý svaz, který bděl nad školami a inicioval zakládání knihoven, besed a čítáren.

V 80. letech se stále pod společným vedením mění jméno na Svaz Čechů a Slováků. Češi a Slováci v tomto svazu měli společný majetek, Československý dům v Daruvaru, společný časopis Jednotu a tiskárnu. Předsedou byl vždy Čech, stejně tak jako novináři v časopisu byli vždy Češi. Slováci působili jen jako dopisovatelé, a to také zřídka.

Větší samostatnost získali, až když při Svazu vznikla pobočka pro Slováky (1981), která sídlila v Iloku. Předsedal jí Jozef Čermák a tajemník byl Andrej Kuric. Začátkem 70. let minulého století se začaly formovat slovenské kulturně-osvětové spolky téměř ve všech obcích, kde žilo větší procento příslušníků slovenské národnosti.

Mezi tyto pěvecké, taneční a hudební skupiny patřily: SKOS Ľudovíta Štúra v Iloku, SKUS Fraňa Strapača v Markovci, SKUS Bratov Banásovcov v Josipovci, SKUS Ivana Brníka Slováka v Jelisavci. Do československých besed byli zapojeni Slováci v Lipovľanoch, v Meďuriči a v Záhřebu. Od roku 1981 SKOS organizuje Folklórnú prehliadku Slovákov v Chorvátsku.

V Chorvatsku se také nachází několik slovenských kulturních domů. V Iloku měli Slováci svou budovu už v roce 1932, kterou získali jako dar od evangelické církve – zde se scházeli, nacvičovali divadelní představení, tancovali a byla zde i malá knihovna.

Další kulturní dům Slováci vybudovali v roce 1952 na Radoši. Hasičské domy, v kterých se odvíjel i kulturní život, byly vybudovány v Josipovci, Jelisavci, Jurjevci, Markovci, Zokov Gaji, Milevci, Kněževci, Meďuriči, Lipovľanech a Soľanech.⁴²⁴

.....
⁴²⁴ KURIC, Andrija a Branka BAKSA. *15 rokov Zväzu Slovákov v Chorvátskej republike: Slováci v Chorvátsku včera, dnes, zajtra*. Našice: Zväz Slovákov v Chorvátskej republike, 2007, s. 70.

Obrázek 151. Návík dětí na folklórní představení.

Foto: Kristýna Sataryová.

Obrázek 152. Miljevce – slovenská manifestace Matice na slavnosti kukuřice.

22. 9. 2012.

Myšlenka na založení vlastní kulturní instituce Slováků v Chorvatsku se začala uskutečňovat v 90. letech po vzniku samostatného chorvatského státu. Představitelé slovenských spolků se dohodli na vystoupení ze Svazu Čechů a Slováků a na založení vlastní společenské organizace. V této souvislosti se Slovákům vtírá trpká vzpomínka na to, že z majetku Československého svazu nedostali nic, i když byl společný. 14. června 1992 byla v Našicích založena Matica slovenská v Chorvatsku.

„Matica si dala za úlohu zachovať slovenskú rodinu, jej povedomie a identitu, zapájať príslušníkov slov. národ. menšiny do svojich radov a odborov, otvoriť výchovno-vzdelávacie centrum, pestovať materinskú reč a krásnu literatúru v školách, rozvíjať vydavateľskú činnosť, rozhlas, folklórne festivaly, starať sa o politické zastúpenie predstaviteľov slovenskej národnostnej menšiny na lokálnej a celoštátnej úrovni.“⁴²⁵

Po sedmi letech, v roce 1998, se Matices slovenská v Chorvatsku transformovala do Svazu Slováků, který se stal zastřešující organizací se sídlem v Našicích. Předsedou se stal Josip Kvasnovski. Jednotlivé Matices, coby zakládající jednotky, na sebe vzaly vnitřní činnost, zvláštní programy a právo rozhodovat o tom, co přenesou na Svaz. Členy Svazu byly tyto Matices slovenské: Ilok, Jelisavec, Josipovec, Jurjevec, Lipovčany, Markovec, Medurič, Našice, Osijek, Rijeka, Soľany a Záhřeb.

⁴²⁵ KURIC, Andrija a Branka BAKSA. c. d., s. 72

Obrázek 153. Soubory chorvatských Slováků na českých dožínkách v Chorvatsku.

Kaptol, 19. 7. 2014.

„Svaz Slováků v Chorvatsku (svaz matic) měl za úkol podpořit všechno, co přispěje k rozvoji hospodářství, demokracie, kultury a společenského života v Chorvatsku a co prospěje rozvoji slovenské menšiny, jakož i dvěma národům – chorvatskému a slovenskému.“

V roce 2000 vznikla Maticе slovenská Radoš, v roce 2002 MS Zokov Gaj a 2004 MS Milevci – tyto matice se také připojily ke Svazu. Na prvním Valném shromáždění v roce 1999 v Markovci u Našic se rozhodlo, že Svaz bude mít v kompetenci tyto oblasti: reprezentaci kulturních a společenských hodnot, spolupráci se spolky a partnerskými zahraničními institucemi, školství se zásadami výchovy a vzdělávání, dokumentaci a informační činnost. V roce 2002 byl zvolen nový předseda Andrej Kuric, s kterým jsme udělali rozhovor stejně jako s místopředsedkyní Brankou Baksovou, která se stala také tajemnicí Svazu.⁴²⁶

Začátkem roku 2003 byly vytýčeny ještě jasnější cíle Svazu Slováků v Chorvatsku. Výkonný výbor vypracoval projekty kulturního a duchovního života, aby se Slováci ještě víc prezentovali.

.....
⁴²⁶ KURIC, Andrija a Branka BAKSA. c. d., s. 75

„Svaz Slováků za poslední roky vydal spoustu publikací, takže se ta slovenština snad zachová.“⁴²⁷

První projekt se nazýval *Minulosť a prítomnosť slovenských osád v Chorvátskej republike*. Dalším byl *Slovenskí spisovatelia a umelci v Chorvátskej republike*. Cílem třetího projektu bylo usměrnit práci učitelů, aby vedli své žáky k umělecké tvorbě ve své mateřské řeči. Mimo to se ještě pracovalo na zlepšení kvality časopisu *Prameň*.

Od roku 2005 je všem Maticím v ústředním Svazu k dispozici 8 hodin denně profesionální tajemnice, kterou se stala Branka Baksová. Svaz má jednoho předsedu, dva místopředsedy, a 15 představitelů (předsedů matic). Výkonný výbor Svazu čítá 18 členů a zasedá několikrát do roka (5–6 krát) přibližně s 90% účastí.⁴²⁸

Svaz Slováků v Chorvatsku spolupracuje se spolky a institucemi jako je Matica chorvátska, Spoločnosť chorvátsko-slovenského priateľstva, Rada pre národnostné menšiny, Úrad pre národnostné menšiny v Chorvátsku, Ministerstvo kultúry CHR, Ministerstvo vedy, vzdelávania a športu CHR a župy, ve kterých jsou Matices. Dále je to Velvyslanectvo SR v Záhrebe, Ministerstvo kultúry v SR, Ministerstvo školstva SR, Dom zahraničných Slovákov, Dom zahraničných stykov, Matica slovenská, Generálny sekretariát pre Slovákov v zahraničí, Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí a nesmíme zapomenout na samotnou Chorvátskou republiku, která Slováky podporuje v pěstování obyčejů, zvyků, mateřského jazyka a folklóru.

Respondenti často vzpomínali na společnou zástupkyni pro Čechy a Slováky v chorvátském sněmu Zdenku Čuchnilovou, která Slovákům vždycky velmi pomáhala.⁴²⁹

Knihovna byla založena v Našicích 10. listopadu 1998 a existuje v rámci Chorvátskej národnej knižnice a čítarne Našice. V Chorvátské republice ji financuje ministerstvo kultury.

V knihovně si každý člověk, bez ohledu jestli je slovenského nebo chorvátského původu, může půjčit slovenské knížky, časopisy, společenské hry, slovenské filmy i hudbu, a to bez rozdílu jestli se návštěvník řadí do skupiny pro děti nebo pro dospělé.

Slovenská knihovna také pořádá různé aktivity ve formách výstav projektů, literárních večírků, besed a přednášek, projekce slovenských filmů, setkání s tvůrci knih, jazykových kurzů... Ústřední knihovna Slováků v Chorvatsku spolupracuje se slovenským rozhlasovým vysíláním v Našicích. Zároveň pomáhá slovenskému časopisu *Prameň* svými stálými příspěvky.⁴³⁰

.....
⁴²⁷ Rozhovor 17. 9. 2012 s Růžicou Vinčákovou, knihovna v Našicích.

⁴²⁸ KURIC, A., BAKSA, B., *15 rokov Zväzu Slovákov v Chorvátskej republike...*, s. 76

⁴²⁹ KURIC, A., BAKSA, B., *15 rokov Zväzu Slovákov v Chorvátskej republike...*, s. 76–77.

⁴³⁰ VINČAK, R. *Katalóg knjiga zavičajne zbije/katalóg knih regionálnej zbierky Croslovaciká 1998–2009*, s. 4.

Obrázek 154. Chorvatská knihovna v Našičích se slovenskou sekcií.

Knihovna je umístěna v zámku grófské rodiny Pejačevićů. Foto: Linda Kolářová

V roce 2010 v knihovně byla vytvořena regionální sbírka, která byla nazvaná Croslovaciká. Publikace byla vydána vedoucí knihovny paní Ružica Vinčak. Sbírkou obsahuje soupis knih ve fondech knihovny, které byly vytvořeny autory slovenského původu (bez ohledu na jejich jazyk) za působení slovenské knihovny v Našičích (tj. 1998–2009).

„Každá kniha a neknižný materiál v katalógu sú sprístupnené užívateľom prostredníctvom bibliograficko-katalogizačného záznamu a pripojenej krátkej anotácie, ktorá poskytuje informácie o obsahu, účele a informačnej hodnote publikácie. Katalóg je vypracovaný dvojazyčne (v chorvátskom a slovenskom jazyku), má menný a názvový register a jeho používanie preto nie je obmedzené iba na členov knižnice v Našičiach.“⁴³¹

V současné době má knihovna cca 4 000 svazků, 150 exemplářů audio-video materiálu a odebírá sedm titulů slovenských časopisů, jak zábavné a informační časopisy pro děti, tak i pro dospělé. Služby jsou využívány pravidelně přibližně 70 osobami, ale je tu ještě 20 kolektivních členů sdružení, škol a spolků. Knihovna poskytuje své služby bezplatně.⁴³²

Další slovenské knihovny, které byly založeny v průběhu posledních pěti let, se nachází v Osijeku, Iloku, Lipovljanech, Záhřebu a v Rijece.

.....
⁴³¹ Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí. [online]. 2013 [cit. 5. 3. 2013]. Dostupné z: <<http://www.uszz.sk>>.

⁴³² SATARYOVÁ, Kristýna, Linda KOLÁŘOVÁ a Jana BREJCHOVÁ. *Slováci v Chorvátsku*. [online]. Hospodářská a kulturní studia PEF ČZU v Praze, 2013 [cit. 10. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.hks.re/wiki/slovaci_v_cerne_hore>.

Média⁴³³

Chorvatští Slovinci jsou na poli médií o něco méně aktivní než jejich krajané v Srbsku, ale i tak je jejich činnost poměrně rozsáhlá – je třeba samozřejmě zohlednit mnohem menší počet chorvatských Slovinců.

Časopis Prameň

V roce 1992 se Matice slovenská v Chorvatsku rozhodla vydávat časopis Prameň, jehož hlavním úkolem je sjednocovat, kulturně povznést, informovat, realizovat se v publicistické a literární činnosti a v neposlední řadě prezentovat se na veřejnosti. Právě v tomto časopise vznikaly první pokusy o zveřejnění informací o historii slovenských obcí v Chorvatsku, životní příběhy, aktuality a literární pokusy. První číslo bylo založeno za účelem zveřejnění zprávy o založení Matice slovenské a podpořila ho Matice slovenská v Martině. Měsíčně vychází pravidelně až od roku 1997.

Redakce časopisu původně sídlila v Našicích, od té doby se mnohokrát stěhovala, a dnes se schází opět v Našicích. Prameň finančně podporuje Rada pro národnostní menšiny v Chorvatsku. Časopis má v dnešní podobě 28 stránek a barevná je jen první a poslední strana. Časopis informuje zejména o aktualitách v jednotlivých maticích, o náboženských svátcích, o uskutečněných akcích, o schůzkách Matice slovenské a Svazu Slovinců, dále přináší rozhovory s významnými členy slovenské menšiny a uveřejňuje dětskou literární tvorbu.⁴³⁴

Rádio a televize

Kromě časopisu Prameň má slovenská menšina k dispozici i rozhlasové vysílání, které informuje o práci této minority. Již v 80. letech 20. stol. probíhalo v Rádiu Vukovar vysílání ve slovenštině. Přední představitelé Slovinců v Chorvatsku dlouho žádali o začlenění slovenského jazyka do celostátního vysílání, a toto přání se jim splnilo v roce 2002 (15 minut slovenštiny týdně) v chorvatském Rádiu Osijek a od roku 2004 došlo k navýšení na 30 minut slovenštiny týdně. Byla to historická událost, protože od té chvíle se slovenský jazyk, písně a hudba vysílají téměř na celém území Chorvatska. Vedoucí slovenského vysílání Rádia Osijek je Andrej Kuric (předseda Svazu Slovinců a šéfredaktor časopisu Prameň).

Chorvatská televize ve vysílání pro národnostní menšiny s názvem Prizma zveřejňuje společensko-kulturní činnost slovenské menšiny.⁴³⁵

.....
⁴³³ Zpracováno podle: HANUŠ Pavel. *Kulturní specifika slovenské národnostní menšiny v Srbsku*. Praha, 2013. Bakalářská práce. Česká zemědělská univerzita. Vedoucí práce doc. Ing. PhDr. Petr Kokaisl, Ph.D.

⁴³⁴ KURIC, Andrej. *História Slovinců v Chorvátsku*. [online] Savez Slovaka Hrvatske. 2010 [cit. 27. 10. 2012]. Dostupné z: <<http://www.savez-slovaka.hr/sk/o-nama/historia-slovakov-v-chorvatsku>>.

⁴³⁵ KURIC, Andrej. *História Slovinců v Chorvátsku*. c. d.

Černá Hora

Geografická situace

Migrace Slováků do Černé Hory se skládala z několika vln. První zástupci menšiny byli rakousko-uherská vojska. Podle záznamu v církevní knize přišel v roce 1860 do Boky Kotorskej Andrej Skladaný z Ružomberku. Jeho potomci dodnes žijí ve městě Kotor. Pozdější migrační vlny přicházely ze dvou směrů – ze Slovenska a z Vojvodiny (Srbsko).

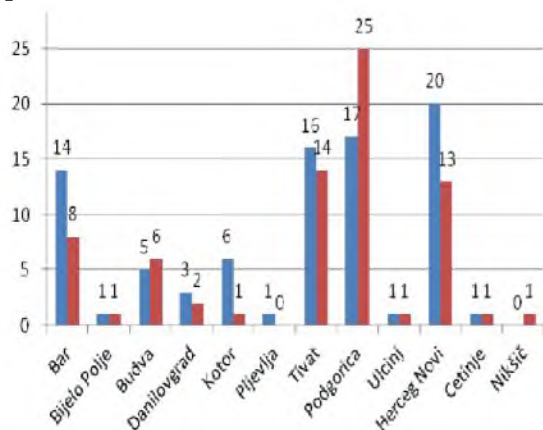
Migrace ze Slovenska se účastnily zejména ženy, důvodem bylo spojení rodin. To probíhalo ještě v době bývalého Československa, kdy se stěhovaly do bývalé Jugoslávie. Důvod pro migraci z Vojvodiny byla vidina získání zaměstnání, ale dalším důvodem bylo rovněž spojení rodiny. V současnosti se většina Slováků v Černé Hoře zabývá cestovním ruchem.⁴³⁶

Slovenská menšina v Černé Hoře se začala oficiálně formovat v roce 2007. Dne 28. 7. 2007 byla založena organizace Čiernohorsko slovenské priateľstvo / Crnogorsko-slovačko prijateljstvo (ČSP), u jejíhož zrodu stálo 18 iniciátorů.

Statistické údaje

Dle oficiálního sčítání lidu v roce 2011 v Černé Hoře žije 73 Slováků. To znamená, že se počet Slováků od posledního sčítání obyvatel snížil. V roce 2003 jich v Černé Hoře žilo 88. Největší počet Slováků se nachází v hlavním městě Podgorici.⁴³⁷

„Krajany jsem hledal i pomocí inzerátů v novinách... Ozvalo se jich překvapivě hodně.“

Obrázek 155. Počty Slováků v Černé Hoře.

Zpracováno podle: SPEVÁK, M. *Slováci v Čiernej Hore*, s. 3.

Graf ukazuje počty Slováků v jednotlivých obcích: rozdělení podle počtu osob, které uvedly slovenský jazyk jako mateřský jazyk při sčítání lidu v roce 2011 (celkem 53 osob).

⁴³⁶ SATARYOVÁ, Kristýna, Linda KOLÁŘOVÁ a Jana BREJCHOVÁ. *Slováci v Černé Hoře*. [online]. Hospodářská a kulturní studia, Provozně ekonomická fakulta ČZU v Praze, 2013 [cit. 10. 11. 2014]. Dostupné z: <<http://www.hks.re/wiki/montenegro>>.

⁴³⁷ SPEVÁK, M., *Slováci v Čiernej Hore*, s. 2.

Jazyk

V Černé Hoře se používání slovenštiny omezuje pouze na kulturní akce a na společenské akce mezi samotnými Slováky.

Školství

Školy jsou jedním z velmi důležitých institucí, které pomáhají udržet etnické povědomí. Jsou to nositelé kultury, kterou se snaží předávat další generaci. Vlastní školy proto jsou jednou z nejdůležitějších věcí i pro Slováky.

V této zemi v současné době neexistuje žádná oficiálně zřizovaná škola ani jiná instituce, která by vyučovala slovenštinu nebo slovenskou kulturu. Jelikož zde Slováci ani nemají oficiální status menšiny, nevypadá to v dohledné době na změnu situace. Do oficiálního uznání slovenské národnostní menšiny, a tím i otevření cesty ke státní podpoře zbývá ještě mnoho lidí a poté velký kus práce. Čiernohorsko slovenské priateľstvo není v Černé Hoře zařazováno do pozice menšin, ale Slováci jsou označovány jako etnická skupina, protože jejich počet není větší než tisíc osob pro uznání za menšinu.⁴³⁸

„*Dal by se tu ve škole založit i folklórní soubor, ale to by musel přijít někdo z Vojvodiny, kdo by ho mohl vést.*“⁴³⁹

Náboženství

Vzhledem k tomu, že Slováků v Černé Hoře jsou řádově desítky, náboženská příslušnost nemá velký vliv na identitu této značně roztroušené komunity. Statistické údaje jsou k dispozici pouze u příslušníků početnějších černohorských etnik:

- Na prvním místě stojí v Černé Hoře pravoslaví (72 % všech obyvatel), ke kterému se hlásí naprostá většina Srbů (97 %), a Černohorců (71 %).
- Na druhém místě je islám (19 % všech obyvatel), který je typický pro Bosence i Bosňáky (99 %), černohorské Romy (81 %), Albánce (74 %), ale hlásí se k němu i 21 % Černohorců.
- Třetí nejpočetnější náboženství je katolictví (3 % všech obyvatel Černé Hory). Katolickou víru vyznává 25 % černohorských Albánců a 3 % Černohorců.⁴⁴⁰

⁴³⁸ SATARYOVÁ, Kristýna, Linda KOLÁŘOVÁ a Jana BREJCHOVÁ. *Slováci v Černé Hoře*. [online]. Hospodářská a kulturní studia, Provozně ekonomická fakulta ČZU v Praze, 2013 [cit. 10. 11. 2014]. Dostupné z: <<http://www.hks.re/wiki/montenegro>>.

⁴³⁹ Rozhovor v létě 2012 s Oliverou Paštiaňakovou, učitelkou na ZŠ v Herceg Novi.

⁴⁴⁰ *Stanovništvo prema maternjem jeziku i vjeroispovijesti*. [online] Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Crnoj Gori 2011. godine. Zavod za statistiku Crne Gore – MONSTAT. [cit. 20. 9. 2014] Dostupné z: <<http://monstat.org/cg/page.php?id=534&pageid=322>>.

Spolkový život a kulturní akce

Etnická komunita Slováků v Černé Hoře se rozhodla 28. července roku 2007 založit si svojí organizaci pod jménem „Čiernohorsko slovenské priateľstvo“ (ČSP). Mezi hlavní iniciátory pro vznik sdružení byl Michal Spevák (nyní předseda správní rady) a současní členové správní rady Ondrej Vízi, Veselin Pavicević, Predrag Babović, Božena Karaman, Katka Milikić, Vlasta Ljumović, Andrijanov Vujosević a předsedkyně shromáždění Vesna Nikolić.

Podle zakladatele spolku Čiernohorsko slovenského priateľstva Michala Speváka (který je i nezávislý politický expert na země západního Balkánu a na podnikání) je velice důležité, aby sdružení svou činností uchovávalo slovenský jazyk, kulturu i slovenskou identitu Slováků, kteří žijí v Černé Hoře. Zároveň se soustředí i na problematiku státního občanství Slováků žijících v zahraničí.

Čiernohorsko slovenské priateľstvo, které spolupracuje s Úřadem pro Slováky žijící v zahraničí, realizovalo s podporou ze Slovenska již okolo třiceti projektů.

„Porád píšeme nějaké projekty, ale vypadá to, jako když je nikdo nečte.“⁴⁴¹

I tato velmi malá aktivní skupina Slováků má za sebou celou řadu akcí, které pomáhají udržovat povědomí o slovenské národnostní identitě.

Divadlo

V roce 2007 v Černé Hoře bylo poprvé uvedeno divadelní představení od dramatika Slawomíra Mrozka, který představil své dílo *Emigranti*. Dílo bylo uvedeno v Kulturním centru Dodest v hlavním městě Podgorici a bylo obsazeno herci Janem Kolárikem a Pavlem Březníkem spolu s režisérem Fedorem Popovem.⁴⁴²

Slovenské koncerty

Ve stejný rok 2007 jako bylo uvedeno divadelní představení v Podgorici, zde dva roky vystupovala zpěvácká skupina Pavla Matúcha a přátel, tj. v roce 2007 a 2008.⁴⁴³

Mezinárodní veletrh knih

V květnu roku 2009 se Čiernohorsko-slovenské priateľstvo zúčastnilo 4. Mezinárodního knižního veletrhu v Podgorici, na kterém se poprvé prezentovala bilingvní publikace *Slováci v Čiernej Hore – Kto sme, čo sme a kam ideme* (2008) a knížka pro děti *Pod' so mnou farbit'* (2009). Při křtu těchto publikací vystoupila dětská taneční skupina Fenix z Herceg Novi vedenou choreografkou

.....
⁴⁴¹ Rozhovor v létě 2012 s panem Michalem Spevákem, předsedou Čiernohorsko slovenského priateľstva

⁴⁴² Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí. [online] [cit. 5. 3. 2013]. Dostupné z: <www.uszz.sk/>.

⁴⁴³ Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí. c. d.

Oliverou Pustinjač. Mezi hlavním aktérem při křtu a prezentaci knihy byl i autor Michal Spevák.⁴⁴⁴

Folklór

Od roku 2008 Čiernohorsko slovenské priateľstvo zorganizovalo zájezd Slovenského kulturného centra (SKC) Pavla Jozefa Šafaříka z Nového Sadu, což je taneční, zpěvácká a taneční skupina. Dále organizovalo v roce 2010 zájezd folklorního souboru Krajan Vojvodina a v roce 2012 opět zájezd SKC Šafaříka z Nového Sadu.⁴⁴⁵

Mezinárodní mistrovství ve vaření

Čiernohorsko-slovenské priateľstvo se již dvakrát zúčastnilo Mezinárodního mistrovství ve vaření a požívání brynzových halušek, které jsou typické pro slovenskou kuchyni. Dne 28. června 2008 se konalo v Košicích 10. Mezinárodní mistrovství Slovenska ve vaření a požívání brynzových halušek, kterého se zúčastnilo 14 družstev včetně zástupců Slováků žijících v zahraničí. V roce 2009 se 11. Mezinárodní mistrovství ve vaření brynzových halušek uskutečnilo v Krompachách. „Komisia pre kvalitu vysoko pozitívne ocenila halušky Čiernohorsko slovenského priateľstva a ak by bol záujem odporúčame ich pre reštaurácie v Čiernej Hore.“ (majster František Turek, šéfkuchár v hoteli vo FIS Štrbské Pleso).⁴⁴⁶

„Všichni jsme na jedné lodi“

Tato akce Slováků žijící v Černé Hoře spočívá v plavbě Skadarským jezerem. Byla poprvé organizovaná v srpnu roku 2009. Hlavní důvodem vzniku akce bylo, že Čiernohorsko slovenské priateľstvo se neustále snaží prohlubovat spolupráci mezi národy a mezi Slovenskem a Černou Horou. Dalším důvodem byla snaha navázat mezi sebou nové přátelské vztahy a i se sdružit s jinými Slováky žijící mimo hlavní město Podgorica, ale také zde byl prostor pro ochutnání tradičních pochutin vzdáleného Slovenska, jako jsou např. brynzové halušky nebo třeba i borovička.

Mezi dva hlavní organizátory plavby patřil Ondrej Vízi (ředitel přírodovědeckého muzea Černé Hory) a již výše zmíněný Michal Spevák, kteří patří mezi emigranty z Petrovce. Další plavba Skadarským jezerem se konala v roce 2011, kde se zúčastnilo okolo 50 lidí. Zejména šlo o Slováky žijící v Černé Hoře se svými rodinami. Během plavby byla představena publikace Prvé tri (k)roky (2010), která vyšla díky podpoře Úřadu pro Slováky žijící v zahraničí.⁴⁴⁷

.....
⁴⁴⁴ Rozhovor s panem předsedou správní rady Čiernohorského priateľstva.

⁴⁴⁵ Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí. c. d.

⁴⁴⁶ SPEVÁK, M., *Prvé tri (k)roky*, s. 23

⁴⁴⁷ Rozhovor s předsedou správní rady Čiernohorského priateľstva

Na základě plavbě Skadarským jezerem v prosinci 2011 vznikl dokumentární film o této plavbě pod stejnojmenným názvem plavby „*Isme na jedné lodi*“ od autora Ondreje Vízi.⁴⁴⁸

Mikuláš v Podgorici

Poprvé byla zorganizovaná akce pro nejmenší děti slovenských potomků v prosinci roku 2011 v Podgorici. Během této akce bylo rozdáno okolo 45 dárků i dětem jiných národností. Tento projekt měl velmi kladnou odezvu. Na základě těchto ohlasů bude projekt uskutečněn i v následujících letech.

Výstavy fotografií a portrétů

V červnu a v červenci roku 2011 byla organizována v Bratislavě v prostorách galerie Univerzitní knihovně na Ventúrskej ulici výstava fotografií od autora Ivana Petroviča pod názvem „*Čierna Hora – päť rokov nezávislosti (2006–2011)*“.⁴⁴⁹

V prosinci stejného roku fotograf a portrétista Balsam Rakočević zvečnil 25 členů Čiernohorsko slovenského priateľstva v Černé Hoře pod názvem „*Slováci a přátelé*“.⁴⁵⁰

Shrnutí – Slováci v bývalé Jugoslávii

Přestože historie Slováků na území bývalé Jugoslávie začínala stejně, jejich dnešní situace ve sledovaných zemích je natolik odlišná, že nelze stav těchto menšin shrnout do jedné kapitoly.

Pro Slováky v bývalé Jugoslávii je společné to, že se jejich předkové převážně v průběhu 18. století vydali osidlovat jižnější kraje tehdejšího Uherska. K této cestě měli hned několik důvodů, z nichž nejdůležitější byly především ekonomické. Celé rodiny doufaly, že když se přestěhují do neobydlených a zpustlých území, povede se jim lépe. V první vlně se přesouvali především na sever a do střední části dnešního Maďarska. Ve druhé fázi postupovali ještě dál a někteří z nich se usadili ve Vojvodině a v chorvatské Slavonii. Dnešní Slováci žijící na území Černé Hory jsou většinou potomci slovenských rodin, které se usadily v srbské Vojvodině.

Srbsko

Slováci v této zemi patřili k těm nejaktivnějším na celém světě. To platí i dnes. Velmi často se můžeme setkat s tím, že ti co udržují slovenské zvyky a kulturu nejen na Slovensku, ale i u ostatních skupin Slováků žijících po celém světě, pochází právě ze Srbska. Například Slovenský kulturno-umelecký spolek

.....
⁴⁴⁸ Rozhovor s předsedou správní rady Čiernohorského priateľstva

⁴⁴⁹ Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí. [online]. [cit. 5. 3. 2013]. Dostupné z: <www.uszz.sk/>.

⁴⁵⁰ Rozhovor s předsedou správní rady Čiernohorského priateľstva

P. J. Šafárik patří k nejlepším slovenským folklórním souborům na světě. Velmi často jezdí i do své původní vlasti prezentovat tradiční tance a kulturu. Nesmíme zapomínat ani na spoustu časopisů, novin, knih a odborných publikací. To společně s jejich vlastním výzkumným ústavem či jediným profesionálním slovenským divadelním uskupením za hranicemi Slovenska nesmírně přispívá ke kulturní živosti této skupiny.

Jejich situace ovšem nemá zas tak zářivou budoucnost, jak by se mohlo zdát z předchozího odstavce. Valná většina místních se shoduje, že nejlepší léta mají za sebou. Ta podle nich byla za dob bývalé Jugoslávie. Menšina již byla pevně usazena na své nové půdě ve Vojvodině, byl dostatek práce pro všechny, z čehož pramenila i ekonomická prosperita. Místní vzpomínají i na vztah s většinovým srbským obyvatelstvem, který byl podle nich v této době nejlepší. Tyto dobré vztahy však pokračují i dnes, někteří si ovšem stěžují, že po skončení války již nejsou takové, jako byly dříve.

Náboženské vyznání Slováků je především evangelické. V Srbsku žijí mezi Slováky i římský katolíci, především v obci Selenča, kde žijí v polovině obce rozdělené jednou ulicí (nalevo od ní bydlí 90 % římských katolíků a napravo zase drtivá většina evangelíků).

Jelikož dříve byli evangelíci v horním Uhersku silně utlačováni, je to jeden z hlavních důvodů proč sem většina z nich přišla. Zároveň je jejich rozdílná víra uchránila před asimilací s většinovým pravoslavným obyvatelstvem. Po celou dobu (i dnes) bylo náboženství jedním z hlavních prvků, kterými se vymezovali proti většinovým Srbům.

Kdo vyrůstá v Srbsku, může ve slovenských školách strávit celý svůj studentský život. Je zde zřízeno vše od školek až slovenské oddělení vysoké školy. Vysokoškolské studium na Slovensku a vysoká stipendia od slovenské vlády jsou v současné době pro tuto menšinu spíše pohromou než požehnáním. Většina mladých, kteří odchází na Slovensko, se totiž nevrací, jelikož doma v Srbsku je pro ně těžší získat zaměstnání a udržet si tak vysokou životní úroveň. V současné době je proto pro místní největší problém, že starší nemají komu předávat dobře započatou a práci na udržování vlastní identity.

Chorvatsko

Situace v Chorvatsku je o poznání jiná i proto, že místní Slováci jsou převážně římský katolíci. To je stejné vyznání, jako u většinových Chorvatů. Protože se Slováci dříve nemuseli nábožensky vymezovat, došlo zde k mnohem výraznější asimilaci s většinovým obyvatelstvem. Dnešní Slováci zde běžně slovenštinu nepoužívají, většina z nich ale slovensky rozumí.

Přesto je ale aktivita Slováků v Chorvatsku poměrně velká. Pravidelně pořádají kulturní akce, kroužky pro nejmenší a vydávají tištěné publikace.

V Chorvatsku je možné se učit slovensky, ale neexistuje zde kompletní vzdělávací systém ve slovenštině. To je pro místní škoda, protože kvůli tomu je výrazně těžší předávat vlastní kulturu nejmladším generacím.

Největším problémem proto zůstává nedostatečné předávání slovenského jazyka v rodinách. V situaci, kdy se slovenština vyučuje pouze jako dobrovolný předmět na základních školách, to nevypadá na brzké zlepšení. Tomuto nepříspívají ani smíšené sňatky s Chorvaty. V takovýchto domácnostech se na děti většinou mluví pouze chorvatsky.

„U nás na dedine sa rozpráva slovensky, babky a dedkove to drží nad vodou.“⁴⁵¹

Chorvatsko na druhou stranu velmi aktivně podporuje menšiny. Slováci tak mají zastoupení ve veřejné správě a samosprávě a také od státu získávají finance, prostřednictvím kterých mohou pořádat kulturní akce a rozvíjet osvětu.

Do budoucna je proto jasné, že již teď silná asimilace bude pokračovat. Místní spolky ale i přes to zachovávají určitou část svých tradic a předávají ji dalším generacím. K tomu je ovšem nutné, aby chorvatský stát vytvořil podmínky, aby mladí měli motivaci zůstat.

„Dříve jsme nechtěli děti moc pouštět pryč, teď ale vidíme, že by měly jít pryč – za lepším.“⁴⁵²

Černá Hora

Situace Slováků v Černé Hoře je velice složitá, zejména kvůli jejich velmi malému počtu (okolo 100 lidí). Podle černohorských zákonů ani nemůžou být uznáni za samostatnou menšinu, jelikož nenaplnují základní kritérium počtu. To působí velké problémy především v oblasti financí. Nemají ani malý rozpočet, který by jim umožňoval pořádat kulturní akce.

Předseda místního svazu Slováků ale ani tak nevěší hlavu a snaží se tuto skupinu stmelovat a vyhledávat další Slováky žijící v Černé Hoře. Jeden člověk ale nemůže sám zachránit celou situaci a tak je osud Slováků v této zemi velmi nejistý.

„A bude lepší?“

Pan M.: *„Aa nie vime, žijeme v nádeji čo vrava.“⁴⁵³*

.....
⁴⁵¹ SATARYOVÁ, Kristýna, Linda KOLÁŘOVÁ a Jana BREJCHOVÁ. *Slováci v Chorvatsku*. [online].

Pestrá Evropa, 2013 [cit. 24. 11. 2014]. Dostupné z:

<http://www.hks.re/wiki1/doku.php?id=slovaci_v_erne_hore>.

⁴⁵² Rozhovor 16. 9. 2012 s Miro Bizikem, majitelem ZOO v Našicích.

⁴⁵³ Rozhovor s panem M., obyvatelem nejmenší slovenské vesnice v Srbsku – Lug.

Resumé

The main aim of this monograph was to map and compare the current situation of Slovak foreign communities in Poland, Ukraine, Hungary, Romania, Serbia, Croatia and Montenegro. The main surveyed elements included: identifying numbers of the Slovak minority and comparison of official data (e.g. population census) with unofficial data (estimates of Slovak minority associations).

The research also focused on the use of the Slovak language as one of the main elements of the Slovak ethnic identity – whether it is used on a daily basis, how much the Slovak language is the subject of assimilation and the specifics retained after centuries of separation from the centre of the use of the Slovak language in the territory of present-day Slovakia. Another point of interest in the conducted research was the level at which Slovak national associations operate and the level of education in the Slovak language in all the above areas.

This publication was made possible through the results obtained from the field research from the years 2010–2014 to compare Slovak foreign communities during one period.

Literatura a prameny

- About number and composition population of Ukraine by data. All-Ukrainian population census'2001 data.* [online]. State Statistics Committee of Ukraine © 2003–2004. [cit. 2. 5. 2014] Dostupné z: <<http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/language/Zakarpattia/>>.
- Aktuálně.* [online] Klub TGM, 2014 [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <http://www.klubtgm.cz/aktualne.php#konferencce_podkarpatska_rus_v_csr_2014>.
- ANOCA, Dagmar Mária. Slovenčina v Rumunsku. In *Slovenčina vo svete – súčasný stav a perspektívy*, s. 245–252. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Univerzita Komenského v Bratislave, 2013, ISBN 978-80-223-3490-7.
- BABIÁK, Michal. *Slovenské vojvodinské divadlo.* [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov. [cit. 10. 2. 2012]. Dostupné z: <<http://slovackizavod.org.rs/pozoriste/slovacko-vojvodjansko-pozoriste>>.
- BÁĎONSKÝ, Miroslav. *Úloha ľudovej hudobnej a folklórnej tvorby pri zachovaní identity Slovákov vo Vojvodine.* s. 27, Báčsky Petrovec, 2009. Diplomová práca. Univerzita v Novom Sade Pedagogická fakulta v Sombore. Vedúci práce Dr. Milovan Miškov.
- BAKSOVÁ, Vesna. *O životě a zvykoch Slovákov v Markovci Našickom.* 2005. ISBN 953-7277-02-X.
- BARTOVÁ, J., Botíková, M. a kol. *Slovensko: dejiny, divadlo, hudba, jazyk, literatúra, ľudová kultúra, výtvarné umenie, Slováci v zahraničí.* Bratislava: Perfekt, 2006, 383 s. ISBN 80-8046-349-2.
- BENEDEK, Gregora. *Slovenské nárečia v stolicach Salaj a Bihor v Rumunsku.* Bratislava: 1983.
- BEŇO, Pavol. *Nad výsledkami sčítania obyvateľov v r. 2011.* [online] oslovma.hu Slovák v Maďarsku. [cit. 18. 9. 2014] Dostupné z: <<http://www.oslovma.hu/index.php/sk/politika/154-politika3-politika3/994-nad-vsledkami-sitania-obyvateov-v-r-2011>>.
- BENŽA, M. (editor). *Ľudová kultúra Slovákov na Ukrajine.* Užhorod: Mystecka linia 2005. ISBN 966-8764-12-9, 218 s.
- BIELIK, František a Claude BALÁŽ (ed.). *Zahraniční Slováci a materinský jazyk.* 1. vyd. Martin: Matica slovenská, 1990. 292 s. ISBN 80-7090-066-0.
- BOBÁK, Ján. *Slováci v Podkarpatskej Rusi a ich presídľovanie do Česko-Slovenska v roku 1947.* Bratislava: Kubko Goral, 1998. ISBN 80-888-5834-8.
- BOLDOCKA, Annamaria. *Matica slovenská v Srbsku.* [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov. [cit. 10. 2. 2012]. Dostupné z: <<http://slovackizavod.org.rs/kultura-i-sira-javnost/matica-slovacka-u-srbiji>>.
- BOLERÁCOVÁ, Zdenka. *História a kultúra Slovákov na Zakarpatskej Ukrajine.* Užhorod: Matica slovenská na Zakarpatsku, 2006. ISBN 966-8764-12-9.
- BORÁK, M.; ŽÁČEK, R. „Ukradené“ vesnice. 1. vyd. Ostrava: Muzeum Těšínska v nakladatelství Sfinga, 1993. 32 s. ISBN 80-85491-43-5.
- BORGUEA, M., ŠVIHRAN, L. *Tu sa usadíme.* Tatran Bratislava, 1979.
- BOTÍK, Ján. *Dolnozemske Slováci: tri storočia vystahovaleckých osudov, spôsobu života a identity Slovákov v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku.* Vydanie prvé. 2011. ISBN 978-973-107-067-4.
- BRNJIĆ, Ž. *Jelisavac: slovenská rodná dedina.* 1. vyd. Jelisavac: Savez Slovaka RH i MS Jelisavac, 2007. 152 s. ISBN 978-953-7277-10-9.
- BRTKOVÁ, Anna. *Slovenský kultúrno-umelecký spolok P. J. Šafárika, Nový Sad.* [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov Novi Sad, © 2013 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z: <<http://slovackizavod.org.rs/narodna-kultura/kulturno-umetnicka-druzstva/2834>>.
- CEJPOVÁ, Irena; DLOUHÁ, Šárka; LOUČIMOVÁ, Barbora; PLACHÁ, Barbora; VYKOPALOVÁ, Andrea. *Slováci v Maďarsku.* [online] Hospodárska a kultúrne studia, PEF ČZU v Praze, 2013. [cit. 6. 12. 2014] Dostupné z: <http://www.hks.re/wiki/slovaci_v_madarsku_2013>.
- CIAGWA, J. Priestory slovenčiny v Poľsku. In: BIELIK, František a Claude BALÁŽ (ed.). *Zahraniční Slováci a materinský jazyk.* 1. vyd. Martin: Matica slovenská, 1990. 292 s. ISBN 80-7090-066-0.
- Consiliul minorităților naționale.* [online] Cancelaria Primului-Ministru. [cit. 11. 11. 2014] Dostupné z: <<http://www.dri.gov.ro/consiliul-minoritatilor-nationale/>>.
- Constitution of Romania.* [online] Palatul Parlamentului. [cit. 12. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=371>>.
- ČÁP, Peter. *Slováci ve Vojvodine.* Plzeň, 2005. Bakalárska práca. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická. Vedúci práce Mgr. Filip Tesař.
- ČAPLOVIČ, J. *Etnografia Slovákov v Uhorsku.* Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997.
- Časopis Prameň.* [online]. [cit. 12. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://pramen.pa-zoa.eu/>>.
- Časopis přátel Podkarpatské Rusi.* [online] Společnost přátel Podkarpatské Rusi, 1990 [cit. 15. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.podkarpatskarus.cz/category/kategorie-clanku/casopis-pratel-podkarpatske-rusi-aktualni-vydani>>.
- ČERNÍ, Ružica; MIKSAD, Vlatko; SUDECKÝ, Ratko. *Slovenské divadlo v Iloku 1914–2008.* Bratislava: Matica Slovenská, 2008. ISBN 978-953-283-015-6.
- Český lid: Etnologický časopis* [online]. Praha: Etnologický ústav AV ČR, Národopisná výstava. [cit. 14. 12. 2014]. <<http://tyfoza.no-ip.com/narvystava/html/kniha/texty/nv-0195.htm>>. ISSN 0009-0794.
- DANČÁK, Břetislav a Petr FIALA. (ed.). *Národnostní politika v postkomunistických zemích.* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2000. 316 s. ISBN 80-210-2388-0.
- DANIEL, Jan. *Slovenská menšina v Rumunsku.* Diplomová práca. Vedúci práce: Miloš Fňukal. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, 2009.

- Deklaracje narodowościowe w gminach w 2002 roku.* [online]. GŁOWNY URZĄD STATYSTYCZNY. (XLS). [cit. 8. 12. 2014]. Dostupné z: <http://old.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/nsp2002_tab4.xls>.
- Demokratický svaz Slováku a Čechů v Rumunsku (DSSČR).* [online] Krajané v českých vesnicích rumunského Banátu. [cit. 12. 9. 2011]. Dostupné z: <<http://www.svata-helena.eu/svaz.htm>>.
- Divadelný festival DIDA.* [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Novi Sad, © 2013 [cit. 19. 2. 2013]. Dostupné z: <<http://slovackizavod.org.rs/manifestacije/porozisne-smotre/dida>>.
- DIVIČANOVÁ, Anna a Ondrej KRUPA. *Slováci v Maďarsku.* Budapest: Press Publica, 1999, 128 s. Meniaci sa svet, 2. ISBN 96-390-0149-X.
- DOLINAY, Vladimír. *Slovenské farnosti a cirkevné zbory.* [online]. Slováci v Rumunsku, 2011. [cit. 20. 2. 2013]. Dostupné z: <<http://www.slovacivrumunsku.sk/01-far.php>>.
- DOLINAY, Vladimír. *Slovenské školstvo.* [online] Slováci v Rumunsku. [cit. 23. 10. 2014] Dostupné z: <<http://www.slovacivrumunsku.sk/01-skol.php>>.
- Dolnozemský Slovák.* Bábky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum v Báčskom Petrovci, 2012, 17 (32), č. 3. ISSN 1454-5489.
- Dolnozemský Slovák.* Bábky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum v Báčskom Petrovci, 2009, 14 (29), č. 1. ISSN 1454-5489.
- Dolnozemský Slovák.* Bábky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum v Báčskom Petrovci, 2010, 15 (30), č. 3. ISSN 1454-5489.
- DOSTÁL, Jaroslav. *Podkarpatská Rus 1936.* Nové vydání-reedice. Užhorod: 2009, 280 s.
- Dôvody sťahovania sa Slovákov na Dolnú zem.* [online] exil.sk, 5. 9. 2005 [cit. 12. 12. 2014] Dostupné z: <http://www.exil.sk/?id=827&tree_id=99800>.
- Državni zavod za statistiku.* [online]. 2006 [cit. 2013-04-28]. Dostupné z: <http://www.dzs.hr/>.
- DUDÁSNÉ Emri Piroška. *Értékes örökség. Cenné dedičstvo: Rudabányácsi népszokások – Ludové zvyky v Baňačke.* Sátoraljaiújhely: Magyar-Szlovák Két Tanítási Nyelvű Nemzetiségi Általános Iskola és Kollégium, 2012. ISBN 978-963-06-8687-7.
- DUNAJOVÁ, Alena. Slováci v Rumunsku: „Archaická každodennosť“. *Národopisná revue* 1/2008, roč. XVIII, s 38–40. ISSN 0862-8351.
- DZENDZELIVSKYJ, J. O. *Slovenské ľudové príslovia a porekadlá z dediny Turji Remety* [online]. Užhorod: Štátna univerzita, s. 285-297 [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <http://ilonas.net/valal/pdf/Dzendzelivskij1971_Turji_Remety.pdf>.
- Encyclopedia.com* [online]. 2008 [cit. 2011-11-23]. Transcarpathian Region – FREE Transcarpathian Region Information. Dostupné z: <http://www.encyclopedia.com/doc/1E1-Transcarp.html>.
- Európa* [online] DIASPORA.SK. [cit. 30. 4. 2013]. Dostupné z: <http://www.diaspora.sk/?page_id=1440>.
- Evoluția comunităților etnice din România.* [online] PRO TV S.A., 2013. [cit. 15. 9. 2014] Dostupné z: <<http://www.incont.ro/infografice/evolutia-comunitatilor-etnice-in-romania-judetul-unde-sunt-cei-mai-putini-romani-12-6-din-populatia-totala.html>>.
- FILADELFI, Samuel. Slovenská menšina v krajinách bývalého Uhorska v období 1711–1918. *Kladyán*, 8–9/2012, č. 1, s. 26–42.
- FSK Likava na festivale v Bodonoši – Rumunsko.* [online] Oficiálna stránka obce Likavka. [cit. 13. 10. 2011]. Dostupné z: <<http://www.likavka.sk/content/fsk-likava-na-festivale-v-bodono-i-rumunsko>>.
- GAŠPAROVSKÝ, Jozef. *Selenča: 1758–1998.* Báčsky Petrovec (Republika Srbsko): Slovan-Progres, 1998. ISBN 86-7103-134-9.
- Gazetteer database 2010* [online] © Központi statisztikai hivatal (Hungarian Central Statistical Office), 2010 cit. [25. 3. 2013] Dostupné z: <<http://www.ksh.hu/>>.
- GELLNER, Ernest. *Národy a nacionalismus.* Praha: Nakladatelství Josef Hříbal. ISBN 80-900892-9-1.
- GOEBL, H. a kol. *Contact linguistic.* Berlin: Walter de Gruyter & co., 1997, 1631 s. ISBN 3-11-015154-5
- HANUŠ Pavel. *Kulturní specifika slovenské národnostní menšiny v Srbsku.* Praha, 2013. Bakalářská práce. Česká zemědělská univerzita. Vedoucí práce doc. Ing. PhDr. Petr Kokaisl, Ph.D.
- HEALE, J. *Cultures of the world – Poland.* New York: Marshal Cavendish Benchmark, 2004, 59. s. ISBN 0-6714-1847-4
- Heohrafija Zakarpattja.* (Географія Закарпаття) [online] Vse Zakarpattja, 2011. [cit. 15. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://zakarpattya.eu/fakty-pro-zakarpattya/geografiya-zakarpattya/>>.
- HEROLDOVÁ, Iva. Příchod slovenských reemigrantů do českých zemí. *Český lid* 70/1983, s. 55–57.
- High Commissioner on National Minorities.* [online]. [cit. 2012-09-12]. Dostupné z: <http://www.osce.org/hcnm>.
- História Matice slovenskej.* [online] Matica slovenská, 2012 [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.matica.sk/historia-matice-slovenskej.phtml?id5=17694>>.
- História Slovákov v Rumunsku.* [online] Slováci v Rumunsku (Vladimír Dolinay). [cit. 13. 10. 2014] Dostupné z: <<http://www.slovacivrumunsku.sk/01-hist.php>>.
- HOMIŠINOVÁ, Mária. Charakteristické znaky etnickej identity Slovákov v Maďarsku a ich odraz vo výskume slovenskej inteligencie. *Človek a spoločnosť.* Ročník 6, číslo 3, 2003. ISSN 1335-3608. Další dostupnost: <<http://www.saske.sk/cas/archiv/3-2003/homisinova-std.html>>
- HORAK, Stephan M. a Richard BLANKE. *Eastern European National Minorities, 1919–1980.* Littleton, Colo.: Libraries Unlimited, 1985, xv, 353 p. ISBN 08-728-7416-8.
- Charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce.* [online]. Mniejszości Narodowe i Etniczne Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji. Polska, © 2014 [cit. 1. 7. 2014]. Dostupné z: <<http://mniejszości.narodowe.gov.pl/mne/mniejszości/charakterystyka-mniejs/6480,Charakterystyka-mniejszości-narodowych-i-etnicznych-w-Polsce.html#slowacy>>.

- CHOCHOLOUŠKOVÁ, Lenka. *Etnická identita a náboženství – Češi a Slováci v Rumunsku*. Praha, 2013. Bakalářská práce. Česká zemědělská univerzita v Praze.
- Informácia pre študentov. [online] Veľvyslanectvo Slovenskej republiky na Ukrajine, 2014. [cit. 1. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.slovakia.kiev.ua/site/sk/slovakiukr/2/>>.
- Istoriya Zakarpattja (Історія Закарпаття). [online]. [cit. 27. 4. 2013]. Dostupné z: <<http://zakarpattyachko.com.ua/2011-07-23-11-48-15>>.
- Jak rozumět platebnímu systému v registrech purkrechtních [online]. [cit. 27. 4. 2013]. Dostupné z: <<http://www.volny.cz/lipnany/teorie.html>>.
- Ján Sirácky. [online]. [cit. 2011-15-12]. Dostupné z: http://www.books.sk/writer_card.jsp?id=158.
- JELÍNEK, P. *Zahraničně-politické vztahy Českoslovenka a Polska 1918–1924*. 1. vyd. Opava: Matica slezská, 2009. 226 s. ISBN 978-80-86887-12-8.
- JURAŠEK, Jozef. *Potomkovia Kysučanov v rumunskej Bukovině*. [online] Slovensko-český klub, 2003. [cit. 16. 10. 2014] Dostupné z: <<http://www.czsk.net/svet/clanky/svet/kysucebukovina.html>>.
- KADLECOVÁ, Andrea. *Znaky etnickej identifikácie, etnokultúrne procesy a interetnické vzťahy v osade Slovenský Komlôš I*. [online] [cit. 8. 12. 2014] Dostupné z: <http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/szlovakok/a_magyarorszagi_szlovakok_neprajza_1998/pages/szlovak/003_znaky_etnickej.htm>.
- Karta rozповсюдження словацької мови в Україні. (Карта розповсюдження словацької мови в Україні). [online]. [cit. 30. 4. 2013]. Dostupné z: <<http://statistika.in.ua/mova2001/slovatska>>.
- KOKAISL, Petr a kol. *Krajané: po stopách Čechů ve východní Evropě*. 1. vyd. Praha: Za hranice – Společnost pro rozvojovou spolupráci při Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze, 2009, 435 s. ISBN 978-80-254-5924-9.
- KOKAISL, Petr a kol. *Pestrá Evropa: Národnostní menšiny...* Praha, 2011. ISBN 978-80-260-1104-0.
- KOKAISL, Petr, Lucie CHUDLAŘSKÁ a kol. *Češi v Chorvatsku*. Praha: Nostalgie, 2012, 179 s. ISBN 978-80-905365-1-7.
- KOKAISL, Petr. *Etnické minority v Evropě*. Praha: Provozně ekonomická fakulta ČZU, Katedra psychologie, 2014, 436 s. ISBN 978-80-213-2524-1.
- KOLÍSKOVÁ, Marie. *Rusko-jazyčné obyvatelstvo na území Ukrajiny* [online] Euroasijský Express, 2002 [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <http://euroasia.euweb.cz/9-2002_ve_koliskova.htm>.
- KONTLER, László a Richard PRAŽÁK. *Dějiny Maďarska*. Překlad Miloslav Korbelík. Praha: Lidové noviny, 2001, 602 s. Dějiny států. ISBN 80-710-6405-X.
- Kovačica 1802–2002: Zbornik prác pri dvestoročnici mesta. Báčsky Petrovec: AST Kultúra, 2002, s. 79. ISBN 86-903911-0-X.
- Krajanía v éteri a ich rozhlásové dotyký so Slovenskom na RTVS. [online] Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí, 2014 [cit. 15. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.usz.sk/sk/krajanía-v-eteri-a-ich-rozhlásové-dotyký-so-slovenskom-na-rtvs>>.
- KUKUČKA, Ján. *Dějiny a tradície Slovákov v Rumunsku*. Nadlak: Vyd. Ivan Krasko, 2004. ISBN 973-8324-60-2.
- KURIC, Andrej. *140 rokov slovenskej školy v Iloku/90 rokov slovenského divadelníctva v Iloku*. 1. vyd. Osijek: Grafika, 2004. (87 s.) ISBN: 935-98927-7-5.
- KURIC, Andrej. *História Slovákov v Chorvátsku*. [online] Savez Slovaka Hrvatske, 2010 [cit. 27. 10. 2012]. Dostupné z: <<http://www.savez-slovaka.hr/sk/o-nama/historia-slovakov-v-chorvatsku>>.
- KURIC, Andrija a Branka BAKSA. *15 rokov Zväzu Slovákov v Chorvátskej republike: Slováci v Chorvátsku včera, dnes, zajtra*. Našice: Zväz Slovákov v Chorvátskej republike, 2007. 194 s. ISBN 978-953-7277-10-0.
- KUTLÍK, Félix. *Báč-sriemskí Slováci*. Báčsky Petrovec: ÚST Kultúra, 1998. ISBN 86-7103-135-7.
- KVASNOVSKI, Josip a Štefánia CHOVANCOVÁ. *Zlaté perá*. 2010., s. 5, ISBN 978-953-95327-0-2.
- KVASNOVSKI, Josip. *Slovník oravsko-kysuckého nářečia Slovákov v Josipovci*. Josipovac: Matica Slovenská, 2006. 92 s. ISBN 953-95327-0-1.
- LÁSIK, Michal. *Šesťdesiat rokov békeščabianskeho Slovenského gymnázia, základnej školy, materskej školy a kolégia*. [online] Szlovák Iskola. [cit. 8. 12. 2014] Dostupné z: <<http://www.szlovak-bcs.sulinet.hu/szlovak/szlovak/Pamatnica%20Michal%20L.pdf>>.
- LATKO, Ivan. *Náš kultúrno-historický kalendár 2009*. Užhorod: Užhorodský spolok Slovákov, 2009.
- LATKO, Ivan. *Náš kultúrno-historický kalendár 2011*. Užhorod: Užhorodský spolok Slovákov, 2010.
- Letí pieseň, letí. [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Novi Sad, © 2013 [cit. 19. 2. 2013]. Dostupné z: <<http://slovakizavod.org.rs/manifestacije/1943>>.
- LIPTÁK, Štefan. O lexikálnej stránke slovenských nářečí na Zakarpatskej Ukrajine. In LATKO, Ivan. *Náš kultúrno-historický kalendár 2011*. Užhorod: Užhorodský spolok Slovákov, 2010. s. 16–19.
- LOUŽENSKÝ, Jiří. *Reemigrace Slováků z Rumunska po r. 1945*. [online] Blog jihočeské historie, 2007. [cit. 1. 12. 2014] Dostupné z: <<http://jiirilouzensky.txt.cz/clanky/34112/reemigrace-slovaku-z-rumunska-po-r-1945>>.
- LUDVÍKOVÁ, Miroslava. Integrovaný proces v lidové stravě v jihomoravském pohraničí. *Národopisné aktuality*. Roč. XXIII. – 1986, č. 1.
- Lug – dedinka v údolí. *Prvých 105 rokov 1902–2007*. Stará Pazova: GKP SavPO, 2008.
- Manifestácie, festivaly a celomenšinové podujatia. [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Novi Sad, © 2013 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z: <<http://slovakizavod.org.rs/manifestacije>>.
- MARIČOVÁ, Anna. *Vianočné zvyky v Starej Pazove*. [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov © 2014. [cit. 13. 12. 2014] Dostupné z: <<http://www.slovakizavod.org.rs/narodna-kultura/narodni-obicaji/10262>>.
- Matica slovenská Michalovce [online] Dom MS Michalovce, 2012 [cit. 2. 5. 2014]. Dostupné z: <<http://www.matica-michalovce.sk/news/slovenska-veselica-2013-velke-berezne-ukrajina/>>.
- Matica slovenská na Zakarpatsku včera a dnes [online] Dom MS Michalovce, 2012. [cit. 2. 5. 2014]. Dostupné z: <<http://www.matica-michalovce.sk/news/matica-slovenska-na-zakarpatsku-vcera-a-dnes-k-20-vyrociu-vzniku/>>.

- MATULA, P. *Úloha cirkvi v zápase o národnú identitu obyvateľstva severného Spiša a Oravy v rokoch 1918–1939*. [online]. Štúdie a články [cit. 8. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.saske.sk/cas/archiv/4-2007/04-matula.html>>.
- MICHALČÁKOVÁ, Eva. *Zjazyky a obyčaje Slovákov v Bihore*. Slováci v zahraničí 13. Martin: 1987.
- MILL, John Stuart. *Dvě stě let od narození*. [online]. [cit. 2011-10-13]. Dostupné z: <<http://cepin.cz/docs/dokumenty/sbornik53.pdf>>.
- MILOVÁ, Pavla. *Situace slovenské minority v Maďarsku, Polsku a na Ukrajině*. Praha, 2014. Diplomová práce. Česká zemědělská univerzita, Provozní ekonomická fakulta, Katedra psychologie. Vedoucí práce doc. Ing. Mgr. PhDr. Petr Kokaisl, Ph.D.
- MOLITORIS, L. Poznámky k dejinám Slovákov v Poľsku a k ich národnému a kultúrnemu zápasu. In: BIELIK, František, BALÁŽ, Claude (ed.). *Zahranční Slováci a materinský jazyk*, s. 104-106.
- NAGY, Peter. *Vymrú Slováci vo Vojvodine?* [online] áno! magazín, 2011. [cit. 6. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.anomagazin.sk/vydanie/30/?page=3>>.
- Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny. [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov. [cit. 10. 2. 2012]. Dostupné z: <<http://slovackizavod.org.rs/zavod/osnivaci/nacionalni-savet-slovacke-nacionalne-manjine>>.
- Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny. [online]. Novi Sad, 29. 10. 2012 [cit. 19. 11. 2012]. Dostupné z: <<http://www.rada.org.rs/>>.
- Národný kalendár na obyčajný rok 2011. Báčsky Petrovec (Republika Srbsko): Slovenské vydavateľské centrum Bačski Petrovec, 2010, roč. 90. ISSN 0354- 1029.
- Národný kalendár obyčajný rok 2010. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum, 2009, roč. 89. ISSN 0354-1029.
- Narodowy spis powszechny 2011. [online]. 2013. GŁOWNY URZĄD STATYSTYCZNY. (PDF). [cit. 4. 12. 2014]. ISBN 978-83-7027-521-1. Dostupné z: <http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/LUD_ludnosc_stan_str_dem_spo_NSP2011.pdf>.
- Nepokoje na Ukrajině sa dotýkajú aj tamojších Slovákov. [online] © 2014, Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí. [cit. 10. 4. 2014]. Další dostupnost: <<http://www.uszz.sk/sk/nepokoje-na-ukrajine-sa-dotykaju-aj-tamojsich-slovakov>>.
- NIEDERLE, Lubor. *Národopisná mapa uherských Slováků na základě sčítání lidu z roku 1900*. Praha: Nákladem Národopisné společnosti Československé, 1903.
- NIEDERLE, Lubor. *Uherští Slováci*. Praha: 1906.
- NOSKOVÁ Helena. Češi a Slováci na Zakarpatskej Ukrajině v minulosti a dnes. *Slovenské listy – mesačník Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť*. Praha: Klub slovenskej kultúry, 2006, roč. 2006, č. 9. ISSN 1213-0249. Další dostupnost: <http://www.klubsk.net/Listy/Listy_9_2006.pdf>.
- NOSKOVÁ, Helena a Eva TOŠOVSKÁ. *Kapitoly o proměnách pohraničí se zřetelem na Králicko*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2010, s. 79. ISBN 80-728-5121-7.
- NOSKOVÁ, Helena. *Slováci a čeští reemigranti z Rumunska v Českých zemích letech 1948-1950*. Brno: 1998.
- Novohrad kolískou stahovania Slovákov na Dolnú zem. [online]. KULPÍN, © 2013 [cit. 19. 2. 2013]. Dostupné z: <<http://www.kulpin.net/aktuality/novohrad-koliskou-stahovania-slovakov-na-dolnu-zem.html>>.
- NOWOBIELSKA, H. *Dla ciebie* [online]. Internet archive [cit. 11. 12. 2014]. Dostupné z: <<https://web.archive.org/web/20090402234031/http://www.tatry.pl/poezja.htm>>.
- On the Slovak dialects in Transcarpathian Ukraine. *Slavica Slovaca* [online]. 1998, roč. 33, č. 1 [cit. 2. 5. 2014]. Dostupné z: <http://www.slavu.sav.sk/casopisy/slavica/1998_01/1998_01.pdf>.
- Ottův slovník naučný: *Illustrovaná encyklopædie obecných vědomostí (1905)*, 23. díl. J. Otto, Praha: 1890. Další dostupnost: <<https://archive.org/stream/ottvslvovnknauni47ottogooq/page/n462/mode/2up>>.
- Padina 1806–1996. *Miestny odbor Matice slovenskej v Padine*. Nový Sad: Biroelectronic, 1996. ISBN 86-901823-1-4.
- Padina 1806–2006: *zborník prác II*. Padina: Miestne spoločenstvo a Miestny odbor Matice slovenskej v Padine, 2010. ISBN 978-86-901823-3-6.
- PACHOMOVOVÁ, S. a J. DŽOGANÍK. *Slovenský jazyk*. Užhorod: Hrafika, 2008.
- PACHOMOVOVÁ, Svitlana. *Užhorodská slovakistika: etalón cezhraničnej spolupráce v oblasti vzdelávania* [online]. Slovenské zahraničie: Portál Slovákov vo svete. Užhorod, 2012 [cit. 1. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.slovenskezahranicie.sk/sk/udalost/154/uzhorodska-slovakistika---etalon-cezhranicnej-spoluprace-v-oblasti-vzdelavania>>.
- Pavel HANUŠ, Eva BOŠÁKOVÁ a Kristýna SATARYOVÁ. *Slováci v Srbsku*. [online] Pestrá Evropa, 2011. [cit. 29. 10. 2012]. Dostupné z: <http://www.hks.re/wiki/slovaci_v_srbsku>.
- Počty a odhady. [online] © 2014 – Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí. [cit. 17. 1. 2014] Dostupné z: <<http://www.uszz.sk/sk/pocty-a-odhady/>>.
- Podkarpatská Rus. [online] Historie.cs, © Česká televize. [cit. 27. 4. 2013]. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/207452801390013/>>.
- Politika československých vlád vůči národnostním menšinám 1918–1938. [online] Ministerstvo zahraničních věcí, 2010. [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <http://www.mzv.cz/file/637455/NAR_MENS_MONOGR_20_stran.pdf>.
- Polská republika. [online]. © Slovenské zahraničie: Portál Slovákov vo svete, 2011–2014 [cit. 27. 10. 2014]. Dostupné z: <<http://www.slovenskezahranicie.sk/sk/stranka/76/polska-republika>>.
- POP, Ivan. *Podkarpatská Rus*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, 190 s. Stručná historie států, sv. č. 29. ISBN 80-727-7261-9.
- POP, Ivan. *Dějiny Podkarpatské Rusi v datech*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, 534 p. ISBN 80-727-7237-6.
- POP, Ivan. *Dějiny Rusinů* [online]. Rusyn, 2011. [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.rusyn.sk/dejiny-rusinu-h/>>.
- Populația după etnie la recensăminte la perioada 1930–2002. [online] © 1998–2014 Institutul National de Statistica – Romania [cit. 15. 9. 2014] Dostupné z: <<http://www.insse.ro/cms/files/RPL2002INS/vol4/tabele/t1.pdf>>.

- Population by ethnicity – detailed classification, 2011 Census* [online] Republika Hrvatska – Državni zavod za statistiku, 2012. [cit. 18. 12. 2012] Dostupný z: <http://www.dzs.hr/Eng/censuses/census2011/results/htm/E01_01_05/E01_01_05.html>.
- Population by ethnicity, age and sex, by municipalities and cities.* [online] Republički zavod za statistiku | www.stat.gov.rs | Beograd. [cit. 29. 9. 2014] Dostupné z: <http://popis2011.stat.rs/?page_id=2162&lang=en>.
- Population by language spoken with family members or friends by main demographic, occupational characteristics and sex* [online] © Központi statisztikai hivatal (Hungarian Central Statistical Office), 2004 cit. [25. 3. 2013] Dostupné z: <http://www.nepszamlalas2001.hu/eng/volumes/06/00/tabeng/2/load01_11_0.html>.
- Population census 2011 – Preliminary data* [online] Központi Statisztikai Hivatal. Publication Repertory – Hungarian Central Statistical Office 2. 4. 2012 [cit. 20. 3. 2013] Dostupné z: <http://www.ksh.hu/apps/shop.kiadvany?p_kiadvany_id=10205&p_temakor_kod=KSH&p_lang=EN>.
- Prameň.* [online] Svaz Slovaka Hrvatske. [cit. 28. 3. 2013]. Dostupné z: <<http://www.savez-slovaka.hr/sk/pramen>>.
- Právne postavenie Slovákov žijúcich v zahraničí* [online]. [cit. 2013-04-27]. Dostupné z: <<http://www.uszz.sk/sk/pravne-postavenie-slovakov-zijucich-v-zahranici/>>.
- Prepís č. 474/2005 Z. z.: Zákon o Slovákoch žijúcich v zahraničí a o zmene a doplnení niektorých zákonov.*
- Prehľad historických prameňov o Rusinoch.* [online] Rusínska obroda na Slovensku. [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <http://www.rusinskaobroda.sk/?page_id=385>.
- Prehliadka slovenskej detskej divadelnej tvorivosti 3xĎ.* [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Novi Sad, © 2013 [cit. 19. 2. 2013]. Dostupné z: <<http://slovackizavod.org.rs/manifestacije/1946>>.
- Prehliadka slovenskej ochotnickej divadelnej tvorby – Divadelný vavrin.* [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Novi Sad, © 2013 [cit. 19. 2. 2013]. Dostupné z: <<http://slovackizavod.org.rs/manifestacije/pozorisne-smotre/psds>>.
- Republika Srbsko. *ZÁKON O NÁRODNOSTNÝCH RADÁCH NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN.* In: *Službeni glasnik Republike Srbije.* 2003. Dostupné z: <http://www.slovackizavod.org.rs/sites/slovackizavod.org.rs/files/Zakononarodnostnychradachnarodnostnychmensen.pdf>
- Rumunsko: Základní informace o teritoriu* [online]. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. [cit. 2013-01-10]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/rumunsko/index.html.
- SATARYOVÁ, Kristýna, Linda KOLÁŘOVÁ a Jana BREJCHOVÁ. *Slováci v Chorvatsku.* [online]. 2013 [cit. 24. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.hks.re/wiki/slovaci_v_ceme_hore>.
- SATARYOVÁ, Kristýna, Linda KOLÁŘOVÁ a Jana BREJCHOVÁ. *Slováci v Černé Hoře.* [online]. Hospodářská a kulturní studia, Provozně ekonomická fakulta ČZU v Praze, 2013 [cit. 10. 11. 2014]. Dostupné z: <<http://www.hks.re/wiki/montenegro>>.
- Sčítání lidu, domů a bytů 2011.* (Tab. 111 Obyvatelstvo podle pohlaví a podle druhu pobytu, státního občanství, způsobu bydlení, národnosti a náboženské víry). [online] Český statistický úřad, 2014. [cit. 10. 11. 2014] Dostupné z: <<http://vdb.czso.cz/sldbvo/>>.
- SEDLÁKOVÁ, Zuzana. *Slováci nebo Srbové? Historie a současnost slovenské enklávy v srbské Vojvodině.* Praha, 31. 3. 2010. Bakalářská práce. ČZU. Vedoucí práce doc. Ing. PhDr. Petr Kokaisl, Ph.D.
- Seniorát.* [online] Evanjelický luteránský cirkevní zbor v Nadlaku, 2011. [cit. 20. 10. 2014] Dostupné z: <<http://www.seniorat-nadlak.ro>>.
- SCHNEIDER, D. C. *Being Goral: Identity Politics and Globalization in Postsocialist Poland.* New York: State University of New York Press, 2006, 220 s. ISBN 0-9714-6655-8.
- Schools, Universities and Educational Institutions.* [online] Ukraine.com © 1995–2014 [cit. 21. 2. 2014]. Dostupné z: <<http://www.ukraine.com/education/>>.
- SKLABINSKÁ, Milina; Katarína MOSNÁKOVÁ. *Slováci v Srbsku: z aspektu kultúry.* Novi Sad: Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, 2012. ISBN 86-879-4706-2.
- Slováci na Ukrajině.* [online]. Český a slovenský svet: Slovenská republika [cit. 1. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.czsk.net/svet/clanky/svet/slovukrajina.html>
- Slováci v Rumunsku.* [online]. 2011 [cit. 2013-02-20]. Dostupné z: <http://www.slovacivrumunsku.sk/>.
- Slováci v zahraničí* (14). Martin: Matica slovenská, 1988.
- Slováci vo svete.* [online]. [cit. 15. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.slovacivosvete.sk/>>.
- Slovak.* [online] © 2014 Joshua Project. [cit. 29. 9. 2014] Dostupné z: <http://joshuaproject.net/people_groups/14962>.
- Slovaky v Ukrajině (Словаки в Україні).* [online]. [cit. 27. 4. 2013]. Dostupné z: <http://www.osvita-plaza.in.ua/publ/slovaki_v_ukrajini/490-1-0-61328>.
- Slovenská evanjelická a. v. cirkev v Srbsku.* [online]. [cit. 22. 1. 2013]. Dostupné z: <<http://www.ecavyu.com/index.html>>.
- Slovenské národné slávnosti.* [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Novi Sad, © 2013 [cit. 19. 2. 2013] Dostupné z: <<http://slovackizavod.org.rs/manifestacije/slovacke-narodne-svecanosti>>.
- SLOVENSKÉ OSVETOVÉ CENTRUM. *Živá kultúra Slovákov v Maďarsku.* Budapešť : Fazekas és Fiai Szarvas, 2009. 123 s. ISBN 978-963-08-0629-9.
- Slovenské zahraničie: Maďarsko.* [online] © 2011-2014 USZZ [cit. 9. 12. 2014] Dostupné z: <<http://www.slovenskezahranicie.sk/sk/stranka/42/madarsko>>.
- Slovenský folklór.* [online]. 2011 [cit. 2. 5. 2014]. Dostupné z: <<http://folklorik.meu.zoznam.sk/news/kroje/>>.
- SPEVÁK, M., *Prvé tri (k)roky.* Podgorica: Čiernohorsko-slovenské priateľstvo, 2010.
- SPEVÁK, M., *Slováci v Čiernej Hore,* Podgorica, 2008.
- Stanovništvo prema materijem jeziku i vjeroispovijesti.* [online] Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Crnoj Gori 2011. godine. Zavod za statistiku Crne Gore – MONSTAT. [cit. 20. 9. 2014] Dostupné z: <<http://monstat.org/cg/page.php?id=534&pageid=322>>.

- Stenografický zápis o priebehu 9. zasadnutia pléna Slovenskej národnej rady, ktoré bolo dna 7. apríla 1949 r Bratislave.* [online] Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. [cit. 11. 10. 2014] Dostupné z: <<http://www.psp.cz/cknih/1948snr/stenprot/009schuz/s009004.htm>>.
- STOKER, Bran. *Dracula*. Praha : XYZ, 2008. 646 stran. ISBN 978-80-7388-039-2.
- Stretnutie v pivnickom poli.* [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Novi Sad, © 2013 [cit. 19. 2. 2013]. Dostupné z: <<http://slovackizavod.org.rs/manifestacije/muzicko-folklori-festivali/1503>>.
- Structura Etno-demografică a României.* [online]. Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2002. [cit. 14. 10. 2014]. Dostupné z: <http://www.edrc.ro/recensamant_criteria.jsp>.
- STRYBEL, R. Górale – proud highlanders, not hillbillies. *Polish times* [online]. c2014 Detroit: S.M.I. Publishing, Inc. [cit. 2014-12-11]. Dostupné z: <<http://mypolishtimes.com/index.php/articles/1222-gorale-proud-highlanders-not-hillbillies-36-2013>>.
- SUDECKÝ, Ratko. *O Iločských Slovákoch.* [online] Slovák v exile, 6. března 200. [cit. 30. 10. 2012], Dostupné z <http://www.exil.sk/?id=512&tree_id=99800>.
- SVETONĚ, Ján. *Slováci v europskom zahraničí*. Bratislava: 1943.
- Svetové združenia Slovákov v zahraničí* [online] Facebook, 2009 [cit. 15. 12. 2014]. Dostupné z: <<https://www.facebook.com/Slovacivzahrani>>.
- SYVAČENKO, Galyna. Národné uvedomenie a spisovateľ. In: BIELIK, František a Claude BALÁŽ (ed.). *Zahraniční Slováci a materinský jazyk*
- SZALÓ, Csaba. „Národnostní“ politika v Maďarsku: realita a vize samosprávy menšín. In *Národnostní politika v postkomunistických zemích*. Ediční řada Sborníky. Svazek č. 3. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2000. 316 s. ISBN 80-210-2388-0.
- Szlovák nemzetiség területei önkormányzati választásai. Önkormányzati választások 2014. október 12.* [online] Nemzeti Választási Iroda, 2014 [cit. 9. 12. 2014] Dostupné z: <http://www.valasztas.hu/dyn/onk14/vertaj/hu/kvj1n_11.html>.
- ŠIŠKA, Jakub. *Náboženství na Ukrajině.* [online]. © Český rozhlas 1997–2014 [cit. 24. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/zpravy/_zprava/770701>.
- ŠKVARNA, Dušan. *Slovensko: dejiny, divadlo, hudba, jazyk, literatúra, ľudová kultúra, výtvarné umenie, Slováci v zahraničí*. Bratislava: Perfekt, 383 p. ISBN 80-804-6349-2., s. 264
- Štatistiky a odhady.* [online] © 2011–2012 USZZ Bratislava. [cit. 30. 10. 2012] Dostupné z: <<http://www.slovenskezhahranicie.sk/sk/stranka/7/statistiky-a-odhady>>.
- ŠTOLC, J. *Nářečie troch slovenských ostrovov v Maďarsku*. 1. vyd. Bratislava: 1949, Slovenská akadémia vied a umení nákladem Štátneho nakladateľství. 541 s.
- ŠUBA, Josef. *Slováci v Bihoru*. Diplomová práce. Vedoucí práce Miroslav Válka. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2010.
- ŠVORC, Peter. *Zakletá zem: Podkarpatská Rus: 1918-1946*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 318 s. ISBN 978-80-7106-754-2
- Tancuj-tancuj.* [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Novi Sad, © 2013 [cit. 19. 2. 2013]. Dostupné z: <<http://slovackizavod.org.rs/manifestacije/muzicko-folklori-festivali/tancuj-tancuj>>.
- TEJKAL, Karel. *Neobyčejní: Ivan Latko – náš vlastenec v Užhorodu.* [online] Vitalplus, 2014 [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.vitalplus.org/article.php?article=872>>.
- Teritoriální informace – země | BusinessInfo.cz.* [online]. [cit. 2012-09-12]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/teritorialni-informace-zeme.html>.
- The collapse of Austria-Hungary. In: *Britannica: fact matter* [online]. 2013 [cit. 13. 12. 2013]. Dostupné z: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/648646/World-War-I/53168/The-collapse-of-Austria-Hungary>>.
- Transcarpathian Region.* [online] Encyclopedia.com, FREE Transcarpathian Region Information, 2008 [cit. 23. 11. 2011] Dostupné z: <<http://www.encyclopedia.com/doc/1E1-Transcarp.html>>.
- Tuří Remety* [online] Zakarpati, 2011. [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://zakarpati.cz/turi-remety.php>>.
- UHRINOVÁ, Alžběta; ŽILÁKOVÁ, Mária. *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe*. Békéscsaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2005. 487 s. ISBN 963-86573-3-2.
- Ukaz prezidenta Ukrajiny № 1085/2010.* [online] Administracia Prezidenta Ukrajiny, 2010. [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.president.gov.ua/documents/12584.html>>.
- Ukrajinský parlament sporný jazykový zákon nezrušil.* [online] Česká televize, 2012 [cit. 15. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/188379-ukrajinsky-parlament-sporny-jazykovy-zakon-nezrusil/>>.
- Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí.* [online]. [cit. 5. 3. 2013]. Dostupné z: <www.uszz.sk/>.
- URBAN, Kristián, Samko KUKUČKA a Miloslav KOLÁR-FICO. *Lug – dedinka v údolí. Prvých 105 rokov 1902–2007*. Stará Pazova: GKP SavPO, 2008, s. 22.
- Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov* [online]. Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, 2013. [cit. 19. 2. 2013]. Dostupné z: <<http://www.slovackizavod.org.rs/>>.
- UŠÁK, V. *Slováci v Chorvátsku: Historický náčrt*. 1. vyd. Cleveland: Slov. ústav, 1978. 231 s.
- Užhorodský spolok Slovákov* [online]. 2012 [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.uzhss.sk>> a *Klub T. G. Masaryka* [online]. 2009 [cit. 14. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.klubtgm.cz/>>.
- V Poľsku klesá záujem slovenských detí o výučbu slovenčiny, okrem asimilácie naň vplyva aj nesúlad školských zákonov dvoch susedných krajín a poľská národnostná politika.* [online]. © Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí, 2014 [cit. 4. 7. 2014]. Dostupné z: <<http://www.uszz.sk/sk/v-polsku-klesa-zaujem-slovenskych-deti-o-vyucbu-slovenčiny-okrem-asimilacie-nan-vplyva-aj-nesulad-skolskych-zakonov-dvoch-susednych-krajin-a-polska-narodnostna-politika/>>.
- VACULÍK, Jaroslav. *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945–1950*. Brno: 1993.

- VAŘEKA, J. FROLEC, V. *Lidová architektura*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007, 428 s., ISBN 978-80-247-1204-8.
- VEREŠ, A. N. N. *LUG*. Báčski Petrovec: Kníhtlačiareň úč. spol. Petrovec, 1930.
- VINČAK, R. *Katalog knjiga zavičajne zbirke/katalóg kníh regionálnej zbierky Croslovaciká*. Našice, 1998–2009.
- Výtvarné. [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Novi Sad, © 2013 [cit. 19. 2. 2013]. Dostupné z: <<http://slovackizavod.org.rs/manifestacije/likovne-manifestacije>>.
- Za Slovákmi na Zakarpatsku*. [online] Slováci vo svete: Internetový portál Slovákov žijúcich v zahraničí, 2009 [cit. 1. 12. 2014]. Dostupné z: <<http://www.slovacivosvete.sk/1115/za-slovakmi-na-zakarpatsku.php>>.
- Zabudnutí Slováci*. [online] Svetové združenie Slovákov v zahraničí, 22. 2. 2010. [cit. 15. 10. 2014] Dostupné z: <<http://www.slovacivosvete.sk/1356/zabudnuti-slovaci.php>>.
- Zahranční Slováci a národné kulturné dedičstvo*. Martin: Matica slovenská, 1984.
- Zahranční Slováci*. [online] Slovake.eu [cit. 26. 10. 2012]. Dostupné z: <<http://slovake.eu/cs/intro/language/slovaks>>.
- Zakarpattia region. All-Ukrainian Population Census 2001: Regions of Ukraine*. [online]. State Statistics Committee of Ukraine © 2003–2004 [cit. 7. 3. 2014]. Dostupné z: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/regions/reg_zakar/>.
- Základné údaje zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011. Obyvateľstvo podľa národnosti*. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2012, s. 53. (Obyvateľstvo trvalo bývajúce v SR podľa národnosti, sčítanie 1991–2011). ISBN 978-80-8121-206-2.
- Zlatá brána*. [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Novi Sad, © 2013 [cit. 19. 2. 2013] Dostupné z: <<http://slovackizavod.org.rs/manifestacije/muzicko-folklorni-festivali/1507>>.
- Zlatý kľúč*. [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, Novi Sad, © 2013 [cit. 19. 2. 2013]. Dostupné z: <<http://slovackizavod.org.rs/manifestacije/muzicko-folklorni-festivali/zlatni-kljuc>>.
- Zvyky a obyčaje*. [online] Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov © 2014. [cit. 13. 12. 2014] Dostupné z: <<http://www.slovackizavod.org.rs/narodna-kultura/narodni-obicaji>>.
- ŽEŇUCH, P. *Príspevky slovenských slavistov* [online]. 2013. (PDF). [cit. 2014-12-14]. Dostupné z: <http://slavu.sav.sk/publikacie/referaty_15_mzs_minsk.pdf>.
- ŽUK-OLSZEWSKI, Dariusz. *Takmer zabudnutí Slováci*. [online] 1999 [cit. 16. 10. 2014] Dostupné z: <<http://www.rytier.sk/rytier/1999/4-99/rumunsko.htm>>.

Seznam vyobrazení

Obrázky

Obrázek 1. Slovenské stolice podle převažujícího obyvatelstva v roce 1890 a 1900.....	6
Obrázek 2. Počty Slováků na Slovensku a ve světě (2008).....	8
Obrázek 3. Slováci ve světě.	9
Obrázek 4. Území Vojvodiny, Banátu a tzv. Vojenské hranice.	10
Obrázek 5. Založení obce Čanádalbert.....	14
Obrázek 6. Reemigrace do Československa 1945–1950.....	15
Obrázek 7. Intenzita reemigrace do Československa (1945–1950).....	16
Obrázek 8. Polská Spiš.....	22
Obrázek 9. Polská Orava.	22
Obrázek 10. Památník obětem „Bandy ohně“.....	26
Obrázek 11. Obce se slovenským osídlením v roce 2002.	27
Obrázek 12. Poloha obcí se slovenským osídlením v roce 2002.....	28
Obrázek 13. Průkaz zahraničního Slováka.....	29
Obrázek 14. Fara v Nedeci.....	33
Obrázek 15. Pečení perníčků.....	36
Obrázek 16. Centrum slovenské kultury v Novej Belej.	37
Obrázek 17. Knihovna v Centru slovenské kultury v Novej Belej.....	37
Obrázek 18. Měsíčník Život.....	38
Obrázek 19. Babolky.....	39
Obrázek 20. Mapa goralských skupin.	40
Obrázek 21. Tanec Goralů.....	41
Obrázek 22. Goralští mladíci.	41
Obrázek 23. Obchod s tradičními goralskými oděvy.	42
Obrázek 24. Před goralskou chalupou.....	43
Obrázek 25. Lokace výzkumu na Zakarpatí.....	51
Obrázek 26. Hamr v Lisičevu.	54
Obrázek 27. Československo v roce 1939.....	59
Obrázek 28. Novinový článek Zakarpatská Ukrajina před 30 lety Hlasu revoluce, rok 1974.....	60
Obrázek 29. Národnostní rozložení v druhé polovině 19. století.	63
Obrázek 30. Administrativní rozdělení Ukrajiny vyznačením Zakarpatské oblasti.	64
Obrázek 31. Znak ukrajinské Zakarpatské oblasti.....	64
Obrázek 32. Rajóny Zakarpatské oblasti.....	66
Obrázek 33. Osídlení slovenskou menšinou.	66
Obrázek 34. Statistický vývoj slovenské populace na Ukrajině od roku 1900.....	69
Obrázek 35. „Kostelní ulice“ ve městě Dolhe.....	77
Obrázek 36. Kostel v Lisičevu.	80
Obrázek 37. Poničený československý státní znak u ZŠ ve Svaljavě.	81
Obrázek 38. Busta T. G. Masaryka u ZŠ ve Svaljavě.	81
Obrázek 39. Lurdská jeskyně – Antalovci.	83
Obrázek 40. Čtvrtá všeobecně-vzdělávací škola s vyučovacím jazykem slovenským a ukrajinským v Užhorode.	84
Obrázek 41. Busta T. G. Masaryka.	87

Obrázek 42. Odhalení pomníku TGM 28. 10. 1928.....	88
Obrázek 43. Masarykovo náměstí v Užhorodě (1928).....	88
Obrázek 44. Tradiční slovenský kroj v Zakarpatí.....	90
Obrázek 45. Slovenská veselice.....	93
Obrázek 46. Fašiangový ples.....	94
Obrázek 47. Soutěžící Čaro rozprávok.....	95
Obrázek 48. Festival slovenského folklóru v Turja Remety.....	96
Obrázek 49. Tabulka s cenami jídel.....	96
Obrázek 50. Procentuální podíl ukrajinštiny jako rodného jazyka v jednotlivých regionech Ukrajiny.....	107
Obrázek 51. Znak Békešské župy.....	113
Obrázek 52. Trh v Békešské župě.....	114
Obrázek 53. János György Harruckern.....	115
Obrázek 54. Sálaš.....	116
Obrázek 55. Slovenská rodina v Maďarsku (Sátoraljaújhely, 1907).....	117
Obrázek 56. Maďarské oblasti osídlené slovenskou menšinou.....	121
Obrázek 57. Slovenské samosprávy v Maďarsku (2014) podle počtu registrovaných voličů...	123
Obrázek 58. Počet menšinových samospráv v Maďarsku (2001).....	125
Obrázek 59. Počty hlavních národnostních menšin v Maďarsku (2011).....	125
Obrázek 60. Počet Slováků v Maďarsku (1920–2011).....	126
Obrázek 61. Náboženská příslušnost maďarských Slováků (2001).....	130
Obrázek 62. Transcius.....	131
Obrázek 63. Varhany v Békešské Čabě.....	131
Obrázek 64. Hotel Slovák v Békešské Čabě.....	132
Obrázek 65. Uvnitř budovy Slovenské samosprávy města Sarvaš.....	133
Obrázek 66. Ředitelka školy paní Zuzana Medvegyová.....	135
Obrázek 67. Vaření povidel.....	136
Obrázek 68. Nevěsta a ženich v r. 1925.....	138
Obrázek 69. Křtiny v roce 2010.....	139
Obrázek 70. Hroby na starém hřbitově v Baňačce.....	140
Obrázek 71. Odpust v Baňačce.....	140
Obrázek 72. Dřevěná mísa a plnítko na jitrnice.....	141
Obrázek 73. Konopné snopy na poli a močení konopí.....	142
Obrázek 74. Česání konopí na dvoře, baňačské koberce.....	142
Obrázek 75. Modlitba u obrazu Svaté rodiny.....	144
Obrázek 76. Svěcení pasky (pašku šveceňe).....	147
Obrázek 77. Žně v Baňačce.....	148
Obrázek 78. Mláčení obilí v Baňačce.....	148
Obrázek 79. Dožínky v podání folklórních souborů.....	149
Obrázek 80. Dvojazyčný nápis slovenské vesnice Bodonoš.....	152
Obrázek 81. Horská vesnice Loranta.....	155
Obrázek 82. Pravoslavný kostel nedaleko Loranty.....	156
Obrázek 83. Slovenská vesnice Bodonoš.....	156
Obrázek 84. Původní osídlení Slováků v Rumunsku ve čtyřech hlavních oblastech.....	160
Obrázek 85. Původní slovenské osídlení v aradsko-banátské oblasti.....	162
Obrázek 86. Domky Slováků v Sočetu (30.–40. léta 20. století).....	163
Obrázek 87. Původní slovenské osídlení v bihorskó-salažské oblasti.....	163
Obrázek 88. Hřbitov v Bodonoši.....	165
Obrázek 89. Původní slovenské osídlení v satmarské a marmarošské župě.....	166

Obrázek 90. Původní slovenské obyvatelstvo v Bukovině.....	168
Obrázek 91. Domek rudohorských Slováků (oblast Nové Huti).....	170
Obrázek 92. Struktura slovenského obyvatelstva v Rumunsku podle způsobu obživy (1946).	171
Obrázek 93. Reemigrantky s dětmi (50. léta 20. století).....	174
Obrázek 94. Vývoj počtu slovenského obyvatelstva v Rumunsku.....	176
Obrázek 95. Graf průměrných ročních změn počtu rumunských Slováků (1930–2011).	177
Obrázek 97. Nová Huta.....	178
Obrázek 98. Mapa současných slovenských obcí v Rumunsku.....	179
Obrázek 99. Gemelčička.....	186
Obrázek 100. Huťanská děvčata v tradičním oděvu (1955).....	188
Obrázek 101. Náboženská příslušnost v Rumunsku a v okrese Bihor a Arad (2002).	191
Obrázek 102. Katolické farnosti rumunských Slováků.....	193
Obrázek 103. Centra slovenských evangelíků v Rumunsku.....	196
Obrázek 104. Škola v Šaranech.....	201
Obrázek 105. Dvojazyčný nápis na základní škole v Gemelčičce.....	205
Obrázek 106. Římsko-katolický kostel a typické pěstování vína, Bodonoš.....	222
Obrázek 107. Gemelčička.....	223
Obrázek 108. Sedmihradsko.....	226
Obrázek 109. Tradiční slovenské oblečení, Pivnica (Srbsko).....	228
Obrázek 110. Naivní umění v Kovačici.....	231
Obrázek 111. Nejstarší číslo Národního Kalendáře (1921).....	232
Obrázek 112. Časopis Dolnozemský Slovák.....	232
Obrázek 113. Dům s typickou modrou barvou.....	238
Obrázek 114. Slovenské osídlení v Chorvatsku.....	238
Obrázek 115. Rozdělení Vojvodiny.....	239
Obrázek 116. Starší obyvatelé Lugu.....	241
Obrázek 117. Slovenské osídlení v Maďarsku.....	242
Obrázek 118. Osídlování Báčky.....	243
Obrázek 119. Osídlování Banátu.....	245
Obrázek 120. Studna v Padině.....	246
Obrázek 121. Nejstarší stránky matriky ve Staré Pazově.....	248
Obrázek 122. Osídlování Sriemu.....	249
Obrázek 123. Geopolitická situace 1. listopadu 1918.....	251
Obrázek 124. Peníze z doby hyperinflace.....	252
Obrázek 125. Slovenské osídlení v Srbsku (ve Vojvodině).....	254
Obrázek 126. Počty Slováků v Srbsku.....	255
Obrázek 127. Obyvatelstvo Vojvodiny v roce 1910 a 2011.....	258
Obrázek 128. Maturitní tabla – slovenská škola v Padině.....	260
Obrázek 129. Evangelický kostel v Kulpíně.....	260
Obrázek 130. Interiér evangelického kostela v Hložianech.....	261
Obrázek 131. Zbory Slovenské evanjelické cirkve a. v. v Srbsku.....	263
Obrázek 132. Mikuláš v Selenče.....	264
Obrázek 133. Mikuláš v Jánošíku (60. léta 20. století).....	265
Obrázek 134. Lucky.....	266
Obrázek 135. Petrovská klobása, typická pro Slováky v Srbsku.....	267
Obrázek 136. Soutěž ve vaření kotlíkového guláše v Kulpíně.....	272
Obrázek 137. Vystoupení v rámci Slovenských národních slavností.....	274
Obrázek 138. Holčička v tradičním kroji na Slovenských národních slavnostech.....	274
Obrázek 139. Vystoupení na Slovenských národních slavnostech.....	275

Obrázek 140. Časopis Zornička.	278
Obrázek 141. Televizní vysílání (Radio TV Stara Pazova).....	279
Obrázek 142. Slovenské obce v bývalém ilockém okrese.....	280
Obrázek 143. Slovenský hřbitov v Iloku.	281
Obrázek 144. Většina obyvatel Iloku se dodnes zabývá vinařstvím.	281
Obrázek 145, 146. Slovenský dům v Iloku. S předsedkyní Matice slovenské v Iloku.....	282
Obrázek 147. Počty Slováků v Chorvatsku.	283
Obrázek 148. Průměrný věk populace v Chorvatsku podle národnosti (2011).	285
Obrázek 149. Matice slovenské v Chorvatsku.	286
Obrázek 150. Hodina slovenštiny (Markovac).....	289
Obrázek 151. Návčik dětí na folklórní představení.	292
Obrázek 152. Miljevce – slovenská manifestace Matice na slavnosti kukuřice.	292
Obrázek 153. Soubory chorvatských Slováků na českých dožínkách v Chorvatsku.....	294
Obrázek 154. Chorvatská knihovna v Našicích se slovenskou sekci.	296
Obrázek 155. Počty Slováků v Černé Hoře.....	298

Tabulky

Tabulka 1. Přehled procentuálního počtu Maďarů, Němců, Slováků a Rusů podle statistiky z r. 1900 a z r. 1890.....	5
Tabulka 2. Přehled procentuálního počtu zástupců různých náboženství podle statistiky z r. 1900.....	7
Tabulka 3. Uherské sčítání lidu z roku 1910.	23
Tabulka 4. Dělení Oravy (27. března 1924).....	24
Tabulka 5. Dělení Spiše (28. července 1920).....	24
Tabulka 6. Obce se slovenským osídlením v roce 2002.....	27
Tabulka 7. Polské sčítání obyvatel v roce 2011.	29
Tabulka 8. Národnostní složení obyvatel v Zakarpátí 1989–2001.	65
Tabulka 9. Počet obyvatel slovenské národnosti v okresech Zakarpatské oblasti.....	65
Tabulka 10. Odhad počtu Slováků dle Matice slovenské na Zakarpatsku.	67
Tabulka 11. Vývoj slovenské populace na Ukrajině od r. 1900.....	69
Tabulka 12. Jazyková situace v Maďarsku (2001).....	129
Tabulka 13. Národnostní složení Rumunska (1930, 2011).	176
Tabulka 14. Přehled hlavních slovenských obcí v Srbsku.	253
Tabulka 15. Přehled hlavních slovenských obcí v Chorvatsku.	284

Rejstřík

A

Abauj · 5, 7
 Albánci · 285, 300
 Amerika · 10, 11, 12, 282
 Antalovce · 54, 66, 77, 82, 83
 Antonivka · 67, 73, 75

B

Bács-Kiskun · 122
 Báčka · 10, 239, 242, 251
 Balašské Ďarmoty · 5
 Banát · 10, 158, 177, 230, 239, 244, 245, 251, 253
 Békés · 121, 122, 124, 127, 158
 Békéšská Čaba · 86, 128, 130, 132
 Belgie · 13
 Bělorusko · 21
 Bělorusové · 21
 Boršod · 5, 7
 Bratislava · 5, 23, 48, 58, 61, 74, 92, 95, 103, 111, 112, 153, 154, 173, 234, 235, 236, 312, 313
 Budapešť · 5
 Budín · 5, 7

C

Cikáni · 21, 93, 118, 119, 120, 129, 175, 189
 Cserhát · 118
 Csongrád · 122

Č

čabianština · 128
 Čanádalbert · 13, 14
 Černá Hora · 300
 Československo · 4, 12, 14, 15, 16, 17, 23, 24, 29, 47, 48, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 69, 75, 80, 87, 88, 89, 97, 102, 106, 153, 161, 165, 168, 169, 170, 171, 172, 174, 195, 198,

199, 200, 202, 226, 289, 292, 299
 Češi · 12, 13, 21, 32, 48, 61, 62, 131, 153, 159, 161, 165, 170, 171, 175, 176, 181, 192, 196, 201, 203, 206, 207, 220, 221, 225, 227, 233, 237, 245, 285, 292, 294, 309, 310, 312
 Čop · 62

D

Dolní zem · 10, 114, 115, 131, 157
 Dolný Kubín · 5
 Domanynci · 73, 74, 75
 Dovhe · 50, 67, 73, 74, 75, 80
 Dračyny · 73

F

Fašiangy · 37, 215
 Fejér · 122

G

Gádoroš · 14
 Gemer · 5, 7
 Goralé · 168
 Goralové · 21, 23, 39, 40, 43

H

Heves · 122
 Hlyboke · 66, 73
 Hont · 5, 7
 Horné Saliby · 15
 Huta · 61, 66, 74, 117, 164, 166, 167, 178, 181, 182, 183, 184, 193, 194, 200, 208, 220, 221

Ch

Chorvaté · 23, 233, 285
 Chorvatsko · 4, 10, 229, 233, 234, 237, 238, 239, 280, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289,

290, 291, 292, 294, 295, 296, 297, 298, 304,
305, 309, 311
chorvatština · 129, 257
Chust · 56, 57, 58, 62, 63

J

Jablonka · 27
Jablunkov · 42
Jugoslávie · 13, 153, 173, 228, 252, 259, 299,
303, 304

K

Kacvín · 32
karaimové (Karaimové) · 21
Kašubové · 21
katolicismus · 300
Košice · 5, 103
Krakov · 20, 21
Krempachy · 32
Kyjev · 64

L

Lemkové · 37
Levoča · 5, 78
Lipnica Wielka · 27
Liptov · 5, 7, 43, 158, 244
Liptovský sv. Mikuláš · 5
Lisičevo · 49, 50, 54, 66, 80
Litevci · 21
Litva · 21
Lotyšsko · 21
Lvov · 64

M

Maďarsko · 9, 17, 53, 75, 76, 113, 114, 121,
126, 129, 130, 149, 311
maďarština · 129, 257
Maďaři · 4, 5, 11, 12, 13, 46, 52, 56, 59, 62, 70,
71, 102, 110, 112, 121, 122, 150, 158, 169,
173, 247
Miskolc · 5
Mukačevo · 50, 58, 62, 63, 65, 66, 67, 79

N

Nadlak · 13, 17, 152, 161, 173, 179, 195, 196,
197, 202, 203, 206, 222, 224, 226, 227, 311
Němci · 4, 11, 21, 23, 25, 46, 52, 55, 62, 65,
125, 169, 175, 180, 181, 188, 192, 237, 245,
252
němčina · 129
Nitra · 5, 7, 158
Nižné Lapše · 32
Nógrád · 121, 122, 127
Nová Belá · 20, 32, 35
Novohrad · 5, 7, 243, 244, 246, 310
Nový Klenovec · 53, 61, 77, 78
Nowy Targ · 27

O

Onokovci · 54, 61, 66, 77, 80
Orava · 5, 7, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 28, 29, 30,
31, 32, 33, 34, 36, 40, 44, 117, 158, 161, 162,
219, 244, 310

P

Perečyn · 49, 50, 65, 66, 67, 73
Pešť · 5, 7, 127
Pitvaroš · 13
Podkarpatská Rus · 46, 47, 48, 52, 56, 57, 59,
60, 71, 86, 87, 310, 312
Poláci · 21, 24, 25, 27, 30, 31, 44, 62, 176
Polsko · 21
Praha · 7, 13, 21, 40, 42, 43, 46, 48, 50, 56, 57,
59, 70, 71, 73, 153, 154, 157, 159, 169, 171,
203, 229, 269, 276, 281, 285, 298, 308, 309,
310, 311, 312, 313
pravoslaví · 300
Prešov · 5
Prešpurk · 5, 7
Prusko · 21

R

Raba Wyžna · 27
Rakousko · 21
Rakousko-Uhersko · 11, 55
reemigrace · 11, 12, 13, 16, 17, 59, 134, 153,
165, 171, 172, 173, 176, 188, 198, 226, 309
Rimavská Sobota · 5

Rodnikova Huta · 55, 75, 78
 Romové · 285
 romština · 129
 Rudohoří · 17, 154, 173, 207, 208, 210, 214,
 215, 217, 218, 219
 Rumuni · 4, 11, 23, 62, 65, 125, 158, 175, 180,
 181, 188, 189, 190, 192, 200, 201, 202, 209,
 221, 223, 226, 245, 285
 Rumunsko · 9, 10, 17, 152, 153, 154, 156, 157,
 158, 159, 160, 161, 164, 165, 166, 169, 170,
 171, 175, 176, 177, 179, 181, 186, 187, 188,
 189, 190, 191, 192, 194, 195, 196, 200, 201,
 202, 203, 206, 207, 214, 215, 216, 217, 219,
 220, 221, 223, 224, 225, 226, 227, 233, 237,
 244, 277, 308, 309, 311
 rumunština · 129, 257
 Rusíni · 4, 23, 46, 48, 52, 55, 62, 65, 131, 169,
 209
 rusínština · 257
 Rusko · 21
 Rusové · 4, 21, 25, 62, 65, 169, 175, 180

S

Sátorajjúhely · 5, 117, 136
 Sedmíhradsko · 53, 226
 Sereďné · 49, 50, 55, 61, 66, 67, 74, 75, 78, 82
 Slezané · 21
 Slováci · 4, 7, 8, 9, 12, 13, 17, 18, 19, 20, 23, 24,
 25, 27, 30, 31, 32, 34, 35, 40, 44, 46, 47, 48,
 49, 52, 53, 54, 55, 58, 61, 62, 64, 65, 72, 73,
 74, 77, 78, 82, 88, 90, 91, 92, 95, 101, 102,
 103, 104, 105, 108, 110, 111, 114, 117, 121,
 122, 124, 125, 127, 128, 130, 131, 132, 144,
 149, 151, 152, 153, 154, 156, 157, 158, 159,
 161, 162, 163, 164, 166, 167, 169, 173, 175,
 176, 177, 178, 180, 181, 185, 186, 187, 188,
 189, 192, 194, 197, 198, 199, 200, 201, 202,
 203, 207, 208, 209, 210, 212, 214, 215, 216,
 217, 218, 219, 220, 221, 226, 227, 228, 229,
 231, 233, 234, 235, 236, 237, 239, 240, 241,
 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250,
 252, 253, 255, 256, 257, 258, 259, 261, 262,
 269, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 279, 280,
 281, 282, 283, 284, 287, 288, 289, 290, 291,
 292, 295, 297, 298, 299, 300, 301, 303, 304,
 305, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313
 Slovensko · 4, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 19, 20,
 24, 25, 31, 32, 34, 39, 46, 48, 53, 54, 55, 58,
 61, 62, 68, 74, 78, 79, 80, 83, 84, 89, 91, 92,
 93, 94, 98, 101, 102, 103, 104, 109, 114, 118,
 126, 127, 128, 135, 150, 156, 157, 158, 159,
 161, 164, 166, 167, 173, 174, 186, 187, 188,

189, 194, 195, 203, 206, 207, 208, 209, 221,
 224, 225, 226, 228, 230, 234, 236, 237, 244,
 255, 256, 259, 272, 275, 278, 279, 280, 291,
 299, 301, 302, 304, 309, 312
 Slovenský Komlóš · 14, 15, 128, 129, 131, 134,
 309
 slovenština · 30, 35, 49, 50, 55, 70, 71, 73, 74,
 79, 81, 82, 84, 96, 108, 110, 113, 114, 128,
 129, 131, 133, 135, 151, 189, 227, 253, 256,
 257, 287, 290, 296, 305
 Slovinci · 4, 175
 Spiš · 5, 7, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 29, 30, 31,
 32, 34, 44, 117, 166, 173, 310
 Srbové · 4, 23, 158, 170, 175, 245, 269, 300,
 311
 Srbsko · 10, 166, 229, 233, 236, 237, 239, 244,
 251, 252, 253, 254, 255, 257, 258, 259, 261,
 262, 263, 267, 269, 270, 271, 272, 273, 275,
 276, 277, 280, 292, 298, 304, 308, 310, 311
 srbština · 257
 Sriem · 10, 239, 247, 253
 SSSR · 60, 61, 69, 71, 78
 Storožnica · 55, 78
 Svaljava · 49, 50, 65, 66, 67

Š

Šaryš · 5, 7
 Šiahy · 5

T

Tekov · 5, 7
 Těšínsko · 21
 Tótkomlós · 13
 Trenčín · 5, 7, 158
 Turci · 285
 Turčiansky sv. Martin · 5
 Turiec · 5, 7, 244
 Turja Remety · 49, 50, 54, 66, 74, 75, 77, 80,
 82, 92, 95, 96, 103

U

Uhersko · 10, 11, 23, 53, 54, 55, 56, 69, 126,
 157, 161, 169, 236, 237, 242, 245, 251, 283,
 303
 Ukrajina · 21, 57, 60, 64, 66, 69, 76, 78, 96, 105,
 106, 166
 Ukrajinci · 21, 46, 62, 64, 65, 68, 73, 85, 97,

100, 169, 170, 175, 181
USA · 8, 11, 12, 17
Užhorod · 5, 7, 47, 48, 49, 50, 52, 55, 58, 62, 63,
65, 66, 67, 71, 72, 74, 75, 78, 79, 80, 83, 84,
85, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 95, 96, 97, 100,
101, 103, 309, 310, 312

V

Velykyj Bereznyj · 49, 50, 66, 67
Verchňa Hrabivnycia · 73
Veszprém · 122, 127
Vojvodina · 10, 239, 240, 242, 257, 258, 276,
302

Z

Zakarpátí · 46, 47, 51, 52, 53, 55, 56, 58, 59, 60,
61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73,
74, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 85, 86, 87, 89,
90, 91, 94, 101, 103, 108, 109, 312
Zakarpatská Ukrajina · 13, 48, 59
Zemplín · 5, 7, 98, 158
Zlaté Moravce · 5
Zvolen · 5, 7

Ž

Židé · 21, 53, 169

Obsah

PŘEDMLUVA	3
ÚVOD	4
SLOVÁCI JAKO NÁROD A JAKO NÁRODNOSTNÍ MENŠINA	4
<i>Minulost</i>	4
<i>Současnost</i>	7
HLAVNÍ VLNY SLOVENSKÉ MIGRACE	10
REEMIGRACE	11
SOUČASNOST	17
SLOVÁCI V POLSKU	19
ÚVOD	19
LITERÁRNÍ REŠERŠE	19
PROVÁDĚNÝ VÝZKUM	20
STRUČNÝ HISTORICKÝ PŘEHLED	21
HISTORIE POLSKA A ČESKOSLOVENSKO-POLSKÝCH VZTAHŮ	21
HISTORIE SLOVÁKŮ V POLSKU	23
IDENTITA POLSKÝCH SLOVÁKŮ	29
JAZYK	29
NÁBOŽENSTVÍ	31
ŠKOLSTVÍ	33
SLOVENSKÁ KULTURA V POLSKU	36
<i>Spolek Slováků v Polsku</i>	36
<i>Televizní a rozhlasové vysílání</i>	37
<i>Tradiční kuchyně</i>	38
GORALOVÉ	39
TRADIČNÍ ODĚV	40
ARCHITEKTURA	42
GORALSKÉ NÁŘEČÍ.....	43
ZÁVĚR	44
SLOVÁCI NA UKRAJINĚ	46
ÚVOD	46
LITERÁRNÍ REŠERŠE	46
PROVÁDĚNÝ VÝZKUM	49

PŘÍCHOD A OSÍDLENÍ SLOVÁKŮ	52
OBDOBÍ 1848-1914	55
MEZIVÁLEČNÉ OBDOBÍ.....	56
ČESKOSLOVENSKÉ OBDOBÍ	57
DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA A REEMIGRACE	59
SOUČASNÁ NÁRODNOSTNÍ PESTROST	61
SOUČASNOST.....	63
VYBRANÉ DEMOGRAFICKÉ ÚDAJE	63
STATISTICKÝ PŘEHLED SLOVÁKŮ V ZAKARPATSKÉ OBLASTI.....	64
ROZDÍLNOST VÝPOČTŮ.....	68
STATISTIKA HISTORICKÉHO VÝVOJE SLOVENSKÉHO OSÍDLENÍ	69
IDENTITA	70
JAZYK	70
<i>Prosazování slovenského jazyka v jednotlivých obdobích</i>	<i>70</i>
<i>Způsoby udržení jazyka.....</i>	<i>73</i>
<i>Jazykové rozdíly.....</i>	<i>74</i>
NÁBOŽENSTVÍ.....	76
<i>Náboženský vývoj.....</i>	<i>76</i>
<i>Příchod Slováků.....</i>	<i>77</i>
<i>Období SSSR.....</i>	<i>78</i>
<i>Současnost</i>	<i>79</i>
ŠKOLSTVÍ.....	80
ORGANIZACE A SPOLKY	85
SLAVNOSTI A SVÁTKY	92
<i>Folklórní atributy.....</i>	<i>92</i>
<i>Folklórní slavnosti pořádané na Zakarpatsku</i>	<i>93</i>
<i>Svátky a tradice.....</i>	<i>96</i>
<i>Rodinné zvyky</i>	<i>100</i>
KUCHYNĚ.....	101
<i>Tradiční pokrmy.....</i>	<i>101</i>
<i>Nápoje.....</i>	<i>102</i>
<i>Zajímavosti</i>	<i>103</i>
SDĚLOVACÍ PROSTŘEDKY	103
POLITIKA.....	104
<i>Ukrajinský přístup k menšinám v současnosti</i>	<i>105</i>
<i>Jazykový zákon na Ukrajině</i>	<i>106</i>
<i>Podpora Slovenské republiky.....</i>	<i>107</i>
ZÁVĚR.....	108
SLOVÁCI V MAĎARSKU	110
ÚVOD.....	110
LITERÁRNÍ REŠERŠE.....	110
PROVÁDĚNÝ VÝZKUM	112

SLOVÁCI V MAĎARSKU	114
VZNIK MENŠINY	114
SOUČASNOST.....	121
<i>Politická situace</i>	122
<i>Počet maďarských Slováků</i>	125
IDENTITA MAĎARSKÝCH SLOVÁKŮ	128
JAZYK	128
NÁBOŽENSTVÍ.....	130
SLOVENSKÁ KULTURA	132
ŠKOLSTVÍ	133
SLAVNOSTI A SVÁTKY	136
SLOVÁCI A MÉDIA	149
SHRNUTÍ A ZÁVĚR.....	150
SLOVÁCI V RUMUNSKU	152
ÚVOD.....	152
LITERÁRNÍ REŠERŠE	153
PROVÁDĚNÝ VÝZKUM	154
PŘÍCHOD SLOVÁKŮ DO RUMUNSKA.....	157
OSÍDLENÍ ARADSKO-BANÁTSKÉ OBLASTI.....	161
OSÍDLENÍ BIHORSKO-SALAŽSKÉ OBLASTI.....	162
OSÍDLENÍ SATMARSKÉ A MARMAROŠSKÉ OBLASTI.....	166
OSÍDLENÍ V BUKOVINĚ	167
MEZIVÁLEČNÉ OBDOBÍ.....	169
REEMIGRACE.....	171
SOUČASNOST.....	175
VYBRANÉ DEMOGRAFICKÉ ÚDAJE	175
<i>Seznam slovenských obcí v Rumunsku</i>	181
SITUACE SLOVENSKÉ MENŠINY	185
IDENTITA RUMUNSKÝCH SLOVÁKŮ	188
JAZYK	189
NÁBOŽENSTVÍ.....	190
<i>Slovenští katolíci</i>	192
<i>Slovenští evangelíci</i>	194
ŠKOLSTVÍ	201
<i>Povědomí o historii</i>	206
ORGANIZACE, SPOLKY	206
SLAVNOSTI A SVÁTKY	207

<i>Slavení v minulosti</i>	207
<i>Slavení v současnosti</i>	219
KUCHYNĚ.....	223
MÉDIA A OSTATNÍ SDĚLOVACÍ PROSTŘEDKY.....	224
POLITIKA.....	225
SHRNUTÍ A ZÁVĚR.....	226
SLOVÁCI V ZEMÍCH BÝVALÉ JUGOSLÁVIE.....	228
LITERÁRNÍ REŠERŠE.....	229
<i>Srbsko</i>	229
<i>Chorvatsko</i>	233
<i>Černá Hora</i>	235
HISTORIE PŘÍCHODU SLOVÁKŮ NA DOLNÍ ZEM.....	236
GEOGRAFICKÁ SITUACE SLOVÁKŮ NA DOLNÍ ZEMI.....	237
SRBSKO.....	239
GEOGRAFICKÁ SITUACE.....	239
STATISTICKÉ ÚDAJE.....	253
JAZYK.....	255
ŠKOLSTVÍ.....	258
NÁBOŽENSTVÍ.....	260
SLAVNOSTI A SVÁTKY.....	264
SPOLKOVÝ ŽIVOT A KULTURNÍ AKCE.....	269
MÉDIA.....	276
CHORVATSKO.....	279
STATISTICKÉ ÚDAJE.....	283
JAZYK.....	286
ŠKOLSTVÍ.....	288
NÁBOŽENSTVÍ.....	290
SPOLKOVÝ ŽIVOT A KULTURNÍ AKCE.....	291
MÉDIA.....	297
ČERNÁ HORA.....	298
GEOGRAFICKÁ SITUACE.....	298
STATISTICKÉ ÚDAJE.....	298
JAZYK.....	299
ŠKOLSTVÍ.....	299
NÁBOŽENSTVÍ.....	299
SPOLKOVÝ ŽIVOT A KULTURNÍ AKCE.....	300
SHRNUTÍ – SLOVÁCI V BÝVALÉ JUGOSLÁVII.....	302
SRBSKO.....	302
CHORVATSKO.....	303
ČERNÁ HORA.....	304

RESUMÉ.....	305
LITERATURA A PRAMENY	306
SEZNAM VYOBRAZENÍ.....	313
OBRÁZKY	313
TABULKY	316
REJSTŘÍK.....	317
OBSAH.....	321

Petr Kokaisl, Andrea Štolfová, Jana Zychová, Pavel Hanuš a kolektiv

Po stopách Slováků ve východní Evropě.
Polsko, Ukrajina, Maďarsko, Rumunsko, Srbsko,
Chorvatsko a Černá Hora

NOSTALGIE, 2014

AA: 20,92

Vydal:

NOSTALGIE
nostalgie.praha@seznam.cz

E-shop: <http://www.librix.eu/cz/books/extendfind>